

שבוע חוה"מ סוכות

י"ג – י"ז תשרי ה'תשס"ז (23–29 September 07)

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ת, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה'י' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

קו

זת המזמור קאי על הקודם, ואמר המשורר הודו לה' על שעשה לנו עוד ניסים מה שלא זכרנו מקדם כאשר מי ימלל גבורות ה' אם באנו לספר מי יוכל למלל הכל:
 א הללויה | הודו ליהוה בִּיטוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: ב מִי יִמְלֵל גְּבוּרֹת יְהוָה יִשְׁמִיעַ כָּל־תְּהִלָּתוֹ:
 ג אֲשֶׁר־י שְׁמִרֵי מִשְׁפָּט עֲשָׂה צְדָקָה בְּכָל־עֵת: ד זְכַרְנִי יְהוָה בְּרִצּוֹן עֲמִד פִּקְדֹנֵי בִישׁוּעַתְּךָ:
 ה לְרֵאוֹת | בְּמִוֹכֵת בְּחִירֶיךָ לְשִׁמְחָה בְּשִׂמְחַת גִּוְיָךְ לְהִתְהַלֵּל עִם־נַחֲלֹתְךָ: ו חֲטָאנוּ עִם־אֲבֹתֵינוּ
 הַעֲוִינוּ הִרְשַׁעְנוּ: ז אֲבֹתֵינוּ בְּמִצְרִים | לֹא־הִשְׁפִּילוּ נַפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת־רַב חֲסִדֶיךָ וַיִּמְרוּ עַל־יָם
 בַּיַּם־סוּף: ח וַיִּזְשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ לְהוֹדִיעַ אֶת־גְּבוּרָתוֹ: ט וַיַּגְעַר בַּיַּם־סוּף וַיַּחַרֵּב וַיִּזְלֹכֶם בְּתַהֲמוֹת
 בַּמַּדְבָּר: י וַיִּזְשִׁיעֵם מִיַּד שׁוֹנָא וַיִּגְאֹל מִיַּד אֲוִיב: יא וַיִּכְפֹּר־מִים צָרִיחֶם אַחַד מֵהֶם לֹא נֹתַר:
 יב וַיֹּאמִינוּ בִּדְבָרֵי יִשְׁרָיִם תְּהִלָּתוֹ: יג מָה־רוּ שָׁכְחוּ מַעֲשֵׂיו לֹא־חָזְרוּ לַעֲצוֹתוֹ: יד וַיִּתְאוּוּ תַּאֲוָה בַּמַּדְבָּר
 וַיִּנְסוּ־אֵל בִּישִׁימוֹן: טו וַיִּתֵּן לָהֶם שְׂאֵלָתָם וַיִּשְׁלַח רוּחַ בְּנַפְשָׁם: טז וַיִּקְנְאוּ לְמֹשֶׁה בַּמַּחֲנֶה לְאַהֲרֹן
 קְרוֹשׁ יְהוָה: יז תִּפְתַּח־אָרֶץ וּתְבַלַּע דָּתָן וְאֶתְכֶם עַל־עֵדֶת אֲבִירָם: יח וּתְבַעַר־אֵשׁ בַּעֲדָתָם לְהַכֶּה
 תְּלַהֲטֵי רִשְׁעִים: יט יַעֲשׂוּ־עֵגֶל בַּחֶרֶב וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַמַּסֶּכֶה: כ וַיִּמְרוּ אֶת־כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר אֲכַל
 עֵשֶׂב: כא שָׁכְחוּ אֵל מוֹשִׁיעֵם עֲשָׂה גְדֻלוֹת בְּמִצְרַיִם: כב נַפְלְאוֹת בָּאָרֶץ חָם נֹרְאוֹת עַל־יַם־סוּף:
 כג וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידֵם לוֹלֵי מֹשֶׁה בְּחִירוֹ עֲמַד בַּפָּרָץ לִפְנֵינוּ לְהַשִּׁיב חַמְתּוֹ מִהַשְׁחִית: כד וַיִּמְאָסוּ
 בָּאָרֶץ חֲמֻדָּה לֹא־הֵאֱמִינוּ לְדַבְּרוֹ: כה וַיִּרְגְּנוּ בְּאֹהֲלֵיהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה: כו וַיִּשְׂא יָדוֹ לָהֶם
 לְהַפִּיל אוֹתָם בַּמַּדְבָּר: כז וּלְהַפִּיל זֶרַעַם בְּגוֹיִם וּלְזוֹרֹתָם בָּאֲרָצוֹת: כח וַיִּצְמְדוּ לְבַעַל פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ
 זִבְחֵי מֵתִים: כט וַיִּכְעִסוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם וּתְפָרִץ־בָּם מַגֶּפֶה: ל וַיַּעֲמֵד פִּינָחָס וַיַּפְלֵל וַתַּעֲצֵר הַמַּגֶּפֶה:
 לא וַתַּחֲשֵׁב לוֹ לְצַדִּיקָה לְדָר וְדָר עַד־עוֹלָם: לב וַיִּקְצִיפוּ עַל־מִי מְרִיבָה וַיִּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם:
 לג כִּי־הִמְרוּ אֶת־רוּחוֹ וַיִּבְטֹא בְּשַׁפְתָּיו: לד לֹא־הִשְׁמִידוּ אֶת־הָעַמִּים אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם:
 לה וַיִּתְעַרְבוּ בְּגוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם: לו וַיַּעֲבְדוּ אֶת־עֲצִבֵיהֶם וַיְהִיו לָהֶם לְמוֹקֵשׁ: לו וַיִּזְבְּחוּ
 אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם לְשָׂדִים: לה וַיִּשְׁפְּכוּ דָם נָקִי דַם־בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר זָבְחוּ לַעֲצִבֵי כְנָעַן
 וַתַּחֲנַף הָאָרֶץ בְּדָמַיִם: מט וַיִּטְמְאוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם וַיִּזְנוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם: מ וַיַּחֲרֹאֲף יְהוָה בְּעַמּוֹ וַיִּתְעַב
 אֶת־נַחֲלָתוֹ: מא וַיִּתְנַם בַּיַּד־גּוֹיִם וַיִּמְשְׁלוּ בָהֶם שְׂנְאֵיהֶם: מב וַיִּלְחָצוּם אוֹיְבֵיהֶם וַיִּפְּנְעוּ תַּחַת יָדָם:
 מג פְּעָמַיִם רַבּוֹת יִצְלָלְם וְהָמָּה יִמְרוּ בַּעֲצָתָם וַיִּמְכּוּ בַּעֲוֹנָם: מד וַיִּרְא בְּצָר לָהֶם בְּשָׁמְעוֹ אֶת־רִנָּתָם:
 מה וַיִּזְכֹּר לָהֶם בְּרִיתוֹ וַיִּנְחַם כְּרַב חֲסִדָּיו: מו וַיִּתֵּן אוֹתָם לְרַחֲמִים לִפְנֵי כָּל־שׁוֹבֵיהֶם: מז הוֹשִׁיעֵנו |
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קֹדְשְׁךָ לְהַשְׁתַּבַּח בְּתִהְלֹתְךָ: מח בְּרוּךְ־יְהוָה | אֱלֹהֵי

ישראל מן־העולם | ועד העולם ואמר כל־העם אמן הללויה:

קז

זה המזמור נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרוחה צריכים להודות לה/ כי בעונש חטאם היו בצרה ובחסד אלהים נצלו ומהראוי לשבח ולספר בפני רבים:

א הָדָו לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו: ב יֹאמְרוּ גְאוּלַי יְהוָה אֲשֶׁר גָּאֲלָם מִיַּד־צָרָה:
 ג וּמֵאֲרֻצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרַח וּמִמְעַרְבִּים מִצְפּוֹן וּמִיָּם: ד תָּעִי בַמִּדְבָּר בְּיִשְׁמוֹן דְרָדָד עֵיר מוֹשָׁב
 לֹא מִצְאוֹ: ה רַעֲבִים גַּם־צִמְאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַפֵּף: ו וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם
 מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יִצִּילֵם: ז וַיִּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לָלֶכֶת אֶל־עֵיר מוֹשָׁב: ח יוֹדוּ לַיהוָה חֲסָדָיו
 וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: ט כִּי־הִשְׁבִּיעַ נַפְשׁ שִׁקְקָה וּנְפֶשׁ רַעֲבָה מִלֵּא־טוֹב: י יֵשְׁבֵי חֲשֹׁךְ
 וְצִלְמוֹת אֶסִּירֵי עֵנִי וּבְרוּל: יא כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֲלוּזִים נֶאֱצוּ: יב וַיִּכְנַע בַּעֲמַל לִבָּם
 כְּשָׁלוּ וְאִין עֹזֵר: יג וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: יד יוֹצִיאֵם מִחֲשֹׁךְ
 וְצִלְמוֹת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יִנְתַּק: טו יוֹדוּ לַיהוָה חֲסָדָיו וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: טז כִּי־שָׁבַר דְּלֹתוֹת
 נַחֲשֶׁת וּבְרִיחֵי בְרוּל גִּדְעָה: יז אוֹיְלִים מִדֶּרֶךְ פְּשַׁעַם וּמַעֲוֹנוֹתֵיהֶם יתַעֲנוּ: יח כִּל־אֶכֶל תִּתְעַב
 נַפְשָׁם וַיִּגְיֵעוּ עַד־שַׁעֲרֵי־מוֹת: יט וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: כ יִשְׁלַח
 דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתָם: כא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסָדָיו וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כב וַיִּזְבְּחוּ
 זִבְחֵי תוֹדָה וַיִּסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: כג יוֹרְדֵי הַיָּם בְּאֲנִיּוֹת עֲשִׂי מְלֹאכָה בְּמַיִם רַבִּים: כד הִמָּה
 רָאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בְּמִצְוֹתָהּ: כה וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סַעֲרָה וַתְּרוֹמֵם גְּלוֹי: כו יַעֲלוּ
 שָׁמַיִם יִרְדּוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרַעַה תִּתְמוּגַג: כז יַחֲוֹגוּ וַיִּנְעוּ בְּשִׁבּוֹר וְכֹל־חֲכֵמָתָם תִּתְבַּלַּע:
 כח וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם וּמִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם: כט יִקַּם סַעֲרָה לְדַמְמָה וַיַּחֲשׂוּ גְלוֹיָהֶם:
 ל וַיִּשְׁמְחוּ כִּי־יִשְׁתַּקּוּ וַיִּנְחַם אֶל־מַחֲזוֹ חַפְצָם: לא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסָדָיו וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:
 לב וַיְרוֹמְמוּהוּ בְּקִהֵל עַם וּבְמוֹשָׁב זִקְנִים יִהְלֹוהוּ: לג יֵשֶׁם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמִצְאֵי מַיִם
 לְצִמְאוֹן: לד אֶרֶץ פְּרִי לְמַלְחָה מְרַעַת יֹשְׁבֵי בָהּ: לה יֵשֶׁם מִדְבָּר לְאֲנִים־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה
 לְמִצְאֵי מַיִם: לו וַיּוֹשֶׁב שָׁם רַעֲבִים וַיִּכּוֹנְנוּ עֵיר מוֹשָׁב: לז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְעוּ כְּרָמִים וַיַּעֲשׂוּ
 פְּרִי תְבוּאָה: לח וַיְבָרְכֵם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבָהֶמְתֶּם לֹא יִמְעִיט: לט וַיִּמְעֲטוּ וַיִּשְׁחוּ מִעַצֵּר רַעַה
 וַיִּגְזוּ: מ שִׁפְדוּ בּוֹז עַל־גְּדִיבִים וַיִּתְעַם בְּתַהוֹ לֵא־דֶרֶךְ: מא וַיִּשְׁגַּב אֲבִיוֹן מַעֲוֵי וַיִּשֶׁם כְּצִאֵן
 מִשְׁפָּחוֹת: מב יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ וְכֹל־עוֹלָה קִפְצָה פִּיהָ: מג מִי־חֲכָם וַיִּשְׁמַר־אֱלֹה וַיִּתְבּוֹנְנוּ
 חֲסָדֵי יְהוָה:

מפתח כללי

- א) מזמורי תהלים ק"ו ק"ז?
- ב) מאמר ד"ה סוכה שחמתה מרובה מצלתה יום ב' דחג הסוכות, ה'תשי"ד
- ג) מברק כ"ק אדמו"ר לקראת חג הסוכות תנש"א
- ד) ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א לאנשי כפר חב"ד
- ה) שיחת יום ב' דחג הסוכות ה'תשי"ד
- ו) שיחת ליל ג' דחול המועד סוכות - שמחת בית השואבה, ה'תשי"ד
- ז) משיחות לילות חג הסוכות ה'תנש"א.
- ח) לקוטי שיחות (בלה"ק) חג הסוכות
- ט) שיעורי תניא לשבוע חוה"מ סוכות
- י) לוח "היום יום" לשבוע חוה"מ סוכות
- יא) הלכה יומית לעיון ברמב"ם
- יב) שיעורי רמב"ם - ג' פרקים ליום לשבוע חוה"מ סוכות
- יג) שיעורי רמב"ם - פרק אחד ליום לשבוע חוה"מ סוכות
- יד) שיעורי רמב"ם - ספר המצוות לשבוע חוה"מ סוכות
- טו) שולחן ערוך אדמו"ר הזקן
- טז) לקוטי תורה מבואר - ד"ה תקעו בחודש שופר פרק ח
- יז) מאמרי אדמו"ר האמצעי - קונטרסים
- יח) מאמרי אדמו"ר הצ"צ - דרך מצותיך - שרש מצות התפילה
- יט) מאמרי אדמו"ר מהר"ש - היס ראה וינוס תרל"א
- כ) מאמרי אדמו"ר הרש"ב - קונטרס ומעין
- כא) ספר המאמרים - תרצ"ב
- כב) לקוטי דיבורים
- כג) רשימת המאסר
- כד) חומש, רש"י ותרגום אונקלוס פרשת וזאת הברכה לשבוע חוה"מ סוכות

בס"ד. יום ב' דחג הסוכות, ה'תשי"ד

(הנחה בלתי מוגה)

סוכה שחמתה מרובה מצלתה פסולה¹, שזהו מהענינים העיקריים בסוכה שנימנו במשנה, והיינו, לפי שעיקר ענין הסוכה הוא ענין הצל, כמו שנאמר² וסוכה תהי' לצל יומם, ולכן צריך להיות צלתה מרובה מחמתה, ואם חמתה מרובה מצלתה פסולה³. וצריך להבין מהי המעלה בענין הצל, הלא צל הוא דבר המעלים ומסתיר ומחשיך, ואם כן, מהי המעלה בענין הצל דווקא. וביותר אינו מובן, שהרי חג הסוכות הוא בחודש תשרי, שהוא לאחרי תוקף החמה⁴, שאז אין צריך להגין בעד החמה, ואם כן מהי המעלה בענין הצל. וכמו כן צריך להבין בענין טעם הסוכה שהוא מצד ענני הכבוד, כמו שנאמר⁵ למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל גו', דקאי על ענני הכבוד⁶, הלא העננים (ענני הכבוד) הם ענין של העלם והסתר [ולכן מצינו חקירה בראשונים⁷ כיצד היתה קביעות החדשים בהיות בני ישראל במדבר, כאשר ענני הכבוד העלימו והסתירו על ראיית הלבנה והתקופות ומזלות כו'], ומכל מקום נקראים בשם ענני הכבוד, שכבוד הוא ענין של מעלה. וכמו כן צריך להבין ענין זה בעבודה, דהנה, סכך הסוכה בא לאחרי העבודה דיום הכיפורים, שבו נאמר⁸ כי בענן אַרְאָה על הכפורת, שהענן בא מצד עבודה קדושה ביותר שהיא עבודת כהן גדול בקדשי קדשים ביום הכיפורים, ומזה נעשה אחרי כן סכך הסוכה⁹. וצריך להבין הענין בזה, שאף שענן הוא ענין של העלם והסתר, מכל מקום הוא ענין נעלה ביותר, שלכן נאמר בו כי בענן אראה (סתם), ולא נאמר מי יראה, לפי שקאי על העצמות שלמעלה מהשמות¹⁰. ועוד צריך להבין, דאף שהמעלה היא בענין הצל דווקא שהוא העלם והסתר, מכל-מקום צריכים להיות כוכבים נראים מתוכה¹¹, דלכאורה, מאחר שהמעלה היא בענין הצל דווקא, למה צריך להיות כוכבים נראים מתוכה. ובזה גופא צריך להבין, למה צריך להיות נראה מתוכה כוכבים דווקא, ולא שמש וירח.

(ב) ויובן כל זה¹² בהקדים ענין הענן למעלה דכתיב בי' כי בענן אראה, שההעלם דהענן הוא בחי' ישת חושך סתרו¹³, שהוא ענין ההעלם שמצד עצמו, והיינו שההעלם אינו באופן כזה שאחרי כן יבוא ממנו התפשטות אור, אלא הוא ענין של העלם מצד עצמו.

(9) ראה עטרת ראש שער יום הכיפורים כט, א. לו, סע"א ואילך. מאמרי אדמו"ר האמצעי דברים חלק ג' ע' א'קלד. ספר המאמרים תרנ"ז ע' קסב.
(10) ראה עטרת ראש שם כט, א. מאמרי אדמו"ר האמצעי שם.

(11) ירושלמי סוכה פרק ב הלכה ג.
(12) בכל הבא לקמן – ראה דיבור המתחיל להבין שורש ענין חג הסוכות הנ"ל, ובהנסמן בהמראה מקומות שם. וראה גם ספר המאמרים תרנ"ז ע' קסב ואילך.
(13) תהלים יח, יב.

(1) משנה ריש סוכה.
(2) ישע"י ד, ו. סוכה שם (בגמרא) ובפירוש רש"י.
(3) ראה דיבור המתחיל להבין שרש ענין חג הסוכות במאמרי אדמו"ר האמצעי דברים חלק ד' ע' א'רכז ואילך.
(4) ראה טור אורח-חיים סימן תרכ"ה.
(5) אמור כג, מג.
(6) סוכה יא, ב.
(7) ראה בחיי בא יב, ב. ס' תורה שלמה כרך יג ע' מ ואילך.
(8) ויש"נ.
(9) אחרי טז, ב.

והענין בזה¹⁴, דהנה, בענין ההעלם ישנו העלם השייך לגילוי, וכמו באדם כשממציא השכלה חדשה ואחרי כן מסבירה בכוח ההסברה לפרטים עד שנעשית סברה גלוי ומפורשת, הנה בשעה שנופלת לו ההשכלה, הרי הוא מרגיש שישנו מקום שמשם נופלת לו ההשכלה, שמקום זה הוא הנקרא כוח המשכיל, ואף שכוח זה הוא בהעלם, שהרי אינו יודע (ער האָט ניט אויסגעפרוווט) מהותו של כוח המשכיל, מכל-מקום יודע הוא ברור שישנו כוח המשכיל, שהרי הוא מרגיש שמשם נופלת לו ההשכלה, ומזה מוכח שכוח המשכיל שייך אליו, דאם לא הי' שייך אליו לא הי' מרגיש אפילו את מציאותו, ומאחר שהוא יודע את מציאותו על כל פנים, מובן, שההעלם של כוח המשכיל שייך אליו, אלא שהשייכות אינה שייכות פנימית (שלכן אינו יודע את מהותו), כי אם בדרך מקיף, ומקיף זה הוא בחינת מקיף הקרוב. ויובן זה ביותר מהמשל דרב ותלמיד, דכאשר כלי המקבל של התלמיד הם טובים והרב הוא בר פועל, הנה ישנו מה שהתלמיד מקבל את השכל בפנימיות, ושאר השכל נשאר בבחינת העלם, וצריך להיות ריבוי זמן עד שהתלמיד יבוא להיות קאי אדעת' דרבי', כמאמר¹⁵ עד ארבעין שנין לא קאי איניש אדעת' דרבי'. ובאמת הנה בהשכל שמקבל התלמיד בפנימיות מוסר לו הרב גם את עומק השכל, וראי' לזה, דכיוון שלאחרי משך זמן יהי' קאי אדעת' דרבי', ולא יצטרך לשמוע עוד פעם את השכל מהרב, הרי מובן שהרב כבר מסר לו גם עומק השכל, אלא שהוא בהעלם, והיינו לפי שכלי שכלו קטנים עדיין, שלכן יכולים לקבל רק את חיצוניות השכל, ואינם יכולים לקבל את עומק השכל, אבל כיון שבאמת יש בזה גם עומק השכל, לכן הנה בריבוי הזמן, כאשר יעסוק במושכלות ויתגדלו כלי מוחו וכלי שכלו, אזי יתגלה אצלו גם עומק השכל. ונמצא, שעומק השכל הוא בחינת העלם שיבוא אחרי כן בגילוי, ואף שעד שיבוא בגילוי צריך להיות ריבוי זמן ביותר, ארבעין שנין, מכל מקום, הרי סוף כל סוף יבוא בגילוי, והיינו לפי שהוא בחינת העלם של הגילוי, והוא ענין מקיף הקרוב, ונקרא בלשון הקבלה והחסידות בשם מקיף דאור ישר.

אמנם ישנו גם עומק ועצם השכל שלא יבוא לעולם לידי גילוי, והיינו כאשר הרב הוא גדול ביותר ובמילא התלמיד הוא באין ערוך, שאז לא יכול הרב לגלות לו את שכלו, לפי שמעלת שכל הרב על שכל התלמיד היא כמעלת הבלי גבול על הגבול, אשר הגבול אין לו מציאות שם, ובמילא לא יש שום מציאות להתלמיד שיוכל לקבל את השכל, ולזה צריך הרב לסלק את שכלו לגמרי, ומבואר בזה¹⁶ שהוא על דרך צמצום הראשון, ואחרי כן צריך להיות עוד צמצומים בדרך מיעוט, דכל מה שהשכל יורד אל המקבל הרי הוא מתמעט. ועצם השכל שלא יבוא לעולם בגילוי להמקבל הוא בחינת ההעלם שמצד עצמו. ובעומק יותר, בחינת ההעלם שמצד עצמו הוא עצם המשפיע, דהנה, המשפיע עצמו הוא למעלה מענין ההשפעה, שהרי לא זהו כל מהותו מה שהוא משפיע, וענין זה הוא למעלה יותר מעצם השכל, דעצם השכל, להיות שהוא למעלה מהמקבל, צריך המשפיע

(15) ראה עבודה-זרה ה, ב.

(16) ראה מאמרי אדמו"ר הזקן – עניינים ע' קצט. רצב.

(14) בהבא לקמן – ראה גם דיבור המתחיל העושה סוכתו

תדר"ע (המשך תער"ב חלק א פרק ר"ו ואילך). וראה גם דיבור המתחיל הנ"ל תש"כ (ספר המאמרים תש"כ ע' 10 ואילך).

לצמצם ולסלק אותו, אבל עצם המשפיע שלמעלה מההשפעה וגילוי לגמרי, לא שייך בו ענין של צמצום (ער שטייט גאָר ניט אין צמצומים), וזהו בחינת העלם שמצד עצמו. ועניינו למעלה הוא בחינת סתימא דכל סתימין¹⁷, והוא ענין ישת חושך סתרו, ולהבדיל באדם למטה הוא בחינת עצם המשפיע, והיינו, שמצד זה שישנו למעלה בחינת סתימא דכל סתימין, יש בחינה זו גם למטה באדם, כמו שנאמר¹⁸ נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. ובחינה זו היא בחינת מקיף הרחוק, והוא ענין מקיף דאור חוזר.

והענין בזה, דהנה, מבואר במקום אחר¹⁹ שישנו בחינת אור ישר ואור חוזר שמצד המקבל, אור ישר הוא מה שנמשך בכלי המקבל, ואור חוזר הוא מה שנמשך בכלי המקבל וחוזר לחוץ מהכלי. אבל כאן אין הכוונה לאור ישר ואור חוזר שמצד המקבל, אלא לאור ישר ואור חוזר שמצד המשפיע. והיינו, דאור ישר ואור חוזר שמצד המקבל, הם שניהם בגדר גילוי, וההפרש הוא רק אם האור מתקבל בהכלי, מה שאין כן אור ישר ואור חוזר המבואר כאן שהוא מצד המשפיע, הנה אור ישר שמצד המשפיע הוא בגדר גילוי, ואור חוזר שמצד המשפיע הוא ההעלם שמצד עצמו. וכאשר ההעלם שמצד עצמו נמשך ומתגלה, הרי הוא מתגלה כמו שהוא, והיינו, שבחינת אור ישר שהוא בגדר גילוי, הנה כל מה שיורד ונמשך הרי הוא מתמעט, אבל בחינת אור חוזר שאינו בגדר גילוי, הנה כאשר הוא מתגלה, אזי מתגלה כמו שהוא.

ובזה יובן²⁰ הא דאיתא בכתבי האריז"ל²¹ דכאשר לובשים שני לבושים בבת אחת קשה לשכחה, דלכאורה אינו מובן, הרי ענין השכחה שייך רק בדבר שנמצא אצלו בפנימיות, ואילו החיסרון בלבישת שני לבושים בבת אחת הוא מפני שמעכב (עס לאָזט ניט צו) את אור המקיף, ואם כן אינו מובן מהי השייכות לענין השכחה, ששייך רק על דבר שיש לו בפנימיות. ויובן על פי הנ"ל שבמקיפים יש ב' מדרגות, מקיף הקרוב ומקיף הרחוק, הנה מקיף הרחוק אינו שייך כלל לענין הפנימיות, אבל מקיף הקרוב הוא מקיף השומר את הפנימי (כמו המקיף דלבוש ודירה ששומר על האדם), דהפנימי להיותו בהגבלה, יכול הוא להתעלם, וזהו עניינו של המקיף השומר את הפנימי שיהי' לו קיום. ולכן לבישת ב' לבושים בבת אחת קשה לשכחה, כי, ענין זה שלבישת ב' לבושים בבת אחת מעכבת את אור המקיף, הכוונה בזה היא למקיף הקרוב, שהוא שומר את הפנימי, ובהעדר מקיף זה אפשר שהפנימי יתעלם, שזהו ענין השכחה.

ועל פי כל הנ"ל יובן הענין דבחינת ענין למעלה, שהוא בחינת ההעלם שמצד עצמו, והוא ענין ישת חושך סתרו, ועל זה נאמר כי בענין אראה (סתם), ולא נאמר מי יראה, לפי שקאי על העצמות שלמעלה מהשמות, בחינת סתימו דכל סתימין.

20) ראה מאמרי אדמו"ר האמצעי שם חלק ד ע' א'רלג ואילך. אור התורה סוכות סוף עמוד א'תשיט.

21) פרי עץ חיים שער התפלה פרק ב. שער הכוונות ענין ברכות השחר. שולחן-ערוך אדמו"ר הזקן אורה חיים סעיף ב סעיף ג (במהדורא קמא ובמהדורא בתרא).

17) זוהר חלק ב פט, א. קמו, ב. וראה תיקוני זוהר בהקדמה (ז, א).

18) בראשית א, כו.

19) ראה המשך תער"ב שם. מאמרי אדמו"ר האמצעי שם חלק ג ע' א'קמא.

ג) והנה המשכת הענן שלמעלה שעל זה נאמר כי בענן אראה על הכפורת היא על ידי עשן הקטורת, דהנה, הקטורת נעשה מי"א סממנים, שהסממנים הם בחינת צומח, ואינם מאכל, וגם אין בהם טעם, ואדרבה הי' בהם מרירות, והיו גם סממנים שבאו מדבר של איסור²² (אלא שנתהפכו להיות היתר), וכאשר לקחו הסממנים ושרפו אותם על הגחלים מהמזבח הפנימי בקדש הקדשים, נעשה מזה עשן הקטורת, וענין העשן בא מפירווד היסודות, כמבואר באגרת הקודש²³ שכאשר ג' היסודות אש מים רוח נכלים ועולים, הנה מזה נעשה העשן, ורואים במוחש דכל מה שהעץ הוא לח יותר, היינו שיש בו יסוד המים ביותר, אזי העשן הוא בריבוי יותר, והיינו לפי שיסוד המים הוא בהתגברות בהעשן.

והענין בזה, דהנה, ענין הקטורת עיקרו ריח, דהקרבנות עיקרם הוא בחינת פנימיות, כמו שנאמר²⁴ לחמי לאשי, דלחם הוא בחינת פנימיות, ואף שגם בקרבנות יש ריח, כמו שנאמר²⁵ ריח ניחוח, נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני²⁶, הנה ריח שבקרבנות הוא בחינת מקיף הקרוב בלבד, ועיקר הקרבנות הוא בחינת פנימיות, והמשכת המקיף הוא רק כדי לשמור את הפנימי. מה שאין כן ענין הקטורת עיקרו ריח, שהוא פנימיות מקיף הרחוק, והוא ענין ישת חושך סתרו שלמעלה מסדר השתלשלות. ובכדי להגיע לזה הוא על ידי י"א סממני הקטורת שאינם בבחינת השתלשלות, דבהשתלשלות הוא בחינת עשר דווקא, עשר ולא תשע, עשר ולא אחד עשר²⁷, וכמו באדם למטה, שכוחות הנפש הם במספר עשר, לפי שהם מאוחדים עם הנפש, דהנה יחוד הכוחות עם הנפש הוא כמשל יחוד הגוף עם הנפש שהם מאוחדים כל-כך עד ששניהם ביחד נקראים בשם אדם, שהרי הנפש לבדה נקראת נשמת אדם, והגוף לבדו נקרא גוף האדם, ורק כאשר הם מחוברים ומיוחדים ביחד אזי נקראים בשם אדם²⁸, וכמו שהוא ביחוד הנפש עם הגוף כמו כן הוא ביחוד הנפש עם הכוחות ואפילו עם הלבושים, דהכוחות באים מהנפש והנפש היא מלובשת בהכוחות, וכיוון שהכוחות מיוחדים עם הנפש לכן הם במספר עשר, והיינו לפי שהחיות מתאחד עם הדבר שמחי' אותו ואינו נמנה בפני עצמו. וכמו כן הוא גם למעלה, שמספר עשר שבקדושה הוא מצד התאחדות החיות כו'. וכל זה הוא בהשתלשלות דווקא. מה שאין כן למטה מהשתלשלות, שזהו שבקליפות בכללות ובפרט בג' קליפות הטמאות, ישנם י"א כתרין דמסאבותא²⁹, וטעם הדבר הוא, לפי שהניצוץ אלוקי המחי' אותם אינו מתאחד עמהם אלא הוא בבחינת מקיף עליהם, דאם הי' מתלבש בהם בפנימיות הי' דועך, ולכן הוא בבחינת מקיף דווקא [כידוע שבקליפות הוא בא' משני האופנים, או שהניצוץ נדעך או שהוא בבחינת מקיף], ולכן מספרם י"א, שהוא עשר עם המקיף דלבונה זכה המחי' אותם, שנמנה בפני עצמו³⁰. ועל דרך זה בקדושה (שהרי את זה לעומת זה עשה

26) ספרי ופירושו רש"י על הפסוק.

27) ספר יצירה פרק א מ"ד.

28) ראה ספר המאמרים תרנ"ג ע' רלה. תרס"ד ע' קל.

29) ראה עץ חיים שער יא (שער המלכים) פרק י.

30) ראה גם ספר המאמרים מלוקט חלק ב ע' קכג ואילך,

ובהנסמן שם.

22) ראה רמב"ם הלכות כלי המקדש פרק א הלכה ג. תורה

אור מגילת אסתר צ"ט, א. לקוטי תורה נשא כא, א. כב, ד. שיר

השירים לב, סוף עמוד א. ועוד.

23) סעיף ט"ו (קכא, ב).

24) פינחס כח, ב.

25) שם, ח.

האלקים³¹), שלמעלה מהשתלשלות הנה אנת הוא חד ולא בחושבן³², שהוא שלימותא דכולא, שאינו בבחינת עשר, דכשם שלמטה מהשתלשלות אינו בבחינת עשר, כמו כן גם למעלה מהשתלשלות אינו בבחינת עשר, אלא אנת הוא חד ולא בחושבן, והוא בחי' מקיף הרחוק.

והנה כדי להגיע למקיף הרחוק שלמעלה מהשתלשלות הוא על ידי בירור י"א סממני הקטורת, שמוציאים מהם החיות, והוא ענין העשן שנעשה מצד התגברות יסוד המים, שהמים מצמיחים כל מיני תענוג³³, וגם הסממנים הם בחינת צומח, הנה על ידי שמוציאים החיות מהם, שהוא בחינת וההוא נביעו איהו כנשמתא לגופא³², שהוא אור הקו המחי' גם את הלעומת-זה, ומעלים אותם לשרשם ומקורם, הנה על ידי זה מגיעים לבחינת אנת הוא חד ולא בחושבן. והיינו, שדווקא על ידי אתכפיא סטרא אחרא מגיעים לבחינת ישת חושך סתרו, דכד אתכפיא סטרא אחרא אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין³⁴, ופירש כ"ק מורי וחמי אדמו"ר³⁵ שקאי על העצמות שהוא בכל העולמות בשווה. וענין זה נעשה על ידי עבודת כהן גדול ביום הכיפורים בקודש הקדשים, שעבודתו הי' בבגדי בד, כמו שנאמר³⁶ כתונת בד קודש ילבש גו', היינו, דבר העולה מן הקרקע בד בבד (קנה יחיד)³⁷, שמורה על ענין האחדות³⁸, שעל ידי זה מגיע לבחינת אנת הוא חד ולא בחושבן. וזהו שכללות העבודה דיום הכיפורים היא העבודה דתשובה, שזדונות נעשים לו כזכיות³⁹, שענין זה נעשה על ידי זה שמגיעים לעצם הנפש שלמעלה מכוחות הגלויים, ולמעלה גם מהכוחות שהם נעלים יותר מכוחות הגלויים אבל הם קרובים אליהם, ודווקא מצד עצם הנפש אפשר להיות שזדונות יעשו כזכיות, הנה על ידי שמגיע לעצם הנפש שלמעלה מהשתלשלות, ועל ידי שהבירור הוא בהזדונות שאינם בבחינת השתלשלות, אזי מגיעים למעלה מהשתלשלות, בחינת סתימו דכל סתימין. וזהו ענין יתרון האור הוא מתוך החושך⁴⁰, דפירוש הפשוט הוא שיש יתרון להאור על החושך, ופירוש הפנימי הוא שיתרון האור נראה דווקא כאשר יש חושך בצדו, ופירוש היותר פנימי הוא שיתרון האור הוא כאשר האור בא מתוך החושך דווקא, היינו שהחושך בעצמו מאיר, והיינו שהחושך עצמו נהפך לאור, ודווקא אז הוא יתרון האור, דהאור מצד עצמו הוא מציאות אור שנגד החושך, אבל כאשר גם החושך מאיר, הרי זה אור נעלה ביותר שלמעלה מבחינת מציאות האור, והוא בחינת העלם שמצד עצמו. וזהו שעל ידי עשן הקטורת מגיעים לבחינת הענן, כי בענן אראה.

(31) על פי קהלת ז, יד.

(32) תיקוני זוהר שבהערה 17.

(33) ראה תניא פרק א.

(34) ראה זוהר חלק ב סו, ב. קכח, ב. קפד, א. תניא פרק

כ"ז (לד, א). לקוטי תורה ריש פרשת פקודי. וראה גם תורה אור

ויקהל פט, ד. לקוטי תורה חוקת סה, ג.

(35) ריש דיבור המתחיל באתי לגני הישי"ת (ספר המאמרים

הישי"ת ע' 111).

(36) אחרי טז, ד.

(37) זבחים יח, ב (ובפירוש רש"י).

(38) ראה לקוטי תורה אחרי כח, סוף עמוד ב ואילך.

(39) יומא פו, ב.

(40) על פי קהלת ב, יג. ראה עטרת ראש נא, ב. שערי אורה

מג, ב. אמרי בינה פתח השער פרק י"ב. שער הציצית פרק ט"ז.

תורת חיים נח ס, ג. וראה ספר הערכים – חב"ד ח"ב ע' תקעה

ואילך. וש"נ.

(ד) והנה תכלית הכוונה היא שבחינת סתימו דכל סתימין יומשך בגילוי למטה. והמשכה זו היא בחג הסוכות על ידי סכך הסוכה. וזהו שהסוכה היא לצל יומם, דענין הצל הוא המשכת בחינת סתימו דכל סתימין, שלכן צריך להיות ענין הצל דווקא, לפי שעל ידי גילויים אי אפשר להיות המשכת בחינת סתימו דכל סתימין, כי אם על ידי העלם דווקא. וזהו סוכה שחמתה מרובה מצלתה פסולה, דענין החמה הוא כמו שנאמר⁴¹ כי שמש ומגן הוי' אלוקים, דכשם שכדי שאור השמש יאיר ויתקבל בעולם הרי זה על ידי המגן דווקא, כמו כן הוא למעלה, שבכדי שאור הוי' יאיר ויתקבל בנבראים הרי זה על ידי שם אלוקים דווקא, כמבואר בשער היחוד והאמונה⁴² שנבראים אינם יכולים לקבל את האור האלוקי דשם הוי' כי אם על ידי ההעלם דשם אלוקים דווקא, אלא שהעלם זה הוא העלם של הגילוי, ועל ידי זה אי אפשר להיות המשכת בחינת סתימו דכל סתימין, ולכן סוכה שחמתה מרובה מצלתה פסולה, אלא ההמשכה היא על ידי ענין הצל דווקא, שהוא העלם לגמרי, הנה על ידי זה נמשך בחינת סתימו דכל סתימין, ישתחושך סתרו.

וזהו גם כן מה שצריך להיות כוכבים נראים מתוכה, דהנה, השמש וירח הם מרקיע הד', והכוכבים הם מרקיע תמינאה⁴³, וההפרש בין הו' רקיעים לרקיע תמינאה שאינו בהחשבון של הרקיעים, הוא, שז' הרקיעים הם בחינת השתלשלות, ורקיע הח' הוא למעלה מהשתלשלות, ובענין הספירות הוא ספירת הבינה⁴⁴ שבה הוא ההתגלות דעתיק⁴⁵. וזהו שצריך להיות כוכבים דווקא נראים מתוכה, שמורה על ההמשכה שלמעלה מהשתלשלות, בחינת עתיק. וענין זה מרומז גם בענין הכוכבים בגשמיות, דאף שהכוכבים נראים קטנים, אבל באמת ישנם כוכבים שגדולים יותר מהירח ואפילו מהשמש⁴⁶, אלא שהשמש וירח, לפי שהם בקירוב יותר נראים הם בגודל, והכוכבים להיותם מרחוק הם נראים כנקודות. והענין בזה, שהכוכבים הם בבחינת מקיף הרחוק שבא בבחינת נקודה דווקא.

וזהו ענין סכך הסוכה שהוא המשכת הענין, דביום הכיפורים הוא ההעלאה, ובחג הסוכות הוא ההמשכה על ידי סכך הסוכה. וההמשכה בפנימיות היא על ידי הד' מינים, כמו שנאמר⁴⁷ ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל, שעל ידם היא ההמשכה בפנימיות⁴⁸. והקליטה היא בשמיני עצרת, שאז מקריבים פר אחד איל אחד⁴⁹, בחינת אנת הוא חד ולא בחושבן.

(41) תהלים פד, יב.

(42) פ"ד ופ"ו.

אדמו"ר האמצעי שם ע' א'רלא בהערה.

(43) ראה זוהר חלק א קסב, ב ובמפרשי זוהר שם. רמב"ם

הל' יסודי התורה ריש פרק ג.

(44) ראה זוהר שם ובנצוצי אור שם. חלק ב ריג, א ובהגהות

מהרח"ו שם.

(45) ראה סידור (עם דא"ח) שער הלולב רסג, סוף עמוד ג ואילך. המשך וככה תרל"ז פרק פ"ד ואילך. פרק צ"ח. ובכמה מקומות.

(46) ראה סידור (עם דא"ח) שער הלולב רסג, סוף עמוד ג ואילך. המשך וככה תרל"ז פרק פ"ד ואילך. פרק צ"ח. ובכמה מקומות.

(47) ראה זוהר חלק ג קעח, ב. תורה אור לך לך יא, סוף עמוד ב. לקוטי תורה ראש השנה נו, א. ובכמה מקומות.

(48) ראה סידור (עם דא"ח) שער הלולב רסג, סוף עמוד ג ואילך. המשך וככה תרל"ז פרק פ"ד ואילך. פרק צ"ח. ובכמה מקומות.

(49) פינחס כט, לו.

והיינו, דעם היות הענן בחינת סתימו דכל סתימין שאי אפשר להיות בגילוי, מכל-מקום, כיוון שמי יאמר לך מה תעשה⁵⁰, הרי זה בא בהמשכה בגילוי בפנימיות על ידי ד' המינים, ובאופן של קליטה בשמיני עצרת, שעליו נאמר⁵¹ יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך.

דיבור המתחיל ביום השמיני עצרת עת"ר. תש"ד. תש"ט.

(50) על פי איוב ט, יב.

(51) משלי ה, יז. וראה שמות רבה פרשה ט"ו, כג. ריש וסוף ה'שי"ת. ועוד.

**ב"ה. נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א
לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל
לקראת חג הסוכות, זמן שמחתנו ה'תנש"א**

יום טוב ודזמן שמחתנו דישמח ישראל בעושיו וישמח השם במעשיו וגוט שבת.

/מקום החתימה/

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א לאנשי כפר חב"ד, בעת מסירת האתרוגים ע"י באי כח הכפר שיחיו יום ד', ערב חג הסוכות ה'תנש"א

תרגום מאידית

הנקראים) "נפלאות" ("נפלאות" למעלה מנסים סתם),
ו"אראנו נפלאות",

וכ"ז מוסיף עוד יותר בהפריצת גדר (ע"ד ענין הנס
והנפלאות) דשמחת יום טוב, שתהי' שמחה הפורצת⁴
כל הגדרים וכל המדידות והגבלות, עד השמחה "עד
דלא ידע"⁵, ע"ד שמחת פורים, הגדולה מיום
הכפורים, כידוע⁶ שיום הכפורים הוא כ-פורים, כיון
שבפורים נפעלים הענינים דיוהכ"פ (לא ע"י תענית
ועינוי, אלא אדרבה -) ע"י שמחה ואכילה ושתי'
גשמית וממשיית; ועד"ז יש לומר בנוגע לשמחת חג
הסוכות, הבאה (גם) בהמשך וכתוצאה מהפעולה
ביוהכ"פ⁷, עד לשלימות השמחה בשמיני עצרת
ושמחת תורה, הנמשכת מיד (בשנה זו) בשבת ושבת
בראשית, ומזה - במשך כל השנה כולה (כנ"ל).

ב. ויהי רצון, והוא העיקר, ששנת אראנו נפלאות
תבטא לכל לראש בנס הכי עיקרי והכי גדול והכי
פנימי - גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו,
ושיהי' "אראנו נפלאות" בפשטות - "כימי צאתך
מארץ מצרים אראנו נפלאות"⁸, נפלאות אפילו בערך
לנסים "כימי צאתך מארץ מצרים"⁹,

ו"אראנו נפלאות" גם בזריות הזמן, שהגאולה
(ונפלאות הגאולה) באה תיכף ומיד ממש, לא עכבן
אפילו כהרף עין¹⁰, עוד בערב חג הסוכות, ועאכו"כ
בהמשך דחג הסוכות,

ובפרט ע"פ המבואר בנבואת זכרי'¹¹ (שנקראת
בהפטורה דיום א' דחג הסוכות) הקשר המיוחד דחג
הסוכות עם הגאולה האמיתית והשלימה (כשיהי'
"ועמדו רגליו גו' ונבקע הר הזיתים גו'", "והי' ביום
ההוא יצאו מים חיים מירושלים גו'"¹²), עד שזה יפעל

א. הקב"ה יעזור ויצליח לכל בני, אנשים נשים
וטף, שנחגוג ביחד את שמחת יום טוב ("מועדים
לשמחה", ובפרט "זמן שמחתנו") בתכלית השלימות,
וכפס"ד הרמב"ם¹ ששמחת יום טוב נחגגת דוקא ברוב
עם, ועאכו"כ ביחד עם בני הבית, קרובים או בני
הקהילה וכו',

והשמחה (ברוב עם) תמשך כך על ובכל השנה
כולה.

ובפרט שישנה ע"ז הנתינת כח מיוחדת מקביעות
שנה זו: משני ימי החג הראשונים דחג הסוכות (בחוץ
לארץ), "מועדים לשמחה", נכנסים מיד ליום השבת
קודש, "וביום שמחתכם אלו השבתות"², במילא ישנה
חזקה וחוזק מיוחד בענין השמחה, הנותנת גם תוספת
כח להמשיך את השמחה וההתועדויות ד"מועדים
לשמחה" בימים הבאים דחג הסוכות, ועאכו"כ
בשמיני עצרת ושמחת תורה (שלימות השמחה דחג
הסוכות), ובפרט שגם ימים אלו (דשמע"צ ושמח"ת)
נמשכים מיד בשבת, ובשבת בראשית,

- וכמדובר כמ"פ³ ששנה זו מתייחדת בכך
שהימים-טובים בחודש תשרי באים באופן דשלש
ו(בחו"ל) שלש פעמים שלש: שני ימי ראש השנה
נמשכו מיד בשבת, וכך גם - בנוגע לימים הראשונים
דחג הסוכות והימים האחרונים, שמע"צ ושמח"ת -

וזה נותן תוספת כח להמשיך את השמחה על כל
השנה כולה.

ובפרט ששנה זו, ה'תנש"א, היא ראשי תיבות (כפי
שבנ"י מסבירים זאת) - ה' תהא שנת אראנו נפלאות,
וזה בא לאחרי שנת ה'תש"נ ר"ת ה' תהא שנת נסים,
ז.א. שנוסף על הנסים (בשנה שעברה) ישנם (נסים)

ובפרט ע"י הכח דפריצת כל הגדרים דשמחת חג הסוכות, ובאופן שנמשך גם בגשמיות העולם (ע"ד שמחת פורים²⁰), כנ"ל, נכנסים לגאולה שפועלת חידוש בגשמיות העולם, החל מסעודת הלוי'תן ושור הבר בגשמיות, נוסף על ענינה ברוחניות (כמבואר בלקו"ת²¹).

ועוד והוא העיקר - תיכף ומיד ממש, באופן שכל יהודי וכל בנ"י ממשיכים את ההמשך דערב סוכות, ההכנות לתפלת מנחה ותפלת מנחה שלאחרי זה - בארץ הקודש, בירושלים עיר הקודש, בהר הקודש, ובבית המקדש, עד בקודש הקדשים,

תיכף ומיד ממש.

יה"ר שימשיכו את כל ההמשכות (דהד' מינים), ויבשרו בשורות טובות ומשמחות כל השנה כולה.

על אומות העולם ("והי' כל הנותר מכל הגוים גו' ועלו גו' ולחוג את חג הסוכות גו"¹³), עד כל השבעים-אומות¹⁴, כמבואר ומפורש בנבואה.

ויה"ר שכהנ"ל יתקיים בחג הסוכות זה - בגאולה האמיתית והשלימה, וימשך במשך כל ימי הסוכות, עד שמע"צ ושמח"ת, וימשך אח"כ מיד בשבת בראשית, "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ"¹⁵ - שנפעל (בגאולה) שינוי וחידוש בכל מעשה בראשית - בהתאם ל"תורה¹⁶ חדשה מאתי תצא"¹⁷ - בשמים וארץ¹⁸ וכל צבאיהם¹⁹,

וכאמור, כל זה נפעל תיכף ומיד ממש עוד בערב חג הסוכות, שמיד בתחלת הגאולה, ברגע הראשון של הגאולה, ישנה שלימות והמשך הגאולה, כולל - השינוי וחידוש במעשה בראשית,

בס"ד. שיחת יום ב' דחג הסוכות ה'תשי"ד.

בלתי מוגה

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נטל ידיו הק' לסעודה].

א. מבואר בכמה מקומות¹ בפירוש מאמר חכמינו ז"ל² "כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה", שיש מעלה בעסק בתורת עולה על הקרבת קרבנות בגשמיות, כי, בהקרבת קרבן גשמי יש כמה הגבלות, שההקרבה היא בבית המקדש דווקא, וביום דווקא, ובכהן דווקא וכו', ואילו בהעסק בתורת עולה, שהוא ענין הקרבת קרבן ברוחניות, אין כל הגבלות אלו, שהרי ענין זה יכול להיות גם בחוץ לארץ, אפילו בלילה, ואפילו על ידי זר.

– הן אמת שלשון חכמינו ז"ל הוא "כאילו הקריב עולה", בכ"ף הדמיון, שמזה מובן שההקרבה ברוחניות אינה דומה ממש להקרבה בגשמיות, והיא למטה במדרגה ממנה, ולכן מבקשים³ "ושם נעשה לפניך כו", לפי שההקרבה בגשמיות היא למעלה מההקרבה ברוחניות, אבל אף על פי כן, בפרטים וענינים אלו שישנם בההקרבה ברוחניות, יש יתרון מעלה על ההקרבה בגשמיות, בכך שאין בהם שום הגבלות, כנ"ל.

וכן הוא גם בענין שמחת בית השואבה – ששמחת בית השואבה בזמן הזה, שאינה אלא ברוחניות, יש בה יתרון מעלה לגבי שמחת בית השואבה כפי שהיתה בגשמיות, כיון שבשמחת בית השואבה בזמן הזה אין ההגבלות שהיו בשמחת בית השואבה בגשמיות:

בנוגע לשמחת בית השואבה בזמן שבית המקדש קיים – איתא במשנה⁴ "החליל (ד"שמחת בית השואבה (ש)היו שמחים בחג לכבוד שאיבת ניסוך המים ומנגנים בחלילים ובכינורות") חמשה וששה" (ש"אינו דוחה יום טוב הלכך לפעמים שהוא חמשה ימים בחג. . . ופעמים שהוא ששה כגון שחל יום טוב ראשון בשבת דפשו להו ששה של חול המועד"), היינו שלא חגגו שמחת בית השואבה אלא בימות החול.

אבל הגבלה זו היא רק בנוגע לשמחת בית השואבה בגשמיות, מה שאין כן שמחת בית השואבה ברוחניות, כיון שמתקיימת בלי כלי שיר המנגדים לקדושת שבת ויום טוב, יכולה להיות גם בשבת ויום טוב, וכיוון שיכולה להיות גם בשבת ויום טוב, חייבת היא להתקיים גם בשבת ויום טוב, היינו, שהחיוב דשמחת בית השואבה בזמן הזה הוא גם בשבת ויום טוב, וזהו יתרון המעלה שבשמחת בית השואבה ברוחניות לגבי שמחת בית השואבה בגשמיות.

כלומר: הן אמת ששמחת בית השואבה ברוחניות אינה בערך לשמחת בית השואבה בגשמיות (על דרך מה שנתבאר לעיל גבי קרבנות, שהקרבה ברוחניות אינה דומה להקרבה בגשמיות), אבל אף על פי כן, בפרטים וענינים אלו הקיימים בשמחת בית השואבה ברוחניות, יש יתרון מעלה בכך שאין בהם ההגבלות הקיימות בשמחת בית השואבה בגשמיות, שישנה גם בשבת ויום טוב.

– ישנם אמנם אחרונים שכותבים נגד עריכת שמחת בית השואבה בשבת ויום טוב, כי לדעתם אסור לרקוד ולטפח בידיו בשבת ויום טוב⁵, אבל כבר רבו עליהם הדעות שבשמחה של מצוה אין כל חששות אלו⁶, ובמילא מובן גם לענין שמחת בית השואבה עכשיו, דלהיותה שמחה של מצוה אין כל ההגבלות גם בשבת ויום טוב.

ב. התחלת זמנה של החגיגה והשמחה דשמחת בית השואבה היא (לא בלילה, כמו שסובר העולם, אלא עוד קודם לזה) תיכף לאחר תמיד של בין הערביים – כדאיתא בגמרא⁷: "כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו, כיצד, שעה ראשונה תמיד של שחר כו' משם לתמיד של בין הערביים, מכאן ואילך לשמחת בית השואבה", והרי "תמיד נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשע ומחצה"⁸ (והיינו, שזמן שחיטת התמיד

(1) ראה לקו"ת אחרי כו, ד ואילך. במדבר יג, א ואילך. ובכ"מ.

(2) מנחות בסופה (וראה לקו"ש ח"ב ע' 37 הערה 17. וש"נ).

(3) בנוסח תפלת המוספין.

(4) סוכה רפ"ד (ובפרש"י).

(5) ראה ביצה לו, ב (במשנה). שו"ע (ואדה"ז) או"ח סל"ט ס"ג

(ס"ב).

(6) ראה שו"ת מנחת אלעזר ח"א סכ"ט.

(7) סוכה נג, א.

(8) פסחים רפ"ה.

לפי השעון שלנו הוא בשעה שלש וחצי, והקרבתו בשעה ארבע וחצי), ותיכף לאחרי זה? התחיל הסדר של שמחת בית השואבה.

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) היות והשעה היא כבר אחרי ארבע וחצי, ובזמן הזה ששמחת בית השואבה אינה אלא ברוחניות ישנה גם בשבת ויום טוב כנ"ל – צריכים לשמוח עכשיו בשמחת בית השואבה, ועל ידי זה זוכים לשמוח בשמחת בית השואבה בגשמיות, השמחה בבית המקדש, שעלי' אמרו¹⁰ "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו".

[כ"ק אדמו"ר שליט"א ציווה לנגן ניגון של שמחת בית השואבה – אם ישנו ניגון כזה].

* * *

ג. אחד מהטעמים על השם "שמחת בית השואבה" הוא "שמשם שואבין רוח הקודש"¹¹. והכוונה בזה – לא רק שבשעת מעשה שרתה רוח הקודש, אלא שמשם שאבו רוח הקודש גם על כל השנה כולה. וכדמוכח מהא דמיית¹¹ עובדא דיונה בן אמיתי ש"נכנס לשמחת בית השואבה ושרת עליו רוח הקודש", והרי נבואת יונה בן אמיתי נמשכה משך זמן אחרי שמחת בית השואבה – בניונה שבחוץ לארץ, ומוכח מזה, שהרוח הקודש ששואבים משמחת בית השואבה נמשכת גם על הזמן שלאחרי זה, ואף במקום אחר. יתר על כן:

כ"ק מורי וחמי אדמו"ר סיפר¹² בשם כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק, שבסוכות תקס"ט אמר אדמו"ר הזקן בפעם השישית את הדרוש ושאתם מים בששון הנדפס בלקוטי תורה¹³, והי' זה על דרך מה שהגמרא אומרת שמשם שואבים, יונה קיבל בשמחת בית השואבה את גילוי הנבואה, אנו קבלנו עד אין סוף, הסוף הוא שמשיח יבוא. והיינו, ששאבו ושאו ("מ'האָט געשעפט און געשעפט") לעצמו, לבנים ובני בנים עד ביאת המשיח.

מסיפור זה רואים, שהענין ד"משם שואבין רוח הקודש" הוא לא רק ששואבים לעצמו לכל זמן ולכל מקום (כנ"ל מסיפור דיונה בן אמיתי), אלא עוד יותר, ששואבים גם לדורות הבאים, עד ביאת המשיח. כי, כשהצמח-צדק אומר עד ביאת המשיח, כוונתו לביאת המשיח כפשוטה "פאָר זיך, פאָר די קינדער, פאָר די איינקלאַך וכו' וכו', ביז ביאת המשיח".

ועוד דבר רואים מסיפור זה, ש"משם שואבין רוח הקודש" קאי לא רק על שמחת בית השואבה שבבית המקדש – מצד קדושת המקום, שהרי שמחת בית השואבה התקיימה בעזרת נשים, שקדושתה היא אחת מהעשר קדושות¹⁴ – אלא אפשר לשאוב רוח הקודש גם משמחת בית השואבה שחוגגים בחוץ לארץ ולאחרי החורבן, כבסיפור הנ"ל מהצמח-צדק שהי' אחרי החורבן.

ועוד זאת – שדבר זה שייך לכל אחד ואחד, שכל אחד יכול לשאוב רוח הקודש משמחת בית השואבה, וכמובן מדברי כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע¹⁵ שרוח הקודש היינו ש"מודיעין לו רזי תורה", ובמילא הרי זה שייך לכל אחד ואחד. – אלא שאצל כל אחד הוא לפי ערכו ומדרגתו. וכפי שסיפר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר¹⁶, שחסיד אחד אמר להחסיד ר' איזיק מהאָמיל: "אתה שאבת דליים מלאים ואני שאבתי כוסית קטנה" ("איר האָט אָנגעפילט פולע קאָטקעס, און איך – אַ קליין קעלישיקל").

ובמילא צריכים הכול לשמוח בשמחת בית השואבה, והשמחה [שמחת יום טוב בכלל, ובפרט שמחת בית השואבה, שעלי' אמרו "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו"] פועלת ומשנה מ"כלים קטנים" – "כלים גדולים",

ועד שזוכים לביאת המשיח, שאז לא יצטרכו הענין דשאיבת רוח הקודש, כיוון שיהי' ענין נעלה יותר

(13) דרושי סוכות עה, ג ואילך.

(14) כלים פ"א מ"ו-ח. רמב"ם הל' בית הבחירה פ"ז הי"ג-ז.

(15) המשך תער"ב ח"ג ס"ע אשפה (נעתק ב"היום יום" ו שבט).

סה"מ עזר"ת ריש ע' קיב.

(16) סה"ש תש"א ע' 37. וראה גם שם ע' 36.

(9) לאחרי משך זמן קצר דשריפת התמיד, והקטרת הקטורת.

(10) סוכה נא, סע"א (במשנה). שם, ב.

(11) ירושלמי סוכה רפ"ה.

(12) ראה שיחת ליל ב' דחגה"ס תרצ"ז ס"א (סה"ש תרצ"ז ע' 162)

– נעתק ב"היום יום" טז תשרי, ב' דחג הסוכות. וראה גם אגרות-קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א הי"א ע' שנג.

מרוח הקודש – "מלאה הארץ דעה את הוי' כמים לים מכסים"¹⁷.

[כ"ק אדמור"ר שליט"א ציווה לנגן ניגון שמח].

* * *

ד. ציווה לנגן ואמר מאמר דיבור המתחיל סוכה שחמתה מרובה וכו'.

* * *

ה. איתא בילקוט¹⁸: "אתה מוצא שלש שמחות כתיב בחג [הסוכות]. אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת, למה, אתה מוצא שבפסח התבואה נידונית ואין אדם יודע אם עושה השנה תבואה אם אינו עושה לפיכך אין כתוב שם שמחה. . . וכן אתה מוצא שאין כתוב בעצרת אלא שמחה אחת. . . מפני שהתבואה נכנסת בפנים, ומה טעם אין כתוב שם שתי שמחות לפי שפירות האילן נידונין. . . אבל בחג [הסוכות] לפי שנטלו הנפשות דימוס [פירוש, פטור] ביום הכיפורים. . . ועוד שהתבואה ופירות האילן בפנים לפיכך כתב שלש שמחות".

ויש לבאר תוכן דברי הילקוט, שעיקר ענין השמחה הוא באסיפת פירות האילן דווקא.

ו. החילוק בין תבואת השדה ותבואת האילן הוא¹⁹:

תבואת השדה – "אין צריך שהות כל-כך ועיכוב מזמן הזריעה עד הצמיחה", כך שבזמן קצר יודעים כבר מה נעשה עם התבואה, מה שאין כן בשדה אילן "יש שהות ועיכוב רב בזמן צמיחתו", ועד שיש פירות – כמו תמר וחרוב – שמוציאים פירות לאחרי שבעים שנה (וכמאמר רבותינו ז"ל²⁰ על הפסוק²¹ "צדיק כתמר יפרח").

ומעלה נוספת בתבואת השדה – שאינה זקוקה לריבוי עבודה ויגיעה כמו פירות האילן, דאף שיש צורך בל"ט מלאכות, דתנא סידורא דפת נקט²² החורש והזורע כו', מכל-מקום, אין זה בערך להעבודה והיגיעה שישנה בשדה אילן, ועד כדי כך, שהיגיעה בתבואת השדה והיגיעה בשדה אילן נקראים בשמות שונים – זו נקראת זריעה וזו נטיעה. ועוד זאת, שבשדה אילן נמשכת היגיעה כל זמן צמיחת הפירות על האילן, כי הפירות צריכים השגחה תמידית שלא יתקלקלו.

אבל לאורך גיסא גדלה מעלת פירות אילן על תבואת השדה – שהריווח בפירות אילן גדול הרבה יותר מאשר בתבואת השדה, הן בכמות והן באיכות, שהרי "הזריעה דתבואה כמו גרעין החטה יצמח ממנו כדמותו ובצלמו אלא שהוא בתוספת ובריבוי",

כלומר: הן באיכות – הרי התבואה הנצמחת היא מאותה האיכות של הגרעין הנזרע, והן בכמות – שהצמיחה היא לפי ערך הזריעה, דאף על פי "שהוא בתוספת ובריבוי", ועד שיכול לצמוח עשר פעמים ככה, או אפילו מאה או אלף פעמים (ועל דרך מה שנאמר ביצחק²³ "ויזרע יצחק גו' וימצא גו' מאה שערים"), מכל מקום הכול הוא לפי ערך הזריעה;

מה שאין כן בפירות האילן – הצמיחה היא שלא לפי ערך הנטיעה כלל, שזרעין גרעין אחד בארץ שאין בו לא טעם ולא ריח, וממנו צומח אילן גדול נושא פירות, שאין בין הפירות להגרעין שום ערך כלל וכלל, לא בכמות ולא באיכות.

ז. והנה, ההבדל בין תבואת השדה לפירות אילן בעבודת השם, הוא החילוק שבין עבודת הצדיקים לעבודת בעלי תשובה, דעבודת הצדיקים היא כמו תבואת השדה, ועבודת בעלי תשובה היא כמו פירות אילן. ביאור הענין:

צדיקים הולכים בדרך המלך, מלכו של עולם, וכל הנהגותיהם הן על פי שולחן ערוך, ולכן דומים הם לתבואת השדה, דכמו שבצמיחת תבואת השדה אין יגיעה ביותר ואין כל כך דאגות, כך צדיקים, אין להם יגיעה

(21) תהלים צב, יג.

(22) שבת עד, ב.

(23) תולדות כו, יב ובפרש"י (נבאר בלקו"ש ח"ה ע' 121 ואילך).

(17) ישע"י יא, ט. וראה רמב"ם הל' מלכים בסופן.

(18) יל"ש אמור רמז תרנד (בתחילתו).

(19) לקו"ת בחוקתי מט, ד.

(20) ראה זח"ג טז, א ובנצו"ז אות ד. וש"נ.

ודאגות (מענינים של היפך כו'); לפני כל דבר שעושים, מביטים המה בשולחן ערוך, או שאר ספרי קודש, והולכים לבטח דרכם. וכמו כן בטוחים הם בשכרם, דכיוון שכל ימיהם היו כל הנהגותיהם במחשבה דיבור ומעשה על פי שולחן ערוך, הרי בוודאי תתקיים אצלם הבטחת התורה "ונתתי גשמיכם בעתם"²⁴, שירד המטר, ובעתו דווקא, בזמן צצריכים אותו, ולא באיחור זמן.

מה שאין כן אצל בעלי תשובה יש ריבוי יגיעות ודאגות, שהרי אפילו על עשיית דבר שלא כפי הרצון פעם אחת בלבד, צריכים כבר לעשות תשובה, וכידוע²⁵ שבענין ה"רצון" אין התחלקות, כך שיש רק אפשרות אחת מבין השנים: או שהוא מקושר להקב"ה או שאינו מקושר, או שהוא מציאות לעצמו או שאינו מציאות לעצמו, ובמילא, אפילו אם פעם אחת עשה דבר כפי רצונו ולא כפי רצון העליון, הרי זה הוראה שהוא מציאות בפני עצמו ומתנהג כרצונו (וענין זה הוא גרוע יותר מעצם המעשה שעשה), וחייב לעשות תשובה על זה. ומזה מובן עד כמה בעלי תשובה הם בדאגה תמידית.

אבל לאורך גיסא, הרי דווקא בגלל זה שבעל תשובה הוא בתנועה של יציאה ממצבו, הנה בשעה שיוצא ממצבו, אפשר לדלג למעלה מכל סדר ההשתלשלות ולמעלה מכל מדידה והגבלה. וזוהי המעלה שבעבודת בעלי תשובה לגבי עבודת הצדיקים – שעבודת הצדיקים היא סוף סוף במדידה והגבלה, אבל עבודת בעלי תשובה היא למעלה ממדידה והגבלה.

ולכן נמשלו בעלי תשובה לפירות האילן – כי כמו שצמיחת פירות האילן באה על ידי יגיעה גדולה ביותר, ויש בה דאגות כו', אלא שבגלל זה גופא הרי הצמיחה היא שלא לפי ערך כלל, כן הוא גם בבעלי תשובה, שעבודת התשובה היא אמנם ביגיעה רבה, אבל דווקא בגלל זה מגיעים הם למעלה יותר. וכידוע²⁶ שעל ידי התשובה נמשך חיות לאדם ממקום נעלה ועמוק יותר מהמשכת החיות על דרך הרגיל, דמאחר שחטא ופגם ועבר את הדרך אי אפשר לו לקבל חיות מסדר ההשתלשלות, אלא צריך להמשיך חיות חדש מלמעלה מהשתלשלות.

וכמוכא בחסידות²⁷ בפירוש הכתוב²⁸ "באור פני מלך חיים", שזהו כמשל "הנידונין להריגה רחמנא ליצלן כשנפגעין במלך נמחל להם העונש והרי אין המלך מעיין כלל בדינו אם ראוי כו' רק שנמחל לו ממילא מפני שאין שם ענין הדין כו' וזהו ענין באור פני מלך חיים שזהו בחינת עצם הטוב", ומובן, שחיות זה הוא למעלה מהחיות שנמשך לו מצד חוקי והנהגות המדינה, אלא חיות זה הוא מפנימיות המלך, "פני מלך".

ח. ועל פי זה יובנו דברי הילקוט בחילוק שבין שלשת הזמנים דפסח שבועות וסוכות – דבפסח לא כתיב שמחה כי עדיין אין התבואה בפנים, ובשבועות נאמר שמחה פעם אחת "מפני שאז התבואה נכנסת בפנים", ורק בסוכות כתיב שלש שמחות לפי שגם "פירות האילן בפנים":

פסח ושבועות הוא ענין עבודת הצדיקים, אלא שבפסח הוא רק התחלת העבודה, ועדיין לא יודעים כיצד תהי' העבודה בפועל כו', ולכן, תורה שבכתב אינה יכולה לתבוע בפירוש ענין השמחה, ורק בתורה שבעל-פה יש ילפותא²⁹ שגם אז צריך להיות שמחה, אבל לתבוע שמחה בפירוש – אי אפשר. מה שאין כן בשבועות, זמן מתן תורתנו – כבר ישנה עבודת הצדיקים בפועל, וזהו ש"התבואה נכנסת בפנים", כי עבודת הצדיקים היא כענין תבואת השדה כנ"ל, ולכן תובעים שמחה בפירוש. אלא שעדיין אין השמחה בשלמות, כיון שעבודת הצדיקים היא במדידה והגבלה.

ואילו סוכות, שבא לאחרי יום הכיפורים, שענינו עבודת התשובה³⁰, הוא ענין פירות האילן ברוחניות, ולכן השמחה אז היא בשלמות.

ובזה מיושב גם המשך לשון הילקוט, שמתחיל בטעם שבעצרת כתיב רק פעם אחת שמחה "מפני שהתבואה

שליט"א המאמר "כל מי שאינו בוכה בר"ה ויוהכ"פ אין נשמתו שלימה" – דלכאורה אדרבה: מי שבוכה – הרי זה הוראה שיש לו על מה לבכות, אבל מי שאינו בוכה – יתכן שהסיבה לכך היא לפי שאין לו ענינים בלתי-רצויים שיצטרך לבכות עליהם? – אלא, שגם כאשר נמצאים בדרגא נעלית ביותר צ"ל ענין הבכי בדרך ממילא כו', כיון שזוהי כללות העבודה דיוהכ"פ (ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 208, ובהנמקן שם).

(24) ר"פ בחוקותי.
 (25) ראה סה"מ קונטרסים ח"ב שיא, ב. שג, ב. וראה גם המשך תרס"ו ע' תקכב. ועוד.
 (26) ראה לקו"ת אחרי כו', ג. ובכ"מ.
 (27) סה"מ עת"ר ע' קח. המשך תער"ב ח"ג א'שכא. ועוד.
 (28) משלי טז, טו.
 (29) ראה פסחים קט, א.
 (30) בנוגע לעבודת התשובה דיוהכ"פ, הזכיר כ"ק אדמו"ר

נכנסת בפנים. פירות האילן נידונין, וממשיך דבחג הסוכות "לפי שנטלו הנפשות דימוס ביום הכיפורים", ורק אחרי כן חוזר לענין ראשון "ועוד שהתבואה ופירות האילן בפנים" – שלכאורה תמוה, מדוע מפסיק באמצע ביאור מעלת חג האסיף (מצד אסיפת פירות האילן) בענין צדדי "שנטלו הנפשות דימוס" – ועל פי הנ"ל מובן, כי ענין אסיפת פירות אילן ברוחניות הוא הוא עבודת התשובה, ולכן ענין חג האסיף דחג הסוכות הוא המשך לענין "נטלו הנפשות דימוס ביום הכיפורים" (שהיא עבודת התשובה דיום הכיפורים).

ועל פי זה יובן גם דיוק לשון הילקוט "נטלו הנפשות דימוס", לשון פטור, היינו שיש על האדם חוב אלא שפוטרים אותו, והוא כמו שנתבאר לעיל בענין "באור פני מלך חיים", שהוא החיים הנמשכים מהמלך עצמו שלמעלה מבחינת דין, וכך על ידי התשובה דיום הכיפורים נמשך חיים חדשים מבחינת "פני מלך", וכנ"ל שעל ידי התשובה נמשך האור שלמעלה מסדר השתלשלות.

ואור זה בא בגילוי בחג הסוכות, וכמו שנתבאר לעיל בהמאמר³¹, שיום כיפור ענינו "כי בענן אַרְאָה"³², דענן הוא בחינת ההעלם שמצד עצמו, וביום כיפור הוא בדרך העלאה, ובחג הסוכות נמשך ההעלם העצמי למטה על ידי הסכך וד' מינים, ועל ידי זה נעשה ענין האסיף דפירות אילן בחג הסוכות.

ולכן עיקר השמחה היא בחג הסוכות שנאמר בו שלש פעמים שמחה – דבתלתא זימנא הוי חזקה³³, כמו בענין החזקה כפשוטו, שנעשה מוחזק בדבר ואינו צריך להיכנס בטענות ומענות כו' (ואדרכה: המוציא מחברו עליו הראי³⁴), וכך בענינו, שנעשים "מוחזקים" בהגילויים שלמעלה מסדר השתלשלות.

[לאחרי השקיעה אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א שאלו שנטלו ידיהם לסעודה יאמרו "לחיים"].

* * *

ט. בהמשך להמוזכר לעיל בהמאמר³⁵ בענין סכך הסוכה שצריך להיות קלוש כדי שיהיו כוכבים נראים מתוכה, והוקשה על זה למה נקט כוכבים דווקא, ולא שמש וירח – הנה קושיא זו מקורה במאמר של הצמח-צדק³⁶.

ומעולם הי' מוקשה לי דברי הצמח-צדק שמדייק הלשון "כוכבים" ולא שמש וירח – מהא דאיתא בירושלמי³⁷ על דברי המשנה "אע"פ שאין הכוכבים נראין מתוכה כשירה", "בכוכבי חמה שנו", ונמצא, שלפי הירושלמי, הא ד"כוכבים נראין מתוכה" הוא אותו הענין דחמה.

וביותר מוקשה לפי התירוץ במאמר של הצמח-צדק, ששמש וירח הם מרקיע הד', וכוכבים הם מרקיע תמינאה שלמעלה מהשתלשלות, ובסוכה נמשך האור מרקיע תמינאה שלמעלה מבחינת חמה, ולכן צריך להיות כוכבים נראין מתוכה – איך זה מתאים עם פירוש הירושלמי ד"כוכבים נראין מתוכה" היינו "כוכבי חמה"?

ויובן בהקדם הדיוק בדברי הטור³⁸ "וצריך שלא יעשה כסויי" עב מאוד כדי שיהו הכוכבים וניצוצי השמש נראין מתוכה", שְׁשִׁינָה מלשון חכמינו ז"ל³⁹ "כוכבי חמה" ונקט "ניצוצי השמש [חמה]" – דיש לומר, שבדיוק זה נעוץ החידוש, שעל ידו יתיישב גם מאמר הצמח-צדק, כדלקמן.

י. מבואר בהמאמר דכ"ק מורי וחמי אדמו"ר⁴⁰ – על יסוד דברי הזוהר⁴¹ (שהובאו⁴² בפירוש המילות לאדמו"ר האמצעי⁴³ ובהמשך תרס"ו⁴⁴) על הפסוק⁴⁵ "השמים מספרים", "מנהרין ומנצצין" – שבענין הניצוצות ישנם שני ענינים:

תשרי השתא (נדפס לאח"ז בסה"מ תש"ד ע' 35).

(41) ח"ב קלו, ב.

(42) (כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר בבת-שחוק): מ"ש בזהר – יתכן שלא ראו בפנים, ולכן מציינים שמאמר הזהר הובא בחסידות, בדרושי אדמו"ר האמצעי, ובהמשך תרס"ו.

וע"ד שמספרים אודות הגאון הרגזיבי, שהתבטא פעם אודות הפסוק "ובני קורה לא מתו", שיודעו מדברי הגמרא בסנהדרין דף ק"ע א'!

(43) מהדורא בתרא – ה, סע"ב ואילך.

(44) ע' רנו.

(45) תהלים יט, ב.

(31) פ"ד.

(32) אחרי טז, ב.

(33) ב"מ קו, רע"ב. וש"נ.

(34) יומא ט, א. ועוד.

(35) ספ"א.

(36) ראה אוה"ת דרושי סוכות ע' א'תשכד ואילך. וראה גם מאמרי אדהאמ"צ דברים ח"ד ע' א'רכה.

(37) סוכה פ"ב ה"ג.

(38) או"ח סתרל"א.

(39) בירושלמי שם. וכן בבבלי סוכה כב, ב.

(40) ד"ה בסוכות תשבו תש"ד פט"ו – שיצא לאור בקונטרס חודש

(א) ניצוץ הוא מהות בפני עצמו. וזהו ביאור הלשון⁴⁶ "קירוב המאור אל הניצוץ", "ניצוץ" דייקא (ולא "אור"), כלומר, שקירוב העצמות ("מאור") הוא לכל אדם, גם למי שנעשה מהות בפני עצמו (נבדל מאלוקות), שלכן נקרא "ניצוץ". ומטעם זה נשמות ישראל (בכלל) נקראות בשם "ניצוצות", לפי שנשמות נעשו מהות בפני עצמן, וכמו שנאמר⁴⁷ "בנים אתם להוי' אלוקיכם", והרי בן הוא מהות בפני עצמו מן האב, שלכן יש נשמה אחרת וגוף אחר, וכך נשמות ישראל בירידתן למטה נעשו מהות בפני עצמן.

(ב) ניצוץ בא על ידי הפסק, והראי' מהלשון⁴⁸ "אורות המתנוצצים מכח"ב [=מכתר חכמה, בינה] דאצילות", שענין ההתנוצצות הוא על ידי הפסק הפרסא שבין אצילות לבי"ע [=לבריאה, יצירה, עשייה].

ועל פי זה יש לבאר דיוק לשון הטור "ניצוצי חמה" (לא "כוכבי חמה"), דלשון ניצוץ פירושו, שהוא מהות בפני עצמו שנפרד מן האור – דהחמה – עד שהוא מציאות של חושך, אשר, ענין זה מתאים עם מה שנתבאר לעיל בהמאמר שכוכבים הם למעלה מהשתלשלות – דמאחר שנפרד מענין האור, אין זה ענין של גילויים, אלא המשכת בחינת יְשֶׁת חשך סתרו⁴⁹, סתימו דכל סתימין⁵⁰, וזה נמשך על ידי העבודה דאתהפכא חשוכא לנהורא⁵¹, שעבודה זו מגעת למעלה מהשתלשלות, כי יתרון האור הוא מן החשך⁵² דווקא, שעל ידי שהחשך נהפך לאור נמשך מבחינת ישת חשך סתרו, וכמבואר בארוכה בהמאמר⁵³.

יא. ועל פי זה יובן גם כן מה שבמשנה איתא "כוכבים" סתם, ובירושלמי (בגמרא) מוסיף "כוכבי חמה": ידוע הכלל⁵⁴ שהמשנה מדברת בדרך כלל והגמרא מבארת את דברי המשנה בדרך פרט.

ולכן: במשנה נאמר "כוכבים" סתם, שכולל הן כוכבים כפשוטו שהם מרקיע תמינאה (כמבואר בהמאמר⁵⁵), והן "כוכבי חמה"; ובגמרא (בירושלמי) נתפרש ענין זה בפרטיות יותר – שמעלה זו של כוכבים היא גם ב"כוכבי חמה", והיינו כפירוש הטור שהכוונה ל"ניצוצי חמה", שגם הם למעלה מבחינת חמה, כי אין זה אור החמה (שלמטה מבחינת כוכבים) אלא גדר ניצוץ, דאף על פי שבעבר הי' לו שייכות לאור, מכל מקום, כיוון שנעשה מהות בפני עצמו ונפרד מענין האור (כנ"ל בגדר "ניצוץ"), אין זה ענין של גילויים אלא המשכה שלמעלה מהשתלשלות, ולפיכך הרי גם זה בכלל "כוכבים נראין מתוכה", שזוהי ההמשכה דחג הסוכות שלמעלה מהשתלשלות.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שמי שרוצה יכול לפרוס מפה ולקדש, ומי שרוצה יכול לצאת ידי חובת קידוש].

* * *

יב. בשם סוכה יש שני פירושים הפכיים: (א) סוכה על שם הסכך⁵⁶, שענין הסכך הוא – צל, העלם והסתרה. (ב) "שהכול סכים ביפיי"⁵⁷, שהוא שם המעלה.

אמנם, אף על פי שלכאורה הם שני ענינים הפכיים, מכל-מקום, יש שייכות ביניהם, ועד שתלויים זה בזה, כדלקמן.

יג. ויש לבאר זה בהקדם ענין הלבושים:

ידוע⁵⁸, שענין הלבושים נתחדש לאחרי חטא עץ הדעת, שמזה מובן שלבושים הוא ענין של ירידה.

וכידוע מה שכתב הרמב"ם⁵⁹ בתירוץ הקושיא: כיצד יתכן שעל ידי החטא נתוסף דעת אצל אדם וחוה (שהרי קודם החטא נאמר⁶⁰ "ולא יתבוששו", ואחרי החטא נאמר⁶¹ "ותפקחנה גו' וידעו גו'") – לפי שקודם החטא היו כל עניניהם אלוקות, ולכן לא הי' ענין של בושה בעומד ערום, דכמו שאין יהודי מתבייש עם ציצית תפילין

(54) ראה הקדמה לפיהמ"ש להרמב"ם (ד"ה אח"כ ראה להסתפק).

(55) פ"ד וש"נ.

(56) ראה פרש"י סוכה ב, א (ד"ה ושחמתה), יב, א (ד"ה כשרין).

(57) מגילה יד, א. הובא בפרש"י עה"ת נח יא, כט.

(58) ראה אוה"ת דרושי סוכות ע' א'תשטו. המשך תערוב ח"ג ע' א'שעט. סה"מ תשי" ע' 118. ועוד.

(59) מו"נ ח"א פ"ב – הובא באוה"ת שם.

(60) בראשית ב, כה.

(61) שם ג, ז.

(46) דרך חיים יג, רע"ד. כא, סע"ב. צא, א. קונטרס העבודה ספ"ה.

(47) פ' ראה יד, א. וראה תניא פ"ב.

(48) ע"ח שער כסה"כ פ"ה (במהדורא תנינא) – הובא בסה"מ

תש"ד שם.

(49) תהלים יח, יב.

(50) זח"ב פט, א. קמו, ב. וראה תקו"ז בהקדמה (יז, א).

(51) ראה זח"א ד, א.

(52) ע"פ קהלת ב, יג.

(53) פ"ב ואילך.

והדומה, כך לא היתה בושה בענין זה כו', מה שאין כן לאחר החטא נתחדש הענין ד"יודעי טוב ורע"⁶², ומכיוון שישנה גם מציאות של רע, לכן נעשה ענין הבושה, והיו זקוקים ללבושים.

וכיון שענין הלבושים הוא ירידה, לכן מצינו אצל הנביאים "ויפשט גם הוא בגדיו ויתנבא"⁶³, כי, הנביא בשעת נבואתו מתעלה למדרגת אדם הראשון קודם החטא.

אמנם, אף על פי כן, בהכרח לומר שיש גם מעלה בענין הלבושים. ועל דרך המבואר⁶⁴ לענין חטא העגל, דאף על פי שזהו ענין של ירידה, מכל מקום, דווקא על ידי זה נעשה אחרי כן "כפליים לתושי"⁶⁵, דלולא החטא לא היו רק חמשה חומשי תורה בלבד⁶⁶, ולאחרי החטא נעשה "כפליים לתושי". וכמו כן הוא בענין חטא עץ הדעת [כידוע שחטא העגל הוא אותו הענין דחטא עץ הדעת ושרשו מחטא עץ הדעת], דעם היותו ענין של ירידה, מכל-מקום, יש בזה גם מעלה, ובמילא מובן שיש מעלה גם בענין הלבושים (שנתחדשו לאחר החטא).

ויש לבאר המעלה שבלבושים על פי מה שנתבאר בהמאמר⁶⁷, שדווקא על ידי הבירור די"א סממני קטורת, שיש בהם ענינים של היפך כו', מגיעים להעלם שמצד עצמו, בחינת יִשֶׁת חושך סתרו. וזהו ענין צל סוכה, שבהעלם ד"צל" נמשך בחינת ההעלם שמצד עצמו, סתימו דכל סתימין. ויש לומר שעל דרך זה הוא המעלה שבענין הלבוש (שנתחדש אחרי החטא), שהוא דבר המעלים ומסתיר, שדווקא על ידי ענין הלבושים מגיעים לבחינת ההעלם שמצד עצמו.

יד. ועל פי זה יש לבאר גם השייכות דשני הפירושים בשם סוכה, דאף על פי שלכאורה הם הפכיים, הרי באמת שניהם מתאימים ותלויים זה בזה:

פירוש הא' שבסוכה, מלשון סכך, מורה על דבר המעלים ומסתיר. אבל, מצד זה גופא נעשה פירוש הב', "שהכול סכים ביפי", המורה על גילוי נעלה ביותר (על דרך המעלה שבלבושים), וכמו שנתבאר בהמאמר⁶⁸ שעל ידי הסכך מגיעים לבחינת סתימו דכל סתימין.

טו. על פי זה יש לבאר דיוק בלשון חכמינו ז"ל הנ"ל שהסכך צריך להיות באופן ד"כוכבים נראין מתוכה" (ולא "בתוכה")⁶⁹:

לכאורה אינו מובן: הסכך אינו מגלה ופועל שיהיו ה"כוכבים נראין", אדרבה, הסכך הוא דבר המעלים, ויכול להיות שיעלים גם על הכוכבים, ולזה ישנו הדין שאין צריך להיות העלם הסכך באופן כזה שיעלים גם על הכוכבים. ואם כן, כיצד מתאים הלשון "כוכבים נראין מתוכה", שמשמעותו היא שהכוכבים נראים "מתוך" הסכך, היינו, שהסכך פועל שהכוכבים יהיו נראים?

— על פי נגלה אין ביאור לדיוק זה, כי לפי פשטות הענינים אין הסכך פועל שום גילוי, אדרבא, הסכך הוא דבר המעלים, והדין שצריך להיות "כוכבים נראין" הוא היפך ענין הסכך, היינו, שלא יהי ריבוי סכך כל-כך עד שיעלים על הכוכבים.

אבל על פי חסידות אתי שפיר לשון "כוכבים נראין מתוכה" — כי הסכך פועל ענין חיובי, וכמו שנתבאר בהמאמר, שהסכך פועל ההמשכה שלמעלה מהשתלשלות, שזהו ענין הכוכבים, שהם ברקיע תמינאה שלמעלה מהשתלשלות.

טז. וביאור כללות ענין הנ"ל בעבודה:

אמרו רבותינו ז"ל⁷⁰ "לא יגעת ומצאת אל תאמין", שמוכרח להיות ענין היגיעה.

אמנם, ישנם הטוענים — מדוע צריכים יגיעה, ומדוע אי אפשר להיות "חיים קלים" [כפי שאומרים באמריקא: "א' גרינגע האָרעוואַניע"]; הוא טוען שיש לו ראש טוב, יש לו עשירות, ללא דאגות הפרנסה וכו', ומהו הצורך ביגיעה?

(67) פ"ג.

(68) פ"ד.

(69) ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 231 בשוה"ג הא' להערה 40.

(70) מגילה ו, רע"ב.

(62) שם, ה.

(63) שמואל-א יט, כד.

(64) ראה המשך תרס"ו ע' פו ואילך. ועוד.

(65) איוב יא, ו. וראה שמו"ר רפמ"ו.

(66) נדרים כב, ב.

אך הענין הוא – שהקב"ה רוצה לתת לישראל לא רק גילויים אלא העלם העצמי.

בשביל "גילויים" – אמנם לא היו צריכים ליגיעה, אבל היות שהקב"ה לא מסתפק בכך שיהיו לבני ישראל גילויים בלבד, אלא הוא רוצה לתת להם גם העלם העצמי, הנה כדי לקבל העלם העצמי צריך להיות ענין היגיעה דווקא, כי, גם יגיעה הוא ענין של העלם, ובמילא על ידי יגיעה – אפילו יגיעה קטנה, כמאמר⁷¹ "פתחו לי כחודה של מחט" – "לוקחים" העלם העצמי (כנ"ל בענין צל ולבושים).

[כ"ק אדמור"ר שליט"א ברוך ברכת המזון על הכוס, ואחרי כן אמר שעכשיו אי אפשר לחלק מ"כוס של ברכה", כיון שצריכים לעשות קידוש תחילה, ואמר שישלח ה"כוס של ברכה" עבור התוועדות].

בס"ד. שיחת ליל ג' דחול המועד סוכות – שמחת בית השואבה, ה'תשי"ד.

בלתי מוגה

א. אודות שמחת בית השואבה – שפרטי עניני מסופרים ומתוארים בדברי חכמינו ז"ל, החל מהמשנה, ולאחרי זה בתוספתא, בגמרא וכו', ועד להפסק דין ברמב"ם (שהוא הפוסק גם בנוגע לענינים השייכים לזמן שבית המקדש קיים, ולא כהטור ושולחן ערוך שפוסקים רק בנוגע לענינים השייכים בזמן הזה) – שְׁנִינוּ¹: "חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין . . ואומרים . . דברי שירות ותשבחות".

והובא להלכה ברמב"ם²: "לא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין . . אבל שאר כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע".

אמנם, כל זה הוא בנוגע לשמחת בית השואבה עצמה (הריקוד ואמירת דברי שירות ותשבחות); ונוסף לזה ישנו ענין שהוא היסוד והסיבה לשמחת בית השואבה.

ובהקדמה:

הסיבה הכללית לשמחת בית השואבה מובנת מתוכן ה"שירות ותשבחות" שנאמרו בה – כדברי התוספתא³ שהובאו בגמרא⁴: "תנו רבנן יש מהן אומרים (היינו תושבחתא דמתני" שמשבחין להקב"ה על כך) אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו (שלא עברנו עבירה בילדותנו לבייש את זקנותנו), אלו חסידים (כל חסיד הוי חסיד מעיקרו) ואנשי מעשה, ויש מהן אומרים אשרי זקנותנו שכפרה את ילדותנו, אלו בעלי תשובה. אלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא ומי שחטא ישוב וימחול לו" – שמזה מובן שסיבת שמחת בית השואבה קשורה עם ענין התשובה.

כלומר: כיון שחג הסוכות נקרא בכתוב⁵ "יום הראשון", להיותו "ראשון לחשבון עוונות"⁶ לאחר הסליחה דיום הכיפורים (שהרי "מיום הכיפורים עד החג כל ישראל עסוקין במצות"⁷) – חוזרים ומדגישים – לכל לראש – גודל הענין שלילת החטא: "אשרי מי שלא חטא"; וביחד עם זה, גודל מעלת התשובה ושייכותה לכל אחד ואחת מישראל (שלמרות גודל מעלת התשובה, שבכוחה וביכולתה לתקן גם עבירות גרועות וחמורות ביותר, יכול כל אחד ואחת מישראל להגיע לזה): "מי שחטא ישוב וימחול לו", שגם אם זה כבר אבוד ("ס'איז שוין פֿאַרפֿאַלן"), שכבר חָטָא – יש לו דרך פתוחה לעשות תשובה.

(4) סוכה נג, רע"א (ובפרש"י).

(5) אמור כג, מ.

(6) תנחומא אמור כב.

(7) ויק"ר פ"ל, ז.

(71) ראה שהש"ר פ"ה, ב.

(1) סוכה נא, סע"א ואילך (במשנה).

(2) ה' לולב פ"ח הי"ד.

(3) סוכה פ"ד ה"ב.

וזוהי הסיבה שבגללה "מרקדין" . ואומרים . . דברי שירות ותשבחות" בשמחת בית השואבה. אלא שזוהי הסיבה הכללית, ונוסף לזה ישנה סיבה קרובה יותר לשמחת בית השואבה, כדלקמן.

ב. לאחר הפתיחה "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו" – מספרת המשנה¹: "מנורות . . היו שם . . ספלים . . בראשיהם (בראש כל מנורה ומנורה) .. סולמות לכל אחד ואחד . . ילדים (בחורים) מפרחי כהונה (עולים כל אחד בסולמו) ובידיהם כדים (כדי שמן) של מאה ועשרים לוג שהן מטילין לכל ספל וספל. מבלאי מכנסי כוהנים ומהמייניהן מהן היו מפקיעין (קורעין לעשות פתילות) ובהן היו מדליקין. ולא הי' חצר בירושלים שאינה מאירה מאור בית השואבה".

ובגמרא שם⁸:

"סולמות כו', תנא גובהה של מנורה חמישים אמה". ולגובה כזה היו עולים אותם ילדים – על ידי הסולמות – "ובידיהם כדי שמן של שלושים שלושים לוג שהם כולם מאה ועשרים לוג", "והן משובחין (בכוחם) היו (בדבר זה) יותר מבנה של מרתא בת בייתוס (כהן הי').. שהי' נוטל שתי יריכות של שור הגדול שלקוח באלף זוז ומהלך (בכבש) עקב בצד גודל", כי, "התם כבש ומרובע ולא זקיף, הכא סולמות וזקיף טובא".

"ולא הי' חצר בירושלים כו', תנא, אשה היתה בוררת חטים לאור של בית השואבה".

ולאחרי שהמשנה מתארת פרטי הענינים הקשורים עם "אור בית השואבה" – ממשיכה המשנה: "חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין . . ואומרים . . דברי שירות ותשבחות".

כלומר: כאשר חסידים ואנשי מעשה, גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות וכו', היו רואים את כוחם של הילדים, שמבלי להתיירא מטפסים ומעפילים הם ("זיי קריכן און קלעטערן") לגובה של חמישים אמה, כשהם נושאים בידיהם כדי שמן של שלושים לוג, וממלאים את הספלים שבראשי המנורות, ומדליקים אור גדול שמאיר את כל העיר – היתה נעשית מזה שמחה גדולה ביותר, עד ש"מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו".

ג. ומזה למדים גם בנוגע לימינו אלה?⁹

ובהקדמה – שפרטי הענינים דשמחת בית השואבה שבבית המקדש שייכים גם בזמן הגלות¹⁰, כמדובר לעיל¹¹ שהחורבן שנעשה על ידי גויים אינו אלא בנוגע לגשמיות הענינים, אבל בנוגע להרוחניות והפנימיות שלהם – אין לגוי שום שליטה, כך, שבכל זמן ובכל מקום יש ליהודי בעלות גמורה עליהם, וכדברי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר בשם אביו¹²: "רק גופותינו ניתנו בגלות . . אבל נשמותינו לא נמסרו לגלות", ובמילא, ישנם בשלמות כל הענינים השייכים לבית המקדש – ברוחניות – כל זמן שרצונו של יהודי שענינים אלה יהיו אצלו בשלמות.

ובנוגע לעניננו – שמחת בית השואבה כתוצאה מפעולתם של הילדים בהדלקת אור בית השואבה:

השמחה בפועל (ריקודים ואמירת שירות ותשבחות) יכולה להיות רק אצל "חסידים ואנשי מעשה", "גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות וכו'", אלה שכבר עבדו עבודתם ויכולים לישב לנוח; מה שאין כן הצעירים, שנמצאים באמצע עבודת המלחמה, ולכן אפילו זמן לריקודים אין להם...

אבל אף על פי כן, צריכים לדעת, שהאפשרות לשמחה גדולה, ש"חסידים ואנשי מעשה, גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות וכו'" יוכלו לשמוח ולרקוד – תלוי בפעולתם של "ילדים מפרחי כהונה" להאיר בכל גבול ישראל:

כאשר רואים "ילדים מפרחי כהונה" – הנוער שמתחנך בד' אמות של תורה, לילך בדרך ה', דרך התורה והמצוה – שיוודעים שתפקידם להאיר בכל גבול ישראל, ומראים כוחם שלצורך מטרה זו אינם מתייראים לטפס ולהעפיל על גבי סולמות זקופים לגובה חמישים אמה תוך כדי נשיאת משא כבד,

ע' יד).

(8) סוכה נב, ב ואילך (ובפרש"י).

(11) שיחת ז' תשרי תשי"ד סעיף ג.

(9) ראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1365 ואילך. וב[המתורגם] ע' 350..

(12) סה"ש תרפ"ז ע' 169. וש"נ.

(10) ראה גם שיחת יום ב' דהג הסוכות תשי"ד בתחילתה. (לעיל

והם בעצמם – מבלי לסמוך על מישהו אחר – יוצקים את השמן ומדליקים בפתילות שנעשו מבגדי כהונה, בגדי קודש ("מבלאי מכנסי כוהנים ומהמיניהן"),

– ולהעיר, שהפתילות נעשו אמנם מבגדי כהונה ישנים, "מבלאי" דווקא, אבל הדלקתם היתה על ידי "ילדים מפרחי כהונה" דווקא –

ומזה נעשה אור גדול שמאיר את חשכת הלילה בכל עיר של בני ישראל, ולא רק בתוך הבתים, אלא גם בחצר שמבחוץ ("לא הי' חצר בירושלים שאינה מאירה מאור בית השואבה"),

או אז נעשית שמחה גדולה אצל חסידים ואנשי מעשה גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות – שרוקדים ואומרים שירות ותשבחות להקב"ה, שזכו לראות פרי טוב בעמלם, שגידלו וחינכו דור צעיר, שבכוחו וביכולתו להאיר – על ידי שמן ופתילות שנלקחים מבית המקדש – בכל גבול ישראל.

ד. וענין זה מהווה לימוד והוראה בנוגע לתפקידו של כל אחד ואחת מהצעירים, "ילדים מפרחי כהונה", בכל זמן ובכל מקום:

מבלי הבט על כך שעדיין לא סיים את המלחמה בעבודתו בעצמו, ויש לו עוד מה לתקן, ויתכן גם שבכמה ענינים נמצא הוא בתחילת העבודה – צריך לידע שנוסף על היותו איש פרטי שצריך לנהל את מלחמתו הפרטית ולהאיר את ד' אמותיו הפרטיים, הרי כל יהודי הוא גם איש כללי, שיש לו התחייבות כלפי כל בני ישראל, ובמילא כלפי הבריאה כולה,

ולכן, בד בבד עם היגיעה בעבודה עם עצמו שיהי' כדבעי למהוי, עליו לטפס למקום גבוה, וליקח עמו שמן קדוש ופתילות קדושות ולהדליקם,

ו"הקב"ה עוזרו"¹³ שיוכל להאיר בכל ירושלים עיר הקודש – בכל הסביבה כולה, שעושה ממנה ירושלים עיר הקודש, על ידי ירושלים עיר הקודש שבנפשו – ולא רק בבית פנימה, אלא גם בחצר שמבחוץ, כך שכל העובר ברחוב יכיר שבמקום זה פעל יהודי להאיר את חלקו בעולם.

וענין זה פועל שמחה גדולה, כאמור, "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו".

ה. ויהי רצון שכל אחד ואחת מאיתנו לא ישכח אודות תפקיד זה – תפקיד המוטל על כל אחד ואחת מהצעירים, "אין יוצא".

ולהוסיף, שאף אחד אינו יכול לפטור את עצמו מכך, שכן, מבלי הבט על גילו המבוגר ("ווי אַלט ער זאָל ניט זיין"), ישנם פרטים שבהם הוא "צעיר", להיותו עדיין בתחילת העבודה, ובמילא, צריך לידע שבד בבד עם עבודתו עם עצמו עליו לחשוב גם על כלל ישראל, ולכן מוכרח הוא לילך לעבוד ולהאיר בעולם.

ואין הדבר תלוי אלא ברצונו, ואז – כשירצה – יתן לו השם ית' כוח והצלחה להאיר בפועל, ולהמשיך שמחה בכל ישראל.

* * *

ו. כיוון ששמחת בית השואבה התחילה "במוצאי יום טוב הראשון של חג", נמצא, שלפני שמחת בית השואבה קיימו כבר מצות נטילת ד' מינים, "ולקחתם לכם גו' פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ אבות וערבי נחל".

וכפי שנתבאר בספרי חסידות¹⁴ וספרי מוסר שמצות נטילת ד' מינים היא הכנה והכשר שלאחרי זה תוכל להיות שמחת בית השואבה שמחה אמיתית.

ובהתאם לכך יש לבאר תוכן וענין מצות נטילת ד' מינים בעבודת האדם.

ז. מבואר בדברי חכמינו ז"ל (בגמרא במסכת מנחות¹⁵ ובארוכה יותר במדרש¹⁶) שד' המינים חלוקים הם זה מזה.

ובהקדמה – שבמין הצומח (שאליו שייכים ד' המינים) יש שתי תכונות טובות: עשיית פירות (שיש בהם

(15) כז, א.
(16) ויק"ר פ"ל, יב.

(13) ראה סוכה נב, רע"ב. וש"נ.
(14) ראה המשך וככה תרל"ז פק"ג.

טעם), וענין הריח. ובמילא יכולים להיות במין הצומח ד' אופנים, ד' סוגים, וכולם נמצאים בד' המינים: אתרוג – יש בו טעם וריח, ולאידך גיסא, ערבה – אין בה טעם ואין בה ריח. לולב, כפות תמרים – יש בו טעם ואין בו ריח, והדס, – יש בו ריח ואין בו טעם.

ומבואר במדרש, שד' מינים אלו ישנם גם בבני ישראל:

ובהקדמה – שהחילוק שבין תורה למצות הוא על דרך החילוק שבין פירות שיש בהם טעם לענין הריח: תורה – כיון שצריכים ללמדה ולהבינה בשכל (שהרי החיוב דמצות תלמוד תורה הוא שצריכים להבין מה שלומדים), הרי היא בדוגמת פירות המיועדים לאכילה, כמו שנאמר¹⁷ "ותורתך בתוך מעי", והיינו, שזהו דבר שמרגישים בו טעם; מה שאין כן מצות – כיון שקיומם צריך להיות בגלל היותם גזירת מלך¹⁸, הרי זה כמו דבר שאין בו טעם; הוא מקיים את המצוה לא בגלל שמרגיש את הטעם שבדבר, אלא רק בגלל שידוע שהמצוה קשורה עם הקב"ה, ולכן הרי זה כמו דבר שיש לו ריח, היינו, ש"מריח" ("ער שמעקט") שזהו ענין של קדושה.

ועל פי זה מובן שיש בבני ישראל ד' סוגים שהם כנגד ד' מינים הנ"ל: אלו שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים (מצות) – נמשלו לאתרוג שיש בו טעם ויש בו ריח. אלו שאין בהם לא תורה ולא מצות – נמשלו לערבה שאין בה טעם ואין בה ריח. אלה שיש בהם מצות ואינם בעלי תורה – נמשלו להדס שיש בו ריח ואין בו טעם, וללולב שיש בו טעם ואין בו ריח, נמשלו אלה שהם בעלי תורה ועדיין לא הגיעו להזמן שיש להם ריבוי מצות שצריכים לקיימם (כי אם מיעוט מצות בלבד),

– כי, אם אינם רוצים לקיים מצות, הרי לא זו בלבד שאין בהם "ריח", אלא גם "טעם" אין בהם, שאינם יכולים להיות בעלי תורה, כמו שנאמר¹⁹ "ולרשע אמר אלוקים מה לך לספר חוקי"; אלא המדובר הוא אודות כאלה שמצד סיבות וענינים מסוימים אינם נמצאים עדיין במעמד ומצב שיש להם ריבוי מצות שצריכים לקיימם (כדלקמן סעיף ט).

ועל דרך זה בנוגע לאלה שיש בהם מצות ואינם בעלי תורה – שאין הכוונה שבמזיד אינם רוצים ללמוד תורה, כי, במצב כזה גם "ריח" (ענין המצות) אין בהם, שהרי מצות תלמוד תורה שקולה כנגד כל המצות²⁰; אלא המדובר הוא אודות כאלה שלא היתה להם אפשרות ללמוד תורה, מפני שהיו במצב דתינוק שנשבה לבין העכו"ם²¹, ולכן מקיימים הם מצות כפשוטם, אבל בידיעת התורה חלשים הם. –

אמנם, כאשר באים להמצוה שלאחרי יום הכיפורים, שבו זכו כל ישראל למחילה וסליחה וכפרה מהקב"ה, אזי "ויעשו כולם אגודה אחת"²²: כל בני ישראל, הן אלה שהם בעלי טעם ובעלי ריח, בעלי תורה ובעלי מצות, ועד להקצה היותר תחתון, מי שאין בו לא טעם ולא ריח; דכיוון שעשה תשובה, הרי מבלי הבט על מעמדו ומצבו לפני זה, הנה בשעתא חדא וברגעא חדא²³ נעשה צדיק גמור²⁴, וכיון שנעשה צדיק אזי יכולים לאגדו יחד עם בני ישראל ב"אגודה אחת", "לעשות רצונך בלבב שלם".

ח. והנה, הסדר בפשטות הוא שכאשר מדברים אודות ד' המינים במשך כל השנה, ובפרט כאשר מתקרב חג הסוכות ומתחילים לחפש ולקנות את ד' המינים – אזי המין החשוב ביותר שעבורו משלמים יותר, הוא, האתרוג, שיש בו טעם ויש בו ריח. וכמובן גם מענינו של האתרוג ברוחניות – שהרי תכלית העילוי הוא שיש בו תורה ויש בו מצות.

אמנם, כאשר צריכים לקיים את המצוה עצמה ולברך על האתרוג – אין מברכים "על נטילת אתרוג", ואפילו לא "על נטילת ארבעה מינים", אלא הברכה היא: "על נטילת לולב".

וטעם הדבר²⁵ – "הואיל וגבוה מכולן", היינו, שבין ד' המינים הלולב הוא הגבוה, ולכן מברכים עליו.

(22) נוסח תפלת ימים נוראים. וראה ויק"ר שם.

(23) ראה זח"א קכט, סע"א.

(24) ראה קידושין מט, ב. או"ז סק"ב. תניא פ"א.

(25) סוכה לו, ב. שו"ע אדה"ו או"ח סוסתרנ"א.

(17) תהלים מ, ט. וראה תניא פ"ה.

(18) ראה לקו"ת בהעלותך לה, ג-ד. וש"ג.

(19) תהלים נ, טז. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ה"ג.

(20) פאה פ"א מ"א. וראה הל' ת"ת שם ה"ב.

(21) ראה רמב"ם הל' ממרים פ"ג ה"ג.

אבל, הא גופא קשיא – דממה-נפשך: כיון שהאתרוג (שיש בו טעם ויש בו ריח) הוא היקר והחשוב מכל ד' המינים – הי' יכול להיקבע שהאתרוג יהי' גם הגבוה מכולן?!

ט. ויש לבאר הענין בעבודת האדם:

יש זמן שבו צריכים לילך בכוח התורה, עד כדי כך, שענין התורה יהי' בהדגשה לגבי כל שאר הענינים. והיינו, שכאשר עומדים בהתחלת העבודה – לאחרי יום הכיפורים – וצריך לקבוע ולהעמיד את סדר החיים, צריכים לכל לראש להתעסק עם תורה, שכן, רק על ידה יכולים לבוא גם לקיום המצות, כמאמר רבותינו ז"ל²⁶ "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה".

ולכן צריך להדגיש ולהבליט דווקא את מין הגולב שבו מודגשת מעלת התורה לגבי כל שאר הענינים, ואפילו לגבי מצות, כדאיתא בגמרא²⁷ "כל חפצים לא ישוו בה"²⁸, דאפילו חפצי שמים (מצות) לא ישוו בה".

ועל דרך זה בנוגע לד' הסוגים שבבני ישראל:

ישנם כאלה שנמצאים עדיין בד' אמות של תורה ותפלה, ועדיין לא יצאו לעולם הזה לעסוק בל"ט המלאכות של עובדין דחול – על דרך ובדוגמת מעמדם ומצבם של בני ישראל בהיותם במדבר: לחמו²⁹ ניתן ומימיו ניתנים וכו' – ובמילא יש להם פחות הזדמנויות ואפשרויות לעסוק בענינים של מצות ומעשים טובים; אין להם ניסיונות בענינים אלו; ה"ניסיונות" שלהם הם בלימוד התורה, ובזה צריכים הם לשגשג ולהתעלות בעילוי אחר עילוי.

ובבוא חג הסוכות שבו מאגדים את כל הסוגים שבבני ישראל (כנ"ל סעיף ז) – מבליטים ומדגישים את אלה שלעת-עתה הם עדיין רק בד' אמות של תורה, ובהם מתחילים באמירת הברכה על כלל ישראל.

י. ובפשטות – אלה שנמצאים בד' אמות של תורה, על פי רוב הם תלמידי הישיבות:

בימינו אלו, ובפרט בארצות-הברית, הסדר הוא, שאפילו ראשי-הישיבות חוזרים לבתיהם בשעה שלש – שהרי גם בבית המקדש הי' זה כבר לאחרי הקרבת קרבן תמיד של בין הערביים³⁰ – ואז נעשה ה"ראשי-ישיבה" כאחד האדם, ומתנהג כמו בעל-עסק;

מה שאין כן תלמידי-ישיבה – הרי גם לאחרי שהראשי-ישיבה הולך לביתו, צריך הוא לחזור על לימודו, ויש עליו משגיח שרואה את מעשיו, כך שאין לו ברירה, מסכן... וגם לאחרי זמן תמיד של בין הערביים, לאחרי מנחה, צריך לישוב וללמוד.

ובכן, תלמיד ישיבה צריך לדעת שהוא ה"לולב"!

עליו לדעת אמנם שהוא תלמיד אצל ראש הישיבה, וצריך לקבל הדרכה מראש הישיבה והמשגיח, מתוך ידיעה שאפילו "סתירת זקנים בנין"³¹, ועל אחת כמה וכמה בנין זקנים;

אבל לאידך גיסא, הרי התחלת הדברים היא מתנוקות של בית רבן, שעליהם עומד העולם³², וכיצד אפשר לגדול להיות "ראש ישיבה" – כאשר נעשים תחילה תלמיד ישיבה, ויושבים ("מען איז אַ באַנק-קוועטשער") ולומדים, וגם לאחרי זמן התמיד של בין הערביים ממשיכים להתייגע בדברי הגמרא, התוספות או הרמב"ם, או הספר חסידות, וכך לומדים עד שעה מאוחרת בלילה, או עד לפנות בוקר – כמו בשמחת בית השואבה³³.

יא. אמנם, יש תנאי מיוחד בשיעורו של הלולב:

בשאר המינים – די בשיעור שלהם כשלעצמם: אתרוג – כאגוז או כביצה³⁴, הדס וערבה – ג' טפחים³⁵; מה שאין כן לולב צריך שיהא בו ד' טפחים (טפח נוסף), "כדי לנענע בו"³⁵.

כלומר: לולב – צריך להראות רוח חיות, שאינו עומד על עמדו, אלא מתנענע לכל הצדדים, ולכל מקום

(32) שבת קיט, ב. הל' ת"ת שם פ"א ה"ג.

(33) ראה סוכה נג, א.

(34) שם לד, סע"ב (במשנה). וראה שו"ע אדה"ז שם סתרמ"ח

סכ"ט.

(35) שם לב, ב. שו"ע אדה"ז שם סתר"נ.

(26) קידושין מ, ב. וש"נ. וראה הל' ת"ת שם.

(27) מו"ק ט, רע"ב.

(28) משלי ח, יא.

(29) ע"פ לשון הכתוב – ישע"י לג, טז.

(30) פסחים רפ"ה. רמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"א ה"ג.

(31) מגילה לא, ב. וש"נ.

מושך עמו ("ער שלעפט מיט זיך") את כל שאר המינים, שאר הסוגים שבבני ישראל – שהרי מאגדים אל הלולב את ההדס והערבה, ומצרפים אליהם את האתרוג, ולאחרי זה מתחיל הלולב להתנענע, ומושך עמו גם את שאר ג' המינים, ועל ידי זה מתקיימת המצוה שתוכנה וענינה "ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם".

וזוהי ההכנה לשמחת בית השואבה – שלאחרי זמן התמיד של בין הערביים, כאשר ראש-הישיבה הולך לביתו לנוח מהשיעור, ובעל-העסק נועל את חנותו והולך לביתו לאכול ארוחת ערב ("סאָפּער" או "דינער" – אינני יודע כיצד הוא הסדר כאן...) – נשאר בן-הישיבה להמשיך בלימודו, וחוגג שמחת בית השואבה, שזוהי השמחה בה' ובתורתו, שזכה לכך שיש לו חלק בתורה ("ותן חלקנו בתורתך"³⁶).

ועוד זאת, שתלמיד הישיבה – הלולב – מתנענע כל כך עד שמושך עמו גם את שאר הסוגים שבבני ישראל, האתרוג, ההדס והערבה, ומנענע אותם לארבע רוחות העולם ולמעלה ולמטה, היינו, שמגיע בכל מקום: אפילו למעלה, עד כסא הכבוד ולמעלה יותר, ואפילו למטה, בשאל תחתית, שלכאורה אין לו מה לעשות שם, אף על פי כן, כיון שעל הקב"ה נאמר³⁷ "אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך", אינו מניח את הקב"ה לבדו, אלא לוקח עמו את התורה והולך גם הוא לשם, ומאיר את העומק תחת, ומושך ומוציא משם את אותם יהודים "האובדים בארץ אשור והנידחים בארץ מצרים"³⁸, "ער שאַקלט זיי אַרויס" – שהרי כשמוליך את הלולב למטה, אינו נשאר שם, אלא מביאו ומקרבו כנגד לבו, ומעלה עמו את כל אלה הנמצאים למטה, שגם הם יתאגדו עם כל בני ישראל.

[וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:] כיון שנמצאים כאן – בלי עין הרע – הרבה מתלמידי הישיבות, צריכים הם "להתנענע" ("זאָלן זיי זיך אַ שאַקל טאָן"), וימשכו עמהם גם את ה"הדס" ה"ערבה" וה"אתרוג", ויראו שיהי' יותר שמח...

* * *

יב. בנוגע ללולב שיש בו טעם (ואין בו ריח), לפי שעושה פירות, ונקרא בכתוב בשם "כפות תמרים" – יש שאלה³⁹ האם הפירוש ד"כפות תמרים" הוא שהלולב חייב להיות מאילן שצומחים בו תמרים, או שמספיק שהוא ממין האילנות שמצמיחים תמרים, אף על פי שאילן זה עצמו (שממנו בא הלולב) אינו מצמיח תמרים, מאיזה סיבה שתהי'.

ומביאים ראיה⁴⁰ שצריך להיות אילן שצומחים בו תמרים דווקא:

איתא בגמרא ד"מינים שבלולב ב' מהן (אתרוג ולולב) עושין פירות וב' מהן (הדס וערבה) אין עושים פירות". ולכאורה קשה: הרי גם הדס עושה פירות – הענבים שבו, כדאיתא במשנה "הדס שהיו ענביו מרובות מעליו פסול, ואם מיעטן כשר". ואין לומר שפירות ההדס אינם נחשבים לפירות לפי שאינם ראויים למאכל אדם – שהרי איתא בירושלמי⁴¹ שענבי ההדס חייבים בערלה ובמעשרות.

ועל כורחך צריך לומר, שהחילוק בין לולב להדס הוא – שהלולב נקרא בכתוב בשם "כפות תמרים", היינו, שהתורה קבעה תנאי שצריך להיות אילן שעושה תמרים דווקא, מה שאין כן הדס שנקרא בכתוב "ענף עץ עבות" (ולא נזכרו פירותיו), הרי הוא כשר גם כאשר אין צומחים ענביו.

יג. ויש לבאר ההוראה מזה בעבודת האדם – בהמשך להמדובר לעיל (על פי המבואר בספרי חסידות וספרי מוסר, על יסוד דברי המדרש) שענין הפירות, שיש בהם טעם, קאי על לימוד התורה: כאשר יהודי נמצא באהלה של תורה, תלמיד ישיבה, וכיוצא בזה – אין להסתפק בעובדת הימצאו במוסד שבו לומדים תורה (כיון שמשלמים עבורו שכר לימוד), ולחשוב שבכך שייך הוא למין האילנות שעושים פירות,

מנחם – התועדויות ח"ז ס"ע 81 ואילך). וש"נ.
 (40) צפע"נ על הרמב"ם הל' לולב פ"ז ה"א. הובא ב"המועדים
 בהלכה" (לרש"י זעווין) ע' קי.
 (41) מעשרות פ"א ה"ב.

(36) אבות פ"ה מ"כ.
 (37) תהלים קלט, ח.
 (38) ישעי' כז, יג.
 (39) ראה גם שיחת שמחת בית השואבה דאשתקד סכ"ד (תורת

שהרי מישהו אחר במקומו הי' גם יושב ולומד, אף על פי שהוא מתעצל בלימודו או שאינו לומד; צריך לידע שאין זה מספיק, אלא הוא בעצמו צריך להיות אילן שעושה פירות – לימוד התורה – בפועל ממש.

– ידוע הפתגם שסיפר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר בשם אדמו"ר הזקן⁴² (על יסוד תורת הבעל שם טוב⁴³ שמכל דבר יכולים ללמוד דרך בעבודת ה'), ש"גנב" אינו נקרא גנב על שם שהי' יכול לגנוב, אלא רק אם גונב בפועל ממש מכיסו או מביתו של חברו, וכמו כן "למדן" אינו מי שאילו הי' רוצה הי' יכול ללמוד, אלא צריך לישב וללמוד בפועל ממש, ואז נקרא הוא בשם "כפות תמרים".

לא מספיק שבמינו וסוגו יכול לגדול תלמיד חכם גדול, אלא ענין זה צריך להיות בו בעצמו.

יד. ובענין זה ישנו ה"כלל" – "לא יגעת ומצאת אל תאמין"⁴⁴.

כאשר מישהו רוצה להיות לומד תורה, למדן, בדרך של "לחם מן השמים"⁴⁵ ("עס זאל אַראָפּפּאַלן פון הימל") – צריך לידע שדרך כזו בלימוד התורה לא קיימת. חייבים בפשטות לישב וללמוד בפועל ממש.

ובאיזה אופן יכולים להצליח בלימוד התורה? – כמאמר המשנה⁴⁶: "כך היא דרכה של תורה. . . חיי צער תחיי":

כאשר מישהו רוצה את שני הדברים: גם ללמוד תורה, וגם ליהנות מעולם הזה, ובמילא, כשרואה איזה דבר תענוג אצל מישהו אחר רוצה גם הוא בכך, באמרו, שאינו גרוע ממנו, ולאחרי שימלא את רצונו ותאוותו, יאמר את ה"יהי רצון. . . ותן חלקנו בתורתך", וכיון שכבר עשה טובה להקב"ה וביקש שיצליח בתורה, יכול כבר לשכב לישון, ויתעורר משנתו "למדן"... – אזי אומרים לו: לא זה הוא הסדר בתורה;

"דרכה של תורה" הוא – "חיי צער תחיי": כאשר יתנזר ("ער וועט זיך אַפּזאָגן") מדברים שרוצה וחושק בהם, וישקיע את הכוח והחשק ואפילו את ה"תאוה" בלימוד התורה – אפילו באופן דשלא לשמה, שהרי "מתוך שלא לשמה בא לשמה"⁴⁷ – אזי יגדל להיות בן תורה, "כפות תמרים".

והיינו, שכאשר מתייגע בלימוד התורה, אזי יכול לתבוע אצל הקב"ה שיקיים את הבטחתו בתורה "יגעת ולא מצאת אל תאמין", כי כאשר מתייגעים, בודאי מוצאים, ועד שגם כאשר ישנה יגיעה במקצת, זוכים להצלחה מרובה.

טו. וכדי להצליח עוד יותר – אזי העצה היא נתינת הצדקה.

ובהקדמה – שהכוונה היא לא רק ליתן צדקה מממונו דווקא; צדקה צריכים ליתן מממונו ומכל אשר יש לו, וכיון שיש לו "זמן", צריך ליתן מעט מזמנו עבור זולתו, למלא חסרונו ברוחניות או בגשמיות.

ועל זה נאמר⁴⁸ "צדקה תרומם גוי", וכפי שמבאר אדמו"ר הזקן⁴⁹ שעל ידי הצדקה "נעשה מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה", והיינו, שבשעה אחת יצליח ללמוד מה שבדרך הטבע (ללא הצלחה) הי' צריך להשקיע אלף שעות!

אבל, שעה אחת זו מוכרח הוא להתנזר מכל שאר הענינים ולהשליך את עצמו ("אַריינזאָרפן זיך") מתוך יגיעת נפש ויגיעת בשר בלימוד התורה, ואז יהי' לימודו בהצלחה גדולה, להבין היטב את הענין שלומד, ולכוין באמת לאמיתתו.

וכאמור, ההתחלה צריכה להיות על ידי זה שהוא בעצמו מתייגע בלימוד התורה (לאחרי קדימת ההתנזרות משאר הענינים), וכלימוד המוסר-השכל מזה שלא מספיק שהלולב הוא ממין שבדרך הטבע עושה פירות, אלא אילן זה עצמו צריך ליתן "פריו בעתו"⁵⁰, עד כמה שהדבר הוא ביכולתו, ולאחרי כן, הנה באתערותא דלתתא אתערותא דלעילא, שהקב"ה ישלם ויתן לו הצלחה כמה פעמים ככה.

(47) פסחים ג, ב. וש"נ. וראה הל' ת"ת שבעה ע"ד 19.

(48) משלי יד, לד.

(49) תו"א בראשית א, ב. וראה אוה"ת שם (כרך ו) תתרכו, ב ואילך.

(50) תהלים א, ג. וראה ע"ז יט, רע"ב.

(42) סה"ש תורת שלום ע' 190.

(43) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סרכ"ג ואילך.

וש"נ.

(44) מגילה ו, רע"ב.

(45) לשון הכתוב – בשלה טז, ד.

(46) אבות פ"ו מ"ד.

טז. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א בבת-שחוק): פעם היו נוהגים בפורים לבחור "פורים רב", שהי' "רב" רק למשך סעודת פורים בלבד.

וכמו כן יכולים להתנהג עתה בנוגע להסוג ד"תלמידי ישיבה" – שגם אלה שהיו בעבר תלמידי ישיבה ונדמה להם שכבר גדלו מעל ומעבר ("אריבערעוואַקסן"), וכמו כן אלה שלא היו תלמידי ישיבה – ירשמו את עצמם למשך זילתה זה בהסוג של "תלמידי ישיבה", על ידי זה שילמדו פסוק חומש, משנה במשניות, שורה בתניא, ועל ידי זה יצליחם השם ית' על כל השנה כולה.

וכיוון שזהו ה"יום-טוב" שלהם, של ה"לולב", שצריך להתנענע (כנ"ל סעיף י"א) – בודאי יתנענעו לדרום ולצפון למזרח ולמערב ולמעלה ולמטה, והעיקר, שתהי' "אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם".

* * *

יז. מהענינים המיוחדים דשמחת בית השואבה – ש"לא הי' חצר בירושלים שאינה מאירה מאור בית השואבה", ועד ש"אשה היתה בוררת חטים לאור של בית השואבה" (כנ"ל סעיף ב). ולבאר תוכן הענין בעבודת ה' – החידוש ד"אור בית השואבה" שהאיר בכל התצרות דירושלים, וכתוצאה מזה "אשה היתה בוררת חטים" – יש להקדים תחילה ענינה ומעלתה של ירושלים, כדלקמן.

יח. מהמעלות של ירושלים לגבי ארץ ישראל ועל אחת כמה וכמה לגבי כל העולם כולו – כדאייתא במשנה⁵¹ "עשר קדושות הן וכו'" – ש"אין מלינין בה את המת"⁵². והענין בזה⁵³:

החילוק בין דבר חי לדבר שאינו חי (מת) הוא – לא בבשר הגשמי דהגוף, אלא בהנשמה שבו, שהגוף חי על ידי הנשמה שבתוכו, ובהסתלק הנשמה מן הגוף בטלה חיותו. אבל בבשר הגוף עצמו לא ניכר החילוק בין חי לאינו חי, שהרי, כשרואים מרחוק אדם שוכב, לא יכולים להבחין אם הוא (חי, אלא ש)ישן, או אינו חי רחמנא ליצלן.

– במשך הזמן שלאחרי סילוק הנשמה בהכרח שיהי' שינוי גם בבשר הגוף, שנעשה חלישות בהרכבת וחיבור ד' היסודות שמהם נעשה הגוף, שהולכים ומתפרדים עד שחוזרים כל אחד למקומו⁵⁴; אבל בתחילה, לא רואים שינוי בבשר הגוף, כך שבבשר הגוף לא ניכר מה פעלה הנשמה שהיתה בתוכו.

אבל לאידך גיסא, התלבשות הנשמה בהגוף היא באופן שהגוף נעשה חי, כלומר, אין הכוונה שנשמת חיים נמצאת בתוך גוף מת, והגוף אינו אלא כמו קליפה שעל ידה פועלת הנשמה פעולתה בעולם, בדוגמת דבר טוב הנמצא בתוך תיבה ופועל פעולתו על ידה, אף שלא נעשה שום חיבור ביניהם, אלא התלבשות הנשמה בגוף היא בדוגמת שני דברים שמתחברים ומתאחדים יחדיו, כך שהנשמה שייכת גם לגשמיות, והגוף נעשה חי וקשור עם רוחניות; אלא שאין החיות ניכר בבשר הגוף, כאמור, שלא מבחינים אם הוא ישן או שאינו חי.

ודוגמתו ברוחניות – חיות דקדושה, כמו שנאמר⁵⁵ "ואתם הדבקים בה' אלוקים (שאז) חיים כולכם היום" – שיתכן מצב שאין החיות ניכר, ובמילא לא יודעים אם הוא דבר חי שיש בו נשמת חיים שפועלת קיומו, צמיחתו וגידולו.

ובענין זה מודגשת מעלתה של ירושלים לגבי ארץ ישראל והעולם כולו:

הטעם ש"אין מלינים בה את המת" בגשמיות, הוא, מפני שכן הוא ברוחניות – שירושלים אינה יכולה לסבול דבר שאין בו חיות, כך, שעוד לפני שיעבור מעת-לעת, ימצא הדבר (שאינו בו חיות) מעברה השני של ירושלים, מתוך לחומה!

ונמצא, שיחודה של ירושלים הוא – שכל הנמצא בה הוא בוודאי חי, שכן, הא גופא שדבר זה נמצא בירושלים מהווה הוכחה שהוא דבר חי, היינו, שהחיות הוא באופן שניכר בגלוי.

(53) ראה גם תורת מנחם – התועדויות ח"ה ע' 117.

(54) ראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ד ה"ג.

(55) ואתחנן ד, ד. וראה אבות דר"ע ספ"ד.

(51) כלים פ"א מ"ו.

(52) ב"ק פב, ב – הובא ברמב"ם הל' ביהב"ח פ"ז הי"ד (לענין

עשר קדושות).

יט. ועל ידי עבודתם של בני ישראל נפעל כן בכל ארץ ישראל – שהחיות שבכל עניני קדושה ("ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים") יהי ניכר ונרגש בגילוי:

אמרו חכמינו ז"ל (בפסיקתא, ובארוכה בילקוט שמעוני⁵⁶) שלעתיד לבוא תתפשט ירושלים בכל ארץ ישראל, וארץ ישראל תתפשט בכל הארצות.

ועל פי הידוע⁵⁷ שקושי הגלות ("וואָס אידן מאַטערן זיך אין גלות") הוא (לא לשם עונש גרידא, אלא) מפני שעניני הגאולה אינם יכולים לבוא ללא יגיעה והכנה המתאימה – צריכה להיות העבודה בזמן הגלות באופן שנעשים ראויים לקבל את הקדושה של ארץ ישראל וירושלים.

וענין זה נעשה על ידי עבודתם של בני ישראל לעשות מכל הארצות ארץ ישראל – שגם בזמן הגלות, כאשר "מפני חטאינו גלינו מארצנו", בהתגברות החושך שבעקבתא דמשיחא, מראים בני ישראל שאינם מתפעלים מהניסיונות, מההעלמות וההסתרים, ומאלה המלעיגים ש"אתם המעט מכל העמים"⁵⁸, אלא עומדים על עמדם לילך בדרך התורה והמצוה – שעל ידי זה "חיים כולכם היום" – כך, שבכל מקום שבאים אליו, בכל הארצות, מביאים עמהם תורה ומצות, ועושים ממנו "ארץ ישראל"⁵⁹ – ארץ שעבר וְדָרַךְ בה יהודי ("אָ שטיקל ערד וואָס אויף איר האָט געטראָטן אַ איד").

ועל ידי זה פועלים שירושלים תתפשט בכל ארץ ישראל – שבכל ארץ ישראל ניכר בגלוי החיות ד"ואתם הדבקים בה' אלוקיכם".

וענין זה מרומז גם בכך ש"גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקין אבני" . . . וכן הוא אומר⁶⁰ כי רצו עבדיך את אבני' ואת עפרה יחוננו"⁶¹ – שכאשר פעלו פעולתם לעשות "ארץ ישראל" בכל מקום בואם ובכל מקום שהשפעתם מגעת, נעשה על ידי זה גם המעלה ד"ירושלים" – שהחיות ניכר בגלוי, שלכן היו יכולים לנשק את האבנים, כיון שניכר בגלוי שנעשו דבר חי על ידי נשמת אלוקים חיים שהתאחדה עמהם, כאמור, שעל ידי הנשמה נעשה גם הגוף חי.

כ. ולאחרי הקדמה זו נבוא לבאר החידוש דאור בית השואבה – ש"לא הי' חצר בירושלים שאינה מאירה מאור בית השואבה":

אור בית השואבה נעשה, כאמור, על ידי ה"ילדים מפרחי כהונה", שלקחו פתילות שנעשו מלבושי קדושה, והדליקום בשמן שהעלוהו מן הארץ – למעלה מגשמיות וחומריות – לגובה של חמישים אמה, שזוהי פעולה הכרוכה עם מסירת נפש, כי, העלי' על גבי סולם זקוף בגובה חמישים אמה עם כדי שמן של שלושים לוג, קשה יותר ממשא שתי יריכות של שור הגדול להעלותם על המזבח (כנ"ל סעיף ב).

ועל ידי פעולה זו נעשה אור גדול בכל ירושלים – שתתפשט בכל הארצות – ש"לא הי' חצר בירושלים שאינה מאירה מאור בית השואבה".

כא. ופעולתו של אור גדול זה – ש"אשה היתה בוררת חטים":

"חטים" – הם מאכל אדם, ולכאורה אין צורך לבוררם, שכן, בידעו שהם מאכל אדם, יכול הוא לאכלם כמו שאר בני האדם;

אמנם, כאשר כל ירושלים מאירה באור בית השואבה, אור של קדושה – אזי יכולים וצריכים להבחין ולברור גם את ה"חטים", הענינים שעד עתה היו חשובים אצלו כראויים למאכל אדם, האם הם אכן ראויים אליו, בהתאם למעמדו ומצבו עתה, בהיותו בירושלים (מקום שאינו סובל דבר שאין בו חיות) כפי שהיא מוארת באור בית השואבה!

דהנה, גם ב"מאכל בני אדם" גופא יש חילוקי דרגות: יש דברים שביחס לפלוני ראויים הם ללא כל חשש, ואף על פי כן אינם ראויים למי שנמצא בדרגא נעלית יותר. ועל דרך שמצינו בגמרא⁶² בנוגע לחילול השם:

חי"ח ע' 404 הערה 48 בשוה"ג).

(60) תהלים קב, טו.

(61) רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"י – מכתובות בסופה.

(62) יומא פו, א.

(56) ראה ספרי דברים בתחלתו. פסיקתא רבתי פ' שבת ור"ח. יל"ש

ישע'י רמז תקג.

(57) ראה גם לקו"ש ח"ב ע' 359 ואילך.

(58) ואתחנן ז, ז.

(59) ראה גם אגרות-קודש אדמו"ר מהור"י צ"ח א' ע' תפה (לקו"ש

"היכי דמי חילול השם, אמר רב כגון אנא אי שקילנא בישרא מטבחה ולא יהיבנא דמי לאלתר", אף על פי שאצל שאר בני אדם הרי זו הנהגה על דרך הרגיל.

ומזה מובן גם בנוגע לאדם זה עצמו – שגם אם במעמדו ומצבו הקודם הי' יכול לאכול ה"חטים" ללא חשש ("ער הָאָט עס געקענט רואיק עסן"), הרי במעמדו ומצבו עתה, כשמאיר אור בית השואבה, צריך לחזור ולברור ה"חטים", לבחון האם אכן ראויים הם ומתאימים עבורו.

– מספרים⁶³ על אחד החסידים של אדמו"ר הזקן⁶⁴, שאמרו עליו שאינו שייך לעבור עבירה מצד גאוה... שכן, כאשר היצר הרע בא אליו ואומר לו: "הער זיך איין מאָטיל" (שמע נא ר' מרדכי) – כך הי' שמו של החסיד הנ"ל – "עשה כך", נעמד הוא מלא קומתו וצועק: אני – חסיד של אדמו"ר הזקן, גביר, למדן ומשכיל – אעבור עבירה?! ... אין זה מתאים ("עס פּאַסט ניט") עבורי!

כ"ק מורי וחמי אדמו"ר סיפר בשם זקנו, שפעם בביקורו בקישינוב, ביקשו ממנו לומר חסידות – הי' זה בחודש תשרי⁶⁵ – ואמר מאמר חסידות שתוכנו מה "מתאים" ומה "לא מתאים" ("וואָס פּאַסט און וואָס פּאַסט ניט"), מה שמתאים לפלוני אינו מתאים לזולתו, והתחיל למנות מה מתאים ומה לא מתאים לחסיד, ליהודי שומר תורה ומצות, וליהודי בכלל⁶⁶.

– האמת היא שכל יהודי הוא – במהותו – שומר תורה ומצות, וכפתגם אדמו"ר הזקן⁶⁷: יהודי אינו רוצה ואינו יכול להיות נפרד מאלוקות, אלא "יצרו הוא שתקפו" (כלשון הרמב"ם⁶⁸), וכאשר מסירים את ה"אונס" שמצד היצר, אזי מתגלה רצונו האמיתי, ואז ייווכח שמצד גאוה בלבד אין לו שייכות לענין שהוא היפך התורה ומצות, שכן, בהיותו בן בנו של אברהם יצחק ויעקב, שהי' נוכח במעמד הר סיני, ובשבילו נתן הקב"ה תורה וברא את העולם כולו (כמאמר רבותינו ז"ל⁶⁹ "כל אחד חייב לומר בשבילי נברא העולם") – איך מתאים לו להשפיל את עצמו לדבר פשוט ("אין אַזאַ קלייניקייט") למלאות תאוה, חשק ורצון שלו?! ... בוודאי יש לו מספיק כוח – שהרי עליו עומד כל העולם יחד עם כסא הכבוד... – לעמוד בניסיון דהסתת היצר הרע, ולהישאר על עמדו בחזקת כשרות דכל בני ישראל ("ש"כ ישראל בחזקת כשרות"⁷⁰), לולי הרוח שטות ("אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות"⁷¹).

וכאשר עומד בניסיון, ועד שפועל בעצמו שבכל מקום שנמצא – הן בחוץ לארץ, והן בארץ ישראל הגשמית – תהי' הנהגתו באופן המתאים ל"ארץ אשר גו' עיני ה' אלוֹקֶיךָ בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"⁷², אזי פועל גם שבכל ארץ ישראל מתפשטת ירושלים, וכפי שהיא מוארת באור בית השואבה, ואז חוזר ובורר עוד הפעם את ה"חטים" – כל הענינים שהוכנו עבורו – האם הם אכן ראויים עבורו לאחרי שנתעלה במדרגתו להיות מבורר ומזוכך טהור וקדוש יותר מכמו שהי' אתמול.

וכאשר ברירת החטים נעשית לאור בית השואבה – אור שהאירו במקדש מתוך מסירת-נפש – בודאי נעשית בהצלחה.

כב. על פי זה יש לבאר גם המשך דברי הגמרא לאחרי המאמר "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו" – "מי שלא ראה ירושלים בתפארתה לא ראה כרך נחמד מעולם":
כאשר מאירים את ירושלים כולה באור בית השואבה – שמבלי הבט על חשכת הלילה, מדליקים אור של קדושה מתוך מסירת נפש, מרץ ו"שטורעם" של ה"ילדים מפרחי כהונה",

ולאחרי זה "חסידים ואנשי מעשה . . . מרקדין לפניהם באבוקות של אור שבידיהן ואומרים לפניהם דברי שירות ותשבחות", "אשרי מי שלא חטא", ומוסיפים שגם "מי שחטא" אין לו להתיירא, כי "לא ידח ממנו נדח"⁷³,

(63) ראה בית רבי ח"א פכ"ו (ער), א). וראה גם תורת מנחם –

התוועדות ח"ח ע' 231 הערה 195.

(64) ר' מרדכי מליעפלי.

(65) ראה גם ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש ע' 14 (ובהנסמן שם

ע' 95).

(66) ראה גם סה"ש קיץ ה'ש"ת ע' 140.

(67) ראה אגרות-קודש אדמו"ר מוהרי"צ ח"ד ע' שפד (נעתק

ב"היום יום" כה תמוז). שם ע' תקמו (נעתק ב"היום יום" כא סיון).

ועוד.

(68) הל' גירושין ספ"ב.

(69) סנהדרין לו, סע"א (במשנה).

(70) רמב"ם הל' קידוה"ח פ"ב ה"ב.

(71) סוטה ג, רע"א.

(72) עקב יא, יב.

(73) ע"פ שמואל-ב יד, יד. וראה הל' ת"ת לאדה"ז שבעה ע"ה 19.

תניא ספ"ט.

ובודאי ש"שוב", ואז, "וימחול לו", ויחזור להתאגד עם כל שאר בני ישראל, "ויעשו כולם אגודה אחת לעשות ציון בלבב שלם" –

הרי זו ההכנה לכך שרואים את "ירושלים בתפארתה" שהיא "כרך נחמד" שאין נחמד ויפה ממנו – "יפה נוף משוש כל הארץ"⁷⁴, ואל"ל לוטשים עינים ("אויף איר פארקוקט מען זיך") מכל העולם כולו, וכתוצאה מזה נעשה "והלכו גויים לאורך"⁷⁵ (כי, כאשר ירושלים הולכת "לאור הוי", אזי "והלכו גויים לאורך"), שזהו תוכן הענין שירושלים מתפשטת בכל ארץ ישראל, וארץ ישראל מתפשטת בכל הארצות.

* * *

כג. בנוגע לסכך הסוכה – "שעיקר הסוכה על שם הסכך" "ועל-שם הסכך קרוי סוכה"⁷⁶, אלא שכדי שיקרא בשם סכך צריך שיהיו תחתיו לכל-הפחות שני דפנות וטפח⁷⁷, או כפי שנוהגים עתה שיהיו ד' מחיצות שלימות⁷⁸ – ישנו תנאי שצריך להיות "דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ"⁷⁹, כפי שלמדים מזה שהסכך צריך להיות מ"פסולת גורן ויקב"⁸⁰.

ויש לברר מהות התנאים שנאמרו בסכך הסוכה⁸¹ – אם העיקר הוא שלא יהיו דברים הפוסלים את הסוכה (דבר המקבל טומאה או דבר שאין גידולו מן הארץ), או שצריך גם שיהיו דברים המכשירים את הסוכה (דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ). ובסגנון השייך לעבודת האדם: האם העיקר הוא "סור מרע", שלילת הדברים הפוסלים, או שצריך להיות גם "עשה טוב", פעולות חיוביות.

כלומר: כאשר ישנו דבר שאין בו הדברים שפוסלים את הסכך, ולאידך, אין בו גם הצדדים החיוביים שמכשירים את הסכך – האם גם אז הסוכה כשרה.

איך יתכן מציאות של סכך כזה? – הנה בספרי האחרונים נתבארה "מציאות" כזו – בדין "לבוד": אם יש בסכך אויר פחות משלשה טפחים – אינו פוסל את הסוכה, כיון שהלכה למשה מסיני שפחות משלשה טפחים כלבוד דמי⁸², ונחשב כסתום. אמנם, בהלכה למשה מסיני לא נתפרש באיזה מין סתום אויר זה. ונמצא, שמקום האוויר מסוכך (סתום) לא בסכך פסול (שהרי אין בו דברים הפוסלים את הסכך) ולא בסכך כשר (שהרי גם דברים המכשירים את הסכך אין בו)⁸³.

ועל פי זה נשאלת השאלה האם יכולים לישוב תחת האוויר שנחשב לסתום מדין לבוד, או שצריכים לישוב תחת הסכך עצמו.

ומביאים רא"י מדברי רש"י⁸⁴ ש"אוויר פחות משלשה טפחים מצטרף להשלים שיעור הסוכה אבל אין ישנים תחתיו", היינו, שאי אפשר לצאת ידי חובת מצות סוכה כשיושבים תחת המקום שנחשב כסתום מצד ההלכה למשה מסיני ד"לבוד", אלא צריך לישוב תחת סכך כזה שנוסף לכך שאין בו דבר הפוסל (שלילת הפסול בלבד), יש בו גם החיוב של דבר המכשיר, היינו, סכך שנעשה מפסולת גורן ויקב, שהוא דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ דווקא.

כד. ויש לבאר ההוראה מזה בעבודת ה':

ובהקדם מה ששמעתי מאאמו"ר ז"ל שמצות סוכה רומזת על שלימות הקיום דרמ"ח מצות עשה (רמ"ח פיקודין דמלכא⁸⁵) – שעל ידם נעשה איש הישראלי ועל ידו גם העולם כולו משכן לו ית' – באופן דלא תוסף ולא תגרע⁸⁶, כמרומז במה שנאמר⁸⁷ "וסוכה תהי' גו' למחסה ולמסתור מזרם וממטר", זר"ם הוא אחד פחות מרמ"ח, ומט"ר הוא אחד יותר מרמ"ח, וה"סוכה" היא "למחסה ולמסתור מזרם (לא תגרע) וממטר" (לא תוסף)⁸⁸.

(82) עירובין ד, א-ב.
 (83) ראה גם תורת מנחם – התועדויות ח"ט ע' 61.
 (84) סוכה יט, סע"א.
 (85) ראה זח"א קע, ב. תקו"ז ת"ל (עד, א).
 (86) ואתחנן ד, ב. ראה יג, א (וראה לקו"ש חט"ו ע' 138 הערה

(8).

(87) ישע"י ד, ו.
 (88) ראה גם "רשימות" חוברת קטו ע' 11.

(74) תהלים מח, ג.
 (75) ישע"י ס, ג.
 (76) פרש"י (ד"ה ושחמתה) ותוס' (ד"ה כי) – סוכה ב, א.
 (77) שם ו, ב. וש"נ.
 (78) ספר המנהגים חב"ד ע' 65.
 (79) שם יא, א (במשנה).
 (80) שם, סע"ב ואילך (וראה גם פרש"י שם ט, ב).
 (81) ראה מרחשת ח"א ס"ו. הובא ב"המועדים בהלכה" (לרש"י

זעורין) ע' צא.

והענין בזה – שכדי שתהי' העבודה דקיום המצות באופן דלא תוסף ולא תגרע, לא מספיק לילך בדרך השכל בלבד, שזוהי העבודה שמצד כוחות פנימיים, אלא צריך להיות גם כוח המקיף, שזהו ענין הסוכה שמקיפה את כל האדם, מרגליו ועד ראשו, וגם שולחננו⁸⁹, והיינו, שלוקחים אלוקות מצד המקיף שלמעלה משכל האדם, ואז יכולים להיות בטוחים שיהי' קיום המצות באופן דלא תגרע (שלילת זר"ם) ולא תוסף (שלילת מט"ר).

ועל זה באה ההוראה שכדי שה"סוכה" תהי' כשרה, צריך להיות "סכך" שיש בו גם הדברים החיוביים המכשירים אותו (נוסף לכך שאין בו דברים שליליים):

ידוע פתגם כ"ק מורי וחמי אדמו"ר⁹⁰ שהענין ד"בדרך ממילא" אינו דרך עבודה אצל חסידים, אלא תובעים – כיון שבכוחו של כל אחד – שכל הענינים יהיו בכוחו וביגיעתו, ולא מפני שלהיותו "בר אוריין" או "בר אבהן"⁹¹, הרי בדרך ממיילא מופרכים אצלו ענינים בלתי-רצויים שאינו שייך אליהם, ועל דרך זה בנוגע לענינים טובים שנעשים אצלו בדרך ממילא באופן ד"מצות אנשים מלומדה"⁹² – שכן, כאשר עבודתו נעשית בדרך ממיילא, הרי זה בדוגמת הסכך שאין בו אמנם דברים הפוסלים, אבל אין בו גם דברים חיוביים המכשירים את הסכך, שדוגמתם בעבודה הוא ענין היגיעה בכוח עצמו.

ויתירה מזה: לא זו בלבד שאין להסתפק בהענינים שישנם אצלו בדרך ממילא מפני שקיבל מאבות קדושים או ממלמדים כו', אלא כן הוא גם בנוגע לענינים שהגיע אליהם על ידי עבודתו ויגיעתו, שעבד והתייגע וניהל מלחמה עד שניצח בה, אבל, כל זה הי' בעבר, אתמול, או אפילו שעה קלה לפני זה, ואילו עכשיו (לאחרי שכבר ניצח במלחמה) אינו צריך לעבוד ולהתייגע על ענין זה, כיון שכבר ישנו אצלו מן המוכן, בדרך ממילא.

וכמבואר בתניא⁹³ בביאור דברי הגמרא⁹⁴ אודות החילוק בין "עובד אלוקים" ל"אשר לא עבדו"⁹⁵, על פי ה"משל משוק של חמרים שנשכרים לעשר פרסי בזוזא ולאחד עשר פרסי בתרי זוזי לפי שהוא יותר מרגילותם", ודוגמתו בנמשל, שאף על פי שגם עבודה שהיא בדוגמת הילוך של "עשר פרסי" יש בה יגיעה, מכל מקום, לאחרי שנעשית הרגילות בכך, שוב אינו נקרא בשם "עובד אלוקים", "עובד לשון הווה שהוא באמצע העבודה שהיא המלחמה עם היצר הרע כו'";

– בעבר ניהל אמנם מלחמה על ענין זה וניצח במלחמה, אבל עכשיו הרי זה אצלו מן המוכן. מצבו בהווה הוא כמשל אדם הפורש לגימלאות ("רעטייערט"), ויושב בחנותו וגוזר תלושים ("קופאניס"), ואינו יודע מה לעשות עם עצמו, וכיצד להעביר את כ"ד השעות של המעת לעת שחננו השם ית'...

כדי להיקרא "עובד אלוקים" צריך שגם עכשיו תהי' אצלו יגיעה ומלחמה, ולולי זאת, הרי לא זו בלבד שחסרה אצלו מעלה, אלא עוד זאת, שיש אצלו חיסרון – שנקרא בכתוב בשם "לא עבדו"! וכל זה למה – לא בגלל שיש אצלו ענינים שליליים (דברים הפוסלים את הסכך), אלא בגלל שאין אצלו צד החיוב (להכשיר הסכך) – שזהו ענין היגיעה והמלחמה, כיון שעוסק רק בהענינים שכבר פעל בעצמו ("ער האָט זיי דורכגעטאָן") בעבר, וישנם אצלו מן המוכן, כך שאינו צריך להתייגע עליהם, ויכול לעשותם גם במצב של שינה... לפי שנעשים אצלו בדרך ממיילא.

הנהגה שהיא בדרך ממיילא – אינה סדר אצל "חסידים ואנשי מעשה" שהיו חוגגים שמחת בית השואבה, שממנה לוקחים שמחה על כל השנה כולה, ועל ידה מבטלים את הגדרים⁹⁶, העלמות והסתרים, כדי שיוכלו לעבוד עבודתם כדבעי, מתוך שמחה, במשך כל השנה כולה;

סדר העבודה אצל "חסידים" הוא באופן של יגיעה ומלחמה דווקא. כל חסיד הוא אמנם "חסיד מעיקרו" (כדברי רש"י), היינו, שאינו שייך לעבירות וענינים לא טובים, אבל, אין זה באופן ששייך לסוג ד"אשר לא

93 פט"ו.
94 חגיגה ט, ב.
95 מלאכי ג, יח.
96 ראה סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך.

89 ראה סוכה כח, א (במשנה). רמב"ם הל' סוכה פ"ו ה"ח.
טושו"ע אר"ח סוסתרל"ד.
90 ראה סה"ש קיץ ה'ש"ת ע' 57. וראה גם סה"ש תש"ב ע' 119.
91 מנחות נג, א. וש"נ.
92 ישע"י כט, יג. וראה תניא פל"ט (נג, ב). ובכ"מ.

עבדו", שעושה רק הענינים שבאים אצלו בדרך ממילא, ללא יגיעה, אלא הוא "עובד אלוקים", היינו, שבכל זמן ובכל מקום עובד עבודתו מתוך יגיעת נפש ויגיעת בשר.

וכאשר עבודתו היא באופן של יגיעה – הרי זה בדוגמת התנאי החיובי שעל ידו נעשית הסוכה (שענינה "למחסה מזרם וממטר") כשרה, וילך לבטח דרכו לעבודת המלחמה, וינצח במלחמה.

כה. וענין זה מודגש גם בנוגע לד' המינים:

איתא בתיקוני זהר⁹⁷: "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו' . . מאני קרבא בימינא נטלין לון, ובאלין מאני קרבא ישראל רשימין דנצחין דינא. מתל למלכא דהוה לי דינא וקרבא בשבעין אומין, ולא הוו ידעין מאן נצח דינא, ושאלין לי מאן נצח דינא, אמר, תסתכלון באלין דרשימין במאני קרבא בידיהו ותנדעון מאן נצח דינא".

– במדרש⁹⁸ איתא "במה שישראל יוצאין . . ולולביהן ואתרוגיהן בידן אנו יודעין דישראל אינון נצוחיא", היינו, שד' המינים מורים על ענין הניצחון; אבל בתקוני זהר מוסיף ומדגיש שד' המינים הם "מאני קרבא", דהיינו כלי מלחמה.

והיינו, שכדי לנצח את היצר הרע, אי אפשר להסתפק בכך שיעמוד באותו מצב שבו עמד אתמול, אף שגם אתמול הי' צדיק גמור (אפילו צדיק גמור כדרישת התניא), אלא גם היום צריך ליטול "מאני קרבא" ולצאת למלחמה; וכאשר נוטל בידו "מאני קרבא" – הרי זה סימן שהוא המנצח.

וזוהו גם מה שכתוב בהמשך הענין בתיקוני זהר "כתיב⁹⁹ אמרתי אעלה בתמר, א' אתרוג, ע' ערבה, ל' לולב, ה' הדס" – שכאשר הולכים עם "מאני קרבא" ומנצחים במלחמה, הרי זה פועל שממשיכים ומוסיפים לצאת ולעלות למלחמה ומנצחים גם בה, כפי שרואים בטבע בני אדם שכאשר עוברים מלחמה פעם אחת בהצלחה, אזי מקבלים תוספת אומץ ("קוראזש") ותוקף שלא להתפעל ממלחמה נוספת, גם אם המלחמה השני' קשה הרבה יותר.

כו. ועוד זאת – שהיציאה למלחמה עם "מאני קרבא" היא מתוך שמחה:

איתא בגמרא¹⁰⁰ – בהמשך הסוגיא אודות שמחת בית השואבה – "לעתיד לבוא מביאו הקב"ה ליצר הרע . . צדיקים נדמה להם כהר גבוה . . צדיקים בוכין ואומרים היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה". ואף על פי כן, יוצאים למלחמה, וכדברי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר¹⁰¹ שאיש-חיל ("אָ סאַלדאַט") שהולך למלחמה, הולך הוא מתוך ניגון של שמחה, ולא להיפך ח"ו.

והתחלת היציאה למלחמה מתוך שמחה היא בהתחלת השנה – בחג הסוכות – שבו חוגגים שמחת בית השואבה בד בבד עם קיום מצות ד' המינים, שהם "מאני קרבא".

וכאמור, שלא מסתפקים בכך שעומדים במעמד ומצב של "סור מרע" (בדוגמת שלילת הענינים הבלתי-רצויים הפוסלים את סכך הסוכה), אלא עוסקים בעניני העבודה ד"עשה טוב" (בדוגמת הענינים החיוביים המכשירים את סכך הסוכה), ובאופן שלא נשארים במעמד ומצב שלפני זה, ככל שתגדל מעלתו, אלא מוסיפים לילך בעילוי אחר עילוי – כהציווי "והלכת בדרכיו"¹⁰² (שכמה ראשונים מונים זאת למצות-עשה¹⁰³), וכיון שאחד מדרכיו של הקב"ה הוא היותו בלי גבול, למעלה מעלה עד אין קץ, מתנהג גם הנברא באופן כזה, היינו, שאף שמצד עצמו הרי הוא מוגבל, מכל מקום, כאשר הולך בדרכי השם, אזי ממשיך לילך בתמידות, ואינו נשאר לעמוד על עמדו, והיינו, שאף שגם אתמול הי' במצב נעלה, רצונו היום ומחר להתעלות עוד יותר.

ואז מצליח בעבודתו, ונעשה "דידן נצח" – הן בהמלחמה עם הע' אומין, והן בהמלחמה עם "הגוי אשר בקרבך"¹⁰⁴, ועל ידי זה נעשה תוספת אומץ ותוספת הצלחה בלימוד התורה וקיום המצות על כל השנה כולה. [כ"ק אדמו"ר שליט"א הורה שיזדרזו לומר לחיים וינגנו ניגון ("אָדער זאָגט לחיים אָדער זאָגט אַ ניגון"), ואם לאו, ימשיך בדבריו...].

(102) תבוא כח, ט.

(103) סהמ"צ להרמב"ם מ"ע ח. ועוד.

(104) ראה שבת קה, ב. תו"א בראשית ב, ב. לקו"ת תבוא מב, ב.

דרושי שמע"צ צ, ד. קובץ מכתבים לתהלים אהלי יוסף יצחק ע' 218.

אגרות קודש אדמו"ר מהור"י צ ח"ו ע' עד. שם ע' ג.

(97) תי"ג (כט, א).

(98) ויק"ר פ"ל, ב.

(99) שה"ש ז, ט.

(100) סוכה נב, א.

(101) ראה ספר השיחות תש"ז ע' 122. וש"נ.

* * *

כז. בדברי המשנה אודות "אור בית השואבה" שנעשה על ידי שמן ופתילות – הנה בנוגע ל"שמן", לא נתפרש סוג ואיכות השמן, אלא רק כמות השמן ("כדים של שמן של מאה ועשרים לוג") ; אבל בנוגע ל"פתילות" – נתפרש במשנה שנעשו (מבגדי כהונה, ובהם גופא) "מבלאי מנסי כוהנים ומהמיניהן". והקשו התוספות: "תימה דלא חשיב נמי כתונת". ובתוספות יום טוב מוסיף על קושיית התוספות: "ולי קשה גם מצנפת".

והקושיא מתחזקת יותר על פי הסוגיא במסכת שבת¹⁰⁵: "מבלאי מנסי כוהנים ומהמיניהם היו מפקיעין ומהן מדליקין (אור בית השואבה).. (ומיד לאחרי זה) בגדי כהונה שבלו מפקיעין אותן ומהן היו עושין פתילות למקדש" – דכיוון שב' המימרות הובאו בחדא מתתא, בולט יותר השינוי ביניהם, שבנוגע לפתילות דהמנורה נאמר "בגדי כהונה" סתם, ואילו בנוגע לפתילות דאור בית השואבה נתפרשו מנסיס ואבנט דווקא, ועל כורחך צריך לומר, שאין זה באופן ד"תנא ושייר", אלא שאור בית השואבה צריך להיות מפתילות שנעשו מ"מנסי כוהנים והמיניהן" דווקא.

– על פי נגלה אכן קשה: מאי שנא בלאי מנסיס ואבנט מבלאי כתונת ומצנפת?! ולעת-עתה לא מצאתי בספרי נגלה תירוץ מחזור על זה.

כח. ויש לבאר ענין זה על פי חסידות ומוסר:

ובהקדים הידוע חומר הענין הקשור עם החטא הראשון (הקשור גם עם דור הפלגה)¹⁰⁶ שזוהי גם הסיבה לאריכות הגלות¹⁰⁷ (החל מגלות מצרים¹⁰⁶ שהיא השורש לכל הגלויות¹⁰⁸) – שכל זה קשור עם הענין דשמירת אות ברית קודש, שעל זה נאמר בזהר¹⁰⁹ ש"כל מאן דנטר האי ברית . . זכה דאיכרי צדיק", ובזה תלוי ביאת משיח, וכל זמן שעדיין לא בא, הרי זה סימן שעדיין לא נתתקן ענין זה.

– מעולם לא שמעתי, לא אצל כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, ולא אצל שאר הרביים, שידברו אודות ענין זה ברבים, ובמילא, אין גם רצוני לעשות כן; אלא, שבנוגע לצד הטוב שבזה (כדלקמן), שאני.

ונקודת הדברים – שצריכים לדעת שהשמחה הראשונה שבאה לאחרי הכפרה דיום הכיפורים (שמחת בית השואבה) קשורה עם "בלאי מנסי כוהנים והמיניהן" שעושים מהם פתילות שמדליקין אותם בבית המקדש:

ענינו של אבנט (המיניהן) – שלא יהא לבו רואה את הערוה¹¹⁰, ועל ידו נעשים גם המכנסיים – "מכנסייהן של כוהנים", בגדי קודש.

וזוהי ההוראה ש"מבלאי מנסי כוהנים ומהמיניהן מהן היו מפקיעין ובהן היו מדליקין" – שגם לאחרי משך זמן רב, לאחרי שכבר בלו ("מבלאי כו"), צריכים הם (האבנט, ועל ידו גם המכנסיים) להישאר במעמד ומצב של קדושה, עד כדי כך, שגם מה"מכנסיים" יכולים לעשות פתילות שמאירים אור בבית-המקדש ובירושלים כולה!

כט. וזהו גם המענה לאלה שמתאוננים שאינם רואים הצלחה בלימודם ובתפלתם, "מ'לערנט און מ'זעט ניט אין דערויף קיין הצלחה, מ'דאָונט און מ'זעט ניט אין דערויף קיין הצלחה":

תורה – היא בדוגמת בית המקדש, עליו נאמר¹¹¹ "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", כמובן ממאמר רבותינו ז"ל¹¹² "מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה" (כפי שהאריך הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות¹¹³). – לא ייפלא אפוא למה לא נדלק אור ("פאָרוואָס צינדט זיך ניט אָן קיין ליכטיקייט"), כאשר ה"מכנסיים" וה"אבנט" הם שלא כדבעי! ...

(105) כא, סע"א.

(108) ראה ב"ר פט"ז, ד.

(109) ח"א נט, ב. וראה גם אוה"ת נח סב, סע"א (שנח תיקן חטא אדה"ר בענין זה).

(110) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סמ"ו ס"ב. סע"א ס"ב.

(111) תרומה כה, ח.

(112) ברכות ח, א

(113) ד"ה אח"כ.

(106) ראה שער הפסוקים מקץ מא, נה. וש"נ (שבדור הפלגה – ולאח"ז גם בדור שהיו בשעבוד מצרים – נתגלגלו ניצוצי נשמות קדושות שהוציאו אדם הראשון ע"י הוצאת קרי לבטלה במשך ק"ל שנה, עד לידת שת).

(107) ראה לקו"ת להאריז"ל ישע"י נט, כ. וראה גם תורת מנחם –

התועודיות ח"א סע"א 144. וש"נ.

ועל דרך זה בנוגע לתפלה, שכיוון שענינה "דע לפני מי אתה עומד"¹¹⁴, מקום שעליו נאמר¹¹⁵ "לא יגורך רע", היינו, שאין שם מקום לענין דהיפך הטהרה – לא יפלא אפוא שלא רואים הצלחה בתפלה, כל זמן שלא יכולים להדליק ולהאיר ה"מכנסיים" וה"אבנט"!!!

ל. ולהעיר¹¹⁶:

הטעם שלא האריכו בענין זה בספרי חסידות,

– למרות שבספר התניא¹¹⁷ מאיים ש"חמור . . וגדול עונו . . במאד מאד" שלא בערך לגבי שאר ענינים, ומבאר שהתיקון לזה אינו אלא "בתשובה נכונה ובכוונה עצומה בקריאת שמע שעל המטה". אבל, גם כאן מדבר בזה במספר שורות בלבד, וכן שורות ספורות בפרקים שלאחרי זה¹¹⁸ (שזהו ענין שמפסיק ומונע מתשובה, לימוד התורה וקיום המצות), ובזה יוצא ידי חובה –

הוא מפני ששיטת תורת החסידות היא, שיהודים יעסקו בענינים של אור, והעסק בענינים של אור יוציא אותם ("ארויסשלעפן") בדרך ממילא שלא יהיו שייכים להיפך האור;

אבל זאת צריכים לדעת, שזהו ענין שבו תלוי מעמדו ומצבו בלימוד התורה, בקיום המצות ובעבודת התפלה, ולא עוד אלא שבזה תלוי יציאת כל בני ישראל מהגלות.

והתיקון לזה הוא בידו ובכוחו וביכולתו של כל אחד ואחד, שבשעתא חדא וברגעא חדא יכול לעשות (לא רק תשובה סתם, אלא) "תשובה . . עצומה" שתעבינו מן הקצה אל הקצה, עד כדי כך שיוכל להדליק ולהאיר (לא רק מ"בגדי כהונה" סתם, אלא דוקא) – כיתרון האור מן החושך¹¹⁹ – מ"מכנסי כוהנים והמייניהן".

ומהעצות לזה – הזהירות בטבילת עזרא (לכל הפחות), וכן הזהירות בברית הלשון, שמסייעת לשמירת הברית¹²⁰.

ועוד ענין עיקרי בזה – שלילת הענין דמרה-שחורה¹²¹, שלא זו בלבד שאינו מסייע, אלא אדרבה, מקלקל יותר, כי אם עבודה בשמחה דווקא, וכמבואר באגרת התשובה¹²² ש"מה שנאמר¹²³ וחטאתי נגדי תמיד, אין המכוון להיות תמיד עצב . . דהא כתיב בתרי"ד¹²⁴ תשמיעני ששון ושמחה . . אלא נגדי דייקא . . מרחוק . . והמכוון רק . . שיהי' לזיכרון בין עיניו שחטא כו", אבל באופן שאין זה מבלבל לשמחה של מצוה ושמחה של תורה.

ועל ידי זה מתקנים את העבר, ומכאן ולהבא הולכת ומתמעטת השייכות לענינים אלה, כך שחוסכים את הדיבור בזה, ואפילו את המחשבה בזה, שהיא גרועה יותר מן הדיבור, כך שצריך להיות היסח הדעת מכללות הענין – כולל גם מתיקון הענין – לפי שעה,

ולאחרי התיקון – מדליקים את המנורות של בית השואבה בפתילות שנעשים מ"מכנסי כוהנים והמייניהן", כיוון שנמצא במעמד ומצב שאין לכוון רואה את הערוה כו'; וכיון שכבר נתבטל הענין הבלתי-רצוי שמביא אדמו"ר הזקן בתניא¹²⁵ מספר חסידים¹²⁶ – אזי יכול לעבוד עבודתו להקב"ה (להתפלל, ללמוד תורה ולקיים מצות) מתוך שמחה אמיתית.

* * *

לא. הפלא הכי גדול שמצינו בשמחת בית השואבה הוא – מאמרו של ר' יהושע בן חנניא: "כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא ראינו שניה בעינינו, כיצד, שעה ראשונה תמיד של שחר, משם לתפלה וכו' משם לתמיד של בין הערביים, מכאן ואילך לשמחת בית השואבה".

(121) כפי שמבאר אדמו"ר הזקן באגרת או תורה ד"ה סור מרע ועשה טוב, וכבר נדפסו הדברים (ב"מאה שערים" כא א ואילך (ולאח"ז גם במאמרי אדה"ז כתובים ע' כז ואילך)).

(122) ספ"א.

(123) תהלים נא, ה.

(124) שם, יו"ד.

(125) פמ"ב שם.

(126) סי' לה.

(114) ראה ברכות כח, ב. רמב"ם הל' תפלה פ"ד. שו"ע אדה"ז אר"ח סצ"ח.

(115) תהלים ה, ה. וראה לקו"ת במדבר ג, סע"ג. וש"נ.

(116) בהבא לקמן – ראה גם מכתב ח' אייר שנה זו (אגרות-קודש ח"ט ע' כד ואילך).

(117) ספ"ז.

(118) ראה פכ"ט (לו, ב). פמ"ב (נט, סע"ב). אגה"ת רפ"ד.

(119) קהלת ב, יג.

(120) ראה אגרות-קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ב ע' שמה. וש"נ.

ופריך בגמרא: "איני, והאמר רבי יוחנן שבועה שלא אישן שלשה ימים מלקין אותו וישן לאלתר", – (כ"ק אדמו"ר שליט"א חייך ואמר:) הגמרא היתה יכולה לומר מיד "ישן לאלתר", ואף על פי כן, מדייקת להקדים "מלקין אותו" ... ובכל אופן, הרי זה קושיא בנוגע לשמחת בית השואבה, שאי אפשר שלא לישון אפילו שלשה ימים –

ומשני: "אלא הכי קאמר לא טעמנו טעם שינה, דהוּוּ מנמנמי אכתפא דהדדי".

כלומר, בכוחה של שמחת בית השואבה לפעול שבמשך כל שבעת ימי חג הסוכות לא תהי' מציאות ד"טעם שינה", כי אם באופן ד"מנמנמי אכתפא דהדדי".

לב. וביאור הלימוד וההוראה בעבודת ה':

בנוגע לשינה – מבואר בחסידות (ורואים גם במוחש) שהיא סתירה וניגוד לענין השכל, ואינה סתירה לאברי העיכול, למשל, שפועלים פעולתם גם בעת השינה¹²⁷, ואפילו לא לכוח הדמיון (כוח המדמה), שפעולתו בעת השינה דווקא¹²⁸, שכן, בשעה שהאדם ער, ישנה הפעולה של כוח השכל שמנהיג את האדם בדרך הנכונה, ומגביל ומגדיר את כוח המדמה שלא ירד מן הדרך הנכונה, מה שאין כן בעת השינה, שכוח השכל אינו פועל פעולתו, אזי מתגבר כוח המדמה, עד שיכול לחבר שני הפכים בבת אחת.

ודוגמתו בעבודת ה' – בדוגמא שלמעלה, דכתיב¹²⁹ "עורה למה תישן הוי'", שכאשר הוא ית' "ער" כביכול, אזי נראית מעלתם של ישראל כפי שהם ברום המעלה, ואילו הצד שלעומת-זה הוא בשפל המצב, ועל דרך זה בנוגע לבני ישראל, שכאשר אינם במעמד ומצב ד"אני ישנה (בגלותא, ורק) ולבי ער"¹³⁰, אלא כל מציאותם היא במעמד ומצב ד"ער", אזי כללות עבודתם בקיום התורה ומצות היא בשלמות, כיוון שהמוחין שבראש פועלים פעולתם – החל מהענין ד"שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה"¹³¹, שמתבונן ורואה במציאות הבריאה את הקב"ה, ובמילא, לא שייך שמציאות הבריאה תעביר אותו מן הדרך הנכונה.

– האפשרות להסית יהודי לענין בלתי-רצוי אינה אלא מבחוץ הימנו, שכן, מצד עצמו רוצה כל יהודי לקיים רצון ה'¹³², אלא ישנם ענינים שאינם שלו, שלכן נקראים בשם "סטרא אחרא", להיותם מצדו האחר של יהודי, שנטפלים אליו ("זיי טשעפען זיך צו אים") ורוצים להעבירו מן הדרך הנכונה;

אמנם, כששכלו ער ומתבונן כו', אין שום דבר יכול לבלבלו מעבודת ה', ולא עוד אלא שמנצל את הדבר המבלבל גופא לתוספת כוח והתאמצות יתירה בעבודת ה' – כהדוגמא שהובאה באגרת הקודש¹³³ מצוואת הריב"ש¹³⁴: "כגון נכרי¹³⁵ המדבר ומבלבלו בתפלתו", שמתבונן "מה זאת עשה ה' לו, אין זאת כי אם כדי שיתגבר ויתאמץ יותר בתפלתו . . . מענין זה עצמו כשישים אל לבו ויתבונן ענין ירידת השכינה כביכול . . . בבחינת גלות . . . בדיבור נכרי¹³⁵ זה המדבר דברים המבלבלים עבודת ה' כו"¹³⁶.

לג. ויש להוסיף דוגמא לזה – בנוגע לענין ד"שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה" גופא: חסידים מספרים¹³⁷ שפעם בזמן הצמח-צדק גזר ניקאלאי – בין שאר הגזירות – שלא יחבשו כובע עגול (כמו "יאַרמולקע" גבוהה), אלא כובע בעל מצחי' (הנקרא "דאַשיק" או "קאַזיראַק") שבולטת מלפנים. ואמרו, שזוהי גזירה מצד הקליפה, שרצונה להעלים ולהסתיר על הענין ד"שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה", שכן, המצחי' מונעת לשאת את העיניים ולראות את השמים.

– אינני יודע אם ניקאלאי ידע אז אודות חסידים, אינני יודע אם מאורע זה הי' קודם הרדיפות או לאחרי הרדיפות וכו', אבל בכל אופן, אצל חסידים לא הי' ספק שזהו העלם והסתור על הענין ד"שאו מרום עיניכם", ובמילא ידעו שצריכים להילחם נגד זה. –

(134) סי' קכ.

(135) בתניא שם: "עו"ג", והוא מהשינויים שנעשו מיראת הצענוור, וצ"ל: "נכרי".

(136) שהרי "בשעה זו ממש . . . מתלבש בו כח ה' ורוח פיו ית' המחיהו ומקיימו . . . כי אילו נסתלק רוח פיו ית' רגע אחד . . . לא יכול לדבר מאומה" (כמ"ש לעיל מיני' באגה"ק הנ"ל (קלח, ב)).

(137) ראה גם "רשימות" חוברת ט' ס"ע 6, ובהנסמן שם.

(127) ראה תו"א לך לך יב, ג.

(128) ראה תו"א וישב כח, ג. ובכ"מ.

(129) תהלים מד, כד. וראה תו"א מקץ לה, א.

(130) שה"ש ה, ב. וראה זח"ג צה, א.

(131) ישעי' מ, כו.

(132) ראה לעיל סכ"א. וש"נ.

(133) סכ"ה (קמא, א).

מה עשו חסידים – בהיותם פקחים ("חסידים זיינען דאך קלוגע") – חבשו את הכובע כשהמצחי' מכוונת לצד העורף...

ותוכן הסיפור, שבהפיכת המצחי' לצד העורף – במקום ללחום נגד המצחי' עצמה, להסירה מהכובע, ולישב במאסר בשביל זה – הראו חסידים שיכולים לנצל את ההעלם וההסתור גופא, שבמקום להסתיר על הקדושה ח"ו, יסתיר על הענינים שבבחינת אחוריים דקדושה, "כמאן דשדי בתר כתפוי לשונאו"¹³⁸, שהם הענינים דלעומת-זה, ואילו בצד הפנים נשאר מקום פנוי בשביל "שאו מרום עיניכם (ובמילא) וראו מי ברא אלה".

וזוהי הנקודה היסודית בהדרך שיסד הבעל שם טוב לכל בני ישראל, כפי שנתפרשה בארוכה על ידי נשיאי חב"ד, ותוכן הדברים בנקודה אחת – שאצל יהודי צריך להיות מונח ש"כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה. . . לצוות לזה"¹³⁹, ו"אני לא נבראתי אלא לשמש את קוני"¹⁴⁰, ובמילא, יודע הוא בוודאות ללא כל ספק, שכל מאורע בעולם, הוא, באחד משתי פנים: סיוע לקדושה, או סתירה לקדושה שצריך להפכה לסיוע לקדושה (כדברי אדמו"ר הזקן באגרת הקודש הנ"ל)¹⁴¹.

אלא, שצריך לידע שדברים אלה מכוונים אליו בנוגע לפועל ממש ("דאָס מיינט מען אים אין פועל ממש")!... – אין זה רק ענין טוב ויפה שכתוב בספרים, ושייך בשביל השני או השלישי, ובשביל אחד שנמצא "מעבר לים", אלא, ענין זה "לא נברא אלא בשביל זה" – בשבילו, ובמילא, כל מאורע שקורה לו ביום זה, לפני חצי שעה ולפני רגע אחד, צריך לנצלו לסיוע בעבודת ה', ובראותו ענין של העלם והסתר, עליו להפכו, כאמור, להפוך את המצחי' לצד העורף, ואילו מצד הפנים יהי' אצלו "שאו מרום עיניכם", ואז מובטח הוא שיקויים אצלו "וראו מי ברא אלה".

לד. אמנם, כל זה הוא כאשר שכלו ער, ואינו נמצא במעמד ומצב ד"אני ישנה בגלותא". וכאמור (לעיל סעיף ג), "רק גופותינו ניתנו בגלות. . . אבל נשמותינו לא נמסרו לגלות", ובמילא, כאשר הנשמה מושלת ושולטת על הגוף (ולא להיפך ח"ו), הרי הוא "בן חורין", כמאמר רבותינו ז"ל¹⁴² "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה" – "עוסק" דייקא¹⁴³, כמו בעל-עסק שגם על משכבו בלילות מהרהר ("רעיוןך על משכבך סליקו"¹⁴⁴) אודות עניני העסק, כיצד ינהל את העסק למחרת שיהי' כדבעי, ודוגמתו בלימוד התורה, שגם לאחרי שסוגר את הספר, ממשיך להרהר אודות הענינים שעדיין לא נקלטו או לא תורצו אצלו, ומתכוון להמשך לימודו למחרת – או אז נעשה הוא "בן חורין" אמיתי, שאינו שייך לגלות, ובמילא, אינו שייך גם לשינה.

וזוהו החידוש של שמחת בית השואבה – שגם לאחרי גמר עבודת היום, לאחרי הקרבת התמיד של בין הערביים, לא ה' מקום לענין של שינה, ולא רק אצל גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה, יהודים ששייכים ל"כוונות", ל"השכלה", ללימוד התורה בשופי ולקיום המצות בהידור, אלא גם אצל כל העם האנשים והנשים וכן ילדים שהיו באים לראות ולשמוע – גם אצלם פעלה שמחת בית השואבה שלילת השינה במשך כל ימי חג הסוכות, ביום א', ביום ב' וכו',

– מלבד יום השבת, שכן, השינה דשבת, "שינה בשבת תענוג"¹⁴⁵, היא לא באופן שנפש הבהמית סוחבת ומושכת אחרי' את הנפש האלוקית, אלא באופן שנפש האלוקית יחד עם נפש הבהמית נחים מעניניהם, כיון שזהו יום ש"בו שבת מכל מלאכתו"¹⁴⁶, ואז גם גשמיות העולם (לא רק רוחניותו) עולה למעלה, כפי שמביא הצמת-צדק בדרך מצותיך¹⁴⁷ מדברי אדמו"ר הזקן בנוגע לאכילה ושתי' דשבת, ש"נפרד הטוב שבנוגה מן הרע. . . ונשארים רק טוב" (שלכן "פרש שבתכם לא קאמר"¹⁴⁸).

(138) ראה תניא פכ"ב.

(139) ברכות ו, סע"ב.

(140) קידושין בסופה (ע"פ הגירסא בש"ס כת"י (אוסף כתבי היד של תלמוד הבבלי – ירושלים תשכ"ד) וכו"ה במלאכת שלמה למשניות קידושין שם. ועוד).

(141) ראה בארוכה "רשימות" חוברת מד.

(142) אבות פ"ו מ"ב.

(143) ראה גם סה"מ קונטרסים ח"א רנח, א ואילך. סה"מ תרפ"ח

ע' קיב. ע' קכו.

(144) דניאל ב, כט.

(145) סידור הארזיז"ל (קול יעקב) – אחרי סעודת שבת. וראה

בהנסמן בלקו"ש ח"י"ב ע' 254.

(146) בראשית ב, ג.

(147) מצות לא תבערו אש קרוב לסופו (צ, א-ב).

(148) זח"ב פח, ב. וראה תו"א ר"פ חיי שרה. ובכ"מ.

וכאשר יהודי נמצא במעמד ומצב שבמשך כל ימות החול לא שייך אצלו ענין של שינה, כך, שפעולת המוחין בהענין ד"שאו מרום עיניכם וראו גו"י היא בשלמות, ובמילא, הרי הוא איש השלם בתורה ומצות – לא ייפלא שנעשה מזה שמחה גדולה ביותר, באופן ד"קיימא סיהרא באשלמותא"¹⁴⁹, עד ש"מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו".

לה. ובפרטיות יותר – פעולת שמחת בית השואבה היא בשלילת "טעם שינה" (שבשינה על דרך הרגיל), כי אם באופן ש"מנמנמי אכתפא דהדדי".

ובהקדמה – שהחילוק בין שינה על דרך הרגיל ל"מנמנמי אכתפא דהדדי" הוא הן בחיצוניות והן בפנימיות: בחיצוניות – שינה על דרך הרגיל היא באופן של שכיבה, שאז הראש והרגל הם – לפי ערך – בגובה שווה (מה שאין כן בשעה שעומד או אפילו יושב, שהראש הוא למעלה מהגוף והרגל), ואילו "מנמנמי אכתפא דהדדי" הוא באופן שהראש למעלה והרגל למטה.

ובפנימיות – שינה על דרך הרגיל היא באופן שבאותה שעה מנותק הוא מלימוד התורה, מה שאין כן ב"מנמנמי אכתפא דהדדי" – הרי אמרו¹⁵⁰ "היכי דמי מתנמנם . . . נים ולא נים תיר ולא תיר . . . לא ידע אהדורי סברא (אם צריך ממנו דבר שצריך הרהור אינו יודע לומר בעוד שמתנמנם), וכי מדכרי ליי (כזה שמעת) מדכרי", היינו, שגם בשעה שמנמנם יש לו שייכות לתורה.

וזהו ששמחת בית השואבה שוללת רק שינה על דרך הרגיל – שלא תהי' שינה שבה (א) הראש והרגל שווים, היינו, שהראש (שכל) אינו שולט על כל הגוף, (ב) ובאותה שעה מנותק ח"ו מלימוד התורה, ובמילא חסר גם בענין המעשה (שהרי גדול תלמוד שמביא לידי מעשה);

אבל שינה באופן ד"מנמנמי אכתפא דהדדי" – שהראש נשאר למעלה, והרגל יודע שמקומו למטה ותפקידו למלא רצון הראש, ובעת מעשה אינו מנותק מלימוד התורה – שינה כזו היא "ללא אחריות", שכן, שינה כזו היא רק מוסיפה כוח לעבודת יום המחר.

וזוהי הנקודה היסודית שפועלת שמחת בית השואבה על כל השנה כולה – שבמשך כל השנה כולה תהי' השינה שלו כדבעי¹⁵¹.

דהנה, איתא במשנה¹⁵² "אדם מועד לעולם . . . בין ער בין ישן", כי, כאשר קורה ענין בלתי-רצוי בעת השינה, הרי זה הוכחה שבהיותו ער הי' במצב בלתי-רצוי, היינו, שלא שכב לישון כדבעי, ובמילא, הברירה בידו לשכב לישון כמו יהודי ("זיך לייגן שלאָפן ווי אַ איד"), ואז, גם בעת השינה לא יזיק לא לאחרים ולא לעצמו,

ויתירה מזה – ש"עובד את ה' . . . אפילו בשעה שהוא ישן . . . נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא" (כמו שכתב הרמב"ם¹⁵³), כך, שהשינה היא לא שינה של חול, אלא שינה של שבת ("אַ שבת'דיקער שלאָף"), ובלשון המדרש¹⁵⁴ שבעת השינה עולה הנשמה למעלה ושואבת חיים,

ובכוח החיים ששואבת בשמחת בית השואבה על כל השנה כולה, ועל דרך זה בכל לילה על היום שלאחריו – ניתוסף חידוש בעבודת ה', "חדשים לבקרים"¹⁵⁵, שאינו מסתפק במה שהשיג אתמול, אלא הולך וממשיך הלאה, "מעלין בקודש"¹⁵⁶, ומתקדם עוד מעלה ומדרגה קרוב יותר אל האמת ("נאָך אַ טרעפל צוגעקומען נענטער צום אמת"), וכך במשך כל היום, בהיותו ער, הולך ומתעלה בעילוי אחר עילוי בפרד"ס התורה, כפי שורש נשמתו (כמבואר בתניא¹⁵⁷), אשר, רק באופן כזה ביכולתו של יהודי לעבור ("דורכגיין") את עולמו ולקיים רצון הבורא.

ואז מתבטל כללות הענין ד"אני ישנה בגלותא" אצל כללות בני ישראל – על ידי הקדמת הגאולה הפרטית בד' אמות שלו, שנעשה יהודי שלם שעובד את ה' תמיד, בין ער בין ישן, ועד שעבודתו היא למעלה מן הדעת, כמבואר באגרת הקודש¹⁵⁸ ש"לכן משיח בא בהיסח הדעת לכללות ישראל".

(154) ב"ר פי"ד, ט. וראה פדר"א פי"ב.

(155) איכה ג, כג. וראה שו"ע אדה"ז או"ח רס"ד. שם סמ"ו ס"ו.

(156) ברכות כח, א. וש"נ.

(157) פי"ד. שם אגה"ק סכ"ו (קמה, א).

(158) ס"ד (קה, ב).

(149) ראה זח"ב רטו, א. ועוד.

(150) חגיגה יב, סע"א ואילך (ובפרש"י). וש"נ.

(151) ראה גם תורת מנחם – התועודיות ח"ד ע' 30 ואילך.

(152) ב"ק כו, סע"א. וש"נ.

(153) הל' דעות ספ"ג.

לז. על פי זה יש לבאר את דברי אדמו"ר האמצעי (ואולי זהו לשונו של אדמו"ר הזקן) בסוף שער התקיעות¹⁵⁹ – "ויבא משיח במהרה בימינו אמן":

ובהקדמה – שהשורות האחרונות שבדרוש זה (לאחרי שמבאר פרטי הענינים דתקיעת שופר) הם הוספה שעל פי שכל אינה מוכרחת להבנת כל הענין – שמדבר שם אודות תכלית הבירורים, ומסיים ש"לא יתארך זמן בירורים כל כך ויבא משיח במהרה בימינו אמן"¹⁶⁰.

ויש לומר הרמז בזה:

תוכן הענין דתקיעת שופר הוא – כמו שכתב הרמב"ם¹⁶¹ ש"רמז יש בו, כלומר, עורו ישנים משנתכם וכו'". ולהעיר, שענין זה מתאים גם עם המבואר בספרי קבלה¹⁶² שהענין דתקיעת שופר מעורר למעלה ממצב של דורמיטא ("מ'דאָרף אויפוועקן למעלה"), ובמילא, הרי זה מעורר משינה גם למטה.

ובהתאם לכך הסיום דשער התקיעות הוא בענין ביאת משיח – דכיון שתקיעת שופר מעוררת מהשינה, ומתבטל המצב ד"אני ישנה בגלותא", אזי "יבוא משיח במהרה בימינו".

ומזה באים לשמחה הכי גדולה – שמחת הגאולה השלימה, לאחרי ש"באלין מאני קרבא (ד' המינים).. נצחין דינא" (כמ"ש בתקוני זוהר), "אינון נצוחיאי, ניצחון לא רק במלחמה הפרטית עם הלעומת זה שלו, אלא גם במלחמה הכללית דצד הקדושה עם צד הלעומת זה, ויוצאים בניצחון גמור אל הגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

* * *

לז. בנוגע להמשתתפים בשמחת בית השואבה – הנה במשנה נזכרו רק "חסידים ואנשי מעשה", ואילו בתוספתא¹⁶³ נזכר סוג נוסף: "בעלי תשובה".

ובהקדמה – שמצינו לפעמים שהתוספתא מוסיפה ענינים חדשים שלא מדובר אודותם במשנה, ולפעמים היא רק מפרטת את הענינים שנזכרו במשנה בכללות.

ולכאורה יש לפרש בנדון דידן בב' אופנים: (א) התוספתא מוסיפה סוג שלישי – "בעלי תשובה" – שלא דובר אודותיו במשנה. (ב) התוספתא רק מפרטת את דברי המשנה "חסידים ואנשי מעשה" – שבהם נכללים גם "בעלי תשובה".

אמנם, מדברי הרמב"ם שמוסיף כמה פרטים על דברי המשנה ("גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה"), ואינו מזכיר "בעלי תשובה", מוכח, ש"בעלי תשובה" אינם סוג בפני עצמם, אלא נכללים באחד משני הסוגים: "חסידים" או "אנשי מעשה", כך, שהתוספתא רק מפרטת את דברי המשנה.

וכיון שבנוגע ל"חסידים" מפרש רש"י "כל חסיד הוי חסיד מעיקרו", ובנוגע ל"אנשי מעשה" אינו מפרש מאומה [כיון שהפירוש הוא כפשוטו: יהודים שעיקר ענינם הוא מעשה], על כרחך צריך לומר, ש"בעלי תשובה" (שלא היו במצבם ההווה מעיקרא) נכללים בסוג ד"אנשי מעשה". וכן הוא להדיא באחד המאמרים של אדמו"ר מהר"ש – ש"אנשי מעשה . . גם קאי על בעלי תשובה".

והטעם ש"בעלי תשובה" נכללים בסוג ד"אנשי מעשה" – על פי מה שכתב הרמב"ם¹⁶⁴ "מדרכי התשובה להיות השב . . עושה צדקה כפי כוחו" [על שם הכתוב¹⁶⁵ "וחטאך בצדקה פרוק", כפי שמבאר אדמו"ר הזקן באגרת התשובה¹⁶⁶], היינו, שצריך להשתדל להרכות בצדקה, שנקראת בשם מצוה סתם¹⁶⁷, והרי כללות קו המעשה נקרא בשם גמילות חסדים¹⁶⁸, שזהו ענין הצדקה.

לח. והלימוד השכל מזה – בפשטות – שנוסף על קו התורה צריך להיות השתדלות מיוחדת גם בקו המעשה:

164) הל' תשובה פ"ב ה"ד.

165) דניאל ד, כד.

166) פ"ג (צב, ב).

167) תניא פל"ז (מח, ב).

168) ראה רשב"א ברכות ח, א. הובא ביהל אור ע' רה.

159) סידור (עם דא"ח) רמז, ב.

160) ראה גם תורת מנחם – התועודיות ח"ד ע' 10.

161) הל' תשובה פ"ג ה"ד.

162) ראה פע"ח שער השופר בתחלתו. ועוד.

163) סוכה פ"ד, ב (הובאה בסוכה נג, א).

ובהקדם מה שכתב אדמו"ר הזקן באגרת הקודש¹⁶⁹ ש"לא אמרו רבותינו ז"ל תלמוד תורה שקול כנגד גמילות חסדים אלא בימיהם (בזמן הש"ס) שתלמוד תורה הי' עיקר העבודה אצלם . . מה שאין כן בעקבות משיחא . אין דרך . . כי אם בבחינת עשי' גם כן, שהיא מעשה הצדקה".

ובפרטיות יותר – שצריך להיות ענין הצדקה לא רק בממונו, ולא רק בגופו, אלא גם בנשמתו, – על דרך מה שכתוב בספר ארחות צדיקים¹⁷⁰ [ספר שלומדים גם בישיבות שדוגלים בדרך המוסר] שאברהם אבינו עליו השלום הי' נדיב בגופו בממונו ובנשמתו –

היינו, להקדיש מ"נשמתו" משך זמן – שבו היתה נשמתו יכולה להיות בהתקשרות עם הקב"ה על ידי התורה (ש"אורייתא וקוב"ה כולא חד"¹⁷¹) – להתעסק עם יהודי שצריך לחלצו מהגלות שלו, וכיון שצריך לדבר עמו בלשון וסגנון המובן ושייך אליו, ולא עוד אלא ש"המתאבק כו"¹⁷², נדבק משהו גם אצלו – מוכרח הוא למסור נפשו ולנתק את עצמו לפי שעה מדביקותו בתורה ומצות,

– שזהו האופן היותר נעלה בצדקה, בנשמתו. ועל דרך פתגם כ"ק מורי וחמי אדמו"ר¹⁷³ (בשם הצמח-צדק) אודות אדמו"ר הזקן, שהמסירות נפש הגדולה ביותר היא המסירות נפש שמנתק את עצמו מאהבת ה' – אהבת ה' בדרגתו של אדמו"ר הזקן... באופן ד"מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ"¹⁷⁴ – כדי לעשות טובה ליהודי!

ומובטח לו, שלא זו בלבד שעל ידי זה לא יגרע בעבודתו בלימוד התורה וקיום המצות, אלא אדרבה – כמו שכתב אדמו"ר הזקן שעל ידי הצדקה נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה, כך, שכאשר ילמד לאחרי זה, יקלוט את לימודו בהצלחה מופלגה.

לט. וענין זה הוא בהדגשה יתירה אצל "בעלי תשובה":

בעל תשובה – כיון שבעבר הי' הוא בעצמו במצב לא טוב, והקב"ה עזרו לצאת משם, עד שנעשה "אהוב ונחמד כו"¹⁷⁵, יכול הוא להרגיש ולהשתתף ("מיט-פילן") בצרת רעהו הרבה יותר מאשר "חסיד מעיקרו" שמעולם לא הי' מונח בעומק תחתית.

ועל דרך מה שנאמר¹⁷⁶ "ואהבתם את הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים", ועל דרך זה בנוגע לכל בעל תשובה, שכיון שבעבר הי' הוא בעצמו במעמד ומצב ד"ארץ מצרים", צריכה להיות הנהגתו באופן ד"וחטאך בצדקה פרוק" – להרגיש ולהשתתף בצרתו של הזולת שנמצא "בארץ מצרים", ולעזור לו להיחלץ מהבוכן ("ארויסקריכן פון די בלאַטע") שנמצא בו.

מ. ויש להוסיף בזה – ליתר ביאור:

בנוגע לבעל תשובה – מצינו ש"חטא גמור הוא לומר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים, או להזכירן לפניו"¹⁷⁷ [כמו בגר, שנאמר בו¹⁷⁸ "וגר לא תונה", "אונאת דברים"]. אלא, שזהו רק ביחס אל הזולת, אבל בנוגע אליו (הבעל תשובה) בעצמו – הרי מפורש בקרא "וחטאתי נגדי תמיד", היינו, שבכל מעמד ומצב שאליו הצליח לטפס ("צו וועלכן ער איז שוין דערקראַכן"), צריך לזכור שתשובתו בדרגא ועולם שלמטה, אינה מספיקה ביחס לדרגא ועולם שלמעלה מזה¹⁷⁹.

– אין הכוונה לעלי' לעולם נעלה יותר לאחרי מאה ועשרים שנה, אלא שבהיותו נשמה בגוף יכול לילך ולהתעלות מעולם העשי' לעולם היצירה, מיצירה לבריאה ומבריאה לאצילות. והראי' לדבר – כמובא בחסידות¹⁸⁰ – מענין הנבואה, שהנביא הי' נשמה בגוף, מציאותו תופסת מקום בעולם הזה הגשמי, רואים אותו בעיני בשר וממשישים אותו בידיים, והנבואה עצמה ירדה ונתלבשה כדיבורו בפה ושפתיים גשמיים [ולכן נקרא בשם נביא – על שם ניב שפתיים¹⁸¹] – בה בשעה שהנבואה היא בעולמות הרוחניים, ועד לעולם האצילות.

(176) עקב יו"ד, יט.

(177) רמב"ם שם ה"ח.

(178) משפטים כב, כו ובפרש"י.

(179) ראה תניא פכ"ט (לו, ב).

(180) ראה לקו"ת נצבים מט, ב.

(181) ישע"י נו, יט. וראה פרש"י וראו ז, א. מאמרי אדמו"ר הזקן

הקצרים ע' קלו.

(169) ס"ט (קיד, א).

(170) שער יז.

(171) ראה זח"ב ס, א. לקו"ת נצבים מו, א. ובכ"מ.

(172) ראה תניא ספכ"ח.

(173) לקו"ד ח"א מה, א.

(174) תהלים עג, כה. וראה סהמ"צ להצ"צ שרש מצות התפלה

פ"מ (דרמ"צ קלח, סע"א). – נעתק ב"היום יום" יח כסלו.

(175) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ו.

וכמודגש בנוגע למשה רבנו – שבהיותו למטה הי' באותו מעמד ומצב כמו בעולם האצילות¹⁸⁰, היינו, שעמידתו בעולם האצילות היתה באותה קומה ("עטאזש", "פלאַר") דעולם העשי'!

וכמו כן ביכולתו של יהודי לעבוד עבודתו – בהיותו נשמה בגוף – באופן של הילוך ועלי' מעולם לעולם, ללא שינוי בחיצוניותו, כך שהזולת לא ירגיש בכך. –

כלומר: אף שכבר עשה תשובה, ו"אין מזכירין לו דבר וחצי דבר ביום הדין"¹⁸², ולא עוד אלא שתשובתו נתקבלה באופן כזה שזכה להתעלות לדרגא ועולם נעלה יותר, והולך ועולה בעילוי אחר עילוי ("נאָך העכער און נאָך העכער"), מכל מקום, כיוון שהיום בלילה צריך להתעלות לדרגא נעלית יותר לגבי הדרגא שעמד בה היום בבוקר, ומחר יצטרך להוסיף ולהתעלות לדרגא נעלית עוד יותר, צריך עוד הפעם לחזור בתשובה על כל מחשבותיו דיבוריו ומעשיו מיום עמדו על דעתו, כי, תשובתו הקודמת בהיותו בדרגתו הקודמת, אינה מספיקה לגבי הדרגא היותר נעלית שעומד בה עתה.

ועל דרך המבואר¹⁸³ בטעם אמירת סלח לנו בשמונה-עשרה ותחנן לאחרי שמונה-עשרה דווקא – דלכאורה היתה צריכה להיות אמירת תחנן בתחילת העבודה, כשם שצריך להתוודות על החטא קודם הקרבת הקרבן¹⁸⁴ – כי, דווקא לאחרי העבודה דפסוקי-דזמרה, ברכות קריאת שמע וקריאת שמע, עד לשמונה-עשרה, שאז היא הדביקות עם הבורא, אזי באים להכרה שאותם ענינים שהיו חשובים אצלו עד עתה לענין של עבודה ומצוה, הם בגדר ד"מחוי במחוג קמי מלכא"¹⁸⁵, ובמילא, הרי זה "עבירה" שדורשת תשובה!

ונמצא, שאצל בעל-תשובה (שנאמר בו "וחטאתי נגדי תמיד") צריך להיות ענין התשובה בתמידות.

אמנם, בכוחותיו שלו ("מיט אייגענע כחות") – אינו יכול להגיע לזה, שהרי "אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים"¹⁸⁶.

והעצה לזה – על פי המבואר במדרש תנחומא¹⁸⁷ "אמר הקב"ה נפשו של עני כו' והחיית אותו, חייך שאני מחזיר לך נפש תחת נפש", ועל דרך זה (ועל אחת כמה וכמה) גם בצדקה רוחנית בנוגע לחיי עולם הבא – שכאשר מצילים יהודי, מושכים ומעלים אותו ("מ'שלעפט אים אַרויס") מעשי' החומרית לעשי' הגשמית על כל פנים, ועל אחת כמה וכמה לדרגות נעלות יותר, אזי הקב"ה מושך ומעלה אותו בעילוי אחר עילוי, למעלה מעלה עד אין קץ.

וזהו ש"בעלי תשובה" נכללים ב"אנשי מעשה" – שמצד זה שחטא ופגם ועבר את הדרך, צריך להיות אצלו עיקר העבודה בענין המעשה, שזהו ענין הצדקה, הן צדקה ברוחניות, והן ועל אחת כמה וכמה צדקה בגשמיות.

* * *

מא. איתא בגמרא¹⁸⁸ "איתתא בהדי שותא פילכא", היינו, שכיוון שעיקר עסק הנשים הוא בטווי' (כפי שהי' בזמן הש"ס), הנה בכל דבר שתעשה ובכל מקום שתהי', תבוא סוף-כל-סוף לדבר אודות הטווי' וה"פלך" שבו היא טוה.

ובנוגע לעניננו:

מסתמא חושד בי ה"עולם" שכאשר אדבר עוד ועוד, אחטוף דקות ספורות קודם הסיום ואומר שצריכים ללמוד חסידות...

ובכן, במקום שיחשדו בי (אף שאסור לחשוד ביהודי) ואשאר נחשד, והענין יישאר בשתיקה – אומר זאת בגלוי:

הקשיבו יהודים ("הערט זיך איין אידן"): צריכים ללמוד חסידות!

185) ראה חגיגה ה, ב.
186) ברכות ה, ב. וש"נ.
187) משפטים טו.
188) מגילה יד, ב.

182) תניא אגה"ת רפ"ב.
183) ראה תו"א וארא נה, ד. מג"א צה, סע"ג. בהוספות תשא קיא, סע"ג ואילך. ובכ"מ.
184) ראה אנציק' תלמודית ערך ודוי ס"ב (ע' תיט ואילך). וש"נ.

לכל לראש – משום שתורת החסידות היא חלק בתורה, והרי אדמו"ר הזקן פוסק בהלכות תלמוד תורה¹⁸⁹ – ספר של נגלה דתורה – בשם חכמי האמת שכל איש ישראל צריך ללמוד במשך ימי חייו כל חלקי התורה (לכל הפחות פעם אחת), ואם הדברים אמורים בנוגע לחלקי התורה, על אחת כמה וכמה כאשר מדובר אודות פנימיות התורה שהיא חצי התורה – חצי רק בכמות, כי באיכות הרי זה הרבה יותר, כדאייתא בזוהר¹⁹⁰ שפנימיות התורה היא "נשמתא דאורייתא", ונגלה דתורה היא גופא דאורייתא (כלשון המשנה¹⁹¹ "הן הן גופי תורה"),

ובמילא, הרי זה חוב על כל יהודי, ולא רק חוב, אלא גם זכות על כל יהודי, ללמוד חסידות בכל יום ויום.

וברור הדבר שכאשר יתחילו ללמוד חסידות, הנה סוף כל סוף ירגישו בזה טוב טעם ("געשמאק"), אלא שיש להתפלל להקב"ה שה"געשמאק" יבוא בהקדם ביותר, שכן, תמורת זה שבשעת הלימוד יצטרך להלחם עם היצר הרע – מוטב שהלימוד יהי באופן שהיצר הרע יסייע בזה, כיון שגם הוא יחוש "געשמאק" – לו יהא ה"געשמאק" בהסברות שבענין הנלמד, דעם היות שעל פי חסידות אין זה כפי הראוי ("עס איז ניט אויסגעהאלטן"), מכל מקום, כדאי שיהא הלימוד אפילו שלא לשמה, העיקר שיערימו עליו להיכנס לה"חדר" ("אריין-נארן אין חדר..."), ואחרי כן כבר יישאר שם משך זמן ארוך יותר, ומתוך שלא לשמה בא לשמה.

ועוד זאת, שלימוד החסידות צריך להיות באופן של הוספה וריבוי, כמו שכתוב בזוהר¹⁹² שלימוד התורה צריך להיות באופן ד"לאפשא לה" (דלא כבתפלה, שנוסח התפלה נקבע על ידי אנשי כנסת הגדולה לפני 18-19 מאות שנה, ובנוסח זה מתפללים בני ישראל מדי יום ביומו), והיינו, שכאשר יהודי ילמד כל ימיו הלכה אחת, הנה אף על פי שלא ביטל תורה, וגם קיים מצות תלמוד תורה כפשוטה, מכל מקום, אין זה ענינה של תורה, כיון שבתורה צריך להיות הוספה, "לאפשא לה".

וכיון שכן, הרי גם אלה שלמדו חסידות אתמול, היום בבוקר, לפנות ערב ובלילה, וחושבים שבכך יצאו ידי חובתם, כיון שלמדו את השיעור שלהם – אין הדבר כן ("עס הויבט זיך ניט אָן"), אלא צריך להיות ענין של הוספה דווקא.

וכאמור לעיל (סעיף כ"ד) מדברי אדמו"ר הזקן בתניא שהעבודה שהיא על דרך "עשר פרסי בזוזא" נקראת בשם "לא עבדו", וכדי להיות "עובד אלוקים", לשון הווה, צריך ללמוד חסידות מדי יום ביומו, ולכל הפחות פעמיים בכל יום, שהרי לימוד התורה צריך להיות ביום ובלילה, או כמו שכתב אדמו"ר הזקן¹⁹³ "טוב לחבר יום ולילה בתורה . . . הן בבוקר הן בערב".

ועוד זאת, שעל ידי לימוד החסידות מובטחים שלא זו בלבד שלא יחסר בלימוד נגלה דתורה, אלא אדרבה, שתהי' תוספת חיות בלימוד הנגלה, וכאשר הלימוד הוא בתוספת חיות, "לעבעדיקער", אזי ניתוסף גם בהבנת הענין באופן יסודי יותר, ותופסים ומשיגים במהירות ובזמן קצר יותר מאשר בלימוד שהוא בעצבות ובעצלות.

ונקודת הדברים – שתורת החסידות שנתנו לנו רבותינו נשיאינו, אינה נתינת התחייבות;

רצונם הי' להקל את קושי הגלות, ולהקל את הניסיונות וההעלמות וההסתרים, ובשביל זה מצאו דרך נוספת – לגלות וליתן את ה"מאור שבתורה"¹⁹⁴ באותיות של נגלה דתורה, כדי שכל אחד ואחת מישראל יוכל ללמוד ולהשיגה בשכלו האנושי שבו לומד ומשיג כל שאר הענינים,

ועל ידי זה יתוסף אצלו שמחה וחיות שיוכל לעבור את הזמן שצריכים עדיין להישאר בגלות, ולילך ולבוא – יחד עם תורה ומצות חיים ("א" לעבעדיקע תורה און לעבעדיקע מצות"), ונשמה וגוף חיים – לקראת משיח צדקנו, במהרה בימינו, אמן.

* * *

מב. [כ"ק אדמו"ר שליט"א ציווה לנגן ניגון של שמחה, ואחרי כן אמר:]

(193) שו"ע או"ח ס"א ס"ח.

(194) ראה פתיחתא דאיכ"ר ב ובפי' יפה ענף שם. ירושלמי חגיגה

פ"א ה"ז ובפי' קה"ע שם. המשך תע"ר"ב ח"ג ע' אשכב. סה"מ

תרפ"ט ע' 176. וש"נ.

(189) ראה פ"א ה"ד. וראה גם פ"ב ה"ב.

(190) ח"ג קנב, א.

(191) חגיגה יו"ד, א. וראה אבות ספ"ג.

(192) ח"א יב, ב. וראה תו"א מקץ לט, ד.

כ"ק מורי וחמי אדמו"ר כתב פעם לאחד במכתב¹⁹⁵, שזקנו, אדמו"ר מהר"ש, הי' אומר: "די וועלט זאָגט אַז מ'קען ניט אַרונטער, דאַרף מען אַריבער, און איך זאָג אַז מ'דאַרף לכתחילה אַריבער" (העולם סבור שכאשר אי אפשר לילך מלמטה יש לדלג מלמעלה, ואני סבור שצריכים לכתחילה לדלג מלמעלה).

ובנוגע לענינו:

אם עד עתה, כשהלכנו באופן של עצבות, נתארך הגלות כל כך ועדיין לא יכולים לצאת ("מ'קען ניט אַרויס-קריכן"...) – יעזור השם ית' שנדלג ("מ'וועט אַרויס-טאַנצן") מהגלות בקרוב בימינו ממש על ידי ההליכה בדרך השני', בשמחה וריקוד.

* * *

מג. [כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שעכשיו יחלק "כוס של ברכה" מההתוועדות דחג הסוכות שהתקיימה ביום ששי, לכל מי שרוצה לקבל. וכדי שלא יהי' בלבול הסדר – ילכו מצד זה כו'. לאחר חלוקת "כוס של ברכה" הזכיר כ"ק אדמו"ר שליט"א אודות אמירת ברכה אחרונה, ברכה מעין שלש, באמרו, שצריכים לאמרה מיושב¹⁹⁶.

ואחרי כן אמר:]

כל עניני שמחת בית השואבה בזמן הזה – אינם אלא באופן דכ"ף הדמיון בלבד...

יעזור השם ית' לכל אחד ואחת מאיתנו עם בני ביתו, שבקרוב ממש נזכה לחגוג שמחת בית השואבה לאמיתתה – בבית המקדש השלישי, שכבר עומד בנוי בידי שמים¹⁹⁷, ובימינו ממש ירד מלמעלה למטה, ובו חוגגים כולנו ראש-השנה, יום-כיפור, סוכות ושמחת בית השואבה, יחד עם כל הנשיאים ומשיח צדקנו, במהרה בימינו, אמן.

197) ראה פרש"י ותוס' סוכה מא, סע"א. ועוד.

195) אגרות-קודש שלו ח"א ע' תריז.
196) טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סקפ"ג ס"ט (סי"ב).

בס"ד. משיחות לילות חג הסוכות ה'תנש"א.

א. פותחין בברכה¹,

לכל לראש - ברכת שלום, וכמנהג ישראל² שכאשר נפגשים יחד פותח האחד בברכת "שלום עליכם", וחבירו משיב בברכת "עליכם שלום"³, שעיי"ז נעשה העילוי דפתיחה בשלום וחתימה בשלום⁴.

וכל זה - אפילו בפגישת שני יהודים, ועאכו"כ בפגישת רבים וציבור מישראל, עד לכו"כ עשירות מישראל, ובמקום קדוש, בית-הכנסת⁵ ובית-המדרש, ובזמן מיוחד - יום טוב, "מועדים לשמחה", ובפרט חג הסוכות, "זמן שמחתנו" (כדלקמן ס"ב).

ועיי"ז ניתוסף עוד יותר בברכותיו של הקב"ה - כידוע⁶ שמצד גודל הנחת-רוח דאבינו שבשמים מהנהגת בניו (אפילו שנים מישראל, ועאכו"כ רבים מישראל) באופן של אהבה ואחדות, שמתבטאת בברכה איש לרעהו, מוסיף הקב"ה⁷ בברכותיו לכאו"א מישראל "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה"⁸.

ב. ונוסף על הפתיחה בברכת שלום, ברכה כללית, באה גם הפתיחה בברכה פרטית הקשורה עם תוכן הזמן - ברכה מיוחדת לימים טובים ("גוט יום טוב"⁹), שבהם מודגש ענין השמחה, "מועדים לשמחה"¹⁰, ובהדגשה יתירה בחג הסוכות שנקרא "זמן שמחתנו"¹⁰.

ויש להוסיף, שהמשכת ברכותיו של הקב"ה ("עיי" הקדמת פעולתן של ישראל בפתיחה בברכה) היא בהדגשה יתירה מצד מעלת הזמן¹¹ - חג הסוכות, זמן שמחתנו:

ידוע¹² פירוש הכתוב¹³ "בכסה ליום חגינו", שבחג הסוכות ("ליום חגינו") מתגלים הענינים שהיו בהעלם וכיסוי ("בכסה") בראש השנה. וכדאיתא במדרש¹⁴ "בר"ה לית אנן ידעין מאן נצח, אלא במה שישראל יוצאין מלפני הקב"ה ולולביהן ואתרוגיהן בידן, אנו יודעין דישראל אינון נצוחיאי".

וכיון שענינו העיקרי של ר"ה הוא "תמליכוני עליכם"¹⁵, מובן, שבחג הסוכות מתגלה מלכותו של הקב"ה על ישראל, ובמילא, ניתוסף יותר בהמשכת ברכותיו של הקב"ה לבניי בכל המצטרך להם - בהתאם לענינו של המלך שהוא מקור החיות והקיום¹⁶ של כל העם ועד שמספק כל צרכי העם בהרחבה (לפי הישג ידו של המלך) ומתוך סבר פנים יפות¹⁷.

ועאכו"כ בזמן חדות ושמחת המלך - "זמן שמחתנו", שכולל גם השמחה של הקב"ה (המלך) בראותו שכל ישראל¹⁸ קיימו הבקשה ד"תמליכוני עליכם", ובאופן ד"ברוב עם (שעיי"ז ניתוסף ב) הדרת מלך"¹⁹, שמצד שמחתו של המלך בישראל²⁰ ניתוסף עוד יותר בהמשכת ברכותיו לישראל בכל המצטרך להם.

(1) ע"פ פתיחת אגרת הראשונה באגה"ק שבתניא. וראה לקו"ש חכ"ד ע' 641 בהערה. וש"נ.

(2) ראה גם לקו"ש חכ"ה ס"ע 165 ואילך. וש"נ.

(3) להעיר ש"שלום" הוא (גם) מלשון שלימות (ראה לקו"ת פ' ראה ל, רע"ג. ובכ"מ), שרומז גם על השלימות שנעשית ע"י הפגישה עם חבירו - החל מהשלימות בחכמה, כהוראת חז"ל "איזהו חכם הלומד מכל אדם" (אבות רפ"ד), וע"י השלימות בחכמה (ראשית כל הכחות) ניתוסף שלימות גם בשאר הכחות.

(4) ראה תויו"ט עוקצין (וש"ס) בסופה.

(5) ראה גם לקמן סי"ד.

(6) ראה אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג ע' תיג. ועוד.

(7) וכיון שהקב"ה הוא אין-סוף, הרי, גם ההוספה היא עד אין-סוף.

(8) נוסח ברכה הג' דברהמ"ז.

(9) ובחול המועד (ממוצאי יו"ט ושבת ואילך) - "גוט מועד".

(10) נוסח התפלה וקידוש דחגה"ס.

(11) נוסף על כללות העילוי חדודש תשרי - אותיות "רשית"

(בעה"ט עקב יא, יב), וגם אותיות "ישרת" (לקו"ת דרושי ר"ה נד, ד.

ובכ"מ) - שמורה על מעלת העבודה באופן ש"עשה האלקים את

האדם ישר" (קהלת ז, כט).

(12) לקו"ת שם. סידור (עם דא"ח) שער ר"ה רלה, ב. ובכ"מ.

(13) תהלים פא, ד.

(14) ויק"ר פ"ל, ב.

(15) ר"ה טז, סע"א. וש"נ.

(16) ובלשון הברכה - "שהחיינו וקיימנו כו".

(17) להעיר מהמבואר (לקו"ת ראה לב, ב. ובכ"מ) בענינו של חודש

אלול ע"פ משל למלך בשדה שמקבל את כולם בסבר פנים יפות

ומראה פנים שוחקות לכולם, וממלא בקשותיהם כו' - שענין זה נמשך

גם (ואדרבה - ביתר שאת) בעשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ"פ, שהם

בכלל הארבעים יום המרומזים בד' יודי"ן בס"ת אני לדודי ודודי לי,

ר"ת אלול (ב"ח או"ח סתקפ"א ד"ה והעבירו). ועוד.

(18) האנשים והנשים, וגם הטיפ. - ולהעיר, שלפעמים נקל יותר

להסביר לטף שצריכים להניח כל עניניהם (המשחקים כו') כדי לקיים

בקשת הקב"ה "תמליכוני עליכם", מאשר להסביר ולפעול ענין זה

אצל מבוגרים.

(19) משלי יד, כח.

(20) כידוע הפירוש ד"זמן שמחתנו", לשון רבים - שקאי על

ולכל לראש - הברכה העיקרית (שבה מתברכים גם בני בברכותיהם איש לרעהו) דגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

* * *

ג. לאחרי הפתיחה בברכה (הן ברכת שלום, והן ברכת המועדים) - יש לבאר תוכנו וענינו המיוחד של חג הסוכות, "זמן שמחתנו":

בשמו של ה'יו"ט - "זמן שמחתנו" - מודגש שהשמחה היא ענינו העיקרי של ה'יו"ט, משא"כ שאר הימים טובים (חג הפסח וחג השבועות), עם היותם "מועדים לשמחה", הרי, ענין השמחה אינו עיקר וכל ענין ה'יו"ט, כי עיקר וכל ענין ה'יו"ט הוא "זמן חרותנו" (חג הפסח) או "זמן מתן תורתנו" (חג השבועות).

ומזה מובן גם בנוגע לגודל ומעלת השמחה - שהרי יש כמה חילוקי דרגות בשמחה, שמחה למעלה משמחה²⁴ - שנוסף על דרגת השמחה דכל הימים טובים, יש שמחה יתירה בחג הסוכות, שמחה גדולה ונעלית יותר מהשמחה ד"זמן חרותנו" והשמחה ד"זמן מתן תורתנו".

וכמפורש במדרש²² ש"בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו שמחה אחת . . . בעצרת . . . שמחה אחת . . . אבל בחג (הסוכות) . . . כתב שלש שמחות".

ד. והענין בזה:

במעלת השמחה דחג הסוכות ("זמן שמחתנו") לגבי חג השבועות ("זמן מתן תורתנו"²³) שלפניו - צריך להבין: השמחה הגדולה ביותר היא מזה ש"בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו"²⁴, ואיך יתכן שמחה גדולה יותר מזו, עד כדי כך, שלאחרי "זמן מתן תורתנו" ישנו חג נוסף שבו מודגש ענין השמחה באופן שהשמחה נעשית תוכנו של הזמן, "זמן שמחתנו" !

ומהביאורים בזה - שהשמחה דחג הסוכות קשורה אף היא עם מתן-תורה, אבל באופן נעלה יותר ממתן-תורה שבחג השבועות - "ביום חתונתו זה מתן תורה"²⁵, "יום הכיפורים שניתנו בו לוחות האחרונות"²⁶ (לאחרי שנתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם²⁷), שבו ניתוסף בתורה באופן ד"כפלים לתושי"²⁸, ובמילא ניתוסף גם שמחה בכפלים,

אלא שביה"כ"פ עצמו השמחה אינה בהתגלות (כ"כ), כיון שבו מודגש בעיקר הענין דסליחה מחילה וכפרה, ועיקר התגלות השמחה דמתן-תורה שביה"כ"פ היא בחג הסוכות - "זמן שמחתנו", עד לסימונו וחותמו בשמיני-עצרת, שנוסף על הקליטה דכל עניני חג הסוכות שנעשית ביום השמיני-עצרת), ה"ה גם "רגל בפני עצמו"²⁹, ובפרט בשמחת-תורה³⁰, שנקרא בשם מיוחד בפ"ע³¹, ובשם שמדגיש השייכות של השמחה לתורה - שבו נעשית שלימות השמחה³² דמתן-תורה דלוחות אחרונות.

(איוב יא, ו) ויגד לך תעלומות חכמה כי כפלים לתושי".

(29) סוכה מח, רע"א. וש"נ.

(30) ובארץ ישראל יש נתינת-כח מיוחדת להמשיך ולפעול הענינים דשמע"צ ושמח"ת ביום אחד (לקו"ת דרושי שמע"צ צב, ג. ובכ"מ). - ולהעיר מפתגם אדמו"ר האמצעי (שיחת שמע"צ תרצ"ט) שאין דעתו נוחה מבני ארץ ישראל שמעורבים ב' הענינים דשמע"צ ושמח"ת ביחד, שהרי הרגע הראשון דשמע"צ הוא גם הרגע הראשון דשמח"ת, משא"כ בחוץ-לארץ, שבמשך כ"ד השעות דשמע"צ מונחים ומושקעים לגמרי בעבודה דשמע"צ, ולאח"ז ישנם עוד כ"ד שעות בשביל עניני העבודה דשמח"ת - ב' עניני עבודה שונים וחלוקים זמ"ז, כמבואר בכ"מ (ראה לקו"ש ח"ט ע' 226 ואילך. ועוד).

(31) ראה לקו"ש שם. וש"נ.

(32) ולכן השמחה דשמח"ת היא באופן נעלה יותר מהשמחה

השמחה דישראל* בהקב"ה ("ישמח ישראל בעושיו") וגם על השמחה דהקב"ה בישראל ("ישמח ה' במעשיו") - ראה לקו"ת דרושי שמע"צ פח, ד ואילך. ובכ"מ.

(21) ראה מעיני הישועה פ"ב (ע' 33 ואילך).

(22) יל"ש אמור רמז תרנד (בתחלתו).

(23) שבו נעשית גמר ושלמות היציאה ממצרים, "זמן חרותנו".

(24) נוסח ברכת התורה.

(25) תענית כו, ב - במשנה.

(26) פרש"י שם (מגמרא שם ל, ב).

(27) פרש"י תשא לג, יא. עקב ט, יח.

(28) כדאיאת במדרש (שמו"ר רפמ"ו) "אל הקב"ה (למשה) אל תצטער בלוחות הראשונות שלא היו אלא עשרת הדברות לבד, ובלוחות השניים אני נותן לך שיהא בהם הלכות מדרש ואגדות, הה"ד

(* נוסף לכך שהשמחה דישראל גופא היא באופן ד"שמחתנו" לשון רבים - השמחה של כמה מישראל, הוא וחבריו כו', כל השבט, עד לכל י"ב השבטים כפי שמתחלקים בפרשיות לששים ריבוא (נשמות כלליות, שכל א' מהן נחלק לששים ריבוא ניצוצות כו' - תניא פל"ז), כמדרוז גם בשם "ישראל" ("ישמח ישראל"). ר"ת יש ששים ריבוא אותיות לתורה, כנגד ס"ד בני" (מגלה עמוקות אופן קפ9).

ה. ויש לומר, שהמעלה דמתן-תורה דלוחות אחרונות ביוהכ"פ (שמתגלה במעלת השמחה ד"זמן שמחתנו") לגבי חג השבועות ("זמן מתן תורתנו") מתבטאת גם בהקדמת העבודה ד"תמליכוני עליכם" ברה"ה: איתא במדרש³³ (ומובא בכ"מ בדרושי חסידות³⁴) שהקב"ה אומר לישראל "קבלו מלכותי ואח"כ אגזור עליכם גזירות". ויש לומר, שענין זה מודגש ביותר במתן-תורה דלוחות אחרונות - להיותו לאחרי ההקדמה ד"קבלו מלכותי" תחילה, שזהו"ע ד"תמליכוני עליכם" ברה"ה, שלאח"ז נעשה מתן-תורה דלוחות אחרונות ביוהכ"פ בשלימות, "אח"כ אגזור עליכם גזירות".

וענין זה ("אח"כ אגזור עליכם גזירות") מודגש גם בעבודה דחג הסוכות - הן בנוגע להמצוות המיוחדות דחג הסוכות, סוכה וד' מינים³⁵, והן בנוגע ללימוד התורה, כידוע³⁶ שהתורה נמשלה לבית שמגין³⁷ ממזרם וממטר, ודוגמתו בסוכה, שהיא כמו בית ("תשבו כעין תדורו"³⁸) שמגין מזרם וממטר, כמ"ש³⁹ "וסוכה תהי' לצל יומם מחורב למחסה ולמסתור מזרם וממטר" - שמזה מובן שהשמחה ד"זמן שמחתנו" קשורה עם תורה ומצוות ("אגזור עליכם גזירות"), שמחה של תורה ושמחה של מצוה.

ו. ע"פ האמור שהשמחה ד"זמן שמחתנו" קשורה עם מתן-תורה דלוחות אחרונות באופן ד"כפלים לתושי"י" - מובן, שב"זמן שמחתנו" צריכה להיות הוספה ביתר שאת וביתר עוז בלימוד התורה: ובהקדם המבואר בתניא⁴⁰ מעלת לימוד התורה לגבי קיום המצוות - שע"י לימוד התורה מתאחד שכל האדם (חכמתו בינתו ודעתו) עם חכמתו של הקב"ה (תורה) ב"יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו ולא כערכו נמצא כלל כו". ומזה מובן שבלימוד התורה מודגשת יותר השמחה שבמ"ת דלוחות אחרונות ("זמן שמחתנו") - כיון שעיקר ושלמות ההתאחדות עם הקב"ה ("קבלו מלכותי ואח"כ אגזור עליכם גזירות") באופן ד"יחוד נפלא" היא ע"י לימוד התורה דוקא.

ובהדגשה יתירה בנוגע ללימוד פנימיות התורה⁴¹ באופן של הבנה והשגה בחכמה בינה ודעת, בתורת חסידות חב"ד - שבה מודגש בגלוי יותר ה"יחוד נפלא" עם חכמתו של הקב"ה (ללא צורך מראיות שמבחוץ כו') כיון שתוכן הלימוד הוא ידיעת אלקות, "דע את אלקי אביך"⁴².

ובפרט ע"פ הידוע שע"י פנימיות התורה נעשה ההתקשרות והחיבור דפנימיות הנשמה עם הפנימיות דהקב"ה, כדאיתא בזהר⁴³ "ג' דרגין מתקשראן דא בדא, ישראל אורייתא וקוב"ה, וכל חד דרגא על דרגא סתים וגליא", היינו, שע"י סתים (פנימיות) דאורייתא נעשית ההתקשרות דבחי' סתים (פנימיות) שבישראל עם בחי' סתים (פנימיות) דקוב"ה⁴⁴.

ז. ויש להוסיף, שהשייכות המיוחדת דפנימיות התורה כפי שנתגלתה בתורת חסידות חב"ד ל"זמן שמחתנו" (מצד השלימות שבמ"ת דלוחות אחרונות) מודגשת עוד יותר מצד ה"אושפיון" שבחג הסוכות: איתא בזהר⁴⁵ שבשבעת ימי חג הסוכות באים לסוכתו של כאו"א מישראל שבעה אושפיון (אורחים) מהעולם

(40) פרק ה.
 (41) ובלשון הכתוב - "תעלומות חכמה", שעז"נ (בהמשך הכתוב) "כפלים לתושי"י".
 (42) דה"א כח, ט. וראה תניא (קו"א) קנו, ב. ובכ"מ.
 (43) ח"ג עג, א.
 (44) נוסף על ההתקשרות דישראל עם הקב"ה שלמעלה מהתורה (ועד שעל ידם ניתוסף בהמשכה דקוב"ה באורייתא). ועפ"ז מובן דיוק הלשון (שמובא בדרושי חסידות בכ"מ) "תלת קשרין" (ולא "תלת דרגין"), אף שבין שלשה דברים יש רק שני קשרים (בקשר דישראל עם התורה, והקשר דתורה עם הקב"ה) - כיון שנוסף על שני הקשרים ישנו גם קשר שלישי דהתחנות עם העליון (באופן של עיגול), ישראל וקוב"ה כולא חד (ראה גם סה"מ מלוקט ח"ג ע' קנה. וש"ג).
 (45) ח"ג קג, ב ואילך.

דשמע"צ ושבעת ימי הסוכות, ועד שמצינו בהנהגת רבותינו נשיאינו שבשמע"צ היו מסוגרים בעצמם ("פארשלאסן אין זיך און פאר זיך"*) יותר מאשר בשבעת ימי הסוכות (אף שע"פ הכלל "מעלין בקודש" צ"ל הוספה בהשמחה) - כדי להדגיש יותר מעלת השמחה דשמח"ת.
 (33) ראה מכילתא יתרו כ, ג. תו"כ ופרש"י אחרי יח, ב.
 (34) סה"מ תש"ג ע' 69. ועוד.
 (35) החל מזהכחה במשך ד' הימים שבין יוהכ"פ לסוכות - כדאיתא במדרש (ויק"ר פ"ל, ז) ש"מיום הכיפורים עד חג כל ישראל עסוקין במצוות, זה עוסק בסוכתו וזה בלולבו".
 (36) ראה לקו"ת ואתחנן יא, א. המשך מים רבים תרלו' בסופו (פרק ר ואילך). וש"נ.
 (37) להעיר גם ממארוז"ל ש"תורה מניגא ומצלא" (ראה סוטה כא, א).
 (38) סוכה כח, ב. וש"נ.
 (39) ישע"י ד, ו.

העליון (עולם האמת) - אברהם יצחק יעקב משה אהרן יוסף ודוד (ובמק"א⁴⁶ מוסיף גם שלמה - אושפיזא השמיני⁴⁷).

ובזה ניתוסף עוד יותר ע"י שבעת האושפיזין החסידיים (כפי שגילה כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו⁴⁸) - הבעש"ט, המגיד, אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי, הצמח-צדק, אדמו"ר מהר"ש, ואדמו"ר מהורש"ב.

ואנן נוסיף אבתרייהו גם את האושפיזא השמיני⁴⁷ - כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שעל ידו נעשית הקליטה דכל שבעת האושפיזין⁴⁹, כמודגש גם בכך שעל ידו (ע"פ הציווי וההוראה שלו) נתפרסמו ונדפסו כתבי החסידות של רבותינו נשיאינו (כולל גם ספריהם של הבעש"ט⁵⁰ ("כתר שם טוב" ו"צוואת הריב"ש") והמגיד ("מגיד דבריו ליעקב", שנקרא גם בשם "לקוטי אמרים"⁵¹) שנדפסו עוד הפעם).

ובהקדמה - שפרטי הדברים אודות האושפיזין שבזהר והאושפיזין החסידיים (שייכותם זל"ז, החילוקים שביניהם וכו') נתבארו בארוכה בשנים שלפנ"ז, וכבר נדפסו הדברים⁵², ובתוספת ציוני מראי-מקומות, דבר השלם, ובודאי זוכרים הדברים, ובכל אופן, כל הרוצה יכול לעיין בדברים הנדפסים, כולל גם העיון בספרים שצויינו במראי-מקומות, שעל ידם ניתוסף עוד יותר בהבנת הדברים באופן של "עשירות"⁵³ (כמארז⁵⁴ "דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר"); ומזכירים עתה את ענין ה"אושפיזין" [נוסף לכך שע"ז מעוררים זכות אבות, כפי שמצינו בהקרבת התמיד (התחלת העבודה דכל יום) בביהמ"ק שהיו אומרים "האיר פני כל המזרח עד שבחברון", "להזכיר זכות אבות" שבחברון⁵⁵] בקשר ובשייכות לפנימיות התורה.

ונקודת הדברים - שכללות ענין האושפיזין נתגלה בספר הזהר, פנימיות התורה, ועאכו"כ בנוגע לאושפיזין החסידיים, שהם הנשיאים דתורת החסידות⁵⁶, והם אלה שמבארים הענינים שבזהר⁵⁷ באופן של הבנה והשגה בחב"ד, ובמילא, ניתוסף על ידם עוד יותר בכללות ענינם של האושפיזין שנזכרו בזהר⁵⁸.

ההוצאות המיוחדות דהסוכה וד' המינים, ובפרט ע"פ הוראת האר"ז על ע"ד החיוב דהוצאות ממון על עשיית המצוה, ועד להנהגתו בתשלום המעות, שהי' מכניס ידו לקופת המעות ונותן המעות מכלי למנותם (ראה שער המצוות ר"פ עקב. טעמי המצוות פ' ראה (מצות הצדקה). ועוד).

(54) ברייתא דל"ב מדות טו. וראה ירושלמי ר"ה פ"ג סה"ה. תורה אל - כריתות יד, סע"א.

(55) תמיד רפ"ג. יומא כח, רע"ב ובפרש"י - מירושלמי שם פ"ג ה"א.

(56) נוסף על החידושים שנתחדשו ונתגלו על ידם בנגלה דתורה - החל מאדמו"ר הזקן ועד לכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, כידוע שיש כו"כ ענינים בנגלה דתורה גם מרבתינו נשיאינו שלא נתפרסמו ריבוי ענינים שלהם בנגלה דתורה (כמו מאדמו"ר הזקן והצמח-צדק). ולדוגמא - התשובות של כ"ק אדנ"ע בעניני מקוואות* (אג"ק שלו ח"א ע' שעב ואילך. ועוד), וכיו"ב.

(57) כולל ובמיוחד - ספרי החסידות הנקראים בשם "ביאורי הזהר".

(58) ועפ"ז י"ל, שמצד המעלה שבעבודת (טירחת) האדם, קדימה לאושפיזין החסידיים, כיון שעל ידם (עבודתם ופעולתם) ניתוסף גם בענינים של האושפיזין שבזהר (ככפנים).

(* ואף שתואר קלסתר פנים הו"ע חיצוני (כאורה). הקשר עם גשמיות הגוף - מתגלה בזה גם הפנימיות (ראה לקו"ש ח"כ ע' 103. ונ"ג). נוסף על המעלה שבגשמיות הגוף מצ"ע, כמודגש במיוחד לעתיד לבוא. שניקר השכר הוא לנשמות בגופים דוקא.

(**) להעיר, שיום ההילולא שלו - ש"כ ממשו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו. . מתגלה ומאיר. . ופעל ישועות בקרב הארץ" (אגה"ק סז"ך וכ"ח) - בי"ג תשרי, בסמיכות (ערב) חג הסוכות.

(* ששמו (ישראל) נזכר גם בהסכמה מתלמידי המגיד והבעש"ט (הסכמת הרי"ל הכהן לתניא - ראה לקו"ד ח"א סא. א. ועוד).

(* ענין הטהרה, ששייך במיוחד ליוהכ"פ (כמ"ש "כי ביום הזה יכפר עליכם ג' לטהר אתכם ג' לפני ה' תטהרו") - שעניניו נמשכים ומתגלים בחג הסוכות (ראה הנסמן בסה"מ מלוקט ח"ב ע' קכא).

(46) שם רנה, ב ואילך.

(47) ראה מעייני הישועה ח"ג פ"ח (וראה לקמן הערה 304).

(48) שיחת ליל א' דחגה"ס תרצ"ז ותש"ג. ועוד. - ושם, שהראה באצבעו ואמר: כאן יושב הבעש"ט, כאן יושב המגיד וכו', וכאן יושב אדמו"ר ("דער טאטע").

(49) ע"ד הקליטה דשבעת ימי הסוכות בשמע"צ - כנגד יוסף (זח"א רח, רע"ב).

(50) להעיר מהשייכות המיוחדת דכ"ק מו"ח אדמו"ר להבעש"ט - שבכמה ענינים היתה הנהגתו א" בעל-שם ט"קע הנהגה", ע"ד הנהגת זקנו, אדמו"ר מהר"ש [שהי' דומה לו בקלסתר פניו*], עד כדי כך, שאחד מזקני החסידים שהי' מקושר לאדמו"ר מהר"ש, התעלף כשראה לראשונה את פני כ"ק מו"ח אדמו"ר... באמרו שראה את רבו... אדמו"ר מהר"ש], שהנהגתו היתה באופן ד"לכתחילה אריבער**.

(51) ולהעיר שגם ספר התניא (תושב"כ דתורת חסידות חב"ד) נקרא בשם "לקוטי אמרים", להיותו "מלוקט מפי ספרים ומפי סופרים כו", שקאי (במיוחד) על המגיד והבעש"ט*.

(52) במעייני הישועה ח"ג (ע' 71 ואילך).

(53) להעיר שבנוגע לחג הסוכות מודגש הצורך בעשירות (גם) כפשוטה - מצד ריבוי ההוצאות שבכל הימים טובים, ונוסף לזה גם

ח. ויש לומר, שענין זה מרומז גם בכך שהזכרת האושפיזין החסידיים היא (לא בשמות שנקראו בכניסתם לבריתו של אאע"ה, כמו האושפיזין שבזהר, אלא) בתוארים המיוחדים שנקראים בהם בתור נשיאי (ישראל, ובפרט נשיאי) החסידות⁵⁹, - ואלו הם:

הבעש"ט (ולא השם "ישראל") - כפי שנתפרסם שמו בכל הגליל והסביבה, ועד בכל העולם כולו, עד סוף כל הדורות, בתור "בעל שם טוב";

המגיד (ממעזריטש) (ולא השם "דובער") - ע"ש פעולתו ועבודתו באופן ד"מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל⁶⁰;

אדמו"ר הזקן (ולא השם "שניאור זלמן") - שתואר זה ("הזקן", הראשון) מדגיש מעלתו בהתייחסות תורת חסידות חב"ד ע"י ספר התניא, ועד שנתפרסם ונקרא גם בשם "בעל התניא (והשולחן ערוך)";

אדמו"ר האמצעי (ולא השם "דובער") - שמדגיש שייכותו לאדמו"רים שלפניו ושלאחריו, שלהיותו "אמצעי" ה"ה כולל שניהם (כמודגש גם בזה שתורת החסידות שלו היא באופן ד"רחובות הנהר"⁶¹);

הצמח-צדק (ולא השם "מנחם מענדל"⁶²) - שמדגיש שייכותו למשיח צדקנו, שנקרא בב' השמות "צמח"⁶³ ו"צדק" (משיח צדקנו), ע"ש פעולתו בהחיבור דתורת החסידות ותורת הנגלה ביחד בריבוי גדול (גם בכמות⁶⁴), שבזה מודגש הענין דיפוצו מעינותיך חוצה, שע"ז אתי מר דא מלכא משיחא⁶⁵;

אדמו"ר מהר"ש (ולא השם "שמואל", שמדגיש מעלתו של הנקרא בשם זה⁶⁶ ע"ש "השאלתיהו לה' כל הימים אשר הי' הוא שאול לה"⁶⁷), או כפי שנתפרסם ונקרא גם ע"ש ההנהגה ד"לכתחילה אריבער"⁶⁸ - שבזה מודגשת דרכו המיוחדת בתור נשיא ישראל;

אדמו"ר נ"ע (ולא השם "שלום דובער") - שהתואר "נשמתו עדן" הוא התואר שנקרא בו כמו הקריאה בשם (שעיקרה) לנוכח (אף שלכאורה ה"ז סתירה מיני' ובי'), וההסברה בזה - ע"פ הפתגם שאמר לפני הסתלקותו: "איך גיי אין גן עדן (אין הימל) און די כתבים לאַז איך אַיך"⁶⁹, שגם בעלותו לגן עדן ("נשמתו עדן") נמצא כאן (שלכן שייך לקרותו כמו שקורין לנוכח) - ע"י הלימוד בכתבי החסידות שלו;

וכן כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו (ולא השם יוסף יצחק, שקשור עם הגאולה: יוסף - ע"ש "יוסף אדני שנית ידו גו' ואסף נדחי ישראל"⁷⁰, ויצחק - ע"ש השחוק ("כל השומע יצחק ליי"⁷¹) ששלימותו תהי' בגאולה העתידה, כמ"ש⁷² "אז ימלא שחוק פינו") - שהתואר נשיא דורנו מדגיש פעולתו והשפעתו בתור נשיא ישראל -

שבזה מודגש שהזכרת האושפיזין היא (גם ובמיוחד) בקשר ובשייכות לתוכן ענינם ועבודתם בגילוי פנימיות התורה באופן של הבנה והשגה בתורת חסידות חב"ד.

ומזה מובן שב"זמן שמחתנו" צריכה להיות הדגשה מיוחדת בנוגע להוספה בלימוד פנימיות התורה כפי שנתבארה בתורת חסידות חב"ד ע"י שבעת האושפיזין החסידיים [כולל גם שבכל יום משבעת ימי הסוכות צ"ל הוספה מיוחדת בלימוד תורתו של האושפיזא העיקרי דיום זה, שבא בראש, ו"עיימי" באים גם שער האושפיזין], שע"ז ניתוסף עוד יותר בהשמחה ד"זמן שמחתנו", הקשורה עם השלימות דמתן-תורה בלוחות אחרונות, המודגשת בעיקר בפנימיות התורה (כנ"ל ס"ו).

59 ראה גם קונטרס משיחות ש"פ האזינו שבת שובה ס"ט.
60 תהלים קמז, יט.

61 ראה "התמים" ח"ב ע' עח. לקוטי לוי"צ אג"ק ע' שלד. ועוד.

62 להעיר ש"צמח צדק" בגימטריא "מנחם מענדל" (ראה

61 ראה "התמים" ח"ב ע' עח. לקוטי לוי"צ אג"ק ע' שלד. ועוד.

62 להעיר ש"צמח צדק" בגימטריא "מנחם מענדל" (ראה

62 להעיר ש"צמח צדק" בגימטריא "מנחם מענדל" (ראה

62 להעיר ש"צמח צדק" בגימטריא "מנחם מענדל" (ראה

62 להעיר ש"צמח צדק" בגימטריא "מנחם מענדל" (ראה

62 להעיר ש"צמח צדק" בגימטריא "מנחם מענדל" (ראה

62 להעיר ש"צמח צדק" בגימטריא "מנחם מענדל" (ראה

62 להעיר ש"צמח צדק" בגימטריא "מנחם מענדל" (ראה

62 להעיר ש"צמח צדק" בגימטריא "מנחם מענדל" (ראה

68 ראה אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"א ע' תריז. לקו"ש ח"א 124.

69 אג"ק הנ"ל ח"א ע' קמא.

70 ישע"י יא, יא-יב.

71 וירא כא, ו.

72 תהלים קכו, ב.

לקוטי שיחות חג הסוכות כרך ד'

מתורגם ללשון הקודש

בהתאחדות של ראש השנה ויום כיפור אינה ניכרת ההתאחדות של כל הסוגים שבבני ישראל. בעבודה של תקיעת שופר בראש השנה ובתשובה של יום הכיפורים מורגש רק הענין הכללי, איך שכל בני ישראל שוים, מחמת העבודה של פנימיות הנפש, ומלכתחילה לא ניכר השוני שבין הסוגים, כי ההמשכה היא "בכסה". אבל בחג הסוכות באים כל חילוקי הסוגים לידי גילוי: האתרוג הלולב וכו' ניכרים - אדרבה, המצוה מתבטאת בכך שיטלו דוקא ארבעה מינים - ובכל זאת נעשה מארבעת הסוגים השונים אגודה אחת.⁷

ב. על פי המבואר במדרש, יוצא שהאתרוג הוא הנעלה מכל ארבעת המינים, שכן יש בו את שני היתרונות: טעם וריח. הוא גם מרמז על הסוג הנעלה שבבני ישראל: אלו שיש בהם גם תורה וגם מצוות. אך לפי זה לא מובן: מדוע מברכים "על נטילת לולב"? ומוסבר הטעם על כך⁸, שאת הברכה עושים על הלולב, מכיון והוא גבוה מיתר המינים. דבר זה טעון הסבר: כל המינים, ובפרט עניני מצוה, צורתם ומציאותם הגשמית, הוא משום שכן הם הדברים בשורשם הרוחני, שממנו הם נמשכים. ואם כן, זה עצמו שהלולב גבוה בגשמיות מיתר המינים הרי זה מוכיח, שברוחניות יש לו יתרון על המינים האחרים. לכאורה מהי מעלתו של הלולב על האתרוג, הרי ללולב יש רק טעם בלבד, ואילו אתרוג - גם טעם וגם ריח?

הדברים יובנו בהקדים ההבדל שבין תורה למצוות.⁹ על המצוות נאמר שהן "אברים דמלאכ"¹⁰; על התורה נאמר: "אורייתא וקוב"ה כולא חד"¹¹. אברי הגוף אינם דבר אחד עם הנפש; הם אמנם בטלים אל הנפש, והם ממלאים את רצון הנפש בדרך ממילא, מיד כשהנפש רוצה בכך¹², אבל בכל זאת אינן נפש. כך הוא גם בקיום המצוות: הן מורות ומבטאות את הביטול של האדם להקב"ה, שהוא מקיים וממלא את רצון העליון; אבל בכל זאת נותרה

א. מבואר בתורת החסידות¹, שכל הענינים ה"נמשכים" בראש השנה (ובפנימיות של ראש השנה - ביום הכיפורים)² בהעלם - "בכסה", באים בגילוי - "ליום חגיגנו", בחג הסוכות.

מהענינים העיקריים של ראש השנה (ויום הכיפורים) הוא התאחדותם של כל בני ישראל³. שכן "העבודה" או היא בפנימיות הנשמה, "בקשו פני", ומצד פנימיות הנשמה הרי כל בני ישראל שוים⁴, שלכן הם מתאחדים כולם ביחד - "נצבים היום כולכם" מ"ראשיכם שבטיכם" עד "חוטב עציץ ושואב מימך". התאחדות זו של כל בני ישראל, באה בגילוי, ככל הענינים של ראש השנה ויום הכיפורים, בחג הסוכות.

כפי שמוכח במדרש⁵, שארבעת המינים שנוטלים בחג הסוכות מרמזים על הסוגים השונים בבני ישראל: "פרי עץ הדר - אלו ישראל, מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים" (תורה - טעם, שכן לימוד התורה צריך להיות בהבנה והשגה, ויש לאדם תענוג מכך; ומעשים טובים - ריח, שכן קיום המצוות צריך להיות בעיקר בקבלת עול). "כפות תמרים - אלו ישראל, מה התמרה הזו יש בו טעם ואין בו ריח, כך הם ישראל יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים; וענף עץ עבות - אלו ישראל, מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם, כך ישראל יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה; וערבי נחל - אלו ישראל, מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך הם ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם לא תורה ולא מעשים טובים. אמר הקב"ה יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו"⁶.

יתירה מזו: בהתאחדות של חג הסוכות נפעל עילוי לגבי ההתאחדות של ראש השנה ויום הכיפורים:

מונה בכתוב (אחרי אומרו "כולכם" - עצם הנשמה) "ראשיכם שבטיכם גו", מ"מ אינם נרגשים למציאות כפ"ע, ומה שנגרש - "בקשו" - בגילוי הוא בחי "פני", התכללות דבחי "כאחד". ואחרי גילוי התכללות זו, יכול להיות גילוי התכללות ד"לאחדים" שבסוכות (בדוגמת התכללות ד"כאחד" שבמדבר שהיתה הכנה להתכללות ד"לאחדים" בכניסתם לארץ (ראה שם הערה 20)).

(8) סוכה לז, ב. שו"ע אדה"ז סו"ס תרנ"א.
(9) ראה בכ"ז תניא פכ"ג. בהערות הצ"צ לשם. ד"ה הנה להבין שרש ההפרש בין תורה למצוות (נדפס בקונ' מאמרי חדש אלול ה'תשכ"ג).

(10) ת"ז ת"ל (בשינוי לשון).

(11) נסמן לקו"ש ח"ד [המתורגם] ע' 168 הערה 81.

(12) שבזה מעלה בביטול דאברים על ביטול דמרכבה (ראה ד"ה כל מחלוקת תרע"א).

(1) ראה לקו"ת נצבים מה, סע"ב.
(2) לקו"ת דרושים לר"ה נח, ב. וראה ג"כ שם נד, ד.
(3) ראה לקו"ש ח"ד [המתורגם] ע' 120 ובהנסמן שם.
(4) ראה תניא פ' לב.
(5) ויק"ר פ"ל, יב.
(6) ראה לקו"ש ח"ד [המתורגם] פ' נצבים, שב' ענינים בהתאחדות דישאל: "לאחדים" - שצריכים זל"ז, ו"כאחד" - שהם קומה אחת שלימה. וב' ענינים אלו מרומזים בל' המדרש: "יוקשרו כולם אגודה אחת" - כאחד; "והן מכפרין אלו על אלו" - לאחדים. ולפי שמעלת חגה"ס הוא ההתאחדות ד"לאחדים" (כבהערה שלאח"ז), נרמזת במדרש בסיום הענין, בסדר דלא זו אף זו.
(7) וע"ד המבואר לקו"ש ח"ד [המתורגם] פ' נצבים, מעלת היחוד ד"לאחדים" לגבי היחוד ד"כאחד". ואף שגם ברה"י ישנם כל הפרטים, שלכן

וההובאה לששת הקצוות נעשים עם כל ארבעת המינים, אבל הנענוע כפשוטו, נעשה רק עם הלולב. ובפרט על פי מנהג רבותינו, שלאחר כל הולכה היו מנענעים מעט את הלולב, ורק לאחר-כך את ההובאה. עד כדי כך חשוב הנענוע עם הלולב, עד שבגין כך חייב שיהיה שיעור גובה הלולב ארבעה טפחים, בטפח יותר מגודל ההדסים והערבות - "כדי נענוע"¹⁸.

הנשמות כפי שהן למעלה, נקראות בשם "עומדים", בכללות הן עומדים באותה מדריגה (שכן העליות שיש להן שם, הן בסדר והדרגה), ועל ידי כך שהנשמה יורדת למטה בגוף ועוסקת בעבודתה בתורה ומצוות, היא מגיעה להליכה ועליה שלא בהדרגה - שזוהי אמיתית מדריגת "מהלך"¹⁹. אופן זה, של הילוך ועליה בלי גבול, שהנשמה משיגה על ידי "עבודתה" למטה, מתבטא גם בכך שבני ישראל מתנענעים בעת התפילה ולימוד התורה.

(על דרך הנאמר בזהר²⁰ שהטעם על כך שבני ישראל מתנענעים בעת לימוד התורה - משום ש"נר הוי" נשמת אדם"; הנשמה נמשלה לנר, כשם שהנר מתנועע משום שנמשך לשורשו²¹, כך גם הנשמה מתנועעת בשעת לימוד התורה, דבר המורה על כך שהנשמה נמשכת ומתאחדת על ידי התורה עם אלקות. ואף שצריך ללמוד תורה בהבנה והשגה, ובכדי לברר בבחירות ענין בתורה נדרשת התעמקות בישוב הדעת, שזהו היפך הנענוע²² - בכל זאת צריך להיות הנענוע בעת לימוד התורה, להורות לנו שגם התורה כפי שהיא מלוכשת בהשגה, היא חכמתו של הקב"ה, וגם כאשר האדם עסוק בהשגת התורה, צריך להיות ניכר בו פנימיות הענין - הדביקות בהקב"ה).

מדריגת ההילוך בלי גבול, באה כתוצאה מהדביקות בהקב"ה, שהוא הבלי גבול האמיתי²³. ומאחר שאמיתיות הדביקות בהקב"ה היא על ידי לימוד התורה, כנ"ל, שעל ידי תורה הוא עיקר ההילוך בלי גבול, לכן ענין הנענוע שייך לתורה - לולב. דביקות זו של תורה פועלת גם את ההילוך במעשה המצוות - כמו שעל ידי שמנענעים את הלולב מתנוענעים גם שאר המינים²⁴.

ד. הנענוע שבתורה אין פירושו רק ההילוך שבבחי' בלי גבול הנפעל על ידי לימוד התורה, אלא גם שבלמוד

מציאותו הפרטית-עצמית של מקיים התורה ואינו מתאחד, כביכול, עם הבורא. ברם, על ידי לימוד התורה בהבנה והשגה, כששכל האדם משיג, כביכול, את חכמתו של הקב"ה, עד ששכלו נעשה שכל של תורה - אז הוא מתאחד¹³ על ידי כך עם חכמתו של הקב"ה, ש"הוא וחכמתו אחד".

מכיון, שהיתרון המיוחד של לימוד התורה הוא שעל ידו נפעל היחוד עם הקב"ה, הרי מובן שכלל שהאדם מתמסר ללימוד והבנת התורה, כך גם הוא מתאחד יותר עם אלקות. ולכן מי שמסור לגמרי ללימוד התורה - "לולב" - שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים,

(ודאי הדבר שה"לולב" גם מקיים מצוות, אחרת אינו מקיים את מה שלומד, ועליו נאמר "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי"¹⁴; זאת ועוד, אפילו אם אי עשיית המעשים-טובים מצדו אינו נוגד את ה"שולחן ערוך", אלא שפשוט אין לו מעשים טובים, הרי נאמר על-כך "כל האומר אין לי אלא תורה - הרי אפילו תורה אין לו"¹⁵. כאן המדובר הוא אודות מי שמקיים מצוות, ויש לו מעשים טובים, אלא שהוא מקיים רק עד כמה שהוא מחוייב על פי דיני ה"שולחן ערוך", אבל הוא מסור ושקוע בלימוד התורה),

הרי הוא מיוחד עם האלקות יותר ממי שהוא מסוג "אתרוג", המתמסר הן ללימוד התורה והן לקיום המצוות. שכן מכיון והוא מתמסר לא רק לתורה (אף שגם שאר הדברים הם קיום רצון העליון), הרי שלפעמים הצוותא וחיבור שלו עם אלקות הוא בדרגת ההתאחדות הנפעלת על ידי קיום מצוות, כנ"ל, ולא בדרגת ההתאחדות עם אלקות כפי שהיא על ידי לימוד התורה¹⁶.

לכן מדגישים בנטילת ד' מינים את יתרון הלולב - יתרון תכלית ההתאחדות עם הקב"ה המצוי אצל בני ישראל המתמסרים לגמרי לתורה - מכיון שכוונת נטילת ארבעת המינים היא התאחדותם של כל בני ישראל ביניהם, הבאה כתוצאה מהתאחדות בני ישראל עם הקב"ה¹⁷, אחדות הפשוטה.

ג. לפי זה יובן, מה שאנו מוצאים ענין מיוחד בלולב שלא מצוי ביתר המינים - ענין הנענועים. אף שההולכה

(13) ראה תניא פ"ה. ולכן ע"י תורה - נעשה מלך (מאן מלכי רבנן) ושולט על הבריא, וכדו"ל עה"פ לא-ל גומר עלי.

(14) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד, ה"ג.

(15) יבמות קט, ב.

(16) כמו כל הענינים שבחסידות - גם זה נוגע להלכה ודין בפועל - שאינו

בסוג דתורתו אומנתו ודיניו. ראה גם לקוטי-שיחות ח"ג (המתורגם) ע' 81 ואילך.

(17) ראה תניא פ' לב.

(18) סוכה ל, ב. שו"ע א"ח סי' תר"ג.

(19) נסמן לקו"ש ח"ד [המתורגם] ע' 111.

(20) ח"ג ריח, ב.

(21) תניא פ"ט.

(22) אבל ראה לקמן סעיף ד.

(23) נתבאר בארוכה לקו"ש ח"ד [המתורגם] ע' 111.

(24) להעיר מל' בפרש"י הועתק בשו"ע אדה"ז סת"ר"ג שטפח היתר הוא המנענע.

בכך שנוטלים את עלי התמר ולא את פרי התמר.

1. האדם נמשל לאילן, והשכל, שבו בא לידי ביטוי עיקר מעלתו של האדם - נמשל לפירות, שהם עיקר מעלתו של העץ³². במיוחד נמשל השכל לתמר, שענינו הוא טעם (לא - ריח). וכפי שנתבאר לעיל במדרש, מורה התמר על תורה. יתרונו של עלי העץ, הוא בכך שהם מגינים על הפירות³³. כך הוא גם בשכל עצמו: אמיתיות הסברה, המסקנה - זהו הפרי, ואילו השקלא וטריא של הסברה, המתרצת ומבטלת את הקושיות ומגינה על השכל עצמו מסתירות כלפיו, הוא בדוגמת העלים המגינים על הפירות. הטבע האנושי הוא, שהתענוג השכלי בא כאשר האדם מגיע למסקנה, המהווה את סיכום הסברה. כל עוד האדם מצוי באמצע השקלא וטריא, בטרם שליבן והסיר את הקושיות והסתירות על הסברה השכלית, העונג הוא ממנו והלאה, אדרבה, הוא מתייגר מכך שהרעיון אינו נהיר לו. אז אין לו כלל שביעות רצון ולכן לא שייך שתהיה לו ישות מכך.

זהו הרמז שב"כפות תמרים": צריכים לדעת תמיד שמצויים עדיין ב"עלים". ככל שיתעלו ויתעמקו בתורה, יש לדעת, שזהו רק כטיפה מן הים, ואף פחות מכך. שכן התורה "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים"³⁴, ואילו אמיתיות התורה - היא "נעלמה מעין כל חי"³⁵.

הנחה זו, שמצויים רק בתחילה, שוללת מהאדם את הישות והגאווה העלולים לבוא מידיעת התורה. אדרבה, הידיעה עד כמה רחוקים מתכלית אמיתיות התורה, מביאה לידי התבטלות והעדר הישות.

זהו גם הרמז בכפות תמרים, כפות מלשון כפות³⁶ - הוא אינו נבדל ונפרד חי, אלא על ידי הביטול העצמי הוא כפות (מחובר ומאוחד) עם הקב"ה.

ודוקא מחמת התבטלותו של ה"לולב" לכן הוא הגבוה ביותר, שכן ככל שהוא בהתבטלות, כך גם השגותיו נעלות יותר והוא מצליח לכוון את ההלכה לאמיתתה, כמאמר רז"ל על בית הלל, שמשום ש"נוחין ועלובין היו" - הלכה כמותם³⁷.

ז. ההוראה מכל האמור הוא: צריכים ללמוד באופן של

התורה עצמו קיים ענין הנענוע, והדבר מתבטא - בשני פרטים:

(א) לימוד התורה צריך להיות באופן של "לאפשא לה בכל יומא"²⁵ (להוסיף בה בכל יום), אצל לומד התורה צריך להתווסף כל יום ענין בלימוד התורה. וזהו אחד מההבדלים בין תפלה לבין תורה, בתפילה הנוסח הוא דומה בכל יום (אם בימי החול, בשבתות וכיו"ב) אבל בתורה צריך להתווסף בכל יום.

(ב) "אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהן"²⁶. בכדי להבין על בוריו ענין בתורה, צריכה להיות תחילה שקלא וטריא: תחילה מסתבר בשכל הלומד, סברא בכיוון אחד, אחר כך הסברא נוטה לכיוון שני, אחר כך הוא רואה בה כיוון שלישי, וכך הוא "מנענע" את הסברא לכל "ששה קצוות"²⁷, עד שהוא מגיע לאמיתיות הענין שאותו הוא לומד.

ה. על פי הנ"ל יובן דבר פלא: לפי דברי המדרש, שהלולב מרמז על בעלי תורה, משום ש"יש בו טעם ואין בו ריח", היו צריכים לכאורה ליטול לא את כפות התמרים כי אם את התמר עצמו, שכן הטעם והעריבות מצויים בפרי ולא בכפות התמרים. אך הביאור הוא:

כאמור לעיל, ענינה של מצות נטילת ארבעת המינים היא, ההתאחדות של כל הסוגים שבישראל. בכדי שיהודי אחד יתאחד עם יהודי שני, עליו להיות ב"ביטול", משום שישות וגאווה, מפריעות להתאחדות עם יהודי שני²⁸. וכשם שהוא ברוחניות, כך הוא גם בגשמיות: בכל אחד מארבעת המינים צריך להיות נרמז ענין הביטול²⁹, ועל ידי זה יכולה להיות ההתאחדות שלו עם שאר המינים.

אך בעיקר יש להבטיח שתהיה אצלו מדת ההתבטלות - אצל הנעלה ביותר. ככל שהוא נעלה יותר, כך עלול יותר שתהיה אצלו ישות, ויותר צריכים לשלול זאת אצלו³⁰. לכן האתרוג, שהוא החשוב מכל ארבעת המינים - יש בו טעם ויש בו ריח - גם בשמו מרומז ענין הביטול - אתרג הוא ראשי תיבות: "אל תבואני רגל גאוה"³¹.

לפי האמור לעיל, שבלולב ישנו יתרון אפילו לגבי אתרוג, בכך שיש לו רק טעם ולא ריח - לכן צריך להיות גם בלולב רמז מיוחד לגבי ענין ה"ביטול", הדבר מתבטא

מא"א א, קעו) וי"ל שזהו ר"ת אל תבואני רגל גאוה ויד.

(32) ראה בכ"ז לקר"ש ח"ד [המתורגם] ע' 95 ובהנסמן שם.

(33) חולין צב, א.

(34) איוב יא, ט.

(35) שם כח, כא. וראה קו"א (תניא) ד"ה דוד זמירות.

(36) סוכה לב, א.

(37) עירובין יג, ב. ונתבאר בד"ה וידבר אליקים תרכ"ז.

(25) זח"א יב, ב. ונתבאר בתו"א מקץ (לח, ג. לט, ד).

(26) גיטין מג, א.

(27) ענין ו"ק שבשכל - ראה אמ"ב פתח השער סעיפי ג-ה.

(28) ראה ד"ה החלצו תרנ"ט פ"ד.

(29) שלכן ענין האחדות מרומז בכל אחד מהד' מינים בפ"ע (נת' בד"ה

וככה תרל"ז סעיף פז), שעי"ז יכול להתאחד עם שאר המינים.

(30) שלכן המלך (דוקא) כיון שכרע שוב אינו זוקף (ברכות לד, ב).

(31) פנים יפות פ' אמור. ולפעמים מצינו ככוונות אתרוג מלא וא"ו (ראה

במשך כל היום, יהיה אצלם באופן של הילוך. ההתחלה בכל האמור היא היגיעה וההתעמקות בתורה ו"לאפשה לה", ללכת בכל יום מעלה מעלה. וכאשר מתייגעים, ישנה ההבטחה³⁸, שה"יגעת" יביא ל"מצאת", שלא לפי ערך היגיעה, כמו מציאה הבאה "בהיסח הדעת". ועל ידי כך יבואו סוף כל סוף גם לגילוי של פנימיות התורה על ידי משיח צדקנו - שביאת המשיח היא גם ענין של מציאה, וכמ"ש³⁹ "מצאתי דוד עבדי", האמור אודות משיח, שהוא בא בהיסח הדעת⁴⁰ - והענינים שהתייגעו עליהם עתה והשיגו רק את בחינת הגליא שבהם - יזכו אז להבין גם את טעמיהם - טעמי תורה⁴¹, בביאת משיח צדקנו בקרוב ממש.

(משיחת שמחת ביה"ש תשכ"ג)

"לולב", להתמסר לגמרי לתורה, ובעת ההתאחדות עם התורה לא יהרהר אודות דברים אחרים. והכוונה בכך אינה רק לגבי תלמידי הישיבות ויושבי אוהל; אלא, כאמור לעיל, שכל ארבעת המינים צריכים להיות אגודה אחת; שיהיו כל כך מאוחדים, עד שכל סוג יכיל גם את היתרונות של שאר סוגי בני ישראל, כלומר שאפילו אלה שהם מסוג ה"ערכה", צריך שיהא אצלם זמנים קבועים שבהם יהיו בבחינת "לולב" - ללמוד תורה באופן של התאחדות גמורה.

וזמנים אלה בהם הם לומדים תורה באופן האמור, פועל עליהם שיצאו ממעמדם ומצבם, שיהיה אצלם הילוך בלי גבול גם בשאר הענינים - כשם שנענוע הלולב פועל נענוע גם בשאר שלשת המינים כנ"ל - בקיום המצוות וכו', עד שגם העבודה בעניני הרשות, של "בכל דרכיך דעהו"

(40) סנהדרין צז, א.

(41) ראה פירש"י שה"ש א, ב.

(38) מגילה ו, ב.

(39) תהלים פט, כא.

יום ראשון י"א תשרי

הַנְּשָׂמִי בְּגִלּוֹי עֲצוּם, בְּיָתֵר עֲזוֹ מִסֻּדוֹת הָעֲלִיוֹנִים מִמֶּנּוּ, – מִסֻּד הָעֶפֶר, וּכְמוֹ לְמַשֵּׁל יְסוּדוֹת אֵשׁ, רוּחַ וּמִים, וְגַם מִצְבֵּא הַשָּׁמַיִם, שְׂאִין בְּכֶהֱם וַיְכַלְתֶּם לְהוֹצִיא יֵשׁ מֵאֵין תְּמִיד, בְּיִסוּד הָעֶפֶר הַמְּצִמִית תְּמִיד יֵשׁ מֵאֵין, הֵם עֲשֻׁבִים וְאֵילָנוֹת – הַצּוֹמְחִים מִכּוּחַ הַצּוֹמַח הַרוּחָנִי בְּאִפּוֹן שֶׁל

מִתְבַּטָּא בְּגִלּוֹי הַכּוּחַ וְהַיְכּוּלַת שֵׁשׁ דּוּקָא בְּעֲצֻמוֹת "אֹר אֵין סוּף" לַהוּוֹת "יֵשׁ מֵאֵין". כּוּחַ זֶה הוּא בְּעִיקָר ב"אֹר הַסּוּבֵב" קִלְבֵּי הַנֶּ"ל הַיֵּשׁ מֵאֵין כּוּחַ זֶה וּמִתְגַּלֶּה עַל יְדֵי ה"ק" דּוּקָא, הָאֹר הַפְּנִימִי, דְּבַר זֶה נִרְאֶה בְּבִירוֹר בְּמֵה שֶׁהָאֵרֶץ מְצַמִּיחָהּ, שְׂצֻמִּיחַת צֻמְחִים וְאֵילָנוֹת גְּשָׁמִיִּים מִכּוּחַ הַצּוֹמַח הַרוּחָנִי שְׂבָאֵרֶץ הִיא עֲנִין שֶׁל "יֵשׁ מֵאֵין", וְכּוּחַ זֶה מְגַלֶּה הָאֵרֶץ תְּמִיד, שֶׁתְּמִיד צוֹמְחִים מִמֶּנָּה צֻמְחִים בְּאִפּוֹן שֶׁל

"יֵשׁ מֵאֵין", (לֹא רַק בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, כְּפִי שֶׁזֶה הִיָּה בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, הַמְאֻמְרוֹת, כְּמוֹ "יִשְׂרָעוּ הַמִּים" וּכְדוּמָה, שְׂאוּ, בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, הוֹצִיאָו הַמִּים מִכּוּחֵם הַרוּחָנִי עֲנִין שֶׁל נֶפֶשׁ חַיָּה שְׂבָא מִזֵּמִים, אֶךְ לֵאחֲרֵי שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית כִּבֵּר בָּאָה נֶפֶשׁ חַיָּה אַחַת מִהַשְּׁנַיָּה, וְאֵין זֶה בְּאִפּוֹן שֶׁל "יֵשׁ מֵאֵין", וְאֵילוֹ הָאֵרֶץ – מְצַמִּיחָה תְּמִיד צֻמְחִים בְּאִפּוֹן שֶׁל "יֵשׁ מֵאֵין") – הִרִי שְׂבָאֵרֶץ יִשְׁנֵה הַמַּעֲלָה, שֶׁלְמִירוֹת שֶׁהִיא "נִבְרָא" שֶׁהָאֵרֶץ הַאֲלֵקִית שְׂבָה הַצֵּמִצְמָה בְּאִפּוֹן שֶׁל הָאֵרֶץ דִּהְאֵרָה דִּהְאֵרָה (שְׂאֵין הוּא הַמְהוּוֹת שֶׁל אֲלֵקוֹת וְאֵפִילוֹ לֹא הַמְצִיאִוֹת שֶׁל אֲלֵקוֹת, כִּי אִם מְצִיאִוֹת שֶׁל נִבְרָא גְּשָׁמִי כְּפִי שֶׁזֶה בְּאֵרֶץ). בְּכָל זֹאת נִרְאֶה עַל יְדֵי הַכּוּחַ הָאֲלֵקִי שֶׁל הַתְּהוּוֹת "יֵשׁ מֵאֵין", מִצַּד זֶה שֵׁשׁ בֵּה גַם מִהָאֹר ה"סּוּבֵב כָּל עֲלֻמִּין" וְגַם מֵאֹר ה"ק" שֶׁעַל יְדוֹ מִתְגַּלֶּה הַכּוּחַ הַסּוּבֵב בְּעֲנִין שֶׁל הַתְּהוּוֹת וְחַיּוֹת בְּנִבְרָאִים. טַעְמוֹ שֶׁל דְּבַר מְדוּעַ דְּבַר זֶה מִתְגַּלֶּה בְּאֵרֶץ דּוּקָא, יִסְבִּיר רַבְּנֵי הַזֶּקֶן לְהֵלֵן, הוּא מְפִינֵי שֶׁהָאֵרֶץ הִיא הִיְסוּד הַנִּמְוֶךְ בִּירוֹת שֶׁל הָעוֹלָם הַגְּשָׁמִי, וּבִמְקוֹם הַנִּמְוֶךְ בִּירוֹת שֶׁבּוֹ יוֹרֵד הַהָאֵרֶץ הַאֲלֵקִית, יֵשׁ בּוֹ כּוּחַ מ"אֹר חוּר", הַמְּבַטָּא בְּגִלּוֹי יוֹתֵר אֶת ה"עֲצֵם", כְּאוֹר וּמְדִרִיגָה שֶׁלְמַעֲלָה מִמֶּנָּה. וּבִלְשׁוֹן רַבְּנֵי הַזֶּקֶן:

וְעוֹד זֹאת, יְתֵר עַל כֵּן עַל כָּל הַנֶּ"ל הַיֵּשׁ מֵאֵין כּוּחַ הַהָאֵרֶץ הַהָאֵרֶץ דִּהְאֵרָה, – כְּפִי שֶׁהָאֵרֶץ הַאֲלֵקִית בָּאָה בְּנִבְרָא בְּאִפּוֹן שֶׁל הָאֵרֶץ דִּהְאֵרָה, שְׂאוּ הִרִי זֶה כִּבֵּר שֶׁלֹּא בְּגִלּוֹי, לֹא הַמְהוּוֹת שֶׁל אֲלֵקוֹת, וְאֵפִילוֹ לֹא הַמְצִיאִוֹת שֶׁל אֲלֵקוֹת, וּבְכָל זֹאת כִּבֵּר הוֹסֵבֵר לַעֲלֵל שֵׁשׁ בֵּה גַם מִהָאֹר ה"סּוּבֵב כָּל עֲלֻמִּין" וְגַם מִהָאֹר הַפְּנִימִי וְגַם מִהָאֹר ה"סּוּבֵב כָּל עֲלֻמִּין" וְכָל הַנֶּ"ל לַעֲלֵל – אֹר ה"ק" שְׂבָה, ו"אֹר הַסּוּבֵב" שְׂבָה – בְּהָאֵרֶץ הַאֲלֵקִית שְׂכֵבֵר בָּאָה בְּאִפּוֹן שֶׁל הָאֵרֶץ דִּהְאֵרָה דִּהְאֵרָה – בְּמְצִיאִוֹת שֶׁל נִבְרָא – הִיא מְרָאָה – הַהָאֵרֶץ הַאֲלֵקִית הַבָּאָה מ"מְלַכּוֹת דְּאֵצִילוֹת", מִרְאֶה אֶת פְּתָה וַיְכַלְתֶּה בְּיִסוּד הָעֶפֶר

ועוד זאת

יתר על כן על כל הנ"ל הארה הארה דהארה וכל בגילוי עצום ביתר עז מיסודות העליונים ממנו וגם מצבא השמים שאין בכחם ויכלתם להוציא יש מאין תמיד כיסוד העפר המצמיח תמיד יש מאין הם עשבים ואילנות (והמזל המכה ואומר גדל היינו לאחר שכבר צמח העשב ואינו אומר לו לצמח מאין ליש אלא מקומן לגודל ולשאת פרי כל מין ומין בפרטי פרטיות. אבל בטרם יצמח למי יאמר כל מזל ומזל לכל עשב ועשב בפרטי פרטיות) מהכח הצומח שבו שהוא אין ורוחני והם גשמיים ואין זאת אלא משום דרגלי א"ק

וב"ק" הרי זה, שה"תחלה" של ה"ק" נעוצה בסוף של "רגלי אדם קדמון", המסתיימות במדריגות התחתונות של עולם ה"עשיה", ביסוד העפר; וכיוון שה"ק" הרי ענינו גילוי של "אור אין סוף" – מתבטא לכן ביסוד העפר יותר בגילוי הענין של "אין סוף" בענין של "יש מאין", בענין של צמיחה, כפי שיסביר להלן.

וְכַכֵּה הוּא בְּסוּמֵי הַ"קו" דְּאוֹר־אֵינְסוֹף הַמְּסֻתִים בְּסוּמֵי הַ"יִשָּׁר" דְּרַגְלֵי "אָדָם קְדָמוֹן" – כפי שהרגלים והמדריגות התחתונות של אדם קדמון באות באור הפנימי בהתחלקות של המדריגות, הרי בשעה שזה בא למדריגות האחרונות, שזה בתחתית ה"עשיה", במדריגות האחרונות של עולם ה"עשיה", כפי שזה יסוד העפר מֵאִיר – ה"ק" בבחינה של "אור חוזר", מְמַטָּה לְמַעְלָה – מההארה שבעפר הגשמי, לְבַחֲנֵית אוֹר הַנְּשָׁמָה דְּמַלְכוּת דְּמַלְכוּת

דְּעֵשִׂיָּה, – שבאור הנשמה זו המדריגה האחרונה, שכן, "עשיה" היא הרי העולם התחתון ביותר, ו"מלכות" היא הספירה האחרונה, וב"מלכות" גופא, בעשר הספירות שבה, "מלכות דמלכות" היא האחרונה – אך, כיוון שמדובר כאן בענין אור הנשמה, שְׁהוּא אֵלֶקוּת מְמַשׁ, מְחִיצוֹנִיּוֹת הַכְּלִים דְּמַלְכוּת דְּאֵצִילוֹת. – שכאמור לעיל הם נעשים אור הנשמה לבריאה יצירה עשיה – הרי במדריגת אור הנשמה, שהיא האחרונה שבאור הנשמה – מאיר בה האור החוזר מהמדריגות האחרונות של "עשיה" (המדריגה האחרונה שבנבראים), ונותן את הכוח לגלות כוח ה"אין סוף" בענין של "יש מאין", של צמיחה, באופן תמידי.

וּלְפִי מַה שֶּׁכְּתוּב בְּסֵפֶר הַנְּלוּלִים פָּרָק כ, הוּבָא פְּלִקוּמֵי אֲמָרִים – בספר ה"תניא"⁴⁷, מְתַלְבֶּשֶׁת תְּחִלָּה הָאָרֶז זו שֶׁל הַ"קו" דְּאוֹר־אֵינְסוֹף פְּאוֹר הָאֵצִילוֹת שְׂפַעְשִׂיָּה, וּמְמַנָּה לְבְרִיאָה וַיִּצְרָה שְׂפַעְשִׂיָּה, וּמָחֵן לְבַחֲנֵית אוֹר הַנְּשָׁמָה דְּמַלְכוּת דְּמַלְכוּת דְּעֵשִׂיָּה, וְעַל יְדֵי זֶה יֵשׁ בָּהּ וְעוֹ בְּסוּמֵי הַכְּלִי דְּמַלְכוּת דְּמַלְכוּת דְּעֵשִׂיָּה – המדריגה וספירה התחתונה ביותר שב"עשיה", שְׂפִיכוֹד הַעֶפֶר, וְהוּא מְאָמֵר: "תְּרַשָּׁא הָאָרֶז וְכוּ", – דשא – שממאמר זה בא הרי כוח הצומח, לְהִיּוֹת פּוֹעֵל בְּקֶרֶב הָאָרֶז תְּמִיד לְעוֹלָם וְעַד (בַּחֲנֵית אֵינְסוֹף), – שלא רק עצם פעולת הצמיחה שהיא ענין של "יש מאין", בא מכוח ה"אין סוף", אלא גם האופן של להצמיח הוא פעולה תמידית, ומצד כוח זה, הוא יכול להצמיח תמיד בלי סוף, הרי שגם זה הוא הענין של "אין סוף", וְלֹא בְּלִבְד בְּשֵׁשֶׁת יָמֵי

סוּף" של "יש מאין", אין זה אֵלָא מְשוּם דְּרַגְלֵי "אָדָם קְדָמוֹן" – הרגלים של "אדם קדמון", מְסֻתִימֵים בְּתַחְתִּית – עולם ה"עֵשִׂיָּה, – ה"רגלים", המדריגות האחרונות של אדם קדמון (של המחשבה הקדומה הכוללת בתוכה כל הנבראים מהעליונים ביותר עד

התחתונים ביותר), מסתיימות במדריגות התחתונות של העולם התחתון ביותר, עולם ה"עשיה", והוא יסוד העפר שבעולם ה"עשיה", וְתַחַת רַגְלָיו – מתחת למדריגות האחרונות של אדם קדמון, מְאִיר אוֹר־אֵינְסוֹף פְּאוֹר הוּא הַסּוֹבֵב בְּלַ עֲלָמֵינוּ, – היכן שמסתיים האור הפנימי שהוא בהגבלה ובהתחלקות בעולמות, מאיר האור המקיף שלמעלה מעולמות, בְּלֵי הַפֶּסֶק רַב בְּיַנְיָהֶם, רַק עֲגוּלֵי "אָדָם קְדָמוֹן" – ה"עיוגלים" של אדם קדמון, לְבָדוּ. – שהרי במחשבה הקדומה של אדם קדמון ישנם "יושר" ו"עיוגלים", אור פנימי ואור מקיף, הרי

היכן שמסתיים ה"יושר" והאור הפנימי של אדם קדמון ונשארים רק העיוגלים והמקיפים של אדם קדמון (שגם העיוגלים של אדם קדמון הרי אינם ענין של "אין סוף" ממש כמו ה"אור אין סוף" ה"סובב כל עלמין") – מאיר שם "אור אין סוף" ה"סובב כל עלמין", וְגַם הַ"קו" דְּאוֹר־אֵינְסוֹף הַמְּסֻתִים בְּסוּמֵי רַגְלֵי "אָדָם קְדָמוֹן" – מְאִיר מְמַטָּה לְמַעְלָה בְּבַחֲנֵית "אוֹר חוֹזֵר", – "אור חוזר" היינו – אור שכשמגיע למקום שמעבר לו אין הוא יכול להאיר, הוא מגיע חזרה באור חוזר ביתר חוזק וביתר אור מאשר האור הוא לפני שמגיע לאותו מקום. וכפי שהדבר באור השמש, שהאיר התחתון הקרוב יותר לארץ חם יותר מאשר האיר האמצעי (האיר שבאמצע, בין השמש לארץ), שכן, כאשר קרני השמש מגיעים לארץ, שמעבר לה אין הם יכולים להגיע – הוא חוזר באור חוזר, ולכן חם יותר למטה. כך הדבר ב"אור הקו" שענינו להאיר כל הנבראים באור פנימי, הרי כאשר הוא מגיע למדריגות האחרונות של המחשבה המקיפה כל העולמות והנבראים – הוא חוזר באור חוזר, כְּמוֹ שֶׁ – ה"קו", הַמְּלַבֵּשׁ בְּ"אֵרִיךְ אֲנָפִינוּ" וְ"אָבָא וְאָמָא" – חכמה בינה ו"ו"א וְנוֹכְבָּא" – ז"א (מדות) ומלכות, דְּאֵצִילוֹת – מְאִיר פְּאוֹר חוֹזֵר מִמְּלַכוּת דְּאֵצִילוֹת, ומְלַבֵּשׁ דְּאֵצִילוֹת הִיא – לכן, בַּחֲנֵית בְּתֵר מְמַטָּה לְמַעְלָה, – בחישוב הספירות מלמטה למעלה, מ"מלכות" לספירות העליונות, הרי "מלכות" היא בחינה של "כתר" – כנוכר לעיל באגרת קודש זו, וְ"עֵזוּן תְּחִלָּתוֹן בְּכוּפֵינוּ". – שב"מלכות" הרי זה, שה"תחלה" של "כתר" שלמעלה מ"חכמה", נמצאת ב"מלכות",

47. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה פ"ו (בהג"ה), פ"ח. וראה ג"כ שם ספנ"א וספנ"ב".

והנמועים, - העשבים הנזרעים והאילנות הניטעים, הרי הזרעים הם "העלאת מ"ן" לכוח הצומח, וְאִתְּעָלֵי פִּירְכֵּן - למרות שהם זרועים ונטועים, הם כְּמוֹ יֵשׁ מֵאִין, שְׁהִגְרָעִין הַנְּמוּעֵי אִין לֹא עֶרְךָ כְּלָל לְגַבֵּי הַפְּרִי, וְגַם - אין לו שום ערך והשוואה, נִגְדַּד כָּל הָאֵילָן עִם הַעֲנָפִים וְהָעֵלֶיךָ, - שבכך אין ההבדל כל כך

באיכות כמו לגבי הפרי יש בו טעם ואילו לגרעין שנזרע אין טעם, אך, קיים הבדל גדול ואין השוואה בכמות, של האילן וענפיו ועליו לגבי הגרעין, הרי צמיחתם של הפירות ושל האילן היא ענין של "יש מאין", למרות שזה בא על ידי זריעת הגרעין, וְכֵן כְּמִינֵי זְרַעֲנִים וְיִרְקוֹת, וְגַם כְּמִינֵי תְּבוּאָה לְהַתְּהוּוֹת מֵאוֹת פְּרָעִינִין מִפְּרָעִין אֲחֵר, הוּא כְּמוֹ יֵשׁ מֵאִין, וּמִכָּל שֵׁבֶן - לא גרעיני החטה שהם אותו מהות של הגרעין, אלא חֲקִשִׁין וְהַשְּׁבָלִים. - שאינם אותו מהות ממש כמו הגרעין - הרי הם בודאי "יש מאין". וְהִנֵּה⁴⁹, הַפְּרוֹת שׁ - צומחים על ידי העלאת "מין נוקבין", - התעוררות מלמטה, היא הַזְרִיעָה וְהַנְּטִיעָה - הם מְשַׁבְּחִים מֵאֵד מֵאֵד מֵהָעוֹלָם מֵאֵלֶיָּהּ כֹּחַ הַצּוּמָח לְבָדוֹ שְׁבָאֲרִין, - בלי נטיעה זריעה, וּמִזֶּה נִשְׁכָּל - בענין הַמְּשַׁבְּחֵי אוֹרוֹת עֲלִיּוֹנִים - שיומשכו ב - עולמות אצילות-בריאה-יצירה-עשיה - שהאורות הנמשכים על ידי "העלאת מ"ן" (התעוררות מלמטה) של עבודת האדם, יש בהם מעלה עליונה יותר מאשר האורות הנמשכים ב"אתערותא דלעילא" (בהתעוררות מלמעלה) בלבד, בלי ההתעוררות ועבודת האדם למטה, (שהוא תכלית בריאת האדם), - שעל ידי עבודתו ימשכו אורות נעלים יותר בכל העולמות, כְּמוֹ שְׁנֵתְבָאֵר בְּמִקּוֹם אַחֵר.

בְּרֵאשִׁית, כְּמֵאֵמֶר: "יִשְׂרָצוּ הַמִּים", וּמֵאֵמֶר: "תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה", - מאמרות אלה השפיעו רק בששת ימי בראשית, שאז הוציאו המים והארץ נפשות חיות באופן של "יש מאין", ואילו לאחר זה כבר באה נפש חיה אחת מהשניה שלא באופן של "יש

מאין", רק בששת ימי בראשית בלבד השפיעו מאמרות אלה, שהאמרות²⁶⁴ בראשית כמאמר ישרצו המים ומאמר תוצא הארץ נפש חיה מחכמה דמל' דמל' דעשיה שבז' ימי בראשית האיר בעולם הזה הארה מאור אין סוף בחדס חנם בלי העלאת מין נוקבין כלל) להצמיח עשבים ואילנות ופירות מאין ליש תמיד מדי שנה בשנה שהוא מעין בחי' א"ם שאם יתקיים עוה"ז ריבוי רבבות שנים יצמיחו מדי שנה בשנה אלא שיש מהן ע"י העלאת מ"ן והם הזרועים והנטועים ואעפ"כ הם כמו יש מאין שהגרעין הנטוע אין לו ערך כלל לגבי הפרי וגם נגד כל האילן עם הענפים והעליון וכן במיני זרעונים וירקות וגם במיני תבואה להתהוות מאות גרעינין מגרעין א' הוא כמו יש מאין ומכ"ש הקשין והשבלים והנה הפירות שע"י העלאת מ"ן היא הזריעה והנטיעה הם משובחים מאד מאד מהעולים מאליהן מכח הצומח לבדו שבארץ ומה נשכיל המשכות אורות עליונים באבי"ע (שהוא תכלית בריאת האדם) כמ"ש כמ"א.

מלמעלה; אך, בימי בראשית האירה הארה מ"אור אין סוף" בחסד חנם, בלי העלאת מ"ן כלל, ולכן השפיעו אז המאמרות "ישרצו המים" ו"תוצא הארץ" ענין של "יש מאין", ואילו כוח הצומח מהמאמר "תדשא הארץ" - משפיע תמיד, לְהַצְמִיחַ עֲשָׂבִים וְאֵילָנוֹת וּפְרוֹת מֵאִין - מכוח הצומח הרוחני, לִישׁ - ל"יש" הגשמי, העשבים, האילנות והפירות, תְּמִיד מְדֵי שְׁנָה בְּשָׁנָה⁴⁸, שְׁהוּא - להצמיח תמיד מדי שנה בשנה, הוּא מְעִין פְּחִינַת "אִין־סוּף", - שהוא ענין אין־סופי, לא מסתיים אף פעם הכוח בארץ להצמיח, שְׁאֵם יִתְקַוֵּם עוֹלָם הוּא רְבִיב רַבּוֹת שָׁנִים - יִצְמִיחוּ מְדֵי שְׁנָה בְּשָׁנָה. אֵלֶּא שֵׁישׁ מֵהֵן - מהעשבים, מהאילנות ומהפירות, הבאים על ידי העלאת "מין נוקבין", - שיש משהו המעורר את כוח הצומח שיצמיח, וְהֵם הַזְרִיעִים

48. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לאחרי אומרו 'תמיד' מהו 'מדי שנה בשנה' (מעין סתירה מזל'ז), משא"כ לעיל (קלב, סע"א): תמיד (וכן יהי') לעו' - וכההמשך (בחי' א"ס). ויל"פ עפמש"כ אגה"ק סו"ס יד: וז"ש תמיד כו' אעפ"כ אינה כו' אלא שבכל שנה ושנה כו'". 49. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה 'והנה - במ"מ' - מה ענינו כאן? - וי"ל שהוא בהמשך להנ"ל במעלת המצות מהסוף בכלל (ולהסיום במעלות מצות מעשיות) - דאף בכל הענינים הנשפעים גם עתה 'בחדס חנם' - כשנעשה ע"י מצוה ותפלת האדם הם משובחים מאד מאד. ולהעיר מלקו"ת במש"נ בשלילת טענת המרגלים טובה הארץ 'מאד מאד'".

יום שני י"ב תשרי

האחרונות של האור הפנימי שבעולמות - מאירה שם ההארה האלקית בְּהִינַת "אור הוֹרֵר", - באור מחזק יותר מאשר במדרריגות העליונות, כְּנֻכָר לְעִיל. וְיֻכַן הַיִּטֵב כְּזֶה טוֹב טַעַם וְדַעַת, מֵה שְׁמֵלָאכִים עֲלִיוֹנִים שְׁבִמְרַכְבָּה "פְּנֵי שׁוֹר" ו"פְּנֵי נְשָׂר"⁵³, - שב"מרכבה",

נְהַנִּים מְאֹד וְנִזְוִנִים וּמְסַתְפְּקִים מְרוּחַ הַבְּהֵמָה וְהַעוֹף הָעוֹלָה אֲלֵיהֶם מְהַקְרְבָנֹת שְׁעַל גַּבֵּי הַמְּזוּבָה, - כמו שכתוב:⁵⁴ "את קרבני לחמי לאישי", כלומר, שהמלאכים העליונים שהם בבחינה של "אישי", הרי זה להם לחם ומוזן, וְכַדְרִיק לְשׁוֹן הַיְהוָה הַקְדוֹשׁ"⁵⁵: "ואתהניין מיסודא ועקרא דילהון". - והם נהנים מהיסוד ומהעיקר שלהם, כלומר, שההמשכה הנמשכת למלאכים על ידי ענין הקרבנות היא מהיסוד ומהעיקר שלהם - משרשם - שכן, כאמור, זה מ"האור החורר" של "אור אין סוף". וְאַחֲרֵי הַדְּבָרִים וְהַאֲמַת הָאֱלֹהִים - שהוסברו כאן,

דַּעַת לְנִבּוֹן נִקַּל לְהִבּוֹן, עַל יְדֵי כֹל הַנְּזָכָר לְעִיל, גְּדֹל מַעְלַת הַמְּצוֹת מַעֲשִׂוֹת, - מצוות הנעשות בדברים גשמיים, על ידי האברים הגשמיים של האדם, אֲשֶׁר הֵן - המצוות המעשיות, הן תְּכִלִּית יְרִידַת הַנְּשֻׁמוֹת לְעוֹלָם הַנְּשֻׁמִּי, כְּמוֹ שְׁכַתּוּב:⁵⁶ "היום לעשותם", - שהיום דוקא, בעולם הזה, בעולם המעשה, יש לקיים מצוות מעשיות, הנעשות בדברים גשמיים שהתהוותם היא דוקא מעצמות "אור אין סוף", ושיש בהם הכוח הנעלם שמצד עצמות "אור אין סוף", ועל ידי המצוות שעושים בדברים אלה מתגלה הכוח הנעלם, וְיִפְּחַ שְׁעָה אַחַת בְּתִשְׁבֻּחַ וּמַעֲשִׂים מוֹכִיחִים פְּעוֹלָם הַזֶּה מִכֹּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַכֹּא"⁵⁷: עַד כְּאֵן - אומרים מדפיסי אגרת הקודש, מְצַאנֵנוּ מִכְּתָב יְדוֹ הַקְדוֹשָׁה. - של רבנו הזקן (שכתב אגרת זו לפני הסתלקותו).

וּמְזֶה - ממה שהוסבר לעיל, שבתחתית העשיה (במדרריגות האחרונות של עולם ה"עשיה") מאיר באור מחזק יותר באופן של "אור חורר" מ"אור אין סוף" ה"סובב כל עלמין" ומאור ה"קר" - הרי מזה יוכן היטב כְּעֵינֵן סֵדֵר מְדְרָגוֹת: דוֹמֵם צוֹמֵחַ חַי מְדַבֵּר, שְׁהֵן - כפי שזה בא בר' היסודות מהם מורכב כל נברא, הרי הם בְּהִינּוֹת: עֶפֶר - (הנ"ל), מִיִּם אֲשֶׁ רִוַח, שְׁאֵף שְׁחַחֵי הוּא לְמַעְלָה מְהַצּוֹמֵחַ,⁵⁸ וְהַמְדַבֵּר לְמַעְלָה מֵחַחֵי - אֶפְעֵל-פִּיכֵן - סוג חחי גִּזוֹן וְחֵי מְהַצּוֹמֵחַ, וְהַמְדַבֵּר - האדם, מְקַבֵּל חַיּוֹתוֹ מִשְׁנֵיהֶם, - מצומח ומחי, וְגַם הַכְּמָה וְדַעַת, - מקבל האדם מצומח ומחי, שְׁאִין הַתִּינּוֹק יוֹדַע קַל:

לְקָרוֹת אֶבְרָא וְאֶמְרָא עַד שְׁיַטְעֵם טַעַם דְּגֵן כּוֹ", - כפי שהגמרא אומרת בברכות⁵⁹, וְ"עֲדוֹן לֹא אֶכִּילָנָא בְּשָׂרָא דְתוֹרָא כּוֹ", - כפי שהגמרא אומרת בבבא קמא⁵² שרבא שאל שאלה אצל ר' נחמן, ענה לו למחרת בסברא משופרת יותר, ואמר על כך, מזה שלא אמרתי לך זאת אתמול בערב, הרי זה מפני שלא אכלתי עדיין או בשר שור ובמילא דעתי לא היתה צלולה כל כך. הרי שבשר מן החי מוסיף בשכל המדבר. שלכאורה לא מובן, מדוע יהיה החי זקוק לצומח שלמטה ממנו, ומדוע יהיה המדבר זקוק לצומח ולחי שהם למטה ממנו? אלא כפי שהוסבר לעיל יוכן הדבר היטב, כִּי הוּא בְּהִינַת "אור הוֹרֵר" מְפִיחָה לְמַעְלָה, - מהמדרריגות התחתונות לעליונות, מִתְּחַתִּית הָעֵשִׂיָה, - מהמדרריגות התחתונות של "עשיה", שְׁמַתְגַּלִּית שָׁם - בתחתית העשיה, בְּיַתֵּר עוֹ, הָאֲרָה דְהָאֲרָה כּוֹ' - כלומר, הארה דהארה שהארה שישנה בעפר הגשמי, מְאֹרֵי-אִין-סוּף הַפּוֹכֵב כֹּל עֲלִמִין, - המקיף וסובב כל העולמות בשוה, וְיַתֵּר "קוֹ" אֹרֵי-אִין סוּף שְׁבִסִּיּוֹם "רְגְלֵי הַיִּשָּׂר" דְ"אַרְגָּם קְרָמוֹן" - המדרריגות

אגרת הקדש

ומזה יוכן היטב בענין סדר מדרגות דצח"מ שהן בחי' עפר מים אש רוח שאף שהחי הוא למעלה מהצומח והמדבר למעלה מהחי אעפ"כ החי ניזון וחי מהצומח והמדבר מקבל חיותו משניהם וגם חכמה ודעת שאין התינוק יודע לקרות אבא ואימא עד שיטעום טעם דגן כו' ועדיין לא אכילנא בישראל דתורא כו' כי הוא בחי' אור חורר ממטה למעלה מתחתית העשיה שמתגלית שם ביתר עז הארה דהארה כו' מאור א"ס הסובב כ"ע ומהקו אור א"ס שבסיום רגלי היושר דא"ק בבחי' אור חורר כנ"ל. ויוכן היטב בזה טוב טעם ודעת מה שמלאכים עליונים שבמרכבה פני שור ופני נשר נהנים מאד וניזונים ומסתפקים מרוח הבהמה והעוף העולה עליהם מהקרבנות שע"ג המזבח וכדקדוק לשון הוזה"ק ואתהניין מיסודא ועיקרא דילהון. ואחרי הדברים והאמת האלה דעת לנבון נקל להבין ע"י כל הנ"ל גודל מעלת המצות מעשיות אשר הן תכלית ירידת הנשמות לעוה"ז הגשמי כמ"ש היום לעשותם ויפה שעה א' בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי עוה"ב. ע"כ מצאנו מכה"ק:

דַּעַת לְנִבּוֹן נִקַּל לְהִבּוֹן, עַל יְדֵי כֹל הַנְּזָכָר לְעִיל, גְּדֹל מַעְלַת הַמְּצוֹת מַעֲשִׂוֹת, - מצוות הנעשות בדברים גשמיים, על ידי האברים הגשמיים של האדם, אֲשֶׁר הֵן - המצוות המעשיות, הן תְּכִלִּית יְרִידַת הַנְּשֻׁמוֹת לְעוֹלָם הַנְּשֻׁמִּי, כְּמוֹ שְׁכַתּוּב:⁵⁶ "היום לעשותם", - שהיום דוקא, בעולם הזה, בעולם המעשה, יש לקיים מצוות מעשיות, הנעשות בדברים גשמיים שהתהוותם היא דוקא מעצמות "אור אין סוף", ושיש בהם הכוח הנעלם שמצד עצמות "אור אין סוף", ועל ידי המצוות שעושים בדברים אלה מתגלה הכוח הנעלם, וְיִפְּחַ שְׁעָה אַחַת בְּתִשְׁבֻּחַ וּמַעֲשִׂים מוֹכִיחִים פְּעוֹלָם הַזֶּה מִכֹּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַכֹּא"⁵⁷: עַד כְּאֵן - אומרים מדפיסי אגרת הקודש, מְצַאנֵנוּ מִכְּתָב יְדוֹ הַקְדוֹשָׁה. - של רבנו הזקן (שכתב אגרת זו לפני הסתלקותו).

50. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "גם בנוגע להתהוותו - ובכ"ז ניזון כו' נעפ"ז מובן דלא נזכר כאן עפר - דהכל חי מן העפר. וי"ל שלכן גם לאחר שנתהווה זקוק וניזון ממנו". 51. מ, א. 52. עא, סע"א ואילך. 53. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אבל "ארי" סתם מן האש האוכל הקרבן אדם משברון ורעות רוח" רוח נשברה דאדם המקריב (אוה"ת שם)". 54. פינחס כח, ב. 55. ח"ג רמא, א. 56. ואתחנן ז, יא. עירובין כב, א. 57. אבות פ"ד מ"ז.

יום שלישי י"ג תשרי

חדשיות, אלא גם אם עלה במחשבתו של מישוהו לתת סכום גדול יותר מאשר בשנים הקודמות, יקיים גם הוא בקשה זו לתת את הסכום הנוסף במנות שבועיות או חדשיות. **כי הנה, מלכד הידוע לכל גדל מעלת הזריזות בכל המצות,** – שיש להודיר בעשיית מצוה לעשותה מה שמוקדם יותר, הנאמר ונשנה בדברי רז"ל: "לעולם יקדים אדם לדבר מצוה כו"¹⁰,

והזריזותיה דאברהם אבינו עליו השלום – וזיוותו של אברהם אבינו ב"עקידה", היא העומדת לעד, לנו ולבנינו עד עולם, כי העקדה עצמה – שהקדוש ברוך הוא זוכר תמיד זכותה לבני ישראל, אינה נחשבת כל כך לנסיון גדול לערך מעלת – ומדריגת אברהם אבינו עליו השלום, – זה טעם אחד מדוע אין העקידה עצמה נחשבת לנסיון גדול כל כך לגבי אברהם אבינו מצד מעלתו ומדריגתו הגדולות, טעם שני, הוא: **פְּעֻמָּם** – בלקחנו גם בחשבון, כי ה' דָּבַר בּוֹ:

כא. אגרת קודש זו כותב רבנו הזקן, לעורר את אלה שקיבלו על עצמם לתת סכום כסף מסויים במשך השנה ל"כולל חב"ד", לתמוך בלומדי תורה ועוסקים בעבודת ה' בארץ ישראל.

ההתעוררות היא, שלא יחכו לסוף השנה ויתנו אז את כל הסכום, כי אם יחלקו את הכסף למנות שבועיות או לפחות חדשיות, שכן, מלבד מעלת הזריזות בכל מצוה בכלל ובצדקה ביוחד, ישנה מעלה נוספת בנתינת סכום הכסף (שרוצים לתת במשך השנה) במנות מרובות, כפי שיסביר טעמו של דבר.

מתחיל רבנו הזקן אגרתו זו בברכה לבני ישראל הנקראים בכלל "אוהבי שמו"¹¹, מצד האהבה שיש בבני ישראל להקדוש ברוך הוא, ובמיוחד אלה שנותנים לצדקה עבור אלה שעוסקים בתורה ובעבודה בארץ ישראל – נקראים הם במיוחד "אוהבי שמו", שכן, ארץ ישראל היא הרי ארץ אשר "עיני ה' אלקיך בה"¹², מאירה שם המשכה פנימית משם הוי', ושם הוי' הוא הרי "שמו" המיוחד של הקדוש ברוך הוא.

אחר הרישת שלומם, כמשפט לאוהבי שמו, – של הקדוש ברוך הוא. **אל המתנדבים בעם, לעשות צדקה ה' עם ארצו הקדושה,** לתת מדי שנה בשנה חק הקצוב מעות ארץ התקדש, – לתמוך ביושבי ארץ הקדוש, ארץ ישראל, תפנה ותבונן במהרה בימינו, אליהם תפנה מלתי, ותול פמל אמרתי¹³, – כלומר, רבנו הזקן קורא ופונה אליהם – לזרו לזריזים, – בהתאם לביטוי¹⁴ "אין מזרזין אלא למזרזין", ולחזק ידים רפות¹⁵, – כלומר, שברצון ובלב לא חסר; קיים הרצון והרגש לתת¹⁶, אלא שהידיים רפות לעשות זאת בפועל. **במתן דמים – מעות ארץ ישראל – מדי שבת בשבתו,** ולפחות מדי חדש בחדשו¹⁷, מערבו הקצוב לערך שנה, – יחלקו את הכסף המוקצב לכל השנה במנות שבועיות או לפחות במנות חדשיות. **וכל כסף התקדשים אשר עלה על לב איש להתנדב בלי נדר לפרנסת אחינו ויושבי ארץ התקדש, מדי שנה בשנה.** – כפי הנראה רוצה רבנו הזקן להוסיף כאן, שלא רק את הסכומים שקבעו לתת בשנים קודמות יחלקו עתה במנות שבועיות או

אגרת הקדש

כא אד"ש כמשפט לאוהבי שמו אל

המתנדבים בעם לעשות צדקה ה' עם ארצו הקדושה לתת מדי שנה בשנה חוק הקצוב מעות אה"ק תוב"ב אליהם תמוף מלתי ותול כמל אמרתי לזרו לזריזים ולחזק ידים רפות במתן דמים מעות א"י מדי שבת בשבתו ולפחות מדי חדש בחדשו מערכו הקצוב לערך שנה וכל כסף הקדשים אשר עלה על לב איש להתנדב בלי נדר לפרנסת אחינו ויושבי אה"ק מדי שנה בשנה. כי הנה מלכד הידוע לכל גדול מעלת הזריזות בכל המצות הנאמר ונשנה בדברי רז"ל לעולם יקדים אדם לדבר מצוה כו' וזריזותי דאברהם אבינו ע"ה היא העומדת לעד לנו ולבנינו עד עולם כי העקדה עצמה אינה נחשבת כ"כ לנסיון גדול לערך מעלת א"א ע"ה בשגם כי ה' דיבר בו קח נא את בנך כו' והרי כמה וכמה קדושים שמסרו נפשם על קדושת ה' גם כי לא דיבר ה' כס רק שא"א ע"ה עשה זאת בזריזות נפלאה להראות שמחתו וחפצו למלאות רצון קונו ולעשות נחת רוח ליוצרו וממנו למדו רז"ל לקיום כל המצות

"קח נא את בנך כו"¹⁰, – שיקח את יצחק לעקידה, ויהי – היו כמה וכמה קדושים שמסרו נפשם על קדשת ה' גם כי לא דבר ה' כס; – כיצד, איפוא, זה יכול להיחשב לנסיון גדול כל כך לגבי אברהם אבינו, בשעה שהוא נצטוה על כך מהקדוש ברוך הוא בעצמו? רק – הגדלות של העקידה היא בכך, שאברהם אבינו עליו השלום עשה זאת בזריזות נפלאה, – "וישכם אברהם בבוקר"¹¹, ו"ויחבוש את חמורו"¹¹, חבש בעצמו את האוכף של החמור, ולא ציווה ולא חיבה שמישהו אחר יעשה זאת¹², להראות – גם לאחרים, שמחתו והפצו – תענוגו הפנימי, למלאות רצון קונו ולעשות נחת רוח ליוצרו. – באחד ממאמריו, מיי"ב בתמוז תש"ט¹³, מסביר כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע, שעבודת בעלי תשובה היא להשפיע גם על אחרים. בהתאם לכך יכולים לבאר, שכיוון שבענין העקידה היתה העבודה במהופך ממהותו של אברהם אבינו (שהרי אברהם הוא מדת האהבה, והעקידה היתה ענין של גבורה), "עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה"¹⁴, שזה על דרך עבודת בעל

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראה לעיל באגה"ק ס"ה דע"י צדקה עבד שמא קדישא וצדקה ניתנת מחמת מדת החסד שפנימיותה אהבה".
 2. עקב יא, יב. 3. ע"פ איוב כט, כב. 4. האזינו לב, ב. 5. מכות כג, א. 6. ספרי במדבר א. 6. ע"פ ישעי' לה, ג. 7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ככהמשך שהמדובר באלה שעלה על לבם להתנדב כו". 8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר דבכתוב (ישעי' בסופו) מדי שבת - הכוונה לשבת סוף השבוע ומדי חודש - לראש החודש". 9. נזיר כג, ב. ב"ק לח, ב. 10. וירא כב, ב. 11. שם, ג. 12. ראה פרש"י שם. 13. סה"מ תש"ט ע' 184. 14. וירא שם, יב. וראה סה"מ קונטרסים ח"ב ע' 642.

"פירותיה" ניתן בעולם הזה והיא מגינה מיסורים רחמנא ליצלן. שְׁתַּרְי אָדָם גְּדוֹן בְּכָל יוֹם! – הרי נכון הדבר שנוגע לו לגבי המשפט של אותו יום שתהיה לו הזכות של צדקה המגינה ומצילה. עד כאן דן רבנו הזקן במתן סכומי הכסף, שהתנדבו לתת באופן

שנתי עבור ארץ הקודש, כל שבוע את החלק של השבוע, או לכל הפחות כל חודש את החלק של החודש – מצד ענין הזריזות. להלן מוסיף רבנו הזקן פרט ומעלה נוספים באי-לחכות עד סוף השנה: המעלה

מתבטאת גם בזיכור הנפש הבא מצד העבודה של צדקה, שכל פעם שהוא נותן נתינה ועושה פעולה בעבודת הצדקה, הוא עושה כל פעם פעולה של זיכור הנפש, וגם בכך שהצדקה פועלת למעלה יחוד בספירות ובפרצופים עליונים – הרי בכל נתינה של צדקה הוא גורם מחדש את היחוד למעלה.²⁰

תשובה המעמיד את עצמו במהות אחרת, לכן רצה אברהם אבינו להראות גם לאחרים את שמחתו ועונגו בקיום רצון הקדוש ברוך הוא בענין זה, וּמִמֶּנּוּ – מאברהם אבינו – ובכוח שהוא העניק לבני ישראל בכל הדורות, לְמַדוּ רִזָּה לְקוּיִם כָּל הַמַּצּוֹת בְּכֻלָּן, –

שיש לקיים כל מצוה בזריזות, וּבְפֶרֶט מַעֲשֵׂה הַצְדָּקָה הַעוֹלָה עַל בְּלִיָּה¹⁶, – בכך, שהיא הַמְּנַגֵּה וּמַצְלָה בְּפִרְוִתֶיהָ – הַנִּתְנִים בְּעוֹלָם הַחַיִּים מִכָּל מִינֵי הַמְּתַרְגְּשׁוֹת, בְּרִכְתִּיב: –

כמו שכתוב¹⁸: "וְצְדָקָה תַצְלִי מִמּוֹת", וְכָל שֶׁבֶן – זה מציל מִשְׂאָר מִיְנֵי יִסּוּרִים חֲקִלִים מִמּוֹת – הרי כָּל שֶׁבֶן שְׂטוּב לָנוּ גַם בְּעוֹלָם הַחַיִּים לְהַקְדִּימָה – את מתן הצדקה, כָּל מִה דְאֶפְשָׁר, – כלומר, אם שאר המצוות, שאין שכן בעולם הזה, יש להקדים בעשייתן, הרי בודאי שיש להודרו בכל מיני זירוז בקיום מצות הצדקה ששכר

יום רביעי י"ד תשרי

יכולה להיות להתנדב בפעם אחת לכל השנה, אלא עצם המעשה של נתינת צדקה תהיה נְעִשִׂית בְּפַעֲמִים רַבּוֹת, וְכָל הַמְּרַבָּה – ונותן את הצדקה במנות רבות, חָרִי זֶה מְשַׁבֵּת, וְלֹא בְּפַעֵם אַחַת וּבְכַת אַחַת, – לתת את כל הסכום בפעם אחת, גַּם כִּי הַסֵּף הַכּוֹלֵל אַחַד הוּא, – בכל זאת

מעלה גדולה ונפלאה שאין ערוך לה בנתינת הסכום במנות רבות, כְּמֹו שְׂתַבֵּב הַרְמַבִּים ז"ל בְּפִירוּשׁ הַמְּשֻׁנָּה²¹ שְׁשֵׁנוּ חֲכָמִים ז"ל²²: "וְהַכֹּל לְפִי רַב הַמְּעֻשָׂה" – שהרמב"ם בפירושו המשניות שלו

מפרש ומדייק שזה לא "לפי גודל המעשה" כי אם "לפי רוב המעשה" – שהמעשה הטוב נעשה בפעמים רבות. והרמב"ם מפרש, למשל כשאחד יתנדב לתת אלף²³ זהובים בבת אחת, הרי זה אמנם מעשה גדול, אך איך זה נעשה כל כך קנין בנפש, מאשר כשהוא נותן אלף זהובים באלף פעמים, שכן, על ידי כל נתינה נעשה הדבר יותר קנין הנפש, קנין וזיכור בנפשו.

אך גם זאת מִצְאָנוּ רִאִינוּ בְּעִבּוּרֵת הַצְדָּקָה, – בענין העבודה שיהודי מתייגע כנגד טבע נפשו, לתת צדקה יותר מאשר מסתבר לו מצד טבע נפשו, כפי שהוסבר באגרת הקודש סימן י"ב ההבדל בין "מעשה הצדקה" ל"עבודת הצדקה", ש"מעשה הצדקה" היא נתינת הצדקה על דרך הרגיל,

ואילו האופן הנעלה יותר ב"עבודת הצדקה" הוא כשנתינת הצדקה היא למעלה לגמרי מטבע נפשו ורגילותה, שהרי הוא מתייגע עם עצמו ביגיעה גדולה לתת יותר מאשר הוא רגיל לתת; הרי אפילו כשהסכום שהוא נותן אינו למעלה לגמרי מרגילותו, אלא עצם נתינת הצדקה במנות רבות, לתת פעם ועוד פעם וכו', יש בכך משום ענין של עבודה – ראינו ומצאנו בעבודת הצדקה מַעֲלָה פְּרָטִיּוֹת גְּדוֹלָה וְנִפְלְאוֹת אֵין עָרוּף אֵלֶיהָ, – לא מעלה גדולה ונפלאה סתם, אלא מעלה שהמעלות האחרות אינן בהשוואה כלל אליה, לְהִיּוֹת מַעֲשֵׂה הַצְדָּקָה – נתינת הצדקה בפועל, לא ההתנדבות לכך שהיא

אגרת הקדש

אך גם זאת מצאנו ראינו בעבודת הצדקה מעלה פרטיות גדולה ונפלאה אין ערוך אליה להיות מעשה הצדקה נעשית בפעמים רבות וכל המרבה ה"ז משובח ולא בפעם א' וכבת אחת גם כי הסך הכולל אחד הוא כמ"ש הרמב"ם ז"ל בפירושו המשנה ששנו חכמים ז"ל והכל לפי רוב המעשה:

15. פסחים ד, א. 16. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר משהיה"א רפי"ב". 17. פאה פרק א' משנה א'. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראה אגה"ק ס"ג". 18. משלי י, ב. 19. ר"ה טז, א. 20. על הסברא שכוונת רבנו הזקן בכך, שגם לא יתנו סכום גדול של צדקה בתחילת השנה, אלא לחלקו לשבועות או לחדשים – כתב הרבי: "לפירוש זה מצוה אדה"ז לא ליתן כל הסכום בתשרי – כ"א רק חלק החדשי 1/12 ולעכב השאר, וליתן מדי חדש לא יותר מ-1/12 וכו'! וזה בא בהמשך לבי' הפלאת הזריזות! ופשיטא דכוונתו אך ורק – באם אינו בניגוד כלל לזריזות וקדימת הנתינה. כן מובן שכ"ז בצדקה איזו שתהיי – ל"ד דאה"ק. וזיל בתר טעמיה. וכמדומה שנק' נוסף על פיה"מ – בתורת פס"ד בלבושי שרד הל' צדקה סק"ג סקר"ט. הובא בד"ה להבין כו' כל פרוטה (להצ"צ, נדפס בפ"ע – עיי"ש בכהנ"ל בארוכה), וכנראה השייכות דבי' הנ"ל לגביית כסף הכולל (ודכללות האגה"ק) : המשלוח לאה"ק או – הי' ע"י שליח מדי שנה בשנה (וגובים היו זהובים בעיירות אחת בכוכ"כ חדשים) (כמבואר בכוכ"כ מכ' רבותינו). ועפ"ז – מהי התועלת בנתינה מדי שבת בשבתו כו' להגבאי בכל עיר? וע"ז בא הבי' באגה"ק: (א) זריזותו כו', (ב) רוב המעשה. עד כאן לשונו הקדוש של כ"ק אדמו"ר שליט"א. 21. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ובקיצור – הדין – הל' דעות פ"א ה"ז". 22. אבות פ"ג משנה ט"ו. 23. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בצ"צ שם הביא גירסת הרע"ב מאה".

הגלות האחרונה שלנו, שְׂכִינָה עִמָּהֶם – בגלות, כו"ו, – הרי כיוון שזו הגלות האחרונה והתחנתה – ירדה השכינה עד למדרגות התחתונות ביותר – עד עפר, ועל ידי צדקה ממשיכים לשכינה מחיי החיים אין סוף ברוך הוא, כִּי בְּאַתְעֲרוּתָא דְלִתְתָּא – על ידי

אגרת הקדש

והנה מלבד כי הרמב"ם ז"ל ביאר היטב טעמו ונימוקו כדי לזכך הנפש ע"י רבוי המעשה הנה מקרא מלא דיבר הכתוב פעולת צדקה לחיים דהיינו שפעולתה וסגולתה להמשיך חיים עליונים מחיי החיים א"ס ב"ה לארץ החיים היא שכינת עוזינו שעליה נאמר ואתה מחיה את כולם והיא סוכת דוד הנופלת עד עפר וכמארו"ל גלו לאדום שכינה עמהם כו' כי באתערותא דלתתא להחיות רוח שפלים דלית ליה מגרמיה כלום אתערותא דלעילא ובפרט בהתנדב עם להחיות יושבי ארץ החיים ממש וד"ל. וכל משכיל על דבר גדול ונפלא כזה ימצא טוב טעם ודעת כמה גדולים דברי חכמים ז"ל שאמרו הכל לפי רוב המעשה דהיינו מעשה הצדקה הנעשה בפעמים רבות להמשיך חיים עליונים ליהוד יחוד עליון פעמים רבות. והיינו נמי כעין מ"ש הרמב"ם לזכך הנפש כגודע מזוה"ק קלה דשכינה נקראת נפש כי היא חיינו ונפשנו וכתוב כי שחה לעפר נפשנו. ולכן ארו"ל גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה להקימה מעפר מעט מעט עד כי יבא שילח:

התעררות האדם למטה, "להחיות רוח שפלים" – עניים, הִלִית לִיה מְגֻרְמִיה כְּלוֹם – שאין להם משל עצמם כלום, נעשה על ידי זה אתערותא דלעילא, – התעררות ופעולה למעלה, להמשיך חיים מ"חיי החיים" ל"מלכות דאצילות" שבספירות היא בחינה וספירה ש"לית לה מגרמה כלום", שאין לה משל עצמה כלום, היא רק מקבלת משאר הספירות, וּבְפֶרֶט פְּהִתְנַדְבַּ עִם לְהַחְיֹת יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ חַיִּים מִמָּשׁ, – יושבי "ארץ ישראל" שלמטה שהיא מכוונת כנגד "ארץ החיים" שלמעלה²⁵ – הרי הצדקה שנותנים להחזקת העוסקים בתורה ועבודה בארץ ישראל, יש

על ידי זה המשכה מיוחדת במינה מחיי החיים ל"מלכות דאצילות" ול"שכינה", וְכֵן לְמִכִּין. וְכֵן מְשַׁכֵּיל עַל דְּבַר גְּדוֹל וְנִפְלֵא בְּזוֹ – שעל ידי מעשה הצדקה ממשיכים חיים עליונים מ"אין סוף" ברוך הוא לשכינה שנמצאת בגלות, יִמְצָא טוֹב טַעַם וְדַעַת, בְּמָה גְּדוֹלִים דְּבָרֵי חֲכָמִים ז"ל שֵׁאֲמָרוּ: "הַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה", דְּהֵינּוּ מַעֲשֶׂה הַצְּדָקָה הַנַּעֲשֶׂה בְּפַעְמִים רְבוּת, לְהַמְשִׁיךְ חַיִּים עֲלֵינוּ, – מחיי החיים "אין סוף" ברוך הוא, לְיַחַד – ולפעול יחוד עליון – של קודשא בריך הוא ושכינתו (של הקדוש ברוך הוא ושכינתו) פְּעָמִים רְבוּת. – אשר בכל נתינה – מיוחדים יחוד עליון באופן של המשכה מקודשא בריך הוא (הקב"ה) ו"אין סוף" לשכינתו (לשכינתו) עד למטה במדרגות התחתונות ביותר, וְהֵינּוּ נְמִי – וזה גם פְּעִין מַה שֶׁכָּתַב הַרְמַבַּ"ם: – במעלת נתינת צדקה במנות רבות, לְזַכֵּךְ הַנְּפֶשׁ, – בדברים אלה של הרמב"ם מרומז הענין מה שנעשה למעלה היחוד העליון, כְּגֹדֵעַ מִזְהַר הַקְּדוּשָׁה³⁰ דְּשִׁכְנָה נִקְרָאת "נֶפֶשׁ", כִּי הִיא – השכינה, היא חֵינּוּ וְנֶפֶשׁנוּ, וּבְתִיב: – וכתוב³¹: "כִּי שָׁחָה לְעַפָּר נֶפֶשׁנוּ". – כלומר, השכינה שירדה עד מטה מטה – בגלות. וְלִבְנֵי אֲמָרוּ רַ"ן³²: "גְּדוֹלָה צְדָקָה, שֶׁמְקַרְבֶּת אֶת הַנְּאֻלָּה", – גאולת השכינה מהגלות, לְהַקְיִמָּה מִעַפָּר מְעַט מְעַט, – על ידי נתינת צדקה כל פעם מקימים יותר את השכינה שנפלה בגלות, "עַד כִּי יבֹא שִׁילַח"³³. – שאז תהיה הקימה השלימה של השכינה.

להלן יסביר רבנו הזקן, שמלבד הזיכוך שנעשה בנפשו על ידי נתינת הצדקה בפעמים רבות, נעשה על ידי כל נתינה יחוד עליון למעלה, וְהֵנָּה, מְלַבֵּד כִּי הַרְמַבַּ"ם ז"ל בְּאֵר הֵיטֵב מַעֲמֹ וְנִמְיֻקוֹ, – מדוע יש מעלה גדולה בנתינת הסכום בפעמים מרובות, כִּי לְזַכֵּךְ הַנְּפֶשׁ

עַל יְדֵי רְבוּי הַמַּעֲשֶׂה, – על ידי עשיית המעשה הטוב בפעמים רבות – הרי לבד זאת, הֵנָּה מְקַרָּא מְלֵא דְּבַר הַכְּתוּב: "פְּעֻלַת צְדָקָה לְחַיִּים", – הרבי מצין ב"הערות ותיקונים" שבסוף ה"תניא", לעיין בפסוקים במשלי י, טו, שם כתוב "פעולת צדיק לחיים" (לא המלה "צדקה" כי אם המלה "צדיק") ובמשלי יא, יא, שם כתוב "כן צדקה לחיים", שם אכן כתוב "צדקה לחיים", אבל המלה המקדימה היא לא "פעולת צדקה" כי אם "כן צדקה", והרבי אומר שם ב"הערות ותיקונים": קלה דשכינה נקראת נפש כי היא חיינו ונפשנו וכתוב כי שחה לעפר נפשנו. ולכן ארו"ל גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה להקימה מעפר מעט מעט עד כי יבא שילח:

צדקה לחיים". כפי הנראה אין הרבי רוצה להסתפק במה שיכולים לפרש ש"פעולת צדיק", היא צדקה, וכשהפסוק אומר ש"פעולת צדיק לחיים" הכוונה שהפעולה של צדקה (על דרך כמו "צדיק ה' צדקות אהב"²⁴) לחיים – אין הרבי, כפי הנראה, רוצה להסתפק בכך, שכן, כשאומרים "מקרא מלא דיבר הכתוב", צריך הדבר להיות בפרוש בפסוק, בלי ההוספה שפעולתו של צדיק היא צדקה, ולכן זה צע"ג שבפסוק אין אנו מוצאים המלים "פעולת צדקה לחיים". דְּהֵינּוּ שְׁפַעְלָתָהּ וְסִגְלָתָהּ – של צדקה, היא לְהַמְשִׁיךְ חַיִּים עֲלֵינוּ – האופן העליון יותר של חיים, מְחִי חַיִּים אֵינְסוֹף פְּרוּדֵי הוּא – להמשיך זאת לְאֶרֶץ חַיִּים, – ל"מלכות דאצילות" הנקראת "ארץ החיים", שהיא "ארץ", המדרגה התחתונה ביותר בספירות, וממנה באים ה"חיים" לכל הנבראים, נוצרים ונעשים – ימשיכו בה מ"ד"א (מדות) דאצילות" שהיא המדרגה האחרונה של "עולמות אין סוף", וה"חיים" של ז"א ומדות דאצילות הם בחינה של "חיי החיים", הִיא "שְׂכִינָת עֲגוּנו", – הנותן חזק וחיות נבראים, שְׁעֻלָּה נֶאֱמָר²⁵: "וְאַתָּה מְחִיָּה אֶת פְּלִים", – את כל הנבראים, "אתה" מוסב על "מלכות דאצילות", האותיות מאל"ף עד תי"ו עם ה' המוצאות שהן מקור האותיות, שזה המלה "אתה": א' ת'²⁶, וְהִיא סִפְת דְּוֹד הַנּוֹפֵלֶת עַד עַפָּר, – שבזמן הגלות, השכינה שנקראת "סוכת דוד" היא בגלות ובירידה עד עפר²⁷, וְכִמְאָמַר רַ"ן²⁸: "גְּלוֹ לְאֲדוּם –

24. תהלים יא, ז. 25. נחמ"י ט, ו. 26. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לעיל שהיהוה"א ספ"ב". 27. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ובפרט שבעקבות משיחא - עיין אגה"ק סוס"ט". 28. מגילה כט, א (לפי גירסת העין יעקב), הובא לעיל ח"א ספ"ז. 29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אגה"ק סוס"ח". 30. ראה ז"ח רות פד, א. 31. תהלים מד, כו. 32. ב"ב י, א. 33. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "הסיוס הבלתי רגיל" עד כי

יום חמישי ט"ו תשרי

ואמוראים, אשר כל רז לא אנס להו, - ששום סוד לא נעלם מהם, ונהירין להון שבילין דרקינע, - והיו בהירים ומאירים להם הדרכים שבשמים, כי אם לנביאים ממש, אשר היו לפנים בישראל, בשמואל - הנביא, הנקרא הרוואה, אשר הלך אליו

שאל לדרש ה' - על ידו,

על דבר האתונות

שנאבדו לאביו. - מדוע,

אכן, לא שאלו את התנאים

והאמוראים גם אודות

ענינים גשמיים? - מסביר

רבנו הזקן: כי באמת, כל

עניני אדם, לכד מדברי

תורה ויראת שמים -

אינם משנים, רק

בנבואה, - ככתוב⁵ - ו'לא

לחכמים - מגיע, לחם, -

כלומר, כל הענינים

הגשמיים, במאמר רז"ל:

"הכל בידי שמים, הוין

מיראת שמים, ו -

חכמינו ז"ל אומרים:

"שבעה דברים מקפידים

כו' - מדיעת האדם,

ומהם: אין אדם יודע כמה

משתכר כו' ומלכות בית

דוד מתי תחזור כו', -

כשיבוא המשיח, הנה השון

- פרנסה גשמית וקץ ביאת

המשיח, זה לזה. - כשם

שאין אף אחד יודע ה'קץ", כך אין בכוח אף אחד לדעת הענינים

של פרנסה. ומה שכתוב בישעיה⁸: "יועין ויחכם חרשים", -

הרי שחכם (בחכמת התורה) הוא גם "יועין" מונח שמשתמשים בו

על נתינת עצה בענינים גשמיים, וכן מה שאמר רז"ל⁹: - בנוגע

למי שעוסק בתורה לשמה: "ונתנין מן עצה ותושיה" - הרי

מובן מהפסוק וממאמר רבותינו ז"ל שתלמיד חכם הלומד תורה יש

בכוחו לתת עצות, הנינו בדברי תורה, - דוקא, הנקרא

"תושיה"¹⁰, - וא"כ "עצה ותושיה" היינו - עצות בעניני תורה,

במאמר רז"ל: "יועין" - "זה שיודע לעבר שנים - על ידי

הוספת חודש לשנה, חודש אדר, ולקבץ חרשים - מתי ראש

חודש, כו", שסוד העבור - לעבר שנים וחודשים, קרוי "עצה"

ו'סוד' בלשון תורה, כדאייתא - כפי שהגמרא אומרת בסנהדרין

דף פז, עין שם בפרוש רש"י: - שם כתוב במפורש ש"יועין"

ו"עצה" קשורים בסוד העיבור.

כב באגרת הבאה (סימן כ"ב) מתאונן רבנו הזקן על מה שחסידיים מטרידים אותו בשאלות אודות עצות בענינים גשמיים, פרנסה וכדומה, ומסביר שמתן עצות בענינים גשמיים, שייך רק לנביאים ולא לחכמי התורה. ומסיים באריכות הביאור כיצד יש לקבל יסורים גשמיים, שיתווסף על ידם ביראת

שמים ובאהבת ה'.

ליתר הבנת אגרת זו, כדאי

להעתיק תחילתה וסופה של

אגרת שלא נדפסה ב"תניא",

אלא נדפסה ב"אגרות קודש -

אדמו"ר הזקן" (קה"ת תש"מ)

סימן כד.

בתחילת אותה אגרת קובע רבנו

הזקן זמנים קבועים בהם יכולים

להיכנס אליו ל"יחידות", ולאחר

מכן הוא מתבטא בביטויים

חריפים כנגד מה ששואלים

אותו עצות בענינים גשמיים,

בטענו, בגודל ענינותו, שזה

מבלבל אותו בעניני תורה,

ובהביאו ראייה ממש רבנו

שחכמינו ז"ל אומרים: "וכי

תעלה על דעתך שמשנה רבנו

עליו השלום יושב דין כל היום

כולו - תורתו מתי נעשית".

בהמשך לכך בא חלק האגרת

שנדפס כאן ב"תניא", ולאחר

מכן מסיים רבנו הזקן, שמן

ההכרח לשמור על התקנות של

זמני הקבלה ל"יחידות" זמני

הנטיעה אליו, והוא גזר "קנסות" על אלה שלא יתנהגו כפי התקנות, וגם

מאיים ביציאה מהמדינה.

אולם, כדאי לציין, שהחסידיים הראשונים היו אומרים, שמה שאנו רואים

"מעשה רב" שאכן שואלים מהרביים עצות בענינים גשמיים, והרביים עונים

- הרי זה מפני שרבנו הזקן בעצמו "התיר" זאת ברשימה שכתב "קרוב לזמן

הסתלקותו" (נדפסה ב"אגרות קודש" שם, סימן סה), אודות המעלה של

"קרוב הדעת ועצות מרחוק בכל עניני ב"ב וכו'".

אהובי, אחי ורעי! מאהבה מסתרת - בא אני אליכם בתוכחת

מגלה. לכו נא ונזכרה! - בואו ונתדבר ביננו. וברו ימות עולם,

פינו שנות דור ודור, היותה פזאת מימות עולם, ואיה

איפוא מצאתם מנהג זה - שיפרשו להלך, באחד מכל ספרי

חכמי ישראל הראשונים והאחרונים, להיות מנהג ותקון

לשאל בעצה גשמיות, פדת מה לעשות בעניני העולם

הגשמי, אף - לא, לגדולי חכמי ישראל הראשונים פתנאים

יבא שילה" (ראה פל"ו ובכ"מ) מובן ע"פ זח"א (רלו, ב) עה"פ: באתר אחרא כו' באתר אחרא כו' והכא כו' דשכינתא תקום כו'". 1. שבת י, א. 2. ראה חולין נט, א. 3. ראה ברכות נח, ב. 4. שמואל א' פרק ט. 5. קהלת ט, יא. 6. ברכות לג, ב. 7. פסחים נד, ב. 8. ג. 9. אבות רפ"ו. 10. סנהדרין כו, ב. ובכ"מ.

יום שישי ט"ז תשרי

המעניש את בנו ומכה אותו, אין הוא משתמש בתואר "חסיד", ורק לאחר מכן, כשהוא מדבר אודות "מליץ יושר", שם הוא משתמש בתואר זה, שכן, אב המכה את בנו, הוא אכן רחמן וצדיק וחכם, אבל לא חסיד, כי חסיד אינו מכהו על כל פנים רואים אנו, שאם הבן הוא

חכם – לא ינוס לחפש לו

עזרה או מליץ יושר, רק

להיות "ישר יחזו פנימו" –

לא עם העורף שלו, כי אם

עם הפנים שלו, עם אביו –

פנים בפנים, – פנים כנגד

פנים, לסכל הכאותיו

באהבה, לטוב לו כל

הימים. והנה, למעלה

בחינת "פנים" – שלמדנו

לעיל, שמצדו של יהודי

צריך להיות ללמעלה האופן

והבחינה של "ישר יחזו

פנימו", ו"פנים בפנים",

ההיפך מהחזרת העורף, כי

אם לחזות באביו שבשמים

פנים אל פנים, הרי הבחינה

של "פנים" למעלה הוא

הרצון והחשק, אשר

אביו שבשמים משפיע

לבניו כל טוב עולמים –

גם העולם הרוחני וגם

העולם הגשמי, וְחַיִּי נֶפֶשׁ

וְגוֹף, – הרי כל זה הוא

משפיע, באהבה ורצון,

חשיקה וחפיצה, על ידי תורת חיים – שהיא – התורה היא,

רצונו ותפירתו – אשר נתן לנו, – השפעה כזו, שהיא באהבה ורצון

וכו', היא הנקראת בחינת "פנים", השפעה הבאה מהפנים ופנימיות

הרצון שלמעלה, כמו שאומרים: – בשמונה עשרה, "כי באור

פניך נתת לנו תורת חיים כו'" – לעשות בה – ועל ידה, רצונו,

ועל זה נאמר: "באור פני מלך חיים, ורצונו כו'". מה שאין

בן לעובדי גלולים, – לאומות העולם, משפיע חיי גופם¹⁴ שלא

ברצון וחשיקה וחפיצה, לכך נקראים "אלהים אחרים",

שיונקים – חיותם, מבחינת "אחרים". – לא ברצון הפנימי, כי אם

ברצון החיצוני, כפי שהוסבר בפרק כ"ב בחלק הראשון של ספר

ה"תניא", שבשעה שנותנים דבר לידיד, מסתכלים ישר בפניו

כשנותנים לו, שכן, כיוון שבנפש זה בא מהפנים ומהרצון הפנימי של

הנפש, כך גם בגוף מתבטא הדבר על ידי ההסתכלות בו בפנים,

ואילו כשנותנים דבר לשונא – מפנים את הפנים ממנו, שכן כיוון

שבנפש, הפנים, פנימיות הרצון הפנימי, מופנים ממנו, והנתינה היא

אך האמת אנד לשומעים לי, כי אהבה מקלקלת השורה¹¹, והנה היא – האהבה היא כסות עינים שלא לראות האמת, מרב אהבתם לחיי הגוף – שבגלל כך באים חסידים לבקש עצות בעינים גשמיים, כפי שיפרש להלן; בינתיים מציין רבנו הזקן, שלא

מדובר כאן חס ושלוש על

אהבת הגוף סתם, כי אם

הכוונה היא אכן: לשם

שמים, – רוצים בחיי גוף

טובים, לשם שמים, לעבד²⁶⁸

בו – עם הגוף, את ה',

ברשפי אש ושלחבת

גדולה מאהבת נפשם את

ה', – הרי למרות שזה אכן

לשם שמים, אך כיוון שהם

על כך שקועים בזה, עד

שיש להם גם אהבה לחיי

הגוף, אהבה כזו המפריעה

לסדר, הרי במילא – ועל בן

היטב חרה להם בצער

הגוף חס ושלוש ה' ירחם,

ואין יכולין לקבל כלל, –

צער ויסורים, עד ש –

הצער מעבירם על דעתם,

לכתת רגליהם מעיר

לעיר, לשאל עצות

מרחוק, – מהו אכן הטעם

שהקדוש ברוך הוא נותן

יסורים, ואיך יש להתייחס

על פי תורה לבעיות החיים

הגשמיים – אם הדרך היא לא לבקש עצות על כך אצל תלמידי

חכמים וצדיקים? ממשיך רבנו הזקן ומסביר: אלה המתהלכים לבקש

עצות איך להיפטר מהצרות הגשמיות, אין דרכם הדרך הנכונה על

פי תורה, שכן, בעשותם כך – ולא שעו אל ה' לשוב אליו ברוח

נמוכה והכנעת הגוף, לקבל תוכחתו באהבה, "כי – הרי, דוקא

את אשר יאהב ה' וכו'": – יוכיח¹² – מכאן, שבמקום להתהלך

ולחפש עצות איך להיפטר מעונשים גשמיים, על האדם לחזור

בתשובה, שהרי העונשים סימן הם שהקדוש ברוך הוא רוצה שאותו

יהודי יעשה תשובה, ויתירה מזו, על יהודי להיות שבע רצון מכך,

שכן יש לו הזכות, שדוקא אותו בחר ה' לעוררו לתשובה, כביטוי

לאהבתו המיוחדת של הקדוש ברוך הוא אליו.

וכמו אב רחמן וצדיק המכה בנו, שאין לבן חכם להפך ערף

לנום, למצא לו עזרה, או אפילו – לא מליץ ישר, לבני אביו

הרחמן והצדיק והסיד, – הרבי הרי"צ נ"ע העיר באחת

מישותיו¹³: כשרבנו הזקן מדבר בפעם הראשונה אודות אב

אגרת הקדש

אך האמת אנד לשומעים לי כי אהבה מקלקלת השורה והנה היא כסות עינים שלא לראות

האמת מרוב אהבתם לחיי הגוף לש"ש לעבוד בו את

ה' ברשפי אש ושלחבת גדולה מאהבת נפשם את

ה' וע"כ היטב חרה להם בצער הגוף ח"ו ה' ירחם

ואין יכולין לקבל כלל עד שמעבירים על דעתם לכתת

רגליהם מעיר לעיר לשאול עצות מרחוק ולא שעו

אל ה' לשוב אליו ברוח נמוכה והכנעת הגוף לקבל

תוכחתו באהבה כי את אשר יאהב ה' וכו':

וכמו אב רחמן חכם וצדיק המכה בנו שאין לבן

חכם להפוך עורף לנום למצוא לו עזרה או

אפילו מליץ יושר לפני אביו הרחמן והצדיק והסיד

רק להיות ישר יחזו פנימו עם אביו פנים בפנים

לסכול הכאותיו באהבה לטוב לו כל הימים. והנה

למעלה בחי' פנים הוא הרצון והחשק אשר אביו

שבשמים משפיע לבניו כל טוב עולמים וחיי נפש

וגוף באהבה ורצון חשיקה וחפיצה ע"י תורת חיים

שהיא רצונו ית' אשר נתן לנו כמ"ש כי באור פניך

נתת לנו תורת חיים כו' לעשות בה רצונו וע"ז נאמר

באור פני מלך חיים ורצונו כו'. משא"כ לעו"ג משפיע

חיי גופם שלא ברצון וחשיקה וחפיצה לכך נק' אלהים

אחרים שיונקים מבחי' אחוריים וכך הוא באדם הרצון

הגשמיים – אם הדרך היא לא לבקש עצות על כך אצל תלמידי

חכמים וצדיקים? ממשיך רבנו הזקן ומסביר: אלה המתהלכים לבקש

עצות איך להיפטר מהצרות הגשמיות, אין דרכם הדרך הנכונה על

פי תורה, שכן, בעשותם כך – ולא שעו אל ה' לשוב אליו ברוח

נמוכה והכנעת הגוף, לקבל תוכחתו באהבה, "כי – הרי, דוקא

את אשר יאהב ה' וכו'": – יוכיח¹² – מכאן, שבמקום להתהלך

ולחפש עצות איך להיפטר מעונשים גשמיים, על האדם לחזור

בתשובה, שהרי העונשים סימן הם שהקדוש ברוך הוא רוצה שאותו

יהודי יעשה תשובה, ויתירה מזו, על יהודי להיות שבע רצון מכך,

שכן יש לו הזכות, שדוקא אותו בחר ה' לעוררו לתשובה, כביטוי

לאהבתו המיוחדת של הקדוש ברוך הוא אליו.

וכמו אב רחמן וצדיק המכה בנו, שאין לבן חכם להפך ערף

לנום, למצא לו עזרה, או אפילו – לא מליץ ישר, לבני אביו

הרחמן והצדיק והסיד, – הרבי הרי"צ נ"ע העיר באחת

מישותיו¹³: כשרבנו הזקן מדבר בפעם הראשונה אודות אב

11. ב"ר פנ"ה, ה. 12. משלי ג, יב. 13. ראה סה"ש תש"ד ע' 15. 14. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע דלכאורה כן הוא גם בחיי נפשם.

ראה ח"א פכ"ב וספ"ג".

רק ברצון החיצוני מפני טעם איזה שהוא, אבל לא שרוצים לתת לו באמת, הרי כשם שבנפש, הפנים, הרצון הפנימי, מופנה ממנו, משתקף הדבר גם בגוף, שהפנים מופנים בשעה שנותנים לו ההשפעה. כך גם כאן – השפעת חיי הגוף לאומות העולם ניתנת רק ברצון החיצוני, בחינת "אחוריים" (הניגוד ל"פנים"), והם נקראים "אלהים אחרים". על כל פנים יוצא, שבחינת "פנים" למעלה היא ההשפעה הניתנת לבני ישראל ברצון הפנימי של הקדוש ברוך

הוא. וכך הוא באדם, הרצון והחשק – הרצון הפנימי של האדם, הוא פְּחִינַת "פְּנִים", – וכשואמרים שצריך להיות "פנים בפנים" מהאדם להקדוש ברוך הוא, הכוונה היא לקבל ברצון וחשק (ברצון פנימי) מה שניתן לו מה"פנים" שלמעלה (מהפנימיות שלמעלה), ובענייני הכוונה שיש לקבל התוכחה של הקדוש ברוך הוא (שהתבטאה ביסורים גשמיים) ברצון פנימי. ואם אינו מקבל – התוכחה, בְּאִהְבָה וְרִצוֹן – כְּאִלּוּ הוֹפֵךְ עַרְף וְאֲחֹזֵר, חֵם וְשָׁלוֹם.

אגרת הקדש

והחשק הוא בחי' פנים ואם אינו מקבל באהבה ורצון כאלו הופך עורף ואחור ח"ו.

שבת קודש י"ז תשרי

וְעֵצָה הַיְעוּצָה לְקַבֵּל – היסורים, בְּאִהְבָה, – שיהיה בכוחו של אדם לקבל את היסורים באהבה, הִיא עֵצָת ה' בְּפִי הוֹ"ל: "לְפִשְׁשׁ בְּמַעֲשָׂיו", – כפי שהגמרא¹⁵ אומרת: "אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו", אחרי אלה ממעשיו שיש לעשות תשובה עליהם, ויעשה תשובה, וְיִמְצָא לוֹ עֲוֹנוֹת הַצְּרִיכִין מִרוּק יְסוּרִים, וְיִרְאֶה לְעֵין גְּדֹל אֲהָבָתוֹ – של הקדוש ברוך הוא, אֱלֹהֵינוּ, – אהבה הַמְקַלְקֶלֶת הַשׁוֹרָה, כְּמִשַׁל מֶלֶךְ גְּדוֹל וְנֹרָא הַרוּחִין כְּכַבּוּדוֹ וּבְעֵצְמוֹ צוֹאת בְּנֵו יְחִידוֹ, מְרַב¹⁶ אֲהָבָתוֹ, – לבנו, שהרי זה חריגה מהסדר, שאכן המלך עצמו רוחץ ומנקה את הצואה, רק אהבתו הרבה של המלך אל בנו יחידו מקלקלת את השורה, שהוא עצמו רוחץ צואתו. כך יש לראות אהבתו הגדולה של

הקדוש ברוך הוא, יְקָרָה וְמוֹכָח מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָמִים בְּלִם, – העולמות הרוחניים והגשמיים, כְּמֹו שְׁבִתוֹב¹⁷: "מִה יְקָר הַסְּרֵף וְכוּ", – וכן כתוב²²: "כִּי טוֹב הַסְּרֵף מִחַיִּים כּוּ", כִּי הַסְּרֵף שֶׁהוּא בְּחִינַת אֲהָבָה, – פנימיות החסד היא אהבה, "אהבת עולם אהבתך על כן משכתך חסד", מאהבה בא חסד, הוּא חַיֵּי חַיִּים שֶׁכָּבֵל הָעוֹלָמוֹת, כְּמֹו שְׁאוּמְרִים: – בשמונה עשרה, "מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד". – הרי שחסד ואהבה הם המזון והחיים של החיים. וְאִזּו – כשיביין את אהבתו הגדולה של הקדוש ברוך הוא אלינו, המתבטאת ביסורים – וזה יעורר בו אהבה להקדוש ברוך הוא, לקבל את היסורים באהבה, אז – "גַּם ה' יִתֵּן הַטּוֹב", – מה שטוב גם בגלוי, טוב הנראה והנגלה, שרואים בעיני בשר

אגרת הקדש

ועצה היעוצה לקבל באהבה היא עצת ה' בפי הו"ל לפשפש במעשיו וימצא לו עונות הצריכין מירוק יסורים ויראה לעין גדול ונורא הרוחץ בכבודו ובעצמו צואת בנו יחידו מרוב אהבתו כמ"ש אם רחץ ה' צואת בנות ציון כו' אהבה בלב כל משכיל ומבין יקר מהות אהבת ה' אל התחתונים אשר היא יקרה וטובה מכל חיי העולמים כולם כמ"ש מה יקר חסדך וכו' כי טוב חסדך מחיים כו' כי חסדך שהוא בחי' אהבה הוא חיי החיים שבכל העולמות כמ"ש מכלכל חיים בחסד ואז גם ה' יתן הטוב ויאר פניו אליו בבחי' אהבה מגולה אשר היתה תחלה מלובשת ומסותרת בתוכחה מגולה ויתמתקו הגבורות בשרשן ויתבטלו הדינין נס"ו:

הקדוש ברוך הוא אליו – בנקותו ועונותיו על ידי יסורים. כְּמֹו שְׁבִתוֹב¹⁷: "אִם רָחִין ה' צוֹאת בְּנוֹת צִיּוֹן כּוּ, בְּרוּחַ מִשְׁפָּט¹⁹ כּוּ"²⁰. וְכַמִּים הַפְּנִים אֶל פְּנִים, – כשמסתכלים עם הפנים במים, משתקפים במים אותם פנים, כך הרי גם לב האדם לאדם, לב האדם למטה לאדם העליון – ללמעלה, הַתְּעוֹרֵר הָאֲהָבָה בְּלֵב כָּל מְשֻׁכָּל וּמְבִין יְקָר מְהוּת אֲהָבַת ה' אֶל הַתְּחַתּוֹנִים, – לאלה הנמצאים בתחתיות העולם הזה, אֲשֶׁר הִיא – אהבתו של

שזה טוב, וְיֵאָר פְּנֵינוּ אֱלֹהֵינוּ, – שהפנים והפנימיות שלמעלה יהיו באופן שיהיו נראים בפנים, וטוב לאדם למטה, בְּבְחִינַת אֲהָבָה מְגֻלָּה, אֲשֶׁר הִיְתָה תְּחִלָּה מְלֻבָּשֶׁת וּמְסוּתֶרֶת בְּתוֹכָהּ מְגֻלָּה, – הבאה מאהבה מסותרת, הרי זה יבוא באהבה גלויה ובחסדים גלויים, וְיִתְמַתְקוּ הַגְּבוּרוֹת בְּשִׁרְשָׁן, – שבשורש הרי הגבורות הן טוב, אלא שהן יורדות למטה בענין של גבורות ויסורים – הרי הגבורות יתמתקו בשרשן, וְיִתְבַטְּלוּ הַדִּינִין נֶצַח סְלָה וְעָד:

15. ברכות ה, א. 16. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע דבנמשל כ' גודל (איכות?) ובמשל רוב (כמות?)". 17. ישע"י ד, ד. 18. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכתוב - את". 19. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מש' הכולל ליה"ר דביעור חמץ". 20. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראה פרש"י שם". 21. תהלים לו, ח. 22. שם סג, ד.

יום ראשון	יא תשרי	ה'תש"ד
שיעורים. חומש: ברכה, פרשה ראשונה עם פירש"י. תהלים: ס"סה. תניא: כא. אד"ש . . . "266" בכל יום. במוצאי יוה"כ פ"ת תקנ"ו בליאזנא אמר רבינו הזקן תורה ברבים – כנהוג אז דרושים קצרים – ע"פ מי כה' אלקינו בכל קראנו אליו, אליו לא למדותיו, דער פרדס זאָגט אליו איז אורות המתלבשים בכלים דע"ס דאצילות, דער רבי דער בעש"ט זאָגט אליו איז דער אלקות וואָס אין כלים דע"ס דאצילות, דער פירוש הפשוט איז: אליו עצמות א"ס וואָס עס איז בא יעדען פשוט'ן אידען בידיעה עצמית דורך אמונה פשוטה, און דאָס איז קרובים אליו און בכל קראנו אליו עצמות א"ס און עצמות הנשמה, תפלה באמונה פשוטה איז מחבר עצמות הנשמה מיט עצמות א"ס, אז עצמות א"ס זאָל זיין דער רופא חולים און מברך השנים.	תרגום חפשי	

ה'פרדס' אומר: "אליו" הם האורות המתלבשים בכלים דעשר ספירות דאצילות; הרבי הבעש"ט אומר: "אליו" הוא האלקות שבכלים דעשר ספירות דאצילות; הפירוש הפשוט הוא: "אליו" – עצמות אין-סוף שבתודעה העצמית – על-ידי אמונה פשוטה – של כל יהודי פשוט. וזהו 'קרובים אליו', ו'בכל קראנו אליו' – עצמות א"ס ועצמות הנשמה; תפלה באמונה פשוטה מחברת את עצמות הנשמה עם עצמות א"ס, שעצמות א"ס יהיה הרופא חולים ומברך השנים.

יום שני	יב תשרי	ה'תש"ד
שיעורים. חומש: ברכה, שני עם פירש"י. תהלים: ס"סח. תניא: אך גם . . . יבא שילה ברית כרותה לתעמולה ועבודה במועצות חכמה ובקירוב הדעת שאינה חוזרת ריקם.		

יום שלישי	יג תשרי	ה'תש"ד
שיעורים. חומש: ברכה, שלישי עם פירש"י. תהלים: סט"עא. תניא: כב. אהובי . . . בפירש"י. הסתלקות אדמו"ר מהר"ש – תרמ"ג – ומ"כ בליובאוויטש. תחילת אגרת סימן כב וסופה – לא בא בדפוס באגה"ק. (נדפס בקובץ התמים חוברת שני').		

יום רביעי	יד תשרי, ערב חה"ס	ה'תש"ד
שיעורים. חומש: ברכה, רביעי עם פירש"י. תהלים: עב"עו. תניא: אך האמת . . . יאהב ה' וכו'. עירוב תבשילין. אין מוסיפין על שתי ערבות, משא"כ בהדסים. מהדרים לאגוד הלולב בסוכה ובערב יו"ט. על הלולב שתי כריכות - ומשתדלים ששתייהם תהיינה מכוסות בהדסים וערבות, גם כריכה העליונה במעט על כל פנים - ומלבד זה שלש כריכות שבהם, אוגד ההדסים והערבות עם הלולב, שלש אלו במשך טפח אחד.		

יום ראשון
תהילים:
מפרק: ס
עד פרק: סה

יום שני
תהילים:
מפרק: סו
עד פרק: סח

יום שלישי
תהילים:
מפרק: סט
עד פרק: עא

יום רביעי
תהילים:
מפרק: עב
עד פרק: עו

יום חמישי
תהילים:

מפרק: עז
עד פרק: עז

יום חמישי טו תשרי, א דחג הסוכות ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, חמישי עם פירש"י.
תהילים: עז-עח.
תניא: וכמו אב . . . הדינין נס"ו.

כשנותנים הדי' מינים לאחר לברך עליהם אומרים בפירוש שהוא במתנה על מנת להחזיר, ובפרט ביום ראשון. והוא תועלת לנותן ולמקבל. הורה אאמו"ר שיתחילו ברכת שהחינו כשהלולב בידו אחת והאתרוג בשני'.

הפטוקים כי אמרתי גו' - רק בהו"ר.

גם ביום מברכים לישוב בסוכה אחר קדוש ולא אחר המוציא.

ההנהגה בעת ברכת כוהנים (כנ"ל יום ב' דחה"ש) אנו יודעים עי"ז שרבינו הזקן הי' לוקח את הצ"צ, קודם חתונתו, תחת טליתו לנ"כ.

יום ששי
תהילים:

מפרק: עט
עד פרק: פב

יום ששי טז תשרי, ב דחג הסוכות [בחול"ל] ה'תש"ד

בקדוש הלילה: שהחינו ואח"כ לישוב בסוכה. במנחה א"א הודו אבל אומרים פתח אליהו.

שיעורים. חומש: ברכה, ששי עם פירש"י.
תהילים: עט-פב.
תניא: אהובי . . . או"נ מלו"נ.

הצ"צ סיפר: תקס"ט האָבען מיר געהערט פון זיידען דעם זעקסטען מאָל דעם ושאתם מים – הראשון – פון לקו"ת, און עס איז געווען ע"ד ווי די גמרא זאָגט (ירוש' סוכה פ"ה ה"א) שמשם שואבים. יונה האָט מקבל געווען בשמחת בית השואבה גילוי הנבואה, מיר האָבען מקבל געווען עד אין סוף, דער סוף איז אז משיח וועט קומען, שנעוץ תחלתן בסופן.

תרגום חפשי

בשנת תקס"ט שמענו, מהסבא [אדמו"ר הזקן], בפעם הששית את [המאמר] "ושאתם מים" – הראשון – שב"לקוטי-תורה", וזה היה בדומה למה שהגמרא אומרת (ירושלמי סוכה פ"ה ה"א) – שמשם שואבים. יונה [הנביא] קיבל בשמחת בית השואבה את גילוי הנבואה, אנו קבלנו עד אין-סוף, הסוף הוא שמישיח יבא, שנעוץ תחלתן בסופן.

שבת קודש
תהילים:

מפרק: פג
עד פרק: פז

שבת יז תשרי, שבת חוהמ"ס ה'תש"ד

גם בשמחה ובצהלה.

שלום עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד, דא היא סעודתא, ויתן לך - אומרים בלחש. במוסף - ומנחתם ונסכיהם אחרי פסוקי כל יום ויום. בשבת א"א הושענות.

שיעורים. חומש: ברכה, שביעי עם פירש"י.
תהילים: פג-פז.
תניא: כג. בגזירת . . . קלו' כלל.

על ידי העבודה דנסיונות מתגלה בחי' יחידה שבנפש, כמאמר חבוקה ודבוקה בך – התקשרות הנשמה באלקות, ועי"ז – טוענת עולך – בקיום התורה ומצות במסירת נפש, הנה – יחידה ליחדך – שמתגלה בחי' יחידה שבנפש, דעי"י התגלות זו נהפך יחידה שבנפש הבהמית לאלקות, שהו"ע התוקף בקיום התומ"צ בחיות פנימי, ובהרגש תענוג גדול והנאה מרובה בעבודת ה', ובכל עניני העולם הן ולאן שוין אצלו בהשואה אמיתית, כי נלקח ממנו התענוג וטוב טעם שבענינים הגשמיים.

יום ראשון

איזהו שוטה?

אמנם, לענין פסול לעדות אומר הרמב"ם (בהל' עדות ט, ט) שאדם נחשב שוטה אם השתטה בדבר אחד, למרות שבדברים אחרים הוא נוהג כאחד האדם. ומדייק מכך רבנו הזקן (ש"ת סכ"ה) כי מאחר שכאן, בהלכות אישות, לא פירש הרמב"ם מהו שוטה, יש לומר שאף שלענין עדות גם דבר אחד של שטות פוסל, הרי לענין אישות שוטה בדבר אחד בלבד אינו בגדר שוטה. אלא שלענין מעשה כתב אדה"ז, שאין לנו לזווג מדברי הבית יוסף (אה"ע קכא), שבדברי הרמב"ם בהלכות עדות נכונים גם לענין אישות וגם לענין שאר הלכות התורה, והמשתטה תמיד בדבר אחד ויחיד – בכלל שוטה יחשב.

הלכות אישות פרק יא, הלכה ו: אַבְל הַשּׁוֹטָה, אֵין בֵּית דִּין מְשַׁיֵּאֵן אֹתוֹ. מי נחשב שוטה? לענין פטור מהמצוות, נאמרו בגמרא ארבעה דברים שהעושה אותם דרך שטות, נקרא שוטה: יוצא יחידי בלילה, קורע את בגדיו, לן בבית הקברות, מאבד מה שנותנים לו (הגיגה ג.ב.). מבהיר אדמו"ר ה'צמח צדק', שבאשר לארבעה דברים אלו, אפילו אם עושה כן באופן חד פעמי – הריהו שוטה (ש"ת אה"ע קג). עם זאת, ביחס לסוגי השתטות אחרים, האדם מוגדר כשוטה רק אם דרכו לעשות כן באורח מתמשך (ראה ב"י ח"מ לה.).

יום שני

מתי יכולים לבטל שידוך?

ישנה אמנם דעה (ב"ב בשם ריא"ז), שהדין האמור קיים רק אם לא בטוח שהבעל יתפא, ואילו אם הריפוי ודאי – על האשה להמתין ככל שיידרש. וגם בענייננו, הלא ודאי שהחתן ישוחרר בתום שירותו. אך הרמב"ם לא מבדיל בין ריפוי המוטל בספק לריפוי ודאי, בכל מקרה ההמתנה לא תעלה על ששה חודשים. וכך גם במקרה שלנו: אף שהחתן ישוחרר בודאות בתום השירות, אך הכלה לא אמורה לחכות זמן כה רב, והרשות בידה לבטל את השידוך.

הלכות אישות פרק יד, הלכה ז: אִם חָלָה או תִּשָּׂש כַּחוֹ וְאִינוּ יָכוֹל לְבַעַל - יִמְתִּין שֵׁשָׁה חֳדָשִׁים עַד שְׁיִבְרִיא. מעשה ביתומה שהשתדכה, ולפני מועד החתונה גויס החתן לצבא. בעקבות זאת ביקשה הכלה לבטל את השידוך, בטענה שהיעדרות החתן תימשך זמן רב, ואין ביכולתה להמתין. הוכיח האיבני נזר' מהרמב"ם היומי, שטענתה אכן צודקת. שהרי הדברים מפורשים: בעל חולה שלא יכול לקיים עונתו, ימתין ששה חדשים, אך לא יותר מזה. ואם כך באשה נשואה, ודאי שכך בכלה שרק השתדכה – אין היא צריכה להמתין זמן רב, ומותר לה לבטל את השידוך.

(ואבני נזר חושן משפט סימן כג)

יום שלישי

בין כתובה לחלואה

נאמנותו. וכתבו הפוסקים (ש"ע ונו"כ אה"ע קב, ו) שכל זה אמור בערב על עיקר כתובה או תוספת כתובה, אבל ערב לכלה על הנדוניה שהיא נותנת לבעל, דינו כמו ערב על חוב שחייב לשלם, כיון שעל ידי הערבות שלו היא מוציאה ממון. עם זאת, במי שערב לחתן על הנדוניה, הדעות חלוקות: יש אומרים שדינו שוה לערב לכלה על הכתובה שאינו חייב לשלם, שהרי אינו מחסרו כלום; ויש אומרים שערב על נדוניה לחתן חייב כמו כל ערב.

הלכות אישות פרק יז, הלכה ט: הָעֶרֶב לְאִשָּׁה בְּכֻתֻבָּתָהּ, אֵף עַל פִּי שְׂקָנוּ מִדָּו, אִינוּ חַיִּב לְשַׁלֵּם. על עיקרו של מושג הערבות יש לתמוה: הרי "אסמכתא לא קניא" והתחייבות ממונית היא ברת-תוקף רק כאשר מדובר בהתחייבות מוגדרת? אלא מבאר המגיד משנה (מלוה ולוה כה, ו) שמפני ההנאה שיש לערב מכך שהוא נאמן על המלוה ובגללו הוא מלוה מכספו ללוה – מסכים הערב לשעבר עצמו. מעתה מובן מדוע ערב לכתובה אינו חייב לשלם, כי איש לא הוציא ממון בגלל

יום רביעי

תנו לבנותיכם נדוניה!

ואכן, דיוק לשונו של הרמב"ם בהלכה זו, מלמדנו פרק בשיטתו אודות החסל לספרי הנביאים. מסתבר, שבכל הקשור לדינים שמקורם בנביאים, שיטתו היא שאין הם נחשבים כמצוה מהתורה, אלא מדברי סופרים בלבד. דוגמה בולטת לכך אנו מוצאים בדבריו בהלכות שבת (פ"ל ה"א): "ארבעה דברים נאמרו בשבת – שנים מן התורה, ושנים מדברי סופרים והם מפורשין על ידי הנביאים. שבתורה –

הלכות אישות פרק כ, הלכה א: צִוּוּ חֲכָמִים שְׁיִמְנוּ אֲרָם מִנְּכֶסְיוֹ מַעַט לְבָתוֹ, כִּי שִׁתְּנֶשֶׂא בּוֹ. מקור הלכה זו בספר ירמיה, שם נאמר "ואת בנותיכם תנו לאנשים" (כט, ו). הגמרא (כתובות נב) לומדת שכוונת הפסוק היא – תנו לבנותיכם נדוניה, כדי שאנשים ירצו לשאת אותם! למרות זאת, ציין הרמב"ם שחובת נדוניה הינה רק תקנת חכמים.

נדוניה הינה "מדאורייתא", כוונתה רק לומר שתקנה זו כוחה גדול כמו דין מן התורה. לכן אדם מחויב לתת לבתו נכסים, אף אם בכך מתבטלת מצות ירושת הבן.

[יד איתן]

זכור ושמור; ושנתפרשו על ידי הנביאים – כבוד ועונג, שנאמר: וקראת לשבת עונג, ולקדוש ה' מכובד (ישעיה נח, יג).

ברוח זו עלינו להסביר, כי בזה שהגמרא מציינת שחובת

יום חמישי

אם החוק אינו מכיר בירושת הבעל...

הכלה, הוא עושה זאת מתוך מחשבה שהנישואין יחזיקו מעמד לאורך זמן. אין הוא מוכן להפסיד את כספו במקרה שבתו מתה סמוך לחתונה.

אבל כאן עולה השאלה – מהו הסמך ההלכתי של התקנה? והתשובה היא, שהיות שזהו מנהג המקום, הרי שכאשר הבעל התחתן עמה, היה זה על דעת שהוא מוותר על נכסיה בנסיבות כאלו. וכאמור, הבעל יכול לוותר על ירושת האשה בטרם החתונה.

עם זאת, במקומות בהם החוק הממשלתי אינו מכיר בבעל בתור יורש של אשתו – כתבו ראשונים, שאין אנו אומרים כאן "דינא דמלכותא דינא", ועל פי תורה הבעל הוא היורש.

[אנציקלופדיה תלמודית ערך ירושת הבעל]

הלכות אישות פרק כג, הלכה ה-ו: הַתְּנָה עִמָּה שְׁלֹא יִירָשָׁנָה - הָרִי וְהָ לֹא יִירָשָׁנָה . כִּמְהָ דְבָרִים אֲמֹרִים? בְּשֵׁהתְנָה עִמָּה קָרָם שְׁתַּנְשָׂא.

הרמב"ם מבדיל ואומר שבעל יכול למחול על זכותו לרשת את נכסי אשתו רק אם עשה זאת בטרם החתונה, מה שאין כן אחרי שהם כבר נישאו, אין בידו אפשרות לוותר על זכותו בתור יורש.

לדברים אלו יש השלכה מעניינת:

במשך ההיסטוריה, היו קהילות מישראל אשר קבעו תקנה שבמקרה בו האשה הלכה לעולמה בתוך השנה הראשונה לחתונה ללא ילדים – נכסיה אינם עוברים לבעלה, אלא חוזרים להוריה.

בתקנה זו יש טעם והגיון. כאשר אבא נותן נדוניה לבתו

יום שישי

להחליפם באומה אחרת - אי אפשר

בארצות אשכנז וצרפת, ולא בספרד ובמצרים. אי לכך, לא חשו הרמב"ם והבית יוסף להזכיר אודותיו. גם כיום, יש הטוענים כי החרם מחייב רק אשכנזים, ולא ספרדים (ראה שו"ת מהר"ם אלאשקר סי' צה).

דרך אגב, רבנו גרשום מכוונה "מאור הגולה". אחד ההסברים לכך, משום שתקנותיו "מונעות" מה' להחליף אותנו באומה אחרת.

הא כיצד? – כידוע, מתן תורה היה "יום חתונתו" של הקב"ה עם כנסת ישראל. הקב"ה לא יבחר אומה נוספת במקביל לנו, שהרי רבנו גרשום אסר לישא שתי נשים; מאידך, הוא לא יגרש אותנו על מנת להחליפנו באומה אחרת, שהרי אין לגרש אשה בעל כורחה (לקו"ש כג, עמ' 341).

הלכות גירושין פרק א, הלכה ב: הָאִשָּׁה מִתְנַרְשֵׁת לְרִצּוֹנָה וְשֹׁלֵא לְרִצּוֹנָה.

לפני כאלף שנה, תיקן רבנו גרשום חרם חמור שבעל לא יגרש אשה בניגוד לרצונה. למרבה הפלא, הרמב"ם מתעלם לגמרי מהחרם, אלא כותב בצורה סתמית ש"האשה מתגרשת ברצונה ושללא ברצונה", וכן כתב הבית יוסף. היתכן?!

המהרש"ל טוען, שבימי הרמב"ם עדיין לא התפשט חרם דרבנו גרשום. רק בדורות מאוחרים יותר התקבלה התקנה על ידי הקהילות ללא עוררין, ולכן בזמננו אסור לגרש אישה בעל כורחה (שו"ת מהרש"ל סי' לג).

אבל קיים הסבר נוסף. חרם דרבנו גרשום התקבל בעיקר

שבת-קודש

גט בעברית וחתימה באנגלית...

שהוא הגט עליו חתמו. ואילו כאן כותב הרמב"ם כי בנוסף לזיהוי לשון הגט, העדים צריכים להכיר את "הכתיבה", היינו מראה הגט ותבניתו!

ויש לבאר:

כאשר העדים חתמו בכתב זהה לזה שבו נכתב נוסח הגט, ניתן להסתפק בכך שהעדים יזהו את הגט על פי לשון הגט.

ואולם, אם הגט עצמו נכתב בשפה אחת ואילו חתימתם היא בכתב שונה – הואיל וחתמו בכתב אחר, לא די בכך שהגט הוקרא בפניהם, אלא צריך שיהו גם את תבנית הגט ומראהו.

[מעשה רוקח]

הלכות גירושין פרק ד, הלכה ז: גַּט שֶׁכָּתוּב בְּכֶתֶב מִן הַלְשׁוֹנוֹת, וְעָרְיוּ חוֹתְמֵי בְּכֶתֶב אַחֵר - כָּשֶׁר, וְהוּא שִׁיחֵיו מִכִּירֵין לְשׁוֹן הַכֶּתֶב וּכְתָבָה.

אם הגט נכתב באנגלית, למשל, והעדים חתמו בלשון הקודש – הגט כשר בתנאי שהעדים יזהו את שפת הגט ואת תבנית הגט.

ולכאורה, הדבר סותר לדברי הרמב"ם לעיל (פ"א, כג) באותו עניין שהעדים כלל לא צריכים לדעת קרוא וכתוב, אלא די שיקראו בפניהם את נוסח הגט ולצורך אישור חתימתם עליהם לזהות רק את לשון הגט ולהיות בטוחים

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום - יא יז תשרי ה'תשס"ח

יום ראשון

הלכות אישות פרק יא

א. הנושא בתולה שנתאלמנה או נתגרשה או נחלצה [ע"י אחי בעלה שמת] - אם מן הארוסין נתאלמנה או נתגרשה או נחלצה, כתבתה מאתים; ואם מן הנשואין, כתבתה מאה מנה, שמונשאת הרי היא כבעולה. וכן הנושא בתולה משחררת [מהיותה שפחה כעניית] או גיורת או שבויה [בידי גויים] - אם נשתחררה השפחה ונתגירה הגויה ונפדית השבויה, והן פחותות משלש שנים ויום אחד - כתבתן מאתים; ואם היו בנות שלש שנים ויום אחד ומעלה, כתבתן מאה.

ב. ומפני מה תקנו חכמים לאלו כתבה מאה ואף על פי שהן בתולות? האיל וחקת הנשואה שתבעל, וחקת השפחה והנכרית והשבויה שתבעל, תקנו להן מאה בין נבעלו בין לא נבעלו, והרי הן כבעולות לכל דבר.

ג. מפת עץ [קיבלה מכה ונפלו בתוליה] כתבתה מאה; אפלו נשאה על מנת שהיא בתולה שלמה ונמצאת מפת עץ - כתבתה מאה. קטנה בת שלש שנים ולמטה שנבעלה, אפלו בא עליה אדם גדול - כתבתה מאתים; סופה שתחזר בתולה פשאר התולות. וכן גדולה שבא עליה קטן מכן תשע שנים ולמטה - כתבתה מאתים, כאלו לא נבעלה כלל; שביאת בן תשע שנים ויום אחד ביאה, פחות מזה אין ביאתו ביאה.

ד. בתולה שהיא בוגרת, או סומא, או אילונית [דומה לאיל זכר ואינה מולידה] - כתבתן מאתים; אבל החרשת והשוטה, לא תקנו להן חכמים כתבה. השוטה, לא תקנו לה נשואין כלל; והחרשת, אף על פי שיש לה נשואין מדבריהם [מדוברין], לא תקנו לה כתבה, כדי שלא ימונעו ולא ישאו אותה. וכשם שאין לה כתבה, כך אין לה מזונות, ולא תנאי מתנאי כתבה; ואם פנסה [נשאה כשהיא] חרשת ונתפקחה - יש לה כתבה ותנאי כתבה, וכתבתה מאה.

ה. נשא חרשת או שוטה וכתב לה מאה מנה - כתבתן קימת, מפני שרצה להדיק נכסיו.

ו. חרש או שוטה שנשאו נשים פקחות - אף על פי שנתפקח החרש ונשתפה השוטה, אין לנשיהן עליהן כלום [שום תביעה]; רצו לקמן אחר שהבריא, יש להן כתבה מאה. ואם בית דין הן שהשיאו את החרש, וכתבו לה כתבה על נכסיו - נוטלת כל מה שכתבו לה בית דין; אבל השוטה, אין בית דין משיאין אותו - במקום שאין תקנת חכמים עומדת, לא תקנו לו נשואין. וכן קטן - לא תקנו לו חכמים נשואין, האיל וסופו לבוא לידי נשואין גמורין. ומפני מה תקנו נשואין לקטנה ואף על פי שהיא באה לידי נשואין גמורין? כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר

[זנות]. ואין משיאין את הקטן עד שבדקין אותו ויודע שהביא סימנין.

ז. קטן, אפלו בן תשע שנים ויום אחד, שנשא אשה - אין לה כתבה; ואם הגדיל וקיימה [נשאר להיות בעלה] אחר שהגדיל, יש לה עקר כתבה מנה. וכן גר שנתגרר הוא ואשתו - כתבתה מנה, שעל מנת בן קיימה.

ח. כל בתולה שכתבתה מאתים, יש לה טענת בתולים; וכל שכתבתה מנה, או שלא תקנו לה חכמים כתבה - אין לה טענת בתולים. והמתניח עם ארוסתו קדם נשואין, אין לו טענת בתולים.

ט. ומה היא טענת בתולים? זה שנשא בתולה שחוקתה שהיא בתולה, וטוען ואומר 'לא מצאתיה בתולה'. וישני סימנין הן לכתולים - האחד, דמים ששותתין ממנה בסוף ביאה ראשונה; והשני, הדחק שימצא בה בביאה ראשונה בשעת התשמיש.

י. הנושא בתולה שכתבתה מאתים, וטוען ואמר לא מצאתיה בתולה - שואלין אותה: אם אמרה 'אמת הוא, לא מצאתי בתולה, מפני שנפלתי והכני עץ או קרקע והלכו בתולי' - הרי זו נאמנת, ותחזר כתבתה למנה. אף על פי שהוא טוען ואומר 'שמא איש בא עליך ואין לך כלום' - אין משגיחין בטענתו; ויש לו להחרים סתם [להטיל חרם סתמי] שלא בא עליה איש, שאין הדבר לו ודאי.

יא. אמרה היא: 'אמת אמר שלא מצאתי בתולה, ואיש בא עלי באנס אחר שנתארסתי לו' - הרי זו נאמנת, וכתבתה מאתים כמו שהיתה; ואם טען ואמר: 'שמא עד שלא ארסתיך נאנסת ומקחי מקח טעות, או אחר שארסתיך נבעלת ברכונך' - הרי זה מחרים סתם על מי שטוען שקר כדי לחיבני ממון שאיני חייב בו.

יב. טען ואמר: 'לא מצאתיה בתולה', והיא אומרת: 'לא בא עלי ועדין בתולה אני' - בודקין אותה, או חוזר ובעל בפני עדים. אמרה: 'בא עלי ובתולה מצאתי ככל התולות, ושקר הוא טוען' - שואלין אותו ואומרין לו: 'מה היה הדבר עד שאמרתי שאינה בתולה? אם אמר מפני שלא מצאתי דם - בודקין במשפחתה שמא אין להם דם כלל, לא דם נדה ולא דם בתולים; אם נמצאו בלן בן, הרי זו כחוקתה. לא נמצאו בנות משפחתה בן - בודקין אותה, שמא חלי גדול יש בה שיביש לחלוחית האיברים, או שמא היתה מתענה ברכב. ומרטיבין [רוחצים] אותה ומאכילין אותה ומשקין אותה עד שתבריא, ותבעל שניה, ונראה אם תוציא דם או לאו. ואם אין שם לא חולי ולא רעב ולא פיוצא בו - הרי זו טענת בתולים; ואף על פי שמצא דחק בעת התשמיש, הואיל ולא נצא דם, אין כאן בתולים - שכל בתולה יש לה דם, בין קטנה בין נערה בין בוגרת, אלא מפני החולי כמו שאמרנו. ואם אמר

ואלו הן: לרפאתה אם חלתה, ולפדותה אם נשפית, לקברה כשתמות, ולהיות נזונית מנכסיו ויושבת בביתו אחר מותו כל זמן אלמנותה, ולהיות בנותיה ממנו נזונות אחרי מותו עד שיתארסו, ולהיות בניה הנזרים ממנו יורשין כתבתה יותר על חלקם בירשה שעם אחיהם מאשה אחרת.

ג. והארבעה שזוכה בהן, כלם מדברי סופרים, ואלו הן: להיות מעשה ידיה שלו, ולהיות מציאתה שלו, ושיהא אוכל פרות כל נכסיה בחייה, ואם מתה בחייו יירשנה; והוא קודם לכל אדם בירשתה.

ד. ועוד תקנו חכמים, שיהיו מעשה ידי האשה כנגד [תמורת] מזונותיה, ופדיונה כנגד [תמורת] אכילת פרות נכסיה, וקבורתה כנגד [תמורת] ירשתו לכתבתה. לפיכך אם אמרה האשה 'איני נזונית [מתפרנסת ממנו] ואיני עושה' [איני מביאה לו רווחי עבודתי] - שומעין לה, ואין כופין אותה; אבל אם אמר הבעל 'איני יגף ואיני נוטל כלום ממעשה ידיך' - אין שומעין לו, שמא לא יספיקו לה מעשה ידיה במזונותיה. ומפני זה יחשבו המזונות כתנאי הכתבה. ה. כל הדברים האלו, אף על פי שלא נכתבו בשטר כתבה, ואפלו לא כתבו כתבה עדין, אלא נשא סתם - כיון שנשא, זכה הבעל בארבעה דברים שלו, וזכת האשה בעשרה דברים שלה, ואינו צריכין לפרש.

ו. התנה הבעל שלא יתחייב באחד מן הדברים שהוא חייב בהן, או שהתנת האשה שלא יזכה הבעל באחד מן הדברים שהוא זוכה בהן - התנאי קיים, חוץ משלשה דברים שאין התנאי מועיל בהן, וכל המתנה עליהן תנאו בטל, ואלו הן: עונתה, ועקר כתבתה, וירשתה.

ז. כיצד? התנה עם האשה שאין לה עליו עונה, תנאו בטל ותייב בעונתה - שהרי התנה על מה שכתוב בתורה, ואינו תנאי מוזן.

ח. התנה עמה לפחת מעקר כתבה, או שכתב לה מאתים או מאה עקר כתבה וכתבה לו שנתקבלה מהן כף וכף והיא לא נתקבלה [אלא מחלה לו] - תנאו בטל; שכל הפוחת לכתולה ממאתים ולא למנה ממנה, הרי זו בעילת זנות.

ט. התנת עמו אחר שנשאה שלא יירשנה - תנאה בטל, ואף על פי שירשת הבעל מדברי סופרים, עשו חזוק לדבריהם כשל תורה, וכל תנאי שבירשה בטל ואף על פי שהוא מוזן, שנאמר בה: "לחקת משפט לדורותיכם". ובשאר הדברים תנאו קיים, כגון שהתנה עמה שאין לה שאר וכסות, על מנת שלא יאכל פרות נכסיה; וכל כיוצא בזה, תנאו קיים.

י. כמה מזונות פוסקין לאשה? פוסקין לה לחם שתי סעודות בכל יום, סעודה בינונית של כל אדם באותה העיר שאינו לא חולה ולא גרָגָרָן [רעבתן]; ומאותו מאכל של אנשי אותה העיר, אם חטים חטים, ואם שעורים שעורים, וכן ארז או דחן, או משאר מינין שנהגו בהן. ופוסקין לה פרפרת [תיבול] לאכל בה את הפת, כגון

מפני שלא מצאתי דחק, אלא פתח פתוח [בעולה] מצאתי - שואלין על שנותיה: שמא בוגרת היא, שרב הבוגרות אין להן דחק שמרגישין בו הרבה, שהרי גדלה ונתרפו איבריה וכלו בתוליה. ואם לא בגרה עדין, אומרים לו: 'שמא הטיחה או בעלתה בנחת, ולפיכך לא הרגשתה בדחק; אם אמר 'לא כי אלא ודאי פתח פתוח הק' - הרי זו טענת בתולים לכל בתולה שלא בגרה, בין קטנה בין נערה, בין בריאה בין חולה; שכל בתולה נערה, פתחה סתום הוא; ואף על פי שציצא הדם, הואיל ומצא פתח פתוח, אין כאן בתולים.

יג. יש גאונים שהורו, שהבוגרת אין לה טענת דמים, ויש לה טענת פתח פתוח. ואין דרך הפלמוד מראה דבר זה, וטעות היתה בנסחאות שלהן; וכבר בדקתי על ספרים רבים וקדמונים, ומצאתי שהדבר כמו שאמרנו, שאין לבוגרת אלא טענת דמים בלבד.

יד. חכמים הם שתקנו עקר כתבה לאשה; והם התקינו ואמרו שכל הטוען טענת בתולים והאשה מכחשת אותו - נאמן, ועליה להביא ראיה, לא על האישי; שחזקה היא שאין אדם טורח בסעודה [בנישואין] ומפסידה [ע"י שמשקר שהיא לא בתולה] והופך שמחתו אכל.

טו. ועד מתי יש לו לטען טענת בתולים? אם נסתרה [נתייחדה עמו] - מיד; ואם לא נסתרה - אפלו לאחר שלשים יום.

טז. הורו כל הגאונים, שזה שאמרו חכמים שהוא נאמן אם הכחישתו, להפסידה עקר הכתבה, אבל התוספת יש לה, אלא אם כן נודע בראיה ברורה שהיתה בעולה, או שהודת [הודתה] לו שהיא בעולה קדם שתתארס והטענתו לפיכך יש לו להשביעה בנקיטת חפץ [תפיסת חפץ קדוש], כדין כל הנשבעין ונוטלין [קבוצה טובעים שנוטלין ממון רק בשבועה], ואחר כך תגבה התוספת. ואין לה היא להשביעו שלא מצאה בתולה ואחר כך תפסיד עקר כתבה, שחזקה היא שאין אדם טורח בסעודה ומפסידה; ויש לה להחרים סתם על מי שטוען עליה שקר.

יז. הרי שרצה לקיימה אחר שהפסידה עקר כתבתה - חוזר וכותב לה מאה, לפי שאסור לו לאדם לשהות עם אשתו שעה אחת בלא כתבה, כמו שבארנו.

הלכות אישות פרק יב

א. כשנשאה אדם אשה, בין בתולה בין בעולה, בין גדולה בין קטנה, אחת בת ישראל ואחת הגויה או המשחררת [-שפחה כנענית לשעבר] - יתחייב לה בעשרה דברים, וזוהי בארבעה דברים.

ב. והעשרה, שלשה מהן מן התורה, ואלו הן: "שארה כסותה ועונתה". "שארה", אלו מזונותיה; "כסותה", כמשמעה; "עונתה", לבוא עליה בדרך כל הארץ. והשבעה מדברי סופרים, וכלן תנאי [תקנות] בית דין הם. האחד מהן, עקר כתבה; והשאר הן הנקראין תנאי כתבה,

אף על פי שהוא אמוד. וכן מי שגשפתטה - בית דין יורדין לנכסיו ומוכרין, וזנין אשתו ובניו ובנותיו שהן בני שש או פחות ומפרנסין אותן.

יח. יש מן הגאונים שהורה, שאין פוסקין מזונות לאשה שהלך בעלה או שמת בעלה, עד שיהיה שטר כתבה יוצא מתחת ידה; ואם לא תוציא שטר כתבה, אין לה מזונות; שמה נטלה כתבתה מבעלה, או מחלה כתבתה לו, שאין לה מזונות, כמו שיתבאר. ויש מי שהורה שפוסקין לה בחזקת שלא נטלה ולא מחלה, ואין מצריכין אותה להביא כתבה. ולזה דעתי נוטה במי שהלך בעלה, הואיל ויש לה מזונות מן התורה. אבל אם מת בעלה - אין לה מזונות עד שתביא כתבה, מפני שהיא אוכלת בתקנת חכמים, ועוד מפני שזונות מנכסיו יורשין, ויעולם טוענין ליהורש. **יט.** הלך בעלה, ולוהתה ואכלה - כשיבוא חוב לשלם. עמד אחד מדעת עצמו וזנה משלו - אם יבוא הבעל אינו חייב לשלם לו, אלא הרי זה אבד את מעותיו, מפני שלא צוהו לזונה, והיא לא לוהתה ממנו.

כ. הבעל שאמר לאשתו בשעה שהלך: 'טלי מעשה ידיך במזונותיך' - אין לה מזונות, שאלו לא רצת בדבר זה ולא סמכה דעתה, היה לה לתבעו או לומר לו 'אין מעשה ידי מספיקין לי'.

כא. הרי שעמדה בדין ופסקו לה מזונות ומכרו בית דין ונתנו לה, או שמכרה לעצמה, ובא הבעל וטען ואמר: 'הנחת לי מזונות' - הרי זו נשבעת בנקיטת חפץ (באחיות חפץ קדוש) שלא הניח לה. לא תבעה ולא מכרה אלא שהת עד שבא, הוא אומר 'הנחת לי', והיא אומרת 'לא הנחת, אלא ליתמי מזה ונתפרנסתי' - נשבע שבועת הסת (שבועה שהסיתו עליו חכמים, ללא נקיטת חפץ) שהניח לה, ונפטר; וישאר החוב עליה.

כב. מכרה משלטלין ואמרה 'במזונות מכרתתי', והוא טוען ואומר 'מזונות הנחתתי' - נשבעת שבועת הסת שלא הניח. הרי שלא תבעה ולא לוהתה ולא מכרה, אלא דחקה עצמה ביום ובלילה, ועשת ואכלה - אין לה פלוג.

כג. המדיר את אשתו מלהנות לו, בין שפרש עד זמן פלוני, בין שלא פרש אלא סתם - ממתינין לו שלשים יום: אם תמו ימי נדרו, או שלא תמו והתיר נדרו - הרי מוטב; ואם לאו - יוציא ויתן כתבה. ובאותן השלשים יום תהיה היא עושה ואוכלת, ויהיה אחד מחבריו מפרנס אותה דברים שהיא צריכה להן יתר על מעשה ידה, אם אין מעשה ידה מספיקין לכל.

כד. המדיר את אשתו שלא תטעם אחד מכל הפרות - ממתינין לו שלשים יום; יתר על כן, יוציא ויתן כתבה; אפלו הדירה שלא תטעם מאכל רע, אפלו הדירה ממין שלא אכלה אותו מימיה - יוציא אחר שלשים יום ויתן כתבה. נדרה היא שלא תאכל אחד מכל מן הפרות, וקנים לה הוא את נדרה, או שגדרה בנזיר (נזירות) ולא הפר לה - אם רצה שתשב תחתיו ולא תאכל פרות או תהא נזירה

קטניות או ירקות וכיוצא בהן; ושמן לאכילה, ושמן להדלקת הנר, ופרות; ומצט זין לשמות, אם היה מנהג המקום שישתו הנשים זין. ופוסקין לה שלש סעודות בשבת, ובשר או דגים כמנהג המקום. ונותן לה ככל שבת ושבת מצה כסף (מטבע ששווי אחד מ'ו' דינר) לצרכיה, כגון לכבוס או למרחץ וכיוצא בהן.

יא. כמה דברים אמורים? בעני שבשיראל. אבל אם היה עשיר, הכל לפי עשרו; אפלו היה ממונו ראוי לו שיעשה לה כמה תבשילי בשר בכל יום, כופין אותו ופוסקין לה מזונות כפי ממונו. ואם היה עני ביותר ואינו יכול לתן לה לחם שהיא צריכה לו - כופין אותו להוציא, ותהיה כתבתה חוב עליו עד שתמצא ידו ויתן.

יב. בעל שרצה לתן לאשתו מזונותיה הראויות לה, ותהיה אוכלת ושותה לעצמה והוא אוכל ושותה לעצמו - הרשות בידו; ובכבוד שיאכל עמה מלילי שבת ללילי שבת.

יג. האשה שפסקו לה מזונות והותרו (ונותרו), המותר לבעל. היה בעלה כהן - אינו נותן לה כל מזונותיה תרומה, מפני שטרח גדול הוא לה לשמרן מדבר המטמאן לאכלן בטהרה; אלא נותן לה מחצה חלין ומחצה תרומה.

יד. כשם שאדם חייב במזונות אשתו, כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בני שש שנים. מכאן ואילך, מאכילין עד שיגדלו בתקנת חכמים; ואם לא רצה - גוערין בו ומכלימין אותו ופוצרין (מפצירין) בו. ואם לא רצה - מכריזין עליו בצבור ואומרים: 'פלוני אכזרי הוא ואינו רוצה לזון בניו, והרי הוא פחות מעוף טמא שהוא זן את אפרותיו'. ואין כופין אותו לזנום אחר שש.

טו. כמה דברים אמורים? באיש שאינו אמוד כבעל ממון ואין ידוע אם ראוי לתן צדקה או אינו ראוי; אבל אם היה אמוד שיש לו ממון הראוי לתן ממנו צדקה המספיקת להן - מוציאין ממנו בעל פרוהו משום צדקה, וזנין אותן עד שיגדילו.

טז. מי שהלך למדינה אחרת, ובאה אשתו לבית דין לתבע מזונות - שלשה חדשים הראשונים מיום הליכתו אין פוסקין לה בהן מזונות, תזקה היא שאין אדם מניח ביתו ריקן. מכאן ואילך פוסקין לה מזונות; ואם היו לו נכסים - בית דין יורדין לנכסיו ומוכרין למזונותיה. ואין מחשבין עמה על מעשה ידה (אם הם מספיקים לה) עד שיבוא בעלה; אם מצא שעשת, הרי זה שלו. וכן אם לא עמדה בדין אלא מכרה לעצמה למזונות - מכרה קנים; ואינה צריכה הכרזה (מכירה פומבית לכל המרבה) ולא שבועה (שארין ביזה משל בעלה) עד שיבוא בעלה ויטען, או עד שתבוא לגבות כתבתה אחר מותו, מגלגלין (מוסיפין) עליה (בשבועתה) שלא מכרה אלא למזונות שהיא צריכה להן.

יז. וכשם שבית דין מוכרין למזון האשה שהלך בעלה, כך מוכרין למזון בניו ובנותיו שהן בני שש שנים או פחות; אבל יתר על שש, אין זנין אותן מנכסיו שלא בפניו

בַּעֲנִיּוֹת [אשה עניה], שְׁנֵה אַחַת יָקִים [יחיה איתה בנדור]; יִתַּר עַל כֵּן - או יִתִּיר נְדָרוֹ, או יוֹצִיא וַיִּתֵּן כְּתֻבָּה. וּבְעֵשִׂירוֹת, שְׁלֹשִׁים יוֹם יָקִים; יִתַּר עַל כֵּן - או יִתִּיר נְדָרוֹ, או יוֹצִיא וַיִּתֵּן כְּתֻבָּה.

ט. הַדִּירָה שְׁלֵא תִלָּךְ לְמִרְחֵץ - בְּכַרְפִּים [ערים גדולות], שֶׁבֶת אַחַת [שבוע]; וּבְכַרְפִּים, שְׁתֵּי שִׁבְתוֹת. שְׁלֵא תִנְעַל מִנְעַל - בְּכַרְפִּים, שְׁלֹשֶׁה יָמִים; וּבְכַרְפִּים, מַעַת לַעַת. יִתַּר עַל זֶה - או יִתִּיר נְדָרוֹ, או יוֹצִיא וַיִּתֵּן כְּתֻבָּה.

י. הַדִּירָה שְׁלֵא תִשְׁאֵל וְשְׁאֵל תִּשְׁאֵל מִכְּלֵי הַבַּיִת שְׁדָרְךָ כָּל הַשְּׂכָנוֹת לְשֵׂאל אוֹתָן וּלְהִשְׁאִילָן, כְּגוֹן נֶפֶשׁ וּכְבָרָה וְרַחֲמִים וְתַנּוּר וְכִיּוֹצֵא בֵּהֶן - יִתִּיר נְדָרוֹ, או יוֹצִיא וַיִּתֵּן כְּתֻבָּה, מִפְּנֵי שְׂמִיּאָה [מוציא לה] שֵׁם רַע בְּשִׁכּוּנוֹתֶיהָ. וְכֵן הִיא שְׁנִדְרָה שְׁלֵא תִשְׁאֵל וְשְׁאֵל תִּשְׁאֵל נֶפֶשׁ וּכְבָרָה וְרַחֲמִים וְתַנּוּר וְכִיּוֹצֵא בֵּהֶן, וְשְׁלֵא תִתְאַרְגַּב בְּגָדִים נְאִים לְכִנּוּהַ בְּמִקּוֹם שְׁדָרְךָ לְאַרְגַּב אוֹתָן לְבָנִים - תִּצַּא שְׁלֵא בְּכְתֻבָּה, מִפְּנֵי שְׂמִיּאָתוֹ שֵׁם רַע בְּשִׁכּוּנוֹתָיו שֶׁהוּא פִּילִי [קמצו].

יא. מְקוֹמוֹת שְׁדָרְךָ שְׁלֵא תִצַּא אִשָּׁה בְּשׂוֹק בְּכַפֵּחַ שְׁעַל רֵאשִׁיהָ בְּלִבָּד עַד שִׁיְהִיָּה לָהּ רִדִּיד [צעיר] הַחֹפֶה אֶת כָּל גּוּפָהּ כְּמוֹ טְלִית - נוֹתֵן לָהּ בְּכָלל הַכְּסוֹת רִדִּיד הַפְּחוֹת [הזול] בְּכָל הַרְדִּידִין; וְאִם הָיָה עֲשִׂיר - נוֹתֵן לָפִי עֲשָׂרוֹ, כְּדֵי שִׁתְּצַא בּוֹ לְבֵית הָאָבֶל או לְבֵית הַמִּשְׁתָּה; לָפִי שְׁכָל אִשָּׁה יֵשׁ לָהּ לְצִאָת וּלְיִלְךָ לְבֵית אֲבִיהָ לְבִקְרוֹ, וּלְבֵית הָאָבֶל וּלְבֵית הַמִּשְׁתָּה לְגַמְלָה חֶסֶד לְרַעוּתֶיהָ וּלְקְרוּבוֹתֶיהָ, כְּדֵי שִׁיבֹאוּ הֵם לָהּ - שְׂאִינָה בְּבֵית הַסֹּהֵר עַד שְׁלֵא תִצַּא וְלֹא תְּבֹא. אֲבָל גְּנָאִי הוּא לְאִשָּׁה שֶׁתִּהְיֶה יוֹצֵאָה תְּמִיד, פַּעַם בַּחוּץ פַּעַם בְּרַחֲבוֹת; וְיֵשׁ לְבַעַל לְמַנַּע אִשְׁתּוֹ מִזָּה, וְלֹא יִנְיֻחָה לְצִאָת אֵלָּא כְּמוֹ פַּעַם אַחַת בְּחֻדֶשׁ או פַּעַמִּים בְּחֻדֶשׁ, כְּפִי הַצָּרְךָ; שְׂאִין יָפִי לְאִשָּׁה אֵלָּא לִישָׁב בְּנוּת בֵּיתָהּ, שְׂכָף כְּתוּב: "כָּל כְּבוֹדָה בַּת מְלָךְ, פְּנִימָה".

יב. הַמְדִיר אֶת אִשְׁתּוֹ שְׁלֵא תִלָּךְ לְבֵית אֲבִיהָ - בְּזִמְנֵן שֶׁהֵן עֲמָה בְּעִיר, חֻדֶשׁ אֶחָד מִמֵּתִינִין לוֹ; שְׁנַיִם, יוֹצִיא וַיִּתֵּן כְּתֻבָּה. וּבְזִמְנֵן שֶׁהֵן בְּעִיר אַחֲרָת, רִגְלָה אֶחָד מִמֵּתִינִין לוֹ; שְׁנַיִם, יוֹצִיא וַיִּתֵּן כְּתֻבָּה.

יג. הַמְדִיר אֶת אִשְׁתּוֹ שְׁלֵא תִלָּךְ לְבֵית הָאָבֶל וּלְבֵית הַמִּשְׁתָּה - או יִתִּיר נְדָרוֹ, או יוֹצִיא וַיִּתֵּן כְּתֻבָּה: שְׁזָה כְּמִי שְׂאִסְרָה בְּבֵית הַסֹּהֵר וְנִעַל בְּפִנְיָהּ. וְאִם הָיָה טוֹעֵן מִפְּנֵי כְּנִי אָדָם פְּרוּצִין שְׂיֵשׁ בְּאוֹתוֹ בֵּית הָאָבֶל או בְּבֵית הַמִּשְׁתָּה, וְהִחֲזִק שֵׁם פְּרוּצִין - שׁוּמְעֵין לוֹ.

יד. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ: 'אֵין רְצוֹנִי שִׁיבֹאוּ לְבֵיתִי אֲבִיךָ וְאִמְךָ אַחֲרֶיךָ' - שׁוּמְעֵין לוֹ, וְתִהְיֶה הִיא הוֹלֶכֶת לָהֶם כְּשִׂיבָרַע לָהֶן דְּבָר; וְתִלָּךְ לְבֵית אֲבִיהָ פַּעַם בְּחֻדֶשׁ, וּבְכָל רִגְלָה וְרִגְלָה. וְלֹא יִכְנָסוּ הֵן לָהּ, אֵלָּא אִם אָרַע לָהּ דְּבָר גְּדוֹל כְּגוֹן חֲלִי או לְדָה - שְׂאִין כּוֹפִין אֶת הָאָדָם שִׁיכְנָסוּ אַחֲרֵים לְרִשׁוֹתוֹ. וְכֵן הִיא שְׂאִמְרָה: 'אֵין רְצוֹנִי שִׁתְּכָנַס אֲצִלִּי אִמְךָ וְאַחֲרֶיךָ, וְאֵינִי שׁוֹכְנֶת עִמָּךְ בְּחֻצֵר אַחַת, מִפְּנֵי שְׂמִירְעֵין לִי וּמְצַרִין לִי' - שׁוּמְעֵין לָהּ; שְׂאִין כּוֹפִין אֶת הָאָדָם שִׁיבֹאוּ אַחֲרָים עִמּוֹ בְּרִשׁוֹתוֹ.

- תִּשָּׁב; וְאִם אָמַר: 'אֵינִי רוֹצֵה בְּאִשָּׁה נּוֹדְרָת' - יוֹצִיא וַיִּתֵּן כְּתֻבָּה, שֶׁהִרִי הָיָה בְּיָדוֹ לְהַפִּיר וְהוּא קִים לָהּ בְּרִצּוֹנוֹ.

הַלְכוֹת אִישׁוֹת פֶּרֶק יג

א. כְּמָה הַכְּסוֹת שֶׁהוּא חֲזִיב לָתֵן לָהּ? בְּגָדִים שֶׁל חֲמִשִּׁים זוּז מִשְׁנֵה לְשִׁנָּה, מִמְּטָבַע אוֹתָן הַיָּמִים, שְׁנִמְצָאוּ הַחֲמִשִּׁים, שִׁשָּׁה דִּינָרִין וְרַבִּיעַ דִּינָר כֶּסֶף. נוֹתֵינִין לָהּ תְּרֵשִׁים בִּימֹת הַגְּשָׁמִים, וְלוֹכְשֵׁת בְּלִיִּתִּיהֶן [בגדים שנתיישנו] בִּימֹת הַחֶמְדָּה. וְהֵם מוֹתֵר הַכְּסוֹת [בגדים שנשחקו] - הָרִי הֵן שְׁלֵא, כְּדֵי שִׁתְּחַפְּסֶה בֵּהֶן בִּימֵי גִדְתָּהּ. וְנוֹתֵינִין לָהּ חֲגוֹר לְמִתְנִיָּה וְכַפֵּחַ לְרֵאשָׁה, וּמִנְעַל מִמוּעֵד לְמוּעֵד [מרגל דרגל].

ב. כְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאוֹתָן הַיָּמִים וּבְאַרְךָ יִשְׂרָאֵל. אֲבָל בְּשָׂאֵר זְמַנִּים וּשְׂאֵר הַמְּקוֹמוֹת, אֵין הַדְּמִים עָקֵר - יֵשׁ מְקוֹמוֹת שִׁיְהִיו שֵׁם הַבְּגָדִים בִּיקָר הַרְבֵּה, או בּוֹזֵל הַרְבֵּה; אֵלָּא הַעָקֵר שְׁסוּמְכִין עֲלָיו, שְׂמִחִיבִין אוֹתוֹ לָתֵן לָהּ בְּגָדִים הַרְאִינִין לָהּ לִימֹת הַגְּשָׁמִים וְלִימֹת הַחֶמְדָּה, בְּפַחוֹת [הזול ביותר] שְׁלוֹכְשֵׁת כָּל אִשָּׁה בַּעֲלַת בֵּית בְּאוֹתָהּ הַמְדִינָה.

ג. וּבְכָלל הַכְּסוֹת שֶׁהוּא חֲזִיב לָהּ - כְּלֵי בֵּית וּמְדוֹר [דירה] שִׁישׁוּשְׁבֶת בּוֹ. וּמָה הֵן כְּלֵי הַבַּיִת? מִטָּה מַצְעֵת, וּמִפָּץ [מצע גס] או מִחֻצְלַת לִישָׁב עֲלֶיהָ, וּכְלֵי אֲכִילָה וְשִׁתְיָה, כְּגוֹן קְדֵרָה וְקַעֲרָה וְכוֹס וּבִקְבוּב וְכִיּוֹצֵא בֵּהֶן. וְהַמְדוֹר שִׁשׁוּכֵר לָהּ - בֵּית שֶׁל אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת; וְתִהְיֶה רַחְבָּה [חצר] חוּצָה לוֹ כְּדֵי לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ, וְיִהְיֶה לוֹ בֵּית הַכֶּסֶף חוּץ מִמֶּנּוּ.

ד. וְכֵן מִחִיבִין אוֹתוֹ לָתֵן לָהּ תְּכִישִׁיטָהּ, כְּגוֹן בְּגָדֵי צְבָעוֹנִין לְהַקִּיף עַל רֵאשִׁיהָ וּפְדִחְתָּהּ [מצחה], וּפּוּף [איפור העין] וְשֶׁרָק [אודם ללחיים] וְכִיּוֹצֵא בֵּהֶן - כְּדֵי שְׁלֵא תִתְגַּנֵּה עֲלָיו.

ה. כְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעֵנֵי שְׂבִישְׂרָאֵל. אֲבָל בְּעֲשָׂרֵי, הַכָּל לָפִי עֲשָׂרוֹ - אֲפִלוּ הָיָה רֵאוי לְקַנּוֹת לָהּ כְּלֵי מְשִׁי וְרַקְמָה וְכְלֵי זָהָב, כּוֹפִין אוֹתוֹ וְנוֹתֵן. וְכֵן הַמְדוֹר, לָפִי עֲשָׂרוֹ. וְהַתְּכִשִׁיט וְכְלֵי הַבַּיִת, הַכָּל לָפִי עֲשָׂרוֹ. וְאִם קֶצֶרָה יָדוּ לָתֵן לָהּ אֲפִלוּ כְּעֵנֵי שְׂבִישְׂרָאֵל, כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא; וְתִהְיֶה הַכְּתֻבָּה עֲלָיו חוֹב עַד שִׁיעֲשִׂיר.

ו. וְלֹא הָאִשָּׁה בְּלִבָּד, אֵלָּא בְּנִי וּבְנוֹתָיו הַקְּטַנִּים בְּנֵי שֵׁשׁ או פָּחוֹת - חֲזִיב לָתֵן לָהֶן כְּסוֹת הַמְּסַפְּקַת לָהֶן, וּכְלֵי תְּשִׁמִּישׁ וּמְדוֹר לְשִׁכְנָן בּוֹ; וְאֵינּוּ נוֹתֵן לָהֶן כְּפִי עֲשָׂרוֹ, אֵלָּא כְּפִי צָרְכָן בְּלִבָּד. זֶה הַכָּלל: כָּל מִי שִׁישׁ עֲלָיו מְזוֹנוֹת [שהוא חייב לזוננו], בֵּין בְּחַיִּיו בֵּין אַחַר מוֹתוֹ - יֵשׁ לוֹ כְּסוֹת וּכְלֵי בֵּית וּמְדוֹר; וְכָל שְׂבִיִּית דִּין מוֹכְרִין לְמְזוֹנוֹתָיו - כֶּף מוֹכְרִין לְכְסוֹתוֹ וְכְלֵי בֵּיתוֹ וּמְדוֹרוֹ.

ז. הָאִשָּׁה שֶׁהִלָּךְ בַּעֲלָהּ, וּפְסָקוֹ לָהּ בֵּית דִּין מְזוֹנוֹת וְכְסוֹת וּכְלֵי בֵּית וּשְׂכָר מְדוֹר - אֵין פּוֹסְקִין לָהּ תְּכִשִׁיט, שֶׁהִרִי אֵין לָהּ בַּעַל שִׁתְּתַקְּשֵׁט לוֹ; אֲבָל מִי שֶׁנִּשְׁתַּטֵּה בַּעֲלָהּ או נִתְחַרֵּשׁ - פּוֹסְקִין לָהּ תְּכִשִׁיט. וְדִין הַבַּעַל עִם אִשְׁתּוֹ בְּטַעֲנַת הַכְּסוֹת וְהַכְּלִים וּשְׂכָר הַמְדוֹר כְּדִינָם בְּטַעֲנַת הַמְזוֹנוֹת: אִם אָמַר הוּא עֲתִמִּי וְהִיא אוֹמְרָת 'לֹא נִתְתִּי' - דִּין אֶחָד לְכָל. ח. הַמְדִיר אֶת אִשְׁתּוֹ שְׁלֵא תִתְקַשֵּׁט בְּאֶחָד מִכָּל הַמִּינִין -

מלאכתן בעיר אחרת, עונתן פעם אחת בשבת. החמרים - פעם אחת בשבת; הגמלים - אחת לשלשים יום; המלחין - אחת לששה חודשים. תלמידי חכמים - עונתן פעם אחת בשבת, מפני שתלמוד תורה מתש כחן; ודרך תלמידי חכמים לשמש משתן מלילי שבת ללילי שבת.

ב. יש לאשה לעכב על בעלה שלא יצא לסחורה אלא למקום קרוב, שלא ימנע מעונתה, ולא יצא אלא ברשותה; וכן יש לה למנעו לצאת ממלאכה שעונתה קרובה למלאכה שעונתה רחוקה, כגון חמר שבקש להעשות גמל, או גמל להעשות מלח. ותלמידי חכמים יוצאין לתלמוד תורה שלא ברשות נשותיהן שמים שלש שנים; וכן רף וענג שנעשה תלמיד חכמים, אין אשתו יכולה לעכב.

ג. נושא אדם כמה נשים, אפלו מאה, בין בבת אחת, בין בזו אחר זו, ואין אשתו יכולה לעכב; והוא שיהיה יכול לתן שאר קסות ועונה כראוי לכל אחת ואחת. ואינו יכול לכף אותן לשפן בחצר אחת, אלא כל אחת ואחת לעצמה. **ד.** וכמה היא עונתן? לפי מנגנון. כיצד? פועל שהיו לו שתי נשים - יש לזו עונה אחת בשבת ולזו עונה אחת בשבת; היו לו ארבע נשים - נמצאת עונת כל אחת מהן פעם אחת בשתי שבתות. וכן אם היה מלח ויש לו ארבע נשים, תהיה עונת כל אחת מהן פעם אחת בשתי שנים. לפיכך צווי חכמים שלא ישא אדם יותר על ארבע נשים, אף על פי שיש לו ממון הרבה, כדי שיתגיע להן עונה פעם אחת בחודש.

ה. המדיר את אשתו [ממנונו, עד] שתאמר לאחרים מה שאמר לה או מה שאמרה לו מדברי שחוק וקלות ראש שמדבר אדם עם אשתו על עסקי תשמיש - הרי זה יוציא ויתן כתובה; שאין זו יכולה להעז פניה ולומר לאחרים דברי קלוון. וכן אם הדינה שתהיה מתהפכת בשעת תשמיש כדי שלא תתעבר, או הדינה שתעשה מצשה שוטים ודברים שאינן אלא כשטות - הרי זה יוציא ויתן כתובה.

ו. המדיר את אשתו מתשמיש המטה - שבת אחת [שבוע], ממתנין לו; יתר על כן - יוציא ויתן כתובה, או יפר נדרו, ואפלו היה מלח שעונתו לששה חודשים; שבין שגדר, הרי צערה ונתיאשה. וכיצד מדינה? אם אמר לה: 'תשמישי אסור עליך', או שנשבע שלא ישמש מטחו - לא נדר כלום, ואם נשבע - נשבע לשוא, מפני שהוא משעבד לה. אמר לה: 'הנאת תשמישך אסורה עלי' - הרי זה נדר, ואסור לשמש; שאין מאכילין את האדם דבר האסור לו.

ז. אסור לאדם למנע את אשתו עונתה; ואם מנע כדי לצערה - עובר בלא תעשה של תורה, שנאמר: "שאררה כסותה ועונתה לא יגרע". ואם חלה או תשש כחו ואינו יכול לבעל - ימתין ששה חודשים עד שיבריא, שאין לך עונה גדולה מזו, ואחר כך - או טל ממנה רשות, או יוציא ויתן כתובה.

טו. האיש שאמר: 'איני דר במדור זה, מפני שבני אדם רעים או פרוצים או גויים בשכנותי ואני מתירא מהם' - שומעים לו, אף על פי שלא החזקו בפריצות; שכתב צווי חכמים: 'הרחק משכן רע'. ואפלו היה המדור שלה - מוציאה ממנו, ושוכן בין בני אדם כשרים. וכן היא שאמרה כן, אף על פי שהוא אומר: 'אני איני מקפיד עליהן' - שומעין לה, מפני שהיא אומרת: 'אין רצוני שיצא עלי שם רע בשכנות אלו'.

טז. כל הישוב - ארצות ארצות הוא, כגון: ארץ כנען, ארץ מצרים, ארץ תימן, ארץ כוש, ארץ שנער, וכיוצא בהן; וכל ארץ וארץ - מדינות וכפרים. וערי ישראל לעגן נשואין - שלש ארצות הן: יהודה, ועבר הירדן, והגליל. **יז.** איש שהיה בארץ מן הארצות, ונשא אשה בארץ אחרת - כופין אותה ויוצאה עמו לארצו, או תצא בלא כתובה, שעל מנת כן נשאה, ואף על פי שלא פרש. אבל הנושא אשה באחת מן הארצות, והוא מאנשי אותה הארץ - אינו יכול להוציאה לארץ אחרת; אבל מוציאה ממדינה למדינה [מעיר לעיר], או מקפר לכפר באותה הארץ. ואינו יכול להוציאה ממדינה לכפר, ולא מקפר למדינה, שיש דברים ששייבת המדינה טובה להן, ויש דברים ששייבת הכפרים טובה להן.

יח. וכשמוציאה ממדינה למדינה, או מקפר לכפר באותה הארץ - אינו מוציאה מנה יפה לנה רע ולא מרע ליפה, מפני שהיא צריכה להטפל [לטפל] ולבדק עצמה יפה בנה היפה, כדי שלא תהיה בו קלה וכעורה. וכן לא יוציאה ממקום שרבו ישראל למקום שרבו גויים; ובכל מקום, מוציאין ממקום שרבו גויים למקום שרבו ישראל. **יט.** כמה דברים אמורים? מחוצה לארץ לחוצה לארץ, או מארץ ישראל לארץ ישראל. אבל מחוצה לארץ לארץ ישראל - כופין לעלות, אפלו מנה היפה לנה רע; ואפלו ממקום שרבו ישראל למקום שרבו גויים - מעלין. ואין מוציאין מארץ ישראל לחוצה לארץ, ואפלו מנה הרע שרבו גויים לנה יפה שרבו ישראל.

כ. אמר האיש לעלות לארץ ישראל והיא אינה רוצה - תצא שלא בכתובה; אמרה היא לעלות והוא אינו רוצה - יוציא ויתן כתובה; והוא הדין לכל מקום מארץ ישראל עם ירושלים; שהכל מעלין לארץ ישראל, ואין הכל מוציאין משם; והכל מעלין לירושלים, ואין הכל מוציאין משם.

יום שני

הלכות אישות פרק יד

א. עונה [תשמיש] האמורה בתורה - לכל איש ואיש כפי כחו וכפי מלאכתו. כיצד? בני אדם הבריאים הרפים והענגים [מפונקים] שאין להם מלאכה שמכשלת כחן אלא אוכלין ושותין ויושבין בבתיהן - עונתיהן בכל לילה. הפועלים - כגון הטיטין, והאורגין, והבונים, וכיוצא בהן - אם היתה מלאכתן בעיר, עונתיהן פעמים בכל שבת; ואם

טז. איש ואשתו שכאבו לבית דין, הוא אומר: 'זו מורדת מתשמיש', והיא אומרת: 'לא כי, אלא כדרך כל הארץ אני עמו', וכן אם טענה ואמרה שהוא מורד מתשמיש, והוא אומר: 'לא כי, אלא כדרך כל הארץ אני עמה' - מתרימין תחלה [חרם סתמי] על מי שהוא מורד ולא יודה בבית דין; ואחר כך, אם לא הודו - אומרים להן: 'התיחדו בפני עדים'. התיחדו ועדין הן טוענין, מבקשין מן הנשען ועושין פשרה כפי כח הדין; אבל לבעל בפני אדם אי אפשר, לפי שאסור לבעל בפני כל בריה.

יז. האשה שחלתה - חיב לרפא אותה עד שתבריא. ראה שהחלי ארץ ונפסיד ממון הרבה לרפואה, ואמר לה: 'הרי כתבתיך מנחת, או רפאי עצמך מכתבתיך, או הריני מגרשך ונתתן כתובה והולך' - שומעין לו; ואין ראוי לעשות כן, מפני דרך הארץ.

יח. נשפית - חיב לפדותה. אם היה בהן שכבר נאסרה עליו - פודה, ומחזירה לבית אביה; ואפלו היו בעיר אחרת, מטפל בה עד שמחזירה למדינתה, ומגרשה, ונתתן לה כל כתבתה. היה בעלה ישראל שהשבויה מתרת לו, מחזירה לו לאשה כמות שהיתה; ואם רצה אחר כך, מגרשה ונתתן לה כתבתה.

יט. אין מחיבין את הבעל לפדות את אשתו ביתר על דמיה, אלא כמה שהיא שוה כשאר השבויות. היו דמיה יותר על כדי כתבתה, ואמר: 'הרי אני מגרשה וזו כתבתה, תלך ותפדה את עצמה' - אין שומעין לו; אלא כופין אותו ופודה אותה, אפלו היו דמיה עד עשרה בכתבתה, ואפלו אין לו אלא כדי פדיונה. כמה דברים אמורים? בפעם ראשונה; אבל אם פדה ונשפית פעם שנייה ורצה לגרשה - הרי זה מגרש ונתתן כתבה, והיא תפדה את עצמה.

כ. מי שנשפית אשתו, והוא במדינת הזים - בית דין יורדין לנכסיו ומוכרין בהכרזה [מכרו פומבי], ופודין אותה כדרך שהבעל פודה.

כא. המדיר את אשתו נדר שהוא חיב בגללו לגרשה ולתן כתבתה, ונשפית אחר שהדיירה - אינו חיב לפדותה; שמעת שהדיירה נתחייב לגרשה ולתן כתבתה.

כב. האשה שהיתה אסורה על בעלה מאסורי לאוין, ונשפית - אינו חיב לפדותה, אלא נותן לה כתבתה והיא תפדה עצמה. והלא השבויה אסורה לכהן, והרי הוא פודה אותה - מפני שלא היתה אסורה מקדם, ואסור השבונה הוא שגרים לה.

כג. מטה אשתו - חיב בקבורתה, ולעשות לה הספד וקנינים [לשכור מקוננות] כדרך כל המדינה; ואפלו עני שבישראל, לא יפחתו לו משני חלילין ומקוננת. ואם היה עשיר, הכל לפי כבודו; ואם כבודו יותר מכבודו, קוברין אותה לפי כבודו; שהאשה עולה עם בעלה [לדוגמת עשירות] ואינה יורדת, אפלו לאחר מיתה.

כד. לא רצה לקבר את אשתו, ועמד אחד מדעת עצמו

האשה שמונעה בעלה מתשמיש המטה - היא הנקראת 'מורדת'. ושואלין אותה מפני מה מרדה. אם אמרה: 'מאסתינה, ואיני יכולה להבעל לו מדעתי' [מרצוני] - כופין אותו להוציא לשעתו [מיידי], לפי שאינה בשביה שתבעל לשנוי לה; ותצא בלא כתבה כלל, ותטל בלידתה [בגדים בלויים] הקנימין, בין מנכסים שהכניסה לבעלה ונתחייב באחריותו, בין מנכסים שלא נתחייב באחריותו. ואינה נוטלת משל בעל כלום; ואפלו מנעל שברגליה ומטפחת שבראשה שלקחה לה, פושטת ונותנת לו. וכן כל שנתן לה מתנה, מתורת אמתן, שלא נתן לה על מנת שתטל ותצא.

ט. ואם מרדה מתחת בעלה כדי לצערו, ואמרה: 'הריני מצערת אותו בכך, מפני שעשה לי כך וכך', או 'מפני שקלנני', או 'מפני שעשה עמי מריבה', וכיוצא בדברים אלו - שולחים לה מבית דין ואומרים לה: 'הוי יודעת, שאם את עומדת במרדך, אפלו כתבתך מאה מנה, הפסדת אותה'; ואחר כך מקריזין עליה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות בכל יום ארבע שבתות [שבועות] זו אחר זו, ואומרים: 'פלונית מרדה על בעלה'.

י. ואחר ההכרזה שולחין לה פעם שנייה, ואומרים לה: 'אם את עומדת במרדך, הפסדת כתבתיך'. אם עמדה במרדה ולא חזרה - נמלכין בה, ותאבד כתבתה, ולא יהיה לה כתבה כלל; ואין נותנין לה גט עד שנים עשר חדש, ואין לה מזונות כל שנים עשר חדש. ואם מתה קדם הגט, בעלה יורשה.

יא. פסד הנה עושין אם מרדה כדי לצערו - ואפלו היתה נדה או חולה שאינה ראויה לתשמיש, ואפלו היה בעלה מלך שעונתו לששה חדשים, ואפלו יש לו אשה אחרת.

יב. וכן ארוסה שהגיע ומנה להנשא, ומרדה כדי לצערו ולא נשאת - הרי זו מורדת מתשמיש. וכן יכמה שלא רצת להתניבם כדי לצערו - פסד הנה עושין להן.

יג. המורדת הזאת - קשה היא יוצאת אחר שנים עשר חדש בלא כתבה, תחזיר כל דבר שהוא של בעל. אבל נכסים שהכניסה לו ובלידתה קמין - אם תפסה, אין מוציאין מידה; ואם תפסן הבעל, אין מוציאין מידו. וכן כל מה שאבד מנכסיה שקבל הבעל אחריותו עליו, אינו משלם לה כלום. זה הוא דין התלמוד, במורדת.

יד. ואמרו הגאונים, שיש להן בככל מנהגות אחרות במורדת; ולא פשטו אותן המנהגות ברב ישראל, ורבים וגדולים חולקין עליהן ברב המקומות. ובדין התלמוד ראוי לתפס ולדון.

טו. המורד על אשתו ואמר: 'הריני זן ומפרנס, אבל איני בא עליה מפני שאני שגאתיה' - מוסיפין לה על כתבתה משקל שש ושלושים שעורה של כסף בכל שבת ושבת; וישב ולא ישמש כל זמן שתרצה היא לישב. ואף על פי שכתבתה הולכת ונוספת - הרי הוא עובר בלא תעשה, שגאמר: "לא יגרע"; שאם שנה ושלח, אבל לענות אסור. ולמה לא ילקה על לאו זה? מפני שאין בו מעשה.

בין שאמר הוא - אין שומעין להן, אלא יוציא או ישא אשה הראויה לולד.

ח. שהת עשר שנים ולא ילדה, והרי הוא יורה שקבת זרע כחץ - חזקת החלי ממנה, ותצא שלא בכתבה, ויש לה תוספת [התחייבות שלקח על עצמו בכתובה לפי רצונו]; לא תהיה זו פחותה מאילונית שלא הכיר בה, שיש לה תוספת כמו שיתבאר. ואם אינו יורה כחץ, חזקת החלי ממנו בלבד; וכשיוציא - יתן הכתבה בלה, עקר [הסכום שקבעו חכמים בכתובה] ותוספת.

ט. הוא אומר: 'ממנה נמנע הולד', והיא אומרת: 'ממנו נמנע, מפני שאינו יורה כחץ' - היא נאמנת; ויש לו להחרים על מי ששוענת דבר שאינה יודעת אותו בודאי, ואחר כך יתן כתבה. ואם אמרה: 'איני יודעת אם ממני אם ממנו' - אין לה עקר כתבה, כמו שאמרנו; העמד ממון בחזקת בעליו, עד שתטען בודאי שאינו יורה כחץ. ולמה היא נאמנת בטענה זו? מפני שהיא מרגשת אם יורה כחץ או לא יורה כחץ, והוא אינו מרגיש.

י. האשה שבאה לתבע בעלה לגרשה אחר עשר שנים מפני שלא ילדה, והיא אומרת שאינו יורה כחץ - שומעין לה; אף על פי שאינה מצנה על פריה ורכיבה, צריכה היא לבנים לזנותה. וכופין אותו להוציא, ויתן עקר כתבה בלבד; שלא כתב לה התוספת על מנת שתצא לרצונה וחסל.

יא. הלך בסחורה בתוך עשר שנים, או שהיה חולה, או שהיתה היא חולה, או שהיו חבושין בבית האסורים - אין עולה להם אותו זמן מן המגזן.

יב. הפילה - מונה מיום שהפילה. אם הפילה וחרזה והפילה שלשה פעמים - החזקה לפללים, ושפא לא זכה להבנות ממנה; ויוציא ויתן כתבה.

יג. הוא אומר: 'הפילה בתוך עשר', כדי שישקה עמה, והיא אומרת: 'לא הפלתי' - נאמנת, שאינה מחזקת עצמה בעקרות; הוא אומר 'הפילה שנים', והיא אומרת 'שלשה' - נאמנת, שאינה מחזקת עצמה במפלת, ויוציא ויתן כתבה. ובכל זה משביעה שבועת הסת שלא הפילה, או שהפילה שלשה - שבטענה זו יתחייב לתן כתבה.

יד. נשאת לאחד ושהת עמו עשר שנים ולא ילדה והוציאה - מתרת להנשא לשני. שהת עם השני עשר שנים ולא ילדה - לא תנשא לשלישי; ואם נשאת לשלישי - תצא בלא כתבה, אלא אם כן יש לו אשה אחרת, או שקיים מצות פריה ורכיבה.

טו. האשה שבאה לבית דין ואמרה: 'בעלי אינו יכול לשמש בדרך כל הארץ שמוש שמוליד', או שאינו יורה כחץ - יעשו הדיינים פשרה, ואומרים לה: 'ראוי לך שתנהגי עם בעליך עד שתשהי עשר שנים ולא תוליד, ואחר כך תתבעי'. ומגלגלין עמה בדרך, ואין כופין אותה לישוב; ולא דנין אותה דין המורדת, אלא מאריכים בדרך זה עד שייעשו פשרה.

וקברה - מוציין מבעלה בעל פרהו ונותנין לזה, כדי שלא תהיה זו משלכת לפללים. הנה במדינה אחרת כשמתה אשתו - בית דין יורדין לנכסיו ומזכרין בלא הכרזה [מכרו פומבי], וקוברין אותה לפי ממון הבעל, ולפי כבודו או לפי כבודה.

הלכות אישות פרק טו

א. האשה שהרשת את בעלה אחר הנשואין שיימנע עונתה - הרי זה מתר. במה דברים אמורים? בשהיו לו בנים, שפכר קיים מצות פריה ורכיבה. אבל אם לא קיים, חייב לבעל בכל עונה עד שיהיו לו בנים, מפני שהיא מצות עשה של תורה, שנגמרה: "פרו ורבו".

ב. האיש מצנה על פריה ורכיבה, אבל לא האשה. ומאימתי יתחייב האיש במצנה זו? מכן שש עשרה שנה או מכן שבע עשרה שנה. וכיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה - הרי זה עובר ומבטל מצות עשה; ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה, והיה מתירא מלשא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויבטל מן התורה - הרי זה מתר להתאחר, שהעוסק במצנה פטור מן המצנה, וכל שכן בתלמוד תורה.

ג. מי שחשקה נפשו בתורה תמיד, ושגה בה [עוסק בה תמיד] כן עזאי ונדבק בה כל ימיו ולא נשא אשה - אין בידו עון; והוא שלא יהיה יצרו מתגבר עליו; אבל אם היה יצרו מתגבר עליו - חייב לשא אשה, ואפלו היו לו בנים, שפא יבוא לידי הרהור.

ד. במה בנים יהיו לו לאיש, ותתקיים מצנה זו בידו? זכר ונקבה, שנגמרה: "זכר ונקבה בראם". הנה הבן סריס [עקרו], או שהיתה הבת אילונית [עקרה] - לא קיים מצנה זו.

ה. נולדו לו ומתו, והניחו בנים - הרי זה קיים מצות פריה ורכיבה; בני בנים הרי הן כבנים. במה דברים אמורים? בשהיו בני הבנים זכר ונקבה, והיו באים מזכר ונקבה; אף על פי שהזכר כן בתו והנקבה בת בנו - הואיל והם משני בניו, הרי קיים מצות פריה ורכיבה; אבל אם היו לו בן ובת ומתו, והניח אחד מהן זכר ונקבה - עדין לא קיים מצנה.

ו. היו לו בנים בגיורתו, ונתגזר הוא והם - הרי זה קיים מצנה זו. היו לו בנים והוא עבד [כנעני], ונשתחרר הוא והן - לא קיים מצות פריה ורכיבה, עד שיוליד אחר שנשתחרר; שהעבד אין לו יחוס [אין בניו מתייחסים אליו].

ז. לא ישא אדם עקרה וזקנה ואילונית [דומה לאיל זכר ואינה מולידה] וקטנה שאינה ראויה לולד, אלא אם כן קיים מצות פריה ורכיבה, או שהיתה לו אשה אחרת לפרות ולרבות ממנה. נשא אשה ושהת עמו עשר שנים ולא ילדה - הרי זה יוציא ויתן כתבה, או ישא אשה הראויה לולד; ואם לא רצה להוציא, כופין אותו ומכין אותו בשוט עד שיוציא. ואם אמר: 'איני בועלה, והרי אני שוכן עמה בפני עדים כדי שלא אתיחד עמה', בין שאמרה היא כן,

אֵלָא הָרִי הֵיא חוֹב שְׁקִבּוּע לֹו זְמַן; אֵינן הַכְּתָבָה נִגְבִּית, אֵלָא לְאַחַר מִיתַת הַבְּעַל אוֹ אִם גִּרְשָׁה. וְכֵן הַתְּקִינוּ שְׂאִם הֵיז לַבְּעַל שְׁדוֹת טוֹבוֹת וְרַעוֹת וּבִיּוֹנוּיּוֹת, וּבָאָה הָאִשָּׁה לְגִבּוֹת כְּתָבָתָהּ מִמֶּנּוּ, שְׂלֵא תִגְבֶּה אֵלָא מִן הָרַעָה שְׁבִנְכָסִיו, וְהֵיא הַנִּקְרָאת 'זְבוּרִית'.

ד. וְכֵן הַתְּקִינוּ, שְׁכָשְׁתּוּבֹא לְגִבּוֹת אַחַר מוֹתוֹ, לֹא תִגְבֶּה עַד שֶׁתִּשְׁבַּע בְּנִקְיִטַת חֲפָץ [אחיות חפץ קדוש] שְׂלֵא הֵינִי אֶצְלָה כְּלוּם, וְשְׂלֵא מְכָרָה וְלֹא מְחַלָּה אוֹתָהּ. וְשָׁמִין לָהּ כָּל [בגד שקנה לה] שְׁעָלֶיהָ, וּפּוֹחֲתִין אוֹתוֹ מִכְּתָבָתָהּ. אֶבֶל אִם גִּרְשָׁה לְרַצוֹנוֹ, גּוֹבָה בְּלֹא שְׁבוּעָה. וְאֵינן שְׁמִין כְּסוּת שְׁעָלֶיהָ, שְׁהֵרִי לְקַחַן לָהּ וְזָכַת בָּהֶן, וְהוּא רוֹצֵה לְהוֹצִיא לֹא הֵיא.

ה. וְכֵן הַתְּקִינוּ שְׂלֵא תִגְבֶּה הָאֵלְמָנָה כְּתָבָתָהּ אֵלָא מִן הַקְּרָע, וְאֵינָה גּוֹבָה מִשְׁבַּח שְׁשִׁבְחוּ נְכָסִים לְאַחַר מִיתַת הַבְּעַל, וְאֵינן הַבְּנוֹת נוֹזְנוֹת לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶן מִשְׁבַּח שְׁשִׁבְחוּ נְכָסִים לְאַחַר מִיתַתוֹ, וְאֵינָה טוֹרְפַת [גובה] בְּכְתָבָתָהּ מִשְׁבַּח שְׁהַשְׁבִּית הַלּוֹקֵחַ [שקנה הקרקע מבעלה והשביח אותה], אֵף עַל פִּי שְׁבַעַל חוֹב גּוֹבָה אֵת הַשְּׁבַח. וְדָבָרִים אֵלוֹ מְקַלִּי כְּתָבָה הֵן.

ו. וְכֵן מְקַלִּי כְּתָבָה, שֶׁתִּטַּל הָאִשָּׁה מִן הַפְּחוֹת שְׁבַמְטָבְעוֹת [בגודל ומשקל]. כִּיצַד? נִשָּׂא אִשָּׁה בְּמָקוֹם, וְגִרְשָׁה בְּמָקוֹם אַחַר - אִם הֵיז מְעוֹת מָקוֹם הַנְּשׂוּאִין טוֹבוֹת מִמְּעוֹת מָקוֹם הַגְּרוּשִׁין, נוֹתֵן לָהּ מִמְּעוֹת מָקוֹם הַגְּרוּשִׁין; וְאִם הֵיז מְעוֹת מָקוֹם הַגְּרוּשִׁין טוֹבוֹת מִמְּעוֹת מָקוֹם הַנְּשׂוּאִין, נוֹתֵן לָהּ מִמְּעוֹת מָקוֹם הַנְּשׂוּאִין. בְּמָה דְבָרִים אֲמוּרִים? בְּשִׁהֲנָה בְּכְתָבָתָהּ מְעוֹת סֵתָם; אֶבֶל אִם פִּרְשָׁה בְּהַמְטַע יָדוּעַ [- מסויים], בֵּין בְּעֶקֶר בֵּין בְּתוֹסֶפֶת - הָרִי הֵיא כְּדִין הַמְּלִיָּה אֵת חֲבָרוֹ מְטַבַּע יָדוּעַ, שְׁנוֹתֵן לֹו כְּמָה שֶׁהִלְוָהוּ, כְּמוֹ שִׁיתְבָּאָר בְּהַלְכוֹת הַלְוָאָה.

ז. תִּקְנוּ הַגְּאוּנִים כְּכֹל הַיְשִׁיבוֹת, שֶׁתִּהְיֶה הָאִשָּׁה גּוֹבָה כְּתָבָתָהּ אַחַר מִיתַת הַבְּעַל אֵף מִן הַמְּטַלְטְלִין, כְּדָרְךָ שֶׁהַתְּקִינוּ לַבְּעַל חוֹב לְגִבּוֹת מִן הַמְּטַלְטְלִין; וּפְשָׁטָה תִּקְנָה זֹו כְּכֹל יִשְׂרָאֵל. וְכֵן שְׂאָר תִּנְאֵי כְּתָבָה כְּכֹל כְּתָבָה הֵן, וְיִשְׁנֵן בְּמְטַלְטְלִין כְּקָרָע - חוּץ מִכְּתָבַת בְּנִין דְּכָרִין [בנים זכרים - שירשו כתובת אמם], שְׂלֵא מְצָאנוּ מִנְהֵג יִרְשָׁתָה פְּשוּט [מקובל] כְּכֹל הַיְשִׁיבוֹת. לְפִיכָף אֵנִי אוֹמֵר, מְעַמִּידִין אוֹתָהּ עַל דִּין הַתְּלִמּוּד, שְׂאֵינן יוֹרְשִׁין כְּתָבַת אִמָּן אֵלָא מִן הַקְּרָע.

ח. כְּכָר נִהְגוּ כְּכֹל מְקוֹמוֹת שְׁיָדְעוּ וְשִׁשְׁמַעוּ שְׁמַעִם, שִׁיכְתְּבוּ בְּכְתָבָה 'בֵּין מְקָרְעֵי בֵּין מְטַלְטְלֵי'; וְדָבָר זֶה תִּקּוֹן גְּדוֹל הוּא, וְאֵנְשִׁים נְבוֹנִים הַנְּהִיגוּ בוֹ, שֶׁהֵרִי זֶה תִּנְאֵי שְׁבַמְמוֹן [שתקוף תמיד], וְנִמְצָאת הָאֵלְמָנָה גּוֹבָה מִן הַמְּטַלְטְלִין [בכוחו של] בְּתַנְאֵי זֶה, לֹא בְּתַקְנַת אַחֲרוּנִים.

ט. הָרִי שְׂלֵא כְּתָב כָּף בְּשִׁטְר כְּתָבָה, אֵלָא נִשָּׂא סֵתָם - אִם הֵיז יָדְעַת בְּתַקְנָה זֹו שֶׁל גְּאוּנִים, גּוֹבָה. וְאִם לֹאוֹ, אוֹ נִסְתַּפֵּק לָנוּ הַדְּבָר - מִתְּיָשְׁבִין בְּדָבָר זֶה הַרְבֵּה; שְׂאֵינן כַּח בְּתַקְנַת הַגְּאוּנִים לְדוֹן בָּהּ אֵף עַל פִּי שְׂלֵא נִחְפְּרָשָׁה כְּדִין תִּנְאֵי כְּתָבָה שֶׁהֵם תִּקְנַת הַסְּנֵהֲדָרִין הַגְּדוֹלָה, עַד שְׁנוֹצִיאָה בָּהּ מְמוֹן מִן הַיּוֹרְשִׁים.

טז. אֵף עַל פִּי שְׁקָיִם אָדָם מְצוֹת פְּרִיָּה וּרְכִיבָה, הָרִי הוּא מְצוּה מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים שְׂלֵא יִבְטַל מִלְּפָרוֹת וְלִרְבוֹת כָּל זְמַן שְׂיֵשׁ בוֹ כַּח - שְׁכָל הַמוֹסִיף נֶפֶשׁ אַחַת בְּיִשְׂרָאֵל, כְּאֵלוֹ בְּנֵה עוֹלָם; וְכֵן מְצוֹת חֲכָמִים הֵיא, שְׂלֵא יִשָּׁב אָדָם בְּלֹא אִשָּׁה - שְׂלֵא יְבוֹא לְיַדִּי הַרְהוּר, וְלֹא תִשָּׁב אִשָּׁה בְּלֹא אִישׁ - שְׂלֵא תִחַשְׁד.

יז. וְחוֹבָה עַל כָּל אִישׁ לְקַנּוֹת לְאִשְׁתּוֹ [להתרות בה על התנהגות פרוצה]. אָמְרוּ חֲכָמִים: "אֵינן אָדָם מְקַנָּא לְאִשְׁתּוֹ אֵלָא אִם בֶּן נִכְנְסָה בוֹ רוּחַ טְהָרָה". וְלֹא יִקְנָא לָהּ בְּיוֹתֵר מְדִי; וְלֹא יִאָּנֵס אוֹתָהּ, וְיִבְעַל בְּעַל פְּרָחָה, אֵלָא לְדַעֲתָהּ, וּמִתּוֹךְ שִׁיחָה וְשִׁמְחָה.

יח. וְכֵן צוּוּ חֲכָמִים עַל הָאִשָּׁה שֶׁתִּהְיֶה צְנוּעָה בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ, וְלֹא תִרְבֶּה בְּשִׁחּוֹק וְקִלּוֹת רֵאשׁ בְּפָנֶיהָ, וְלֹא תִתְבַּע תְּשִׁמִּישׁ הַמְטָה בְּפִיהָ, וְלֹא תִהְיֶה מְדַבְּרַת בְּעֶסֶק זֶה; וְלֹא תִמְנַע מִבְּעִלָּה כְּדִי לְצַעֲרוֹ עַד שִׁיּוֹסִיף בְּאַהֲבָתָהּ, אֵלָא נִשְׁמַעַת לוֹ בְּכָל עַת שִׁרְצָה. וְתִזְהַר מְקָרוֹכִיו וּבְנֵי בֵיתוֹ, כְּדִי שְׂלֵא יַעֲבֹר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה; וְתִתְרַחַק מִן הַכְּפֹעוֹר וּמִן הַדּוּמָה לְכַעוֹר.

יט. וְכֵן צוּוּ חֲכָמִים, שִׁיְהִיָּה אָדָם מְכַבֵּד אֵת אִשְׁתּוֹ יוֹתֵר מִגּוּפוֹ אוֹהֲבָה כְּגוּפוֹ; וְאִם יֵשׁ לוֹ מְמוֹן הַרְבֵּה, יַעֲשֶׂה בְּטוֹבָתָה כְּפִי הַמְּמוֹן. וְלֹא יִטִּיל עָלֶיהָ אֵימָה יְתֵרָה, וְיִהְיֶה דְּבִירוֹ עֲמָה בְּנַחַת, וְלֹא יְהִיָּה עֶצֶב וְלֹא רוֹגֵן.

כ. וְכֵן צוּוּ עַל הָאִשָּׁה שֶׁתִּהְיֶה מְכַבֶּדַת אֵת בְּעִלָּהּ בְּיוֹתֵר מְדִי, וְיִהְיֶה לוֹ עָלֶיהָ מוֹרָא, וְתַעֲשֶׂה כָּל מַעֲשֵׂיָהּ עַל פִּיו, וְיִהְיֶה בְּעֵינֶיהָ כְּמוֹ שֶׁר אוֹ מֶלֶךְ: מִהֲלִכַת בְּתַאֲוֹת לְבוֹ, וּמְרַחַקַת כָּל מָה שִׁישְׁנָא. וְזֶה הוּא דְרָךְ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַקְּדוֹשִׁים, הַטְּהוּרִים וְזוּוּגִין; וּבְדָרְכִים אֵלוֹ, יְהִיָּה יִשׁוּבָן נְאֻה וּמִשְׁבַּח.

הַלְכוֹת אִישׁוֹת פָּרָק טז

א. הַנְּכָסִים שֶׁמְכַנְסֵת הָאִשָּׁה לַבְּעַלָּהּ, בֵּין קָרָע בֵּין עֶבְדִים בֵּין מְטַלְטְלִין, אֵף עַל פִּי שֶׁהֵן נִכְתָּבִין בְּשִׁטְר כְּתָבָה - אֵינן נִקְרְאִין 'כְּתָבָה', אֵלָא 'דְּנוּנְא' שְׁמָם. וְאִם קָבַל הַבְּעַל אַחֲרֵי הַדְּנוּנְא עָלָיו וְנַעֲשִׂית בְּרִשׁוֹתוֹ, אִם פְּחַתָּה [נפחת שוויה] פְּחַתָּה לוֹ [משלם הפחת כשמתגרשת] וְאִם הוֹתִירָה [התייקרה] הוֹתִירָה לוֹ [אינו מחזיר לה הרווח] - הָרִי זֹו נִקְרָאת 'נְכָסֵי צֵאן בְּרִזְל'. וְאִם לֹא קָבַל אַחֲרֵי הַדְּנוּנְא עָלָיו, אֵלָא הָרִי הֵיא בְּרִשׁוֹת הָאִשָּׁה, אִם פְּחַתָּה פְּחַתָּה לָהּ וְאִם הוֹתִירָה הוֹתִירָה לָהּ - הָרִי זֹו נִקְרָאת 'נְכָסֵי מְלוּג'.

ב. וְכֵן כָּל נְכָסִים שְׂיֵשׁ לְאִשָּׁה שְׂלֵא הַכְּנִיסָה אוֹתָן לַבְּעַלָּהּ וְלֹא כְּתָבָה אוֹתָן בְּכְתָבָתָהּ, אֵלָא נִשְׂאָרוֹ לָהּ לְעֲצָמָה, אוֹ נִפְלוֹ לָהּ בִּירְשָׁה אַחַר שְׁנַתְאַרְסָה, אוֹ נִתְּנוּ לָהּ בְּמִתְנָה - הַכֹּל נִקְרְאִין 'נְכָסֵי מְלוּג', שְׁכָלֵן בְּרִשׁוֹתָהּ הֵן. וְאֵינן נִקְרְאִין 'כְּתָבָה' אֵלָא עֶקֶר כְּתָבָה שֶׁהֵיא מְאָה אוֹ מְאֵתִים עִם הַתּוֹסֶפֶת בְּלִבָּד.

ג. כְּכָר הוֹדְעוּ שְׁחֲכָמִים תִּקְנוּ כְּתָבָה לְאִשָּׁה, וְדִין הַתּוֹסֶפֶת כְּדִין הַעֶקֶר; וְלֹא תִקְנוּהָ לְגִבּוֹתָהּ כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצָה,

חמש מאות' - אינה נפרעת בשטר זה שיש בו אֶלף כלום, שהרי בטלה אותו, וכאלו הודת שהוא שקר; לפיכך נשבע שבועת הסת (שבועה מדרבנן), ונפטר.

יח. כל מקום שאמרנו: 'לא תפרע אלא בשבועה' - אומרין לה בית דין: 'השבועי וטלי'. ומקום שאמרנו: 'תפרע שלא בשבועה' - אומרין לבעל: 'עמד ותן לה, ואין אתה נאמן בטענה זו עד שתביא ראיה לדברך'.

יט. אמר הבעל מעצמו: 'תשבע לי על טענתך' - אומרין לה: 'השבועי וטלי'; ותשבע בנקיטת חפץ. התנה עמה שתגבה כתבתה בלא שבועה, או שהיא נאמנת בכל מה שתטען - גובה ממנו בלא שבועה כלל; אכל אם באת לפרע מירשיו - תשבע ותטל.

כ. התנה עמה שתהא נוטלת מירשיו בלא שבועה, או שתהא נאמנת על יורשיו - הרי זו נוטלת מהן בלא שבועה. אכל אם באה לטרף מנכסים משעבדים [שנמכרו ע"י בעלה] - לא תטרף אלא בשבועה, ואף על פי שהאמינה [האמין לה] הבעל; שאין תנאי הבעל מועיל אלא עליו ועל יורשיו, אכל להפסיד ממון אחרים אינו מועיל.

כא. אלמנה שהיה שטר כתבה יוצא מתחת ידה - נשבעת וגובה כתבתה לעולם, אפלו לאחר מאה שנה, בין שהיתה בבית בעלה, בין שהיתה בבית אביה. ואם אין שטר כתבה יוצא מתחת ידה - אין לה כלום, ואפלו עקר כתבה, ואפלו תבעה ביום מיתת בעלה; וכן הגרושה - אפלו עקר כתבה אין לה, עד שתוציא שטר כתבה.

כב. כמה דברים אמורים? במקום שרפן לכתב כתבה; אכל במקום שאין דרפן לכתב כתבה, אלא סומכין על תנאי בית דין - הרי זו גובה עקר כתבה אף על פי שאין בידה שטר כתבה, בין נתגרשה בין נתאלמנה, בין שהיתה בבית בעלה בין לא היתה בבית בעלה. אכל תוספת אין לה בכל מקום אלא בראיה ברוחה.

כג. ועד כמה תגבה האלמנה העקר במקום שאין כותבין כתבה? אם היתה בבית בעלה, גובה לעולם; ואם היתה בבית אביה, עד עשרים וחמש שנה. ואם באה לתבע אחר עשרים וחמש שנה, אין לה כלום, שאלו לא מחלה, לא שתקה כל זמן זה; והרי אינה עם היורשין, כדי שתאמר: 'נכלמתי מלתבען, והן עמי בבית'.

כד. לפיכך אם היה היורש עצמו מוליך לה מזונותיה לבית אביה, ומטפל בה - יש לה לתבע כתבתה ואפלו אחר עשרים וחמש שנה; מפני שזה ששתקה ולא תבעה, מפני שהיא בושה מן היורש.

כה. היא אומרת: 'בתולה נשאתי, ועקר כתבתי מאתיים', והבעל או היורשין אומרין: 'בעולה נשאת, ואין לה אלא מאה' - אם יש ידים שראו שעשו לה המנהגות שנהגו אנשי אותה העיר לעשותן לכתולה, כגון מיני שמחה או מלבוש ידוע או כתרים או שאר דברים שאין עושין פן אלא לכתולה - הרי זו נוטלת מאתיים; ואם אין לה עדים בזה, הרי זו נוטלת מנה. ואם היה הבעל קים - יש לה

י. ועוד תקנו חכמים, שיהיו כל נכסי הבעל אחראין וערבאין [ערבים] לכתבה; אפלו כתבתה מנה, ויש לו קרקע באֶלפים וזהבים - הכל תחת שעבוד הכתבה. וכך שימכר אחר הנשואין מנכסיו, אף על פי שמכרו קים, ויש [מותר] לו למכר כל נכסיו אם ירצה - יש לה לטרף אותן בכתבתה לשיגרשנה או לשימות, אם לא תמצא נכסים בני חורין; וכשתטרף, לא תטרף אלא בשבועה בנקיטת חפץ כדין כל בעלי חובות. ותקנה זו, כדי שלא תהיה כתבה קלה בעיניו.

יא. כשמשיעין בית דין או היורשין את האלמנה כשתבוא לגבות כתבתה, אין משיעין אותה אלא חוץ לבית דין, מפני שבתי דינין היו נמנעין מלהשביעה, שחוששין לה שמה לא תדקק על עצמה בשבועה. ואם רצו היתומים להדירה [שתידור הנאה מהמזונות אם קיבלה מהבעל], נודרת להם כל מה שירצו; ומדירין אותה בבית דין, ואחר כך נוטלת כתבתה.

יב. מטה האלמנה קדם שתשבע - אין יורשיה יורשין מכתבתה כלום, שאין לה כתבה עד שתשבע. ואם נשאת קדם שתשבע - הרי זו נשבעת אחר הנשואין, ונוטלת כל זמן שתירצה; אכל אינה נודרת ונוטלת, שמה יפר הבעל.

יג. יחד לה קרקע [מסוימת] בכתבתה - בין שיתדה [סימן] בארבעת המצרים [גבולות], בין במצר אחד - גובה את כתבתה ממנו בלא שבועה. וכן אם כתב לה מטלטלין והן עצמן קימין - נוטלת אותן בלא שבועה. וכן אם נמכרו ונלקח בהן מטלטלין אחרים, ונודע שאלו השניים מדמי המטלטלין הראשונים - נוטלת בלא שבועה.

יד. הפוגמת כתבתה - לא תפרע אלא בשבועה. כיצד? הוציאה שטר כתבה שיש בו אֶלף וזו, הבעל אומר: 'נתקבלה הכל', והיא אומרת: 'לא נתקבלתי אלא כך וכך' - ואפלו יש עליה עדים במקצת שנטלה, ואפלו דקדקה בחשבון מה שנטלה בחצי חצי פרוטה, לא תטל השאר אלא בשבועה.

טו. אמר הבעל: 'נתקבלה הכל', והיא אומרת: 'לא נתקבלתי כלום', ועד אחד מעיד עליה שנתקבלה הכל, או מקצת - לא תפרע אלא בשבועה.

טז. הנפרעת שלא בפניו, לא תפרע אלא בשבועה. כיצד? הרי שגרש את אשתו והלך לו - בית דין יורדין לנכסיו אחר שתשבע, ומגבין אותה בכתבה; והוא שיהיה במקום רחוק, שיש להן טרח להודיעו; אכל אם היה קרוב הדרך להודיעו, שולחין לו ומודיעין אותו, ואם לא יבוא - תשבע ותטל.

יז. הפוחתת כתבתה - נפרעת שלא בשבועה. כיצד? הוציאה שטר כתבה באֶלף וזו, הוא אומר: 'נתקבלה הכל', והיא אומרת: 'לא נתקבלתי כלום, ואין לי אלא חמש מאות וזו, וזה שכתב לי אֶלף' - אמנה שהיתה ביני לבינו [האמין שלא אתבע יותר מה מאות] - הרי זו נפרעת שלא בשבועה. אכל אם אמרה: 'אין בשטר כתבתי אלא

יום שלישי

הלכות אישות פֶּרֶק יז

א. מי שהיה נשוי נשים רבות ומת - כל שנשאת בתחלה, קודמת לטל כתבתה; ואין אחת מהן נוטלת אלא בשבועה; ואין לאחרונה אלא מה ששירה שלפניה, וגם היא (האחרונה) נשבעת ונוטלת השאר. וכן אם היה עליו שטר חוב - אם היה החוב קודם, גובה בעל החוב תחלה; ואם הכתבה קדמה, גובה האשה תחלה, והשאר לבעל חוב.

ב. במה דברים אמורים? בשהיתה הקרקע שבאו לגבות ממנה קנויה לו בשעת הנשואין ובשעה שלוה - הוא שיהיה נותן, שכל הקודם שטרו זכה תחלה; אבל אם נשא נשים זו אחר זו, ולוה בין קדם נשואין בין אחר נשואין, ואמר שנשא ולוה קנה קרקע - פלן חולקין כאחת, ששעבוד פלן כאחת בא, שבשעה שקנה היה משעבד לפלן, ואין כאן דין קדימה.

ג. וכן אם היה זמן הכתבות והשטרות פלן יום אחד, או שעה אחת במקום שכותבים שעות - חולקין כאחת, שאין שם קודם; וילעולם כל שקדם וזכה במטלטלין כדי חובו או כדי כתבה - אין מוציאין מידו, שאין דין קדימה במטלטלין.

ד. מי שגרש את אשתו ועליו שטר חוב, וכא בעל חוב והאשה לגבות, והיה לו מעות וקרקע כדי החוב והכתבה - בעל חוב נוטל מעות, והאשה נוטלת כתבתה מן הקרקע. ואם אין לו אלא קרקע שאין בו כדי להגבות לשניהן, ולא היה בה דין קדימה - נותנין אותו לבעל חוב; ואם נשאר לאשה כלום [משהו] - תטל, ואם לאו - תדחה מפני בעל חוב; שבעל חוב הפסיד והוציא מעותיו, והאשה לא חסרה דבר, שיותר מה שהאיש רוצה לשא, אשה רוצה להנשא.

ה. וכן מי שמת והניח אשה ובעל חוב וקרקע שאין בה דין קדימה - האשה נדחית מפני בעל חוב, והוא גובה כל חובו תחלה.

ו. וכיון שתקנו הגאונים שתגבה האשה ובעל חוב מן המטלטלין, והדבר ידוע שאין דין קדימה במטלטלין - אם לא הניח מטלטלין כדי לתן לשניהם, נותנין לבעל חוב כל חובו תחלה; ואם נשאר לאשה מה שתטל בכתבתה תטל, או תדחה.

ז. היו כותבין בכתבתה נכסי צאן פרזל [נכסי האשה שבאחריות הבעל] וטענה שאבדו או שלקחן הבעל [לעצמו] - הרי היא בנכסי צאן פרזל שלה כשאר בעלי חובות; ונשבעת שלא לקחה אותן ולא נתנה ולא מחלה, וחולקת עם בעלי חובות.

ח. מי שמת או גרש, ויש לו נשים רבות, ואין שם דין קדימה, ואין לו כדי כל הכתבות - כיצד חולקות? רואין: אם ששחלק המזון על המזני הנשים, יגיע לפחותה [לכתובה הזולה] שבהן כדי כתבתה או פחות - חולקות

[יכולה] להשביעו שבועת התורה, שהרי הודה במקצת הטענה. ונאמן הקטן להעיד בגדלו ולומר: 'זכור אני בשהייתי קטן שנעשה לפלונית מנהג הכתולות'. וכל הדברים האלו, במקום שאין כותבין כתבה, כמו שאמרנו. **כו.** האשה שאמרה לבעלה: 'גרשתי' - נאמנת, שאינה מעזה פניה [מחציפה] בפני בעלה; לפיכך האשה שהוציאה שטר כתבה ואין עמה גט, ואמרה לבעלה: 'גרשתי ואבד גטי, תן לי כתבתי', והוא אומר: 'לא גרשתי' - חייב לתן עקר כתבה; אבל אינו נותן התוספת, עד שתביא ראיה שגרשה, או שיצא גט עם הכתבה מתחת ידה.

כז. אמר לה הבעל: 'פן היה, גרשתי ונתתי כל הכתבה עקר ותוספת, וכתבה לי שובר [כתב קבלה] ואבד שוברי' - מתוך שיכול לומר 'לא גרשתי' ולא יתחייב בתוספת, הרי זה נאמן; ומשביעה בנקיטת חפץ [תפיסת חפץ קדוש], ונותן לה את העקר, ונשבע הוא שבועת הסת על התוספת. **כח.** הוציאה גט ואין בידה שטר כתבה - אם דרך אותו מקום שלא יכתבו שטר כתבה, גובה עקר כתבתה בגט שבידה. ואם דרך לכתב כתבה, אפילו עקר אין לה, עד שתוציא שטר כתבה כמו שבארנו; ונשבע הבעל שבועת הסת על טענתה, ונפטר.

כט. הוציאה שני גטין ושתי כתבות - גובה שתי כתבות. שתי כתבות וגט אחד - אינה גובה אלא כתבה אחת; ואיזו מהן גובה? אם שתיהן שוות [בסכום] - בטלה אחרונה את הראשונה, ואינה טורפת [גובה ממשועבדין] אלא מזמן אחרונה; ואם היה באחת משתיהן תוספת על חבתה - גובה באיזו מהן שתוצה, ותבטל השניה.

ל. הוציאה שני גטין וכתבה אחת - אין לה אלא כתבה אחת; שהמגרש את אשתו והחזירה, על דעת כתבתה הראשונה החזירה. הוציאה גט וכתבה אחר מיתת הבעל - אם גט קודם לכתבה, גובה בגט זה עקר כתבה, אם אין דרך לכתב כתבה, וגובה כל מה שיש בכתבה, שהרי זכת בה במיתתו; ואם כתבה קדמה את הגט - אין לה אלא כתבה אחת, שעל כתבה הראשונה החזירה.

לא. האשה נאמנת לומר 'מת בעלי' כדי שתנשא, כמו שיתבאר בהלכות גרושין; ומתנאי הכתבה, שאם תנשא לאחר אחר מותו, תטל מה שכתב לה בכתבתה. לפיכך אם באה לבית דין ואמרה: 'מת בעלי, התירוני להנשא', ולא הזכירה שם כתבה בעולם - מתירין אותה, ומשביעין אותה ונותנין לה כתבתה. באה ואמרה: 'מת בעלי, תנו לי את כתבתי' - אף להנשא אין מתירין; שעל עסקי הכתבה באה, והרי זה בתוקף שלא מת; ואין דעתה להנשא, אלא לטל כתבה מחיים בלבד. באה ואמרה: 'מת בעלי, התירוני להנשא ותנו לי את כתבתי' - מתירין אותה ונותנין לה כתבתה, מפני שעקר דבריה על עסקי נשואין באה. אבל אם אמרה: 'תנו לי את כתבתי והתירוני להנשא' - מתירין אותה ואין נותנין לה כתבתה; ואם תפסה, אין מוציאין מידה.

טורפת אותו. וכן אם מכר הפעל ואמר לאשתו לכתב ללוקח 'דין ודברים אין לי עמך', ולא כתבה ולא הסכימה למעשיו, ונפסד המכר [החבטלו], וחזר הפעל ומכר לאיש אחר, בין אותה שדה בין שדה אחרת, ואחר שמכר הפעל הסכימה למעשיו, וקנו מידה שאין לה שעבוד על שדה זו - אינה יכולה לטרף, שאינה יכולה לומר 'נחת רוח עשיתי לבעלי', שהרי בראשונה פשלא רצת לא הלכה ברצון בעלה.

יב. מי שהיו לו שתי נשים, ומכר את שדהו, וקנו מיד הראשונה [התחייבה בקנין סודר] שאין לה שעבוד על שדה זו, אינה טורפת אותה מן הלוקח, והיה קנין המועיל שאינה יכולה לטעון לו 'נחת רוח עשיתי לבעלי', ואחר כך מת הפעל, או גרש שתייהן - השניה מוציאה מיד הלוקח, שהרי לא קנו מידה ללוקח, והראשונה מוציאה מיד השניה, מפני שהיא קדמה ולא הסירה שעבודה אלא מעל הלוקח; וכשתחזר השדה לראשונה, חזר הלוקח ומוציאה מידה, שהרי קנו מידה לו; וחזרות חלילה, עד שיבצעו פשרה ביניהן.

יג. אלמנה, בין מן הנשואין בין מן הארוסין - נשבעת [שלא קיבלה כתובתה מבעלה] ומוכרת מקרקע בעלה ונפרעת כתבתה, בין בבית דין ממחין, בין שלא בבית דין ממחין; והוא שיהיו השלשה אנשים נאמנין ויודעין בשומת הקרקע. ואחריות המכר [אם נמצא שגזולה היתה] - על נכסי יתומים. אבל הגרושה לא תמכר אלא בבית דין ממחין. וכל המוכרת בבית דין, לא תמכר אלא בהכרזה [מכרז פומבי]; ובהלכות הלואה יתבאר משפט מכירת בית דין היאך היא. אבל המוכרת שלא בבית דין - אינה צריכה הכרזה, ואף על פי שהן שלשה נאמנין ויודעין השומא.

יד. אלמנה שמכרה קרקע בכתבתה בינה לבין עצמה [ללא נוכחות ג' אנשים] - אם מכרה שנה בשנה, מכרה קים; ונשבעת שבועת אלמנה אחר שמכרה; והוא שמכרה לאחר, אבל אם שמה לעצמה - לא עשת פלוס, ואפלו הכריזה.

טו. היתה כתבתה מאתים, ומכרה שנה מאה במאתים, או שנה מאתים במאה - נתקבלה כתבתה ואין לה פלוס, ובלבד שתשבע שבועת אלמנה. היתה כתבתה מאה, ומכרה שנה מאה ודינר במאה - מכרה בטל. ואפלו אמרה: 'אני אחזיר את הדינר ליורשים' - מכרה בטל.

טז. היתה כתבתה ארבע מאות זוז, ומכרה לזה במנה ולזה במנה ולזה במנה שנה בשנה, ולאחרון שנה מאה ודינר במאה - של אחרון בטל ושל פלם קים.

יז. יש לאשה למכר כתבתה או לתנה במתנה. אם מת הפעל או גרשה - יבוא הלז [הקונה] ויטל; ואם מתה היא בתיי בעלה או קדם שנשבעה [שלא קיבלה] - אין לו פלוס. יח. הרי שמכרה מקצת כתבתה, או משכנה מקצתה, או נתנה לאחר מקצתה - מוכרת מקרקע בעלה, ונתגבה השאר

בשנה. ואם היה המזון יותר על זה - חולקין ממנו, כדי שיגיע לפחותה שבהן ככתבתה, וחזרות וחולקות את המותר בין הנותרות על הדרך הראשונה. ביצד? מי שהיה נשוי ארבע נשים, כתבתה של ראשונה ארבע מאות, ושל שניה שלש מאות, ושל שלישית מאתים, ושל רביעית מאה, נמצא הכל אף - וגרש בלן, או מת - אם הניח ארבע מאות או פחות, חולקות בלן בשנה, וכל אחת נוטלת מאה או פחות. הניח שמונה מאות - אם תחלק בין בלן בשנה, נמצאת הרביעית נוטלת מאה, ונמצאת הארבע בכתבתה אלא מאה. אלא ביצד עושין? לוקחין ארבע מאות, וחולקין אותן ביניהן בשנה מאה מאה; ונמצאת הרביעית נוטלה כדי כתבתה, והלכה לה. ונשאר כאן ארבע מאות, ושלש נשים שביד כל אחת משלשתן מאה. אם תחלק הארבע מאות בין שלשתן בשנה, נמצא השלישית נוטלת מאתים ושלשים ושלשה ושלש, והרי אין בכתבתה אלא מאתים. לפיכך לוקחין מארבע המאות שלש מאות, וחולקין בין שלשתן בשנה; שנמצאת השלישית נוטלה מאתים שלשה, והלכה לה. ונשאר כאן מאה, ושתי נשים. חולקין את המאה בשנה בין ראשונה ושניה; ונמצא ביד הראשונה מאתים וחמשים, וכן ביד השניה, ונמצא ביד שלישית מאתים, וביד הרביעית מאה. ועל דרך זו חולקות לעולם, אפלו הן מאה.

ט. הערב לאשה בכתבתה, אף על פי שקנו מידו [התחייב בקנין סודר], אינו חביב לשלם, שמצוה עשה, והרי לא חסרה פלוס [לא הוציאה מכספה]; ואם ערב של כתבת בנו הוא, וקנו מידו - חביב לשלם, שהאב בגלל בנו משעבד עצמו וגומר [בליבו] ומקנה. והקבלן של כתבה חביב לשלם, אף על פי שלא קנו מידו; ואיזה הוא קבלן? זה שאמר לאשה: 'הנשאי לזה, ואני נותן כתבה זו'. אבל אם אמר לה: 'אני ערב כתבה זו', 'אני פורע כתבה זו', וכיוצא בזה - פטור, אלא אם כן היה אביו. המגרש את אשתו - ידריגה הנגה [שלא תהנה ממנו], ואחר כך תפרע מן הקבלן, או מן הערב אם היה אביו; שמא יחזירנה [את גרושתו], ונמצאו עושין קנוניה [תחבולה] על נכסיו של זה.

י. וכן המקדיש נכסיו [לבדק הבית] וגרש את אשתו - ידריגה הנגה, ואחר כך תפרע מן הפודה מיד ההקדש; שמא יעשו קנוניה על ההקדש. אבל המגרש את אשתו ובאה לטרף מן הלקוחות - אין מחיבין אותו להדירה, אלא נשבעת וטורפת; ואם רצת, תחזר לבעלה, שפכר ידעו הלוקוחות שיש עליו כתבת אשה, והם הפסידו על עצמן שלקחו נכסים שתחת שעבודה.

יא. הפעל שמכר נכסיו, ואחר כך כתבה אשתו ללוקח: 'דין ודברים אין לי עמך', והסכימה למעשיו, אף על פי שקנו ממנה - הרי זו טורפת, שלא כתבה לו אלא שלא יהיה בינה ובין בעלה קטטה, ויש לה לומר: 'נחת רוח עשיתי לבעלי'; אבל אם קנו מיד האשה תחלה שאין לה שעבוד על מקום זה, ואחר כך מכר אותו הפעל - אינה

ה. אלמנה שחלתה - אם צריכה לרפואה שאין לה קצבה [שחולה תדיר], הרי זו במזונות, ויורשין חביבין בה; ואם היא רפואה שיש לה קצבה, הרי זו מתרפאה מכתבתה. נשפית - אין היורשין חביבין לפדותה, אפלו היתה זכמה; ואפלו נשפית בחיי בעלה, ומת והיא בשביה - אין חביבין לפדותה מנכסיו, אלא נפדית משל עצמה, או תטל כתבתה והפדה עצמה.

ו. מתה האלמנה, יורשי הבעל חביבין בקבורתה; ואם נשבעה שבועת אלמנה ואחר כך מתה - יורשיה יורשין כתבתה, והן חביבין בקבורתה, אכל לא יורשי הבעל. מעשה ידי האלמנה ליורשין. ויורש שאמר לאלמנה: 'טלי מעשה ידיך במזונותיך' [במקום דמי המזונות] - אין שומעין לו; אכל היא שרצת בזה, שומעין לה.

ז. וכל מלאכות שהאשה עושה לבעלה, אלמנה עושה ליתומים - חוץ ממזונת הכוס, והצעת המטה, והרחצת פניו ידיו ורגליו.

ח. מציאת האלמנה ופרות נכסים שהכניסה לבעל - לעצמה, ואין ליורש בהם כלום.

ט. והנכסים עצמם שהם נדונייתה, נוטלת אותן בלא שבועה; ואין ליורשים בהן דין בעולם, אלא אם כן הותרו [התייקרו] בחיי הבעל והיו נכסי צאן ברזל שהמותר לבעל. ואם מתה האלמנה בלא שבועה - יורשיה יורשין נדונייתה, ואף על פי שהיא נכסי צאן ברזל; ואם היתה בהם מותר, המותר ליורשי הבעל.

י. אלמנה שתפסה מטלטלין כדי שתזון מהן - בין שתפסה מחיים בין שתפסה אחר מותו, אפלו תפסה כפר זב - אין מוציאין מידה, אלא כותבין עליה בית דין מה שתפסה, ופוסקין לה מזונות ומחשבין עמה; והיא נזונת ממה שבידה עד שתמות, או עד שלא יהיו לה מזונות, ויקחו היורשין את השאר.

יא. וכן אם תפסה מטלטלין בכתבתה מחיי בעלה ומת - גובה מהן; אכל אם תפסה אחרי מותו לכתבתה, אינה גובה מהן. אף על פי שתקנו הגאונים שתגבה הפתכה ותנאי הפתכה מן המטלטלין. ולפיכך תזון האלמנה מן המטלטלין אף על פי שלא תפסה.

יב. אם הניח בעלה מטלטלין ולא תפסה אותן - היורשין נוטלין אותן, והן מעלין [משלמים] לה מזונות. ואינה יכולה לעכב עליהן ולומר: 'יהיו המטלטלין מנחין בבית דין עד שאזון מהן, שמא יאבדו ולא יהיו לי מזונות'; ואפלו התנת עליו [על הבעל] בפרוש שתזון מן המטלטלין, אינה מעכבת. ובזה דנין תמיד, בכל בתי דינין.

יג. אכל אם הניח קרקע, יכולה היא לעכב עליהן שלא ימכרו; ואם מכרו - אינה מוציאה מיד הלוקחות, שאין האשה והבנות נזונות אלא מנכסים בני חורין.

יד. הניח נשים רבות, אף על פי שגשגן זו אחר זו, נזונות בשוה, שאין דין קדימה במזונות.

טו. אלמנה שנפלה לפני יבם - בשלשה חדשים

בין בבית דין ממחין בין בשלשה גאמנין. ומוכרת לכתבתה אפלו בפעמים רבות, בין בבית דין, בין בשלשה גאמנין ויודעין שומת הקרקע.

יט. המוכרת כתבתה, בין לאחרים בין לבעלה - לא אבדה שאר תנאי כתבה; ואם היתה לה בן זכר, יורש כנגד כתבתה הזאת שנמכרה מנכסי אביו יותר על חלקו כדין תנאי זה. אכל המוחלת כתבתה לבעלה, אבדה כל תנאי כתבתה, ואפלו מזונות אין לה עליו. ומוחלת כתבתה אינה צריכה קנין ולא עדים - כשאר המוחלין, שאינן צריכין עדים ולא קנין, אלא בדברים בלבד; והוא שיהיו דברים שהדעת סומכת עליהן, ולא יהיו דברי שחוק והתל ודברי תמה, אלא פדעת נכונה.

הלכות אישות פרק יח

א. אלמנה נזונת מנכסי יורשין כל זמן אלמנותה, עד שתטל כתבתה; ומשתתבע כתבתה בבית דין אין לה מזונות. וכן אם מכרה כתבתה בלה, או משכנה כתבתה, או עשתה כתבתה הפותיקי לאחר [שיעבדה לבעל חוב שלה], והוא שתאמר לו: 'פה תקנה חובך' - בין שעשת דברים אלו בבית דין ממחין בין שלא בבית דין ממחין, בין שעשת בחיי בעלה בין שעשת לאחר מיתת בעלה - אין לה מזונות מן היורשים; אכל אם מכרה מקצתה, יש לה מזונות. ומשתתארכס האלמנה, אבדה מזונותיה.

ב. כשם שנזונת אחר מותו מנכסיו, כך נותנין לה כסות וכלי תשמיש ומדור [דירה] - יושבת במדור שהיתה בו בחיי בעלה, ומשתמשת בכרים וכסתות שנשתמשה בהן בחיי בעלה, ובצעדים ושפחות שנשתמשה בהן בחיי בעלה. נפל המדור, אין היורשין חביבין לבנותו. ואם אמרה: 'הניחו לי, ואני אבגנו משלי' - אין שומעין לה. וכן לא תחזק בדיקו [סדקו], ולא טחה אותו [בטיט], אלא תשב בו כמו שהוא או תצא. ויורשין שמכרו מדור אלמנה, לא עשו כלום.

ג. נפל הבית, או שלא היה לבעלה בית אלא בשכר - נותנין [שוכרים] לה מדור לפי כבודה; וכן מזונותיה וכסותה כפי כבודה. ואם היה כבוד הבעל גדול מכבודה, נותנין לה לפי כבודו, מפני שעולה עמו, ואינה יורדת אפלו לאחר מיתה.

ד. 'ברפת הבית מרבה' - ביצד? תמשה שהיה מזונות כל אחד מהן קב כשיאכל לבדו, אם היו תמשתן בבית אחד ואוכלין בערוב [יחד], מספיק להן ארבעת קבין; והוא הדין לשאר צרכי הבית. לפיכך אלמנה שאמרה: 'איני וזה מבית אבי, פסקו לי מזונות ותנו לי שם' - יכולין היורשין לומר: 'אם את אצלנו, יש לך מזונות; ואם לאו, אין אנו נותנין לך אלא לפי ברפת הבית'. ואם היתה טוענת מפני שהיא ילדה [צעירה] והם ילדים [וחוששת לשם רע] - נותנין לה מזונות המספיקין לה לבדה, והיא בבית אביה. ומותר מזונות האלמנה ומותר הכסות - ליורשין.

כד. האשה שהלכה היא ובצלה למדינת הים, ובאה ואמרה: 'מת בצלי' - רצת, נזונת כדן כל האלמנות, רצת, נוטלת כתבתה. אמרה: 'גרשני בצלי' - אינה נאמנת; ונזונת מנכסיו עד כדי כתבתה מכל פנים - שאם עדין היא אשתו, יש לה מזונות, ואם גרשה כשאמרה, יש לה כתבה, שהרי כתבתה בידה; לפיכך נוטלת מזונות עד כדי כתבתה והולכת לה.

כה. האשה שהיה לה ספק גרושין ומת בצלה - אינה נזונת מנכסיו, שאין מוציאין מיד הירש מספק; אבל בחיי בצלה, יש לה מזונות עד שתתגרש גרושין גמורין.

כו. אלמנה עניה ששהת שתי שנים ולא תבעה מזונות, או עשירה ששהת שלש שנים ולא תבעה - אין לה מזונות בשנים שעברו, אלא משעה שתבעה; ואם שהת פחות מזה, אפלו ביום אחד - לא ותרה, אלא תובעת ונוטלת מזון אותן השנים שעברו.

כז. אלמנה שתבעה מזונות מן הירשנים - הם אומרים: 'נתנו', והיא אומרת: 'לא נטלת' - כל זמן שלא נשאת, על היתומים להביא ראיה, או תשבע שבועת הסת [מדרבנן] ותטל; ומשנשאת, עליה להביא ראיה, או ישבעו הירשנים שבועת הסת שנתנו לה.

כח. דין תוספת כתבה כדן העקר. לפיכך אלמנה שתבעה, או מכרה, או מחלה, או משכנה תוספת כתבתה עם העקר - אין לה מזונות; ואם תבעה מקצת, והניחה מקצת - הרי זו כמי שתבעה מקצת העקר והניחה מקצתה. וכל המוכרת או המוחלת סתם, מכרה ומחלה התוספת עם העקר - ששניהם 'כתבה' שמים בכל מקום.

הלכות אישות פ"ק יט

א. מתנאי הכתבה, שיהיו בניו הזכרים יורשין כתבת אמן, ונדונייתה [נכסים מבית אביה] שהכניסה בתורת נכסי צאן ברזל [שהיה באחריות הבעל, לרווח ולהפסד], ואחר כך חולקין שאר הירשה עם אחיהם בשוה.

ב. כיצד? נשא אשה כתבתה ונדונייתה אלה, וילדה בן ומתה בחייו, ואחר כך נשא אשה אחרת כתבתה ונדונייתה מאתים, וילדה בן ומתה בחייו, ואחר כך מת הוא, והניח אלפים - בנו מן הראשונה יורש אלה שבכתבת אמו, ובנו מן השנייה יורש מאתים שבכתבת אמו, והשאר [ח' מאות וזו] יורשים אותו בשוה. נמצא ביד בן הראשונה אלה וארבע מאות, וכיד בן השנייה שש מאות.

ג. במה דברים אמורים? בשניהם יותר על כדי שתי הכתבות דינר אחד או יותר, כדי שיחלקו השאר בשוה; אבל אם לא הניח יותר דינר, חולקים הכל בשוה: שאם יירשו אלו כתבת אמן ואלו כתבת אמן, ולא ישאר דינר אחד לחלק אותו בין הירשנים - נמצא תנאי זה מבטל חלוק גרשה בין הבנים בשוה, שהוא מן התורה.

ד. והוא הדין למי שנשא נשים רבות, בין בזו אחר זו בין בבת אחת, ומתו כלן בחייו, ולו מהן בנים זכרים, אם

הראשונים נזונת משל בעל; אם הפר העבר, וכן אם הניחה מעברת - נזונת והולכת עד שתלד. ילדה בן של קימה - נזונת והולכת כל ימי אלמנותה כשאר הנשים. לא נמצאת מעברת אחר השלשה חדשים, או שהפילה - אינה נזונת לא משל בעל ולא משל יבם, אלא תובעת יבמה לזון או לחלץ.

טז. תבעה יבמה לזון או לחלץ, ועמד בדין וברח או שחלה, או שהיה היבם במדינת הים - הרי זו נזונת משל יבם בלא שבועה כלל.

יז. נפלה לפני יבם קטן - אין לה מזונות עד שיהיה יבמה כשאר היבמין.

יח. מי שיחד קרקע לאשתו בשעת מיתה למזונותיה ואמר: 'יהיה מקום פלוני למזונות' - הרי רבה לה מזונות. ואם היה שוכרו פחות ממזונות הראויין לה, נוטלת שאר נכסים; ואם היה שוכרו יותר מן הראוי לה, נוטלת הכל. אבל אם אמר לה: 'יהיה מקום פלוני למזונות', ושתקה - אין לה אלא פרות אותו מקום בלבד, שהרי קצץ [קצב] לה מזונות. **יט.** אלמנה שבאה לבית דין לתבע מזונות - יש מי שהורה שפוסקין לה מזונות ואין משביעין אותה; ואין ראוי לסמוך על הוראה זו, מפני שנתחלה לו הדבר באשה שהלה בצלה למדינת הים. ורבותי הורו שאין לה מזונות מבית דין עד שתשבע, שהרי זו באה להפרע מנכסי יתומים, וכל הנפרע מנכסי יתומים אינו נפרע אלא בשבועה; ולזה דעתי נוטה, ובו ראוי לדון.

כ. אלמנה שבאה לבית דין לתבע מזונות - משביעין אותה תחלה, ומוכרין בלא הכרזה, ונותנין לה מזונות; וכן יש לה למכר למזונות שלא בבית דין ממחין אלא בשלשה נאמניו, בלא הכרזה. וכן אם מכרה למזונות בינה לבין עצמה שוה בשוה, מכרה קנים; וכשיבואו הירשנים להשביע אותה, נשבעת.

כא. וכמה מוכרין למזונות - כדי לזון מהם ששה חדשים או יתר על זה. ומוכרין על מנת שיהיה הלוקח נותן לה מזון שלשים יום, וחוזרת ומוכרת פעם שניה לששה חדשים; וכן מוכרת לעולם, עד שישאר מן הנכסים כדי כתבתה, וגובה כתבתה מן השאר והולכת לה.

כב. אלמנה שפסקו לה בית דין מזונות - אין מחשבין עמה על מעשה ידיה [אם די לה במעשה ידיה], עד שיבואו הירשנים ויתבעוה; אם מצאו לה מעשה ידיה, נוטלין אותה, ואם לאו, הולכין לדרבן. ואני אומר שאם היו הירשנים קטנים - בית דין מחשבין עמה [בודקים אם נונתת רווחיה ליתומים], ופוסקין לה [קובעים לה] מחסת רווח [מעשה ידיה כדרך שפוסקין לה מזונות].

כג. אלמנה שאין שטר כתבה יוצא מתחת ידה, אין לה מזונות - שאם מחלה כתבתה, או מכרה אותה, או משכנה אותה; ואף על פי שלא טען יורש, טוענין לו ואומרים לה: 'הביאי כתבתיך, והשבעי, וטלי מזונות' - אלא אם אין דרכם לכתב כתבה.

יג. מי שצוה בשעת מיתתו לעקר אחד מתנאי כתבה, כגון שאמר: 'אל יזונו בנותי מנכסיו ואל תזון אלמנתו', או 'אל יירשו בניו כתבת אמן' - אין שומעין לו. נתן כל נכסיו במתנה לאחרים - הואיל ומתנת שכיב מרע [אדם חולה] אינה קונה אלא לאחר מיתה, כמו שיתבאר - הרי המתנה וחייב הנכסים בתנאים אלו באין כאחד; ולפיכך אלמנתו ובנותיו נזונות מנכסיו, ובניו יורשים כתבת אמם שמתה בחייה בעלה.

יד. בת [של] הממאנת [קטנה יתומה שהישיאנה ומיאנה בנישואין] - הרי היא כשאר הבנות, ויש לה מזונות. אבל בת היבמה, ובת השנייה [ערוה מדרבנן], ובת הארוסה, ובת האנוסה - אין להן מזונות אחר מיתת אביהן בתנאי זה; אבל בחיי אביהן, הוא חייב במזונותן, כדין שאר הבנים והבנות בחיי אביהן.

טו. המאנס בת הנזונה מן האחין, חייב במזונותיה משעת הארוסין - שהרי אין לה מזונות מאחיה משנתארסה, ואינה בוגרת כדי שתזון עצמה אלא קטנה או נערה, ואין אדם רוצה שתתבזה ארוסתו ותלך ותשאל על הפתחים.

טז. נשאת הבת, ומאנה או נתגרשה או נתאלמנה, אפלו היא שומרת יבם [ממתנה לייבום], הואיל ותורה לבית אביה ועדין לא כגרה - הרי זו נזונה מנכסי אביה עד שתבגר או עד שתתארס.

יז. מי שמת והניח בנים ובנות - יירשו הבנים כל הנכסים, והן זנין את אחיותיהן עד שיבגרו או עד שיתארסו. במה דברים אמורים? בשעה ניח נכסים שאפשר שיזונו מהן הבנים והבנות כאחד, עד שיבגרו הבנות; ואלו הן הנקראין 'נכסים מרבין'. אבל אם אין בנכסים שהניח אלא פחות מזה - מוציאין מהן מזונות לבנות עד שיבגרו, ונותנין השאר לבנים; ואם אין שם אלא כדי מזון הבנות בלבד - הבנות נזונות מהן עד שיבגרו או עד שיתארסו, והבנים ישאלו על הפתחים.

יח. במה דברים אמורים? בשעה ניח נכס. אבל אם הניח מטלטלין - הואיל ובתקנת הגאונים הוא שיזונו הבנות מן המטלטלין, הרי הבנים והבנות באחת מן הנכסים האלו המועטין; שלא תקנו להן במטלטלין אלא שיהיו כבנים. וכזה הורו הגאונים.

יט. הניח נכס, והיו הנכסים מרבין, ונתמעטו אחר בן - כבר זכו בהן יורשים; היו מועטין בשעת מיתה, ונתרבו אחר בן - הבנים יורשין אותן. ואפלו לא נתרבו, אם קדמו הבנים ומכרו נכסים מועטין, מוכרן קנים.

כ. היו הנכסים מרבין, ויש עליו [על המת] חוב, או שהתנה עם אשתו שיזון את בתה - אין החוב ולא מזונות בת אשתו מועטין בנכסים; אלא יירשו הבנים הכל, ויתנו לבעל חוב חובו, ויזונו בת אשת אביהם עד זמן שפסק, ויזונו אחיותיהן עד שיבגרו או עד שיתארסו מתחת ידיהם. כא. הניח אלמנה, ובת ממנה או מאשה אחרת, ואין

היה שם יותר על כדי כל הכתבות דינר - כל אחד ואחד יורש כתבת אמו, והשאר חולקין בשוה.

ה. אמרו היתומים: 'הרי אנו מעלין [מוסיפים לגובה הערך] על נכסי אבינו יותר, כדי שישלנו כתבת אמן' - אין שומעין להן, אלא שמין את הנכסים בבית דין כמה היו שוין בשעת מיתת אביהן; ואף על פי שנתרבו או נתמעטו אחרי מיתת אביהן, קדם שיבואו לחלק - אין שמין אותם אלא בשעת מיתת אביהן.

ו. היה שם יותר על כדי כל הכתבות, אף על פי שיש עליו [על האב] שטר חוב כנגד היתר - אינו ממעט, אלא כל אחד מהן יורש כתבת אמו.

ז. מי שהיה נשוי שתי נשים, ומתה אחת מהן בחייו ואחת אחר מותו, ולו בנים משתייהן, אף על פי שלא הניח יתר על שתי הכתבות - אם נשבעה השנייה שבועת אלמנה קדם שתמות, בנייה קודמים לירש כתבתה, מפני שאינם יורשים כתבת אמן בתנאי זה, אלא ירשה של תורה. ואחר כך יורשין בני הראשונה כתבת אמן בתנאי זה [נתקנת בנים זכרים]; ואם נשאר שם כלום, חולקין אותו בשוה. ואם מתה קדם שתשבע, בני הראשונה יורשים כתבת אמן בלבד, והשאר חולקין בשוה.

ח. היה נשוי שתי נשים, ולו מהן בנים, ומת, ואחר כך מתו הנשים - אם נשבעו הנשים ואחר כך מתו - כל אחד ואחד יורש כתבת אמו בירשה של תורה, לא בתנאי זה; לפיכך אין משגיחין אם יש שם מותר דינר או אין שם, ויורשי הראשונה קודמין ליורשי השנייה. ואם לא נשבעו - חולקין הבנים הכל בשוה, ואין שם ירשת כתבה, לפי שאין לאלמנה כתבה עד שתשבע.

ט. אחת נשבעה ואחת לא נשבעה - זו שנשבעה, בנייה יורשין כתבתה תחלה; והשאר, חולקין אותו בשוה. וכל היורש כתבת אמו שמתה בחייה אביו, אינו טורף מנכסים משעבדים [נכסים שנמכרו] אלא מבני חורין [נכסים שלא נמכרו] ככל היורשין.

י. ומתנאי כתבה, שתהיינה הבנות נזונות מנכסי אביהן אחר מותו, עד שיתארסו או עד שיבגרו; כגרה הבת אף על פי שלא נתארסה, או נתארסה אף על פי שלא כגרה - אין לה מזונות. ובת הנזונה מנכסי אביה לאחר מותו - מעשה ידיה ומציאתה לעצמה, לא לאחים.

יא. פוסקין לבת מזונות וקטות ומדור [דירה] מנכסי אביה, כדרך שפוסקין לאלמנה; ומוכרין למזון הבנות וקטותן בלא הכרזה [מכירה פומבית לכל המרבה], כדרך שמוכרין למזון האלמנה וקטותה: אלא שהאשה, פוסקין לה לפי כבודה וכבוד בעלה, ולבנות פוסקין להן דבר המספק להן בלבד; ואין הבנות נשבעות.

יב. אין הבנים יורשין כתבת אמן, ולא הבנות נזונות בתנאים אלו, עד שיהיה שטר כתבה יוצא מתחת ידם; אבל אם אין שם שטר כתבה - אין להם כלום, שמה מחלה אמן כתבתה. ואם אין דרכם לכתב כתבה, יש להם כפי התנאים.

בן - אין נוטלין פֿרנסה לקטנות ואחר כך חולקות את הנכסים, אלא חולקות את הנכסים בשוה.

ט. מי שמת והניח שתי בנות ובן, וקדמה ראשונה ונטלה עשור נכסים, ולא הספיקה השנייה לגבות עד שמת הבן, ונפלו כל הנכסים לשתייהן - אין השנייה נוטלת עשור, אלא חולקות בשוה; וזכת ראשונה, בעשור שלה.

י. מי שצנה בשעת מיתה: 'אל תפרנסו בנותי מנכסי' - שומעין לו, שאין זה מתנאי כתבה.

יא. מי שמת והניח אלמנה ובת, כבר בארנו שמוזנות האלמנה קודמין למוזנות הבת. וכן אם נשאת הבת - אינה נוטלת עשור נכסים, מפני מוזנות האלמנה; ואפלו מתה הבת אחר שנשאת, אין הבעל יורש פֿרנסה הראויה להנתן לה, שהרי הנכסים בלן בחזקת האלמנה ששהא נזונת מהן.

יב. קטנה יתומה שהשיאתה אמה או אחיה לדעתה, ונתנו לה מאה או חמשים וזו - יכולה היא משתגדיל להוציא מהן פֿרנסה הראויה לה, או באמדין דעת האב או עשור הקרקעות, ואפלו לא היו האחין זנין אותה, ואף על פי שלא מחת בשעת נשואין, מפני שהקטנה אינה בת מחאה.

יג. נשאת הבת אחר שגדלה, בין נצרה בין בוגרת, ולא תבעה פֿרנסתה - אבדה פֿרנסתה; ואם מחת בעת נשואיה, הרי זו מוציאה את הראוי לה כל זמן שתצרה. בגרה ועודה בבית אביה, בין שבגרה אחר מותו בין שהייתה בוגרת - אם פסקו האחין מוזנותיה, שהרי אין לה מוזנות כמו שבארנו, ושתקה ולא תבעה פֿרנסתה - אבדה פֿרנסתה; ואם מחת, לא אבדה פֿרנסתה. לא פסקו האחים מוזנותיה, וזנו אותה בבגרות [בבגרותה], אף על פי שלא מחת, לא אבדה פֿרנסתה כל זמן שהן זנין אותה; שיש לה לטעון, מפני שהן זנין אותה, אף על פי שאינן חזקין, והיא עדין לא נשאת, מפני זה לא תבעה פֿרנסתה.

יד. מי שצנה לתן לבתו כך וכך מעות לפֿרנסתה לקח בהן קרקע, בין שהיה שכיב מרע [חולה] בין שהיה בריא, ומת, והרי המעות ביד השליש [אדם שלישי הנאמן על שניהם], ואמרה הבת: 'תנו אותן לבעלי, כל מה שירצה יעשה בהן' - אם הייתה גדולה ונשאת, הרשות בה; ואם עדין מארסת היא, יעשה השליש מה שהשליש בידו; ואם עדין קטנה היא, אפלו נשאת - אין שומעין לה, אלא יעשה השליש כמו שצוהו האב.

הלכות אישות פֿרק כא

א. **מציאא** האשה ומעשה ידיה, לבעלה. ומה היא עושה לו? הכל כמנהג המדינה: מקום שדרךן לארג אורגת, לרקם [צורות יפות על אריג] רוקמת, לטוות צמר או פשתן טווה. ואם היה דרך נשי העיר לעשות כל המלאכות האלו, אינו כופה [כופה אותה] אלא לטוות בצמר בלבד; שהפשתן מוזיק את הפה ואת השפתיים, והטווי היא המלאכה המיוחדת לנשים, שנאמר: "וכל אשה חכמת לב בגדיה טוו".

בנכסים כדי שיוזנו שתייהן - האלמנה נזונת, והבת תשאל על הפתחים. וכן אני אומר, שמוזנות הבת קודמין לירשת הבן כתבת אמו שמתה בחיי אביו, ואף על פי ששניהם מתנאי כתבה; קל וחמר הדברים: ומה אם נדחית ירשה של תורה מפני מוזנות הבת, לא תדחה ירשת הכתבה שהיא תנאי בית דין מפני מוזנות הבת!?

כב. מי שמת והניח בנות גדולות וקטנות, ולא הניח בן - אין אומרים: 'יוזנו הבנות הקטנות עד שיבגרו ויחלקו שאר הנכסים בשוה', אלא בלן חולקות בשוה.

יום רביעי

הלכות אישות פֿרק כ

א. **צווי** חכמים שייתן אדם מנכסיו מעט לבתו, כדי שתנשא בו; וזה הוא הנקרא 'פֿרנסה'. המשיא את בתו סתם, לא יפחות מכסות שפוסקין לאשת עני שבישראל, כמו שבארנו. במה דברים אמורים? בשניה הָאָב עָנִי; אָבֵל אִם הָיָה עָשִׁיר, הָרִי זֶה רְאוּי לִתֵּן לָהּ כִּפֵּי עֲשָׂרוֹ.

ב. פֿרש על הבעל שאין לה כלום, ושיכניסנה ערמה - אין לה כלום; ולא יאמר הבעל: 'כשתבוא לביתי אכנסנה', אלא מכסה, והיא בבית אביה.

ג. הָאָב שָׁמַת וְהֵנִיחַ בַּת - אומדין דעתו במה היה בלבו לתן לה לפֿרנסתה, ונתנין לה; ומנין יודעין אמדין דעתו? מרעיו ומידעיו, וממשאו ומתנו וכבודו. וכן אם השיא בת בחייו, אומדין בה [משערים לפי מה שנתן לה]. ואם לא יודע לבית דין אמדין דעתו [כמה היה נותן], נתנין לה מנכסיו עשור [מעשר] לפֿרנסתה.

ד. הניח בנות רבות - כל שתבוא להנשא, נתנין לה עשור הנכסים; ושלאתריה, עשור מה ששיירה ראשונה; ושלאתריה, עשור מה ששיירה שניה. ואם באו בלן להנשא כאחת - ראשונה נוטלת עשור, והשנייה עשור מה ששיירה ראשונה, והשלישית עשור מה ששיירה שניה, וכן אפלו הן עשר; וחזרות וחולקות כל העשורים בשוה, ושאר הנכסים לאחים.

ה. עשור זה שהוא לפֿרנסה, אינו מתנאי כתבה; לפיכך אפלו לתקנת אחרונים, אינו נטל אלא מן הקרקע. ויש לה לגבות עשור זה משכירות [דמי שכירות] הקרקע; ואם רצו האחין לתן לה מעות כנגד עשור הקרקע, נתנין.

ו. הבת בעשור זה כבעל חוב של אחין; לפיכך נוטלת אותו מן הבינונית בלא שבועה. ואם מתו האחין, נוטלת אותו מבניהם מן הזבורית ובשבועה - שהרי היא נפרעת מנכסי יתומים, והבא לפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא מן הזבורית ובשבועה, כמו שיתבאר בהלכות הלואה.

ז. והאחים שמכרו או משכנו קרקע אביהם - הבת טורפת [גובה] מן הלוקחות פֿרנסתה, בדרך שטורפין כל בעלי חובות מן הלוקחות, כמו שיתבאר בהלכות הלואה. ח. מי שהשיא בנות גדולות, ונשארו קטנות, ומת בלא

תקנה, שאם אין אתה אומר כן, אין שלום בתוך הבית לעולם, אלא נמצאת נזהרת ונמנעת מרב המלאכות, ונמצאת קטטה ביניהן.

י. כל אשה שתמנע מלעשות מלאכה מן המלאכות שהיא חייבת לעשותן - כופין אותה ועושה, ואפלו בשוט. טען הוא שאינה עושה, והיא אומרת שאינה נמנעת מלעשות - מושיבין אשה ביניהן או שכנים; ודבר זה, כמו שיראה הדני שאפשר בדבר.

יא. האשה, כל זמן שהיא מניקה - פוחתין לה ממעשה ידיה, ומוסיפין לה במזונותיה יין ודברים שיפין לחלב. פסקו לה מזונות הראויות לה, והרי היא מתאנה לאכל יותר, או לאכל מאכלות אחרות, מפני חלי תאנה שיש לה בבטנה - הרי זו אוכלת משלה [על חשבונה] כל מה שתירצה; ואין הבעל יכול לעכב ולומר, שאם תאכל יותר מדי, או תאכל מאכל רע, ימות הולד - מפני שצער גופה קודם.

יב. ילדה תאומים, אין כופין אותה להניק שניהן, אלא מניקה אחד, ושוכר הבעל מניקה לשני; הרי שרצת האשה להניק בן חכרתה עם בנה, הבעל מעכב ואינו מניחה אלא להניק בנו בלבד.

יג. נדרה שלא להניק את בנה - כופה ומניקתו עד שיהיה בן עשרים וארבעה חדש, אחד הנזכר ואחד הנקבה. היא אומרת: 'אני אניק את בני', והוא אינו רוצה שתניק אשתו, כדי שלא תתנול - אף על פי שיש להם כמה שפחות, שומעין לה; שצער הוא לה לפרש מבנה.

יד. היתה עניה שהיא חייבת להניק, והיה הוא עשיר שראוי שלא תניק אשתו - אף על פי שאין לו שפחות, אם לא רצת להניק, שוכר מניקה או קונה שפחה; מפני שהאשה עולה עם בעלה [לחיות ברמת עשירותו], ואינה יורדת.

טו. היא אומרת: 'ראוי הוא לשכר או לקנות שפחה', והוא אומר: 'איני ראוי' - עליה להביא ראיה, ואין כאן מקום לשבועה.

טז. האשה שנתגרשה, אין כופין אותה להניק - אלא אם רצת, נותן לה שכרה ומניקתו, ואם לא רצת, נותנת לו את בנו והוא מטפל בו. במה דברים אמורים? שלא הניקה אותו עד שהפירה [התרגל אליה]. אבל אם הפירה [התינוק התרגל אליה ואינו רוצה לינוק מאחרת], ואפלו היה סומה - אין מפרישין אותו מאמו, מפני סכנת הולד, אלא כופין אותה, ומניקה אותו בשכר עד עשרים וארבעה חדש.

יז. הגרושה - אין לה מזונות, אף על פי שהיא מניקה את בנו; אבל נותן לה יותר על שכרה, דברים שהקטן צריך להן מפסות ומאכל ומשקה וסיכה וכיוצא בה. אבל המעברת, אין לה כלום. שלמו חדשיו [כ"ד חדשי הנקה] וגמלתו [מהנקה], אם רצת המגרשת שיהיה בנה אצלה - אין מפרישין אותו ממנה עד שיהיה בן שש שנים גמורות, אלא כופין את אביו ונותן לו מזונות והוא אצל אמו.

ב. דחקה עצמה [התאמצה] ועשתה יותר מן הראוי לה - המותר לבעל. היה לה ולו ממון הרבה, אפלו היה להם כמה שפחות - אינה יושבת להבטלה בלא מלאכה כלל, שהבטלה מביאה לידי זמה; אבל אין כופין אותה לעשות מלאכה כל היום בלוי, אלא לפי רב הממון ממעטת במלאכה.

ג. והמדיר את אשתו שלא תעשה מלאכה כלל - יוציא ויתן כתובה, שהבטלה מביאה לידי זמה. וכן כל אשה רוחצת לבעלה פניו ידיו ורגליו, ומוזגת לו את הכוס, ומצעת לו את המטה, ועומדת ומשמשת בפניו בעלה, כגון שתתן לו מים או פלי או תטל מלפניו, וכיוצא בדברים אלו; אבל אינה עומדת ומשמשת בפני אביו או בפני בנו. ומלאכות אלו, עושה אותן היא בעצמה; ואפלו היו להן כמה שפחות, אין עושה מלאכות אלו לבעל אלא אשתו.

ה. יש מלאכות אחרות שהאשה עושה אותן לבעלה בזמן שהן עניים, ואלו הן: אופה את הפת בתנור; ועורא תקן שתהיה אשה משקמת ואופה כדי שתהיה הפת מצויה לעניים; ומבשלת את התבשילין, ומכבסת בגדים, ומניקה את בנה, ונותנת תבן לפני בהמתו [שהיא לרכיבה] אבל לא לפני בקרו [העומדת לחרישה], ומטחנת. כיצד מטחנת? יושבת ברחים ומשמרת [מנפה] את הקמח, ואצה [מזרזרת] בטחנת, או מחמרת [מנהיגה] אחר הבהמה [המסובבת], כדי שלא יבטלו הרחים; ואם היה דרךן לטחן ברחים של יד, טוחנת.

ו. במה דברים אמורים? בעניים; אבל אם הכניסה לו שפחה אחת, או נכסים שראויין לקנות מהן שפחה אחת, או שהיתה לו שפחה אחת, או שהיה לו ממון כדי לקנות שפחה אחת - אינה מטחנת, ולא אופה, ולא מכבסת, ולא נותנת תבן לפני בהמתו. הכניסה לו שתי שפחות, או נכסים הראויין לקנות מהן שתי שפחות, או שהיו לו שתי שפחות, או שהיה ראוי לקנות שתי שפחות - אינה מבשלת, ואינה מניקה את בנה, אלא נותנת אותו לשפחה להניק.

ז. נמצאו כל המלאכות שכל אשה עושה אותן לבעלה, חמש מלאכות: טוה, ורוחצת פניו ידיו ורגליו, ומוזגת לו את הכוס, ומצעת את המטה, ועומדת לשמש בפניו; והמלאכות שמקצת הנשים עושות אותן ומקצתן אינן עושות, שש מלאכות: מטחנת, ואופה, ומבשלת, ומכבסת, ומניקה, ונותנת תבן לפני בהמתו.

ח. כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה, נדה עושה לבעלה, חוץ ממזיגת הכוס והצעת המטה בפניו והרחצת פניו ידיו ורגליו; וגורח משום הרהור, שמא יבוא לבעל לפיכך מצעת מטתו כשהיא נדה שלא בפניו, ומוזגת הכוס ואינה נותנת אותו בידו פדרפה תמיד, אלא מנחת אותו על הפלי או על הארץ, והוא נוטלו.

ט. האשה ששברה בלים בעת שעשתה {מלאכותיה} מלאכותיה בתוך ביתה - פטורה; ואין זה מן הדין, אלא

שבאחריות הבעל] בין נכסי מלוג [שאינן באחריות] - הבעל אוכל כל פרוותיהן בחייה; ואם מתה בחייה בעלה, יירש בעלה הכל. לפיכך אם מקרה האשה נכסי מלוג אחר שנשא, אף על פי שאותן הנכסים נפלו לה קדם שתתארס - הבעל מוציא הפרות מיד הלקוחות כל ימי חייה, אבל לא גוף הקרקע, שאין לו כלום בגוף נכסי מלוג עד שתמות. מתה בחייה, מוציא הגוף מיד הלקוחות בלא דמים. ואם הדמים שלקחה מן הלקוחות קמין בעצמן, מתזנין ללקוחות, ואינו יכול לומר 'שמא מציאה הן'.

ח. במה דברים אמורים? בנכסים הידועין לבעל; אבל אם נפלו לה נכסים במדינה אחרת, ולא ידע בהן הבעל, ומקרה אותן - מקרה קים. וכן ארוסה שמקרה קדם הנשואין, מקרה קים, שאין לבעל בנכסי ארוסתו כלום עד שיכנס.

ט. האשה שכתבה כל נכסיה לאחר, בין רחוק בין קרוב [משפחתי], קדם שתנשא - אף על פי שאם נתגרשה או נתאלמנה תבטל המתנה, כמו שיתבאר בהלכות מתנה, אין הבעל אוכל פרוותיהן; ואם מתה, אינו יורשן - שהרי נתנה אותן קדם שתנשא. וכשתמות בחייה בעלה, יקנה מקבל מתנה מתנתו קנן גמור. ולא עוד, אלא אפלו נתנה מקצת נכסיה או פלן קדם נשואיה, וכתבה למקבל: 'קנה מהיום ולקשארצה' [אם ארצה], שהרי לא קנה קנן גמור עד שתרצה - אין הבעל אוכל פרות אותה מתנה, ואם מתה אינו יורשה.

י. שומרת יבם [ממתנה לייבום; בין מות בעלה לייבום], יש לה למכור ולתן בנכסים שנפלו לה פשהיא שומרת יבם; ואין ליבם פרות, ואפלו בנכסי צאן ברזל שהקניסה לאחיו, עד שיכנס. מתה פשהיא שומרת יבם - יורשיה מאביה יורשין נכסי מלוג שלה וחצי נכסי צאן ברזל, ויורשי הבעל יורשין כתבתה וחצי נכסי צאן ברזל; ויורשי הבעל חביבין בקבורתה.

יא. שומרת יבם, כתבתה על כל נכסי בעלה; לפיכך אין היבם יכול למכור בנכסי אחיו, בין קדם יבום בין אחר יבום. ואם מכר, או נתן מתנה, או חלק עם אחיו בנכסי המת, בין קדם יבום בין אחר יבום - לא עשה כלום, שפכר נתחייבו נכסים אלו לאלמנה לגבות מהן כתבתה.

יב. כנס את יבמתו, והניח אחיו פרות מחברין לקרקע - ימכרו וילקח בהן קרקע, והיבם אוכל פרוותיהן.

יג. הניח פרות תלושין מן הקרקע, וכן אם הניח מעות ומטלטלין - הכל של יבם; ומשתמש בהן כמו שירצה, ואינה יכולה לעכב; שהמטלטלין - אין הכתבה נגבית מהם אלא בתקנת הגאונים, ואין כח בתקנה זו למנעו מנכסי אחיו ולאסרן עליו באחריות זו שלא ישא ויתן בהם.

יד. יבמה שלא הייתה לה כתבה, או שמחלה כתבתה - זכה בנכסי אחיו, ומוכר ונותן כחפצו; וכשיכנס את יבמתו, יכתב לה כתבה מאה, ויהיו כל נכסיו אחראין לכתבתה, כשאר כל הנשים שיש להן כתבה.

טו. האשה שמקרה או נתנה אחר שנשא בנכסי צאן

ואחר שש שנים יש לאב לומר: 'אם הוא אצלי אתן לו מזונות, ואם הוא אצל אמו איני נותן לו כלום'. והבת אצל אמה לעולם, ואפלו לאחר שש.

יח. ביצד? הנה האב ראוי לצדקה - מוציאין ממנו הראוי לו בעל כרחו, וזנין אותה והיא אצל אמה. ואפלו נשאת האם לאחר - בתה אצלה, ואביה זן אותה משום צדקה עד שזמות האב; וזוזן מנכסיו אחר מותו בתנאי כתבה, והיא אצל אמה. ואם לא רצת האם שיהיו בניה אצלה אחר שגמלתן, אחד זכרים ואחד נקבות - הרשות בידה, ונותנת אותן לאביה, או משלכת אותן לקהל אם אין להן אב, והם מטפלין בהן.

הלכות אישות פרק כב

א. הבעל קודם לכל אדם בירשת אשתו. ומאימתי יזכה בירשתה? משתצא מרשות האב; ואף על פי שעדין לא נכנסה לחפה, הואיל ונעשית ברשות בעלה, יירשנה.

ב. ביצד? האשה שנתארסה ומסרה אביה לבעלה או לשלוחי בעלה, או מסרה לשוחי האב לבעלה או לשלוחי בעלה, ומתה בדרך קדם שתכנס לחפה - אף על פי שכתבתה [נדונייתה] עדין בבית אביה, בעלה יורשה; וכן אם הלך האב או שלוחי האב עם הבעל, ונכנס עמה בעלה בדרך לחצר ונתיחד עמה שם לשם נשואין, ומתה - הרי זו יירשנה בעלה. אבל אם עדין האב עם הבעל להוליקה לבית בעלה, או שהלכו שלוחי האב עם שלוחי הבעל או עם הבעל, ואפלו נכנס הבעל עמה לחצר ללון בדרך שלנין עובדי דרכים בפונדק אחד - הואיל והאב או שלוחיו עמה ועדין לא נתיחד עמה לשם נשואין, אם מתה יירשנה אביה, ואף על פי שכתבתה בבית בעלה.

ג. וכן אם הייתה בוגרת או יתומה או אלמנה, והלכה היא בעצמה מבית אביה לבית בעלה, ואין עמה לא בעל ולא שלוחי, ומתה בדרך - אין הבעל יורש אותה.

ד. הנושא אשה שהיא אסורה לו - הואיל ויש לו [חלום] בה קדושין - אם מתה תחתיו, יירשנה; וכן הנושא את הקטנה, אף על פי שאין קדושיה קדושין גמורין - אם מתה תחתיו יירשנה. אבל הפקח שנשא חרשת - אם מתה לא יירשנה. והחרש שנשא פקחת ומתה - יירשנה; שהרי היא בת דעת, ולדעתה נשאת, וזכתה לו ממונה.

ה. קטנה שנתקדשה לדעת אביה, ונשאת שלא לדעת אביה, בין בפניו בין שלא בפניו - יכול האב למחות, כמו שבארנו; ואפלו שתק האב - אם מתה אין הבעל יורשה, אלא אם כן רצה האב בנשואיה.

ו. הורו הגאונים, שהאשה שחלתה, ובקשה מבעלה שיגרשנה ותצא בלא כתבה כדי שלא יירשנה - אין שומעין לה; ואפלו אמרה: 'אני שונאה אותו ואיני רוצה לעמד עמו' - אין שומעין לה, ואין דנין לה דין מורדת. ודין יפה הוא זה.

ז. כל נכסים שיש לאשה, בין נכסי צאן ברזל ונכסים

כד. נפלו לה פרות מחברין לקרקע - הרי אלו של בעל; תלושין מן הקרקע - שלה, וימכרו וילקח בהן קרקע, והוא אוכל פרות. אבל המגרש את אשתו, והיו לה פרות מחברין לקרקע בשעת גרושין - הרי אלו שלה; ואם היו תלושין - הרי אלו שלו.

כה. עבדי נכסי מלוג, ובהקמת נכסי מלוג - הבעל חיב במזונותיהן ובכל צרכיהן; והם עושין לו, והוא אוכל פרותיהם. לפיכך ולד שפחת מלוג וילד בהקמת מלוג, לבעל; ואם גרש, ורצת האשה לתן דמים ולטל ולד השפחה מפני שבח בית אביה - שומעין לה.

כו. הכניסה לו שני כלים או שתי שפחות בתורת נכסי צאן ברזל, ושמו אותן עליו באלף זוז, והוקרו ועמדו באלפים, וגרשה - נוטלת אחד באלף שלה; והשני - אם רצת שתתן דמיו ותטל משום שבח בית אביה - שומעין לה.

כז. הנותן מתנה לאשתו - בין שנתן לה קרקע, בין שנתן לה מעות ולקחה בהן קרקע - אין לבעל פרות במתנה זו; וכן הנותן מתנה לאשה על מנת שלא יהיה הבעל אוכל פרותיה, אלא יהיו פרותיה לאשה למה שתמצא - אין הבעל אוכל פרות מתנה זו. וכן המוכרת פתבתה בטובת הניה [במחיר זול] - אותן הדמים לאשה, ואין הבעל אוכל פרותיהן.

כח. ולד בהקמת מלוג שנגנב, ונמצא הגנב ושלם שנים - הפפל לאשה, שאין זה פרי שתקנו לו חכמים. החובל באשתו - כל הנזק והצער והבשת, שלה, ואין הבעל אוכל פרותיהן, כמו שיתבאר בהלכות חובל.

כט. המוכר קרקע לאשתו - אם היו המעות שלקחה בהן הקרקע מבעלה גלויין וידועין לבעל - קנת, והבעל אוכל פרות אותה קרקע. ואם היו מעות טמונין - לא קנת, שהבעל אומר: 'לא מכרתי אלא כדי לתראות המעות ששמנה'; ואותן המעות שנגראו - ילקח בהן קרקע, והבעל אוכל פרות.

ל. הרי שנמצאו מעות או מטלטלין ביד האשה - היא אומרת: 'במתנה נתנו לי', והוא אומר: 'ממעשה ידיך הן, שהן שלי' - הרי זו נאמנת; ויש לו להחרים [להטיל חרם סתמי] על מי ששוענת דבר שאינו פן, וילקח בהם קרקע, והוא אוכל פרות. ואם אמרה: 'על מנת פן נתנו לי, על מנת שלא יהיה לבעלי רשות בהן אלא אעשה בהן מה שארצה' - עליה להביא ראיה; שכל מומן הנמצא ביד האשה - בחזקת הבעל הוא שיאכל פרותיו, עד שתביא ראיה.

לא. אמרה לו: 'נתתם לי מתנה' - נשבעת שבועת הסת [מדרבנן] שנתן לה הבעל, ואינו אוכל פרותיהן.

לב. אין מקבלין פקדונות לא מן הנשים, ולא מן העבדים, ולא מן הקטנים. ואם עבר וקבל מן האשה, יחזיר לאשה; מתה, יחזיר לבעלה. קבל מן העבד, יחזיר לעבד; מת, יחזיר לרבו. קבל מן הקטן, קנה לו בו ספר תורה או דבר שאוכל פרותיו. וכלן שאמרו בשעת מיתתן: 'פקדון זה של

ברזל, בין לבעלה בין לאחרים - לא עשת כלום; וכן הבעל שמכר קרקע בנכסי אשתו, בין בנכסי צאן ברזל בין בנכסי מלוג - לא עשה כלום.

טז. מכר מטלטלין של נכסי צאן ברזל - אף על פי שאינו רשאי, אם מכר ממכרו קנס. מכרו שניהם בנכסי מלוג, בין שלקח מן האיש תחלה וחסר ולקח מן האשה, בין שלקח מן האשה וחסר ולקח מן האיש - מכרם קנס. יז. וכן האשה שמכרה או נתנה נכסי מלוג לבעלה - מכרה ומתנתה קנין, ואינה יכולה לומר בנכסי מלוג 'נחת רוח עשיתי לבעלי'; אבל בשאר נכסים יש לה לומר.

יח. פיצד? האשה שמכרה או נתנה לבעלה מנכסי צאן ברזל [נכסים שלה שבאחריות], בין קרקע בין מטלטלין, או שדה שיחד לה בכחבתה, או שדה שפכת לה בכחבתה, או שדה שהקניס לה שום משלו [תמורת נדונייתה] - לא קנה הבעל; ואף על פי שקנו מיד האשה ברצונה, חוזרת כל עת שתמצא; שלא נתנה לו ולא מכרה אלא מפני שלום ביתה. ולפיכך אין לבעל ראיה לכל בנכסי אשתו [אפילו עדים או שטר אינן מועילים], חוץ מנכסי מלוג [נכסיה שאינן באחריות], כמו שבארנו.

יט. נכסי צאן ברזל שאבדו או נגנבו, ומחלה אותם האשה לבעלה, וקנו ממנה בעדים - יראה לי שאינה יכולה לומר 'נחת רוח עשיתי לבעלי'. הא למה זה דומה? למי שקנו מידה שאין לה אחריות, ושהחזירה נכסים אלו נכסי מלוג - שהרי אין הבעל מביא ראיה זו לטל כלום ולא להחזיק בנכסיה בכלום, אלא להפטר מתביעתה לשלם. אבל אם נתנה לו מתנה מטלטלי צאן ברזל הקנין, לא קנה, מפני שיש לה לומר 'נחת רוח עשיתי לבעלי'.

כ. בעל שמכר קרקע לפרות [בתנאי שרק הפירות יהיו לקונה] - לא עשה כלום, מפני שלא התקינו פרות לאיש אלא כדי להרויח בהוצאת הבית [להרבות אוכל וכלי בית]; לפיכך אם מכר לפרות, ולקח אותן המעות לעשות בהן סחורה - שומעין לו.

כא. היו לאשה כספים - אם נכסי צאן ברזל הן, הרי זה נושא ונותן בהן; ואם נכסי מלוג הן - בין שהכניסה אותן לו, בין שנפלו לה בירשה, או נתנה לה במתנה, או נפלו לה מטלטלין, או נתנו לה - הרי אלו ימכרו, וילקח בכלל קרקע, והוא אוכל פרותיהן.

כב. וכן האשה שחבלו בה אחרים - כל המעות הראויות לתת לה, ילקח בהן קרקע, והבעל אוכל פרותיהן, כמו שיתבאר בהלכות חובל.

כג. נפלו לה עבדים - אף על פי שהן זקנים הרי אלו לא ימכרו, מפני שבח בית אביה [ששם אביה עליהם]. נפלו לה זיתים וזקנים, ולא היה לה בגוף הקרקע שהאילנות בה כלום - אם עושין כדי טפולן [מכניסים דמי הוצאתם] לא ימכרו, מפני שבח בית אביה; ואם לאו - הרי אלו ימכרו לעצים, וילקח בהן קרקע, והוא אוכל פרות.

ד. התנה שלא יאכל פרות נכסיה ולא פרי פרותיהן - לוקחין הפרות וקונין בהן קרקע, ולוקחין פרות קרקע זו וקונין בהן קרקע שניה, והוא אוכל פרות אלו, שהם פרי פרי פרות. וכן הדבר תמיד, עד שיתנה עמה שלא יהיה לו פרות ולא פרי פרות עד עולם, ואחר כך לא יהיה לו פרות, בחייה; אבל אם מתה, יירש הכל.

ה. התנה עמה שלא יירשנה - הרי זה לא יירשנה, אבל אוכל פרות בחייה. וכן אם התנה עמה שירש מקצת נכסיה, וכן אם התנה שאם מתה בלא בנים יחזרו נכסים לבית אביה - הפל קנים.

ו. כמה דברים אמורים? בשהתנה עמה קדם שתנשא; שהנחלה הבאה לו לאדם שלא ממשפחתו - מתנה עליה שלא יירשנה קדם שתהיה ראויה לו; אבל אם התנה עמה אחר שנשאת - תנאו בטל, ויירשנה כמו שבארנו.

ז. התנה עמה אחר נשואין, שלא יהיו לו דין ודברים בנכסיה ולא בפרי פרותיהן עד עולם בחייה ובמותה - הרי זה אינו אוכל פרות כלל; אבל אם מתה, יירשנה כמו שבארנו.

ח. הפעל שהוציא הוצאות על נכסי מלוג, בין שהוציא מעט ואוכל פרות הרבה, בין שהוציא הרבה ואוכל פרות מעט, אפלו אבל גרוגרת אחת דרך כבוד [בבית על שולחן], או שאכל [שווה] דינר אחד אפלו שלא דרך כבוד [ברחוב], ואפלו לא לקח בפרות מה שהוציא אלא חבילה של זמורות [ענפי גר] - מה שהוציא הוציא, ומה שאכל אכל. ט. וכן אם נפלו לה כספים במקום רחוק, והוציא עליהן הוצאות עד שהביאן, או עד שהוציאן מיד מי שהיו אצלו, ולקח בהן קרקע, ואכל פרותיה בפשעור - מה שהוציא הוציא, ומה שאכל אכל. הוציא ולא אכל, או שאכל פחות מפשעור - שמין כמה השביח, ושואלין אותו כמה הוציא: אם השביח יתר על ההוצאה - ישבע בנקיטת חפץ [תפיסת חפץ קדוש] כמה הוציא, ונוטל ההוצאה; ואם ההוצאה יתרה על השביח - אין לו מן ההוצאה אלא בפשעור השביח, ובשבוועה.

י. כמה דברים אמורים? במגרש. אבל האשה שמרדה על בעלה, אפלו אכל הרבה, שמין לו כמה אכל, ופוחת אותו ממה שראוי לתן לו מן ההוצאה אחר שישבע, ונוטלו; שלא הקנה לה כדי שתטל ותצא מעצמה. וכן המוציא הוצאות על נכסי אשתו קטנה, ומאנה - רואין כמה אכל וכמה הוציא וכמה השביח, ושמין לו כפאריס [שליש או רביע, כמנהג המקום], שהרי ברשות ירד.

יא. מנהגות רבות יש בנדוניא - יש מקומות שנהגו שיקתבו בכתבה הנדוניא ביתר על דמיה בשליש או בחמש או במחצה, כגון שתהיה נדונייתה מאה, וכותבין שהכניסה לו מאה ותמשים כדי להרבות בפני העם; וכשתבוא לגבות, לא תגבה אלא המאה. ויש מקומות שנהגו לכתב בפחות, ואם פסקה להוציא לו במאה פלים, נותנת שוה מאה ועשרים או מאה ותמשים, וכותבין

פלוגי הוא' - אם היו בחרת נאמנין אצל זה שהפקדון אצלו, יעשה כמו שצווי; ואם לאו, יתן ליורשיהן.

לג. אשה שהיו לה כספים הראויות לפעל לאכל פרותיהן - הוא אומר: 'כף וכף ילקח בהן', והיא אומרת: 'איני לוקחת בהן אלא כף וכף' - לוקחין דבר שפרותיו מרבין ויציאתו מעושה, בין שהיה הדבר פרצונו, בין שהיה פרצונה; ואין לוקחין אלא דבר שגזעו מחליף [גדל שוב לשנה הבאה] - שמה יאכל הפל, ונמצא הקרן אבד.

לד. האשה שהכניסה לבעלה עז לחלבה [רק החלב שייך לה], ורחל לגזתה [רק הגז שייך לה], ורקל לפרותיו [רק הפירות שייכים לה] - אף על פי שאין לה אלא פרות אלו בלבד, הרי זה אוכל והולך עד שתכלה הקרן. וכן אם הכניסה לו פלי תשמיש בתורת נכסי מלוג - הרי זה משתמש בהן, ולובש ומציע ומכסה עד שיכלה הקרן; וכשיגרוש, אינו חייב לשלם הבקלות של נכסי מלוג.

לה. הורו הגאונים, שנוכסי צאן ברזל, אף על פי שפחיתתן על [חשוב] הפעל, אם היו הבקלות קימין והיו עושין מעין מלאכתן, נוטלת עליה כמה שהן; ואם לא היו עושין מעין מלאכתן, הרי הן כמי שנגנבו או אבדו, שהוא חייב לשלם בדמיהן ששמו אותן עליו בשעת נשואין. ומנהג פשוט הוא זה. וכל הנושא - על מנהג זה קבל עליו אחריות הנדוניא; וכשם שאינו משלם הפחת - כך אינו נוטל השבבח אם הותרו דמיהן, לפי מנהג זה. יש לפעל לכף מקצת עבדי אשתו ואמהותיה, שיהיו משמשין לו בבית אשה אחרת שנשאה, בין שהיו עבדי מלוג, בין שהיו עבדי צאן ברזל; אבל אינו יכול להוליכן לעיר אחרת שלא מדעת אשתו.

יום חמישי

הלכות אישות פרק כג

א. האשה שהתנית על בעלה לבטל זכות מדברים שזכה בהם הפעל - אם כתב לה ועודה ארוסה, קדם הנשואין - אינו צריך לקנות מידו [לעשות על כך קנין סודר], אלא כל מה שכתב לה קנים; ואם כתב לה אחר נשואין, צריך לקנות מידו.

ב. התנה עמה קדם ארוסין, שלא יהיה לו דין ודברים בנכסיה - אם מכרה ונתנה, מכרה קנים ומתנתה קימת; אבל אוכל פרותיהן כל זמן שהן ברשותה. ואם קנו מידו כשהיא ארוסה, שאין לו דין ודברים בנכסיה - הרי סלק עצמו מגוף הקרקע, ואין לו בנכסיה פרות לעולם; ואפלו ערער על קנינו ואמר: 'לא עלה בדעתי שאין לי פרות מפני קנין זה, אלא שאם מכרה קנים, שאין אדם נושא אשה בלא נכסים' - אין שומעין לו, אלא כבר סלק עצמו מגוף הקרקע.

ג. התנה עמה שלא יאכל פרות נכסיה - הרי זה אינו אוכל פרותיהן; אבל מוכרין את הפרות, ולוקחין בהן קרקע, והוא אוכל פרותיה, שלא סלק עצמו אלא מפרות נכסים אלו בלבד.

קדושין - עד שיקנו מידו [יעשו ע"כ קנין], או שיקתב בשטר וכיוצא בו, כמו שיתבאר בהלכות מקח וממכר. נתגרשה בתוך השנים שקבל על עצמו לזון את בתה, ונשאת לאחר, ופסקה עמו שיהיה זון את אותה הבת כף וכף שנים - לא יאמר ראשון: 'לכשתבוא לביתי אזונה', אלא מוליך מזונותיה למקום שהיא שם אמה. וכן לא יאמרו שניהם: 'הרי אנו זנין אותה פאחת'; אלא אחד זנה, ואחד נותן לה דמי מזונות.

יח. נשאת הבת בתוך זמן זה, הפעל חיב במזונותיה; ובעלי אמה שניה, כל אחד מהן נותן לה דמי מזונות. מתו אלו שפסקו לזון אותה - אם קנו מידן, או שחיב עצמו בשטר, הרי זו כבעל חוב בשטר, וטרפת מזונותיה מנכסיהן המשעבדין [המכורים לאחרים] עד סוף הזמן שפסקו; ואם פסקו בפעולת הקדושין ולא היה שם קנין - הרי הן דברים שלא נתנו להכתב, ונכתבו שלא ברשות אין להם תוקף של שטר, ואינה טרפת במזונותיה.

הלכות אישות פ"ק כד

א. הנושא את האילונית [עקרה], ולא היו לו בנים ולא אשה אחרת לפרות ולרבות ממנה - אף על פי שכופין אותו ומוציא, הרי היא ככל הנשים, ויש לה כתובה ושאר תנאי כתובה; וכן זוכה הפעל במה שזוכה בשאר הנשים. ב. אכל הנושא אשה, ולא הפיר בה, ונמצאת אילונית או מחיבי לאוין, וכן הנושא שניה [ערוה מדרבנן], בין הפיר בה בין לא הפיר בה - אין להן עקר כתובה ולא תנאי מתנאי כתובה, אכל תוספת יש להן; ואין להן מזונות, ואפלו לאחר מותו. וכשכופין אותן ומפרישין ביניהן, אין מוציאין מן הפעל פרות שאכל.

ג. ולמה אין להן עקר ויש להן תוספת? העקר שהוא תקנת חכמים, כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציא, הואיל ולא הפיר בה, אין לה עקר. אכל תוספת שהוא חיב עצמו בה כל זמן שתרצה ותעמד לפניו [תהיה נשואה לו], הרי עמדה בתנאי שלה, והרי הקניית לו הנאתה, והרי היא עומדת, אכל התורה אסרה אותה עליו, ומה היא יכולה לעשות, לפיכך יש לה תוספת - שאין מעשיה הם הגורמין לה להאסר אחר הנשואין, אלא אסורה היתה מקדם.

ד. ולמה לא חלקו בשניה [ערוה מדרבנן] בין הפיר בה בין לא הפיר בה, אלא אמרו 'אין לה עקר כתובה בכל מקום'? מפני שהיא מדברי סופרים, עשו בה חיוב. אכל אם נשא אחת מחיבי לאוין והפיר בה, או אחת מחיבי עשה בין הפיר בה בין לא הפיר בה - יש לה כתובה; שחיבי לאוין שהפיר בה, רצה לזון בנכסיו, וחיבי עשה אסורין קל. ויש לשתייהן מזונות לאחר מותו, וכן אם לותה ואכלה [אם הלך למדינת הים] חיב לשלם. וכשכופין אותן להוציא, מוציאין מן הפעל כל פרות שאכל מכל נכסיה. ה. הממאנת [יתומה שנישאה בקטנותה, שהביעה אי רצון בנישואין כדי לבטלם] - אין לה עקר כתובה, אכל תוספת

שהקניסה לו מאה. ויש מקומות שנהגו לכתב שנה בשנה. ויש מקומות שנהגו שיתן האיש מעות לפי [ערך] הנדוניא, דבר קצוב שתתקשט בו הפלה ותקנה בו בשמים וכיוצא בהן. ויש מקומות שנהגו שיכניס האיש שום [- מטלטלין] משלו לאשה, יצטרף לנדונייתה להתנאות בו.

יב. הנושא סתם [לא פירש טכום הכתובה], כותב ונותן כמנהג המדינה; וכן היא שפסקה להכניס, נותנת כמנהג המדינה; וכשתבוא לגבות כתובה, מגבין לה מה שבכתבתה כמנהג המדינה. ויכל הדברים האלו וכיוצא בהן, מנהג המדינה עקר גדול, ועל פיו דנין; והוא שיהיה אותו מנהג פשוט [נפוי] בכל המדינה.

יג. איש ואשה שהיו ביניהן שדוכין [הסכמה להתחתן], ואמר לה: 'כמה את מכנסת לי', 'כף וכף', ואמרה לו: 'כמה אתה נותן לי או כותב לי', 'כף וכף', וכן האב שפסק על ידי [בשביל] בנו וכתב: 'כמה אתה נותן לבנד', 'כף וכף', 'וכמה אתה נותן לבתך', 'כף וכף', ועמדו וקדשו - קנו אותן הדברים אף על פי שלא היה ביניהן קנין. ואלו הן הדברים שנקנין באמירה.

יד. במה דברים אמורים? בשפסק האב לבתו, בין גדולה ובין קטנה, ופסק האב האחר לבנו, ובנשואין ראשונים - שדעתו של אדם קרובה אצל בנו, ומרב שמחתו בנשואין הראשונים גמר [בליבו] ומקנה לו באמירה; אכל אח שפסק לאחותו, או אשה שפסקה לבתה, וכן שאר קרובים, או האב שפסק לבנו או לבתו בנשואין שניים - לא קנו אותן הדברים, עד שיקנו מיד הפוסק שנתן כף וכף.

טו. האב שפסק על ידי [בשביל] בתו, לא קנת הבת המתנה עד שיכנס אותה בעלה; וכן הבן לא קנה עד שיכנס; שכל הפוסק, אינו פוסק אלא על מנת לכנס. לפיכך, הפוסק מעות לחתנו, ומת קדם שיכנס, ונפלה לפניו אחיו ליבום - יכול האב לומר לזכרם: 'לאחיה הייתי רוצה לתן, ולך איני רוצה לתן', ואפלו היה הראשון עם הארץ והשני חכם; ואף על פי שהבת רוצה בו.

טז. הפוסק מעות לחתנו, והלך האב למדינה אחרת - יכולה היא לומר לבעל: 'אני לא פסקתי על עצמי, מה אני יכולה לעשות, או כנס בלא נדוניא, או פטרני בגט'; אכל אם פסקה היא על עצמה ולא הגיעה [השיגה] ידה - הרי זו יושבת עד שתמצא מה שפסקה או עד שתמות. ולמה לא תפטר עצמה במרדות? [שתאמר איני רוצה בו] שהמרדת כשהיא ארוסה - הפעל רוצה לכנסה, והיא אינה רוצה; אכל זו אין הפעל רוצה בה עד שתתן הנדוניא שפסקה, והיא רוצה בו, שהרי היא אומרת לו: 'או כנס או פטר'. במה דברים אמורים? בגדולה; אכל קטנה שפסקה על עצמה - כופין אותה לתן גט, או יכנס בלא נדוניא.

יז. הנושא את האשה, ופסקה עמו שיהיה זון את בתה כף וכף שנים - חיב לזונה אותן השנים שקבל על עצמו; והוא שיתנו על דבר זה בשעת קדושין, אכל שלא בשעת

שְׁהִיְתָה טוֹנָה בְּשׁוֹק, וְיִרְדּוּ וְכִיּוֹצֵא בּוֹ כְּנִגְדַּת פְּנֵיהָ עַל פְּדוּחָהּ [מִצַּחָה] אוֹ עַל לַחְיָהּ, כְּדֶרֶךְ שְׁעוֹשׂוֹת הַגּוֹיּוֹת הַפְּרוּצוֹת; אוֹ שְׁטוֹנָה בְּשׁוֹק, וּמֵרָאָה זְרוּעוֹתֶיהָ לְבִנֵי אָדָם; אוֹ שְׁהִיְתָה מְשֻׁקֶת עִם הַבְּחוּרִים; אוֹ שְׁהִיְתָה תּוֹכַעַת הַתְּשֻׁמִּישׁ מִבְּעֵלָה בְּקוֹל רֶם, עַד שֶׁשְׂכַּנּוּתֶיהָ שׁוֹמְעוֹת אוֹתָהּ מִדְּבַרְתָּ עַל עֶסְקֵי תְשֻׁמִּישׁ; אוֹ שְׁהִיְתָה מְקַלְלֶת אָבִי בְּעֵלָה בְּפִנֵי בְּעֵלָה.

יג. עֲזָרָא תִקֵּן שְׁתֵּהִיָּה הָאִשָּׁה חוֹגְרַת בְּסִנֵּר [חֲגוּרָה] תְּמִיד בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ, מִשּׁוּם צְנִיעוּת; וְאִם לֹא חֲגָרָה - אֵינָה עוֹבְרַת עַל דָּת, וְלֹא הַפְּסִידָה כְּתֻבָּתָהּ. וְכֵן אִם יֵצְתָה בְּרֵאשֵׁי פְרוּעַ מִחֲצַר לְחֲצַר בְּתוֹךְ הַמְּבוּי - הוֹאִיל וּשְׁעָרָה מְכֻסָּה בְּמִטְפַּחְתָּהּ, אֵינָה עוֹבְרַת עַל דָּת.

יד. הַעוֹבְרַת עַל דָּת - צְרִיכָה הִתְרַאָּה וְעָדִים, וְאַחַר כֵּן תִּפְסִיד כְּתֻבָּתָהּ. עֲבָרָה בֵּינוּ לְבִינָה, וְיָדַע שֶׁהִיא עוֹבְרַת עַל דָּת, וְהִתְרָה בָּהּ בְּלֹא עָדִים, וְחִזְרָה וְעֲבָרָה - הוּא טוֹעֵן וְאוֹמֵר: 'עֲבָרָה אַחַר הִתְרַאָּה', וְהִיא אוֹמְרַת: 'לֹא עֲבָרְתִי כָּלָל', אוֹ 'לֹא הִתְרוּ בִּי' - אִם רָצָה לְהוֹצִיא, הִרִי זֶה נֹתֵן כְּתֻבָּה אַחַר שֶׁתִּשָּׁבַע שְׁלֹא עֲבָרָה, שְׂאֵם תּוֹדָה שֶׁעֲבָרָה אַחַר הִתְרַאָּה אֵין לָהּ כְּלוּם.

טו. בִּיצֵד הִיא יוֹצֵאָה מִשּׁוּם שֵׁם רַע? כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שֵׁם עָדִים שֶׁעָשְׂתָּ דָבָר מְכַעֵר בְּיוֹתֵר, שֶׁהִדְבָּרִים מְרַאֲיִן שְׁהִיְתָה שֵׁם עֲבָרָה, אֵף עַל פִּי שְׂאֵין שֵׁם עֲדוֹת בְּרוּחָהּ בְּנוֹתָ. בִּיצֵד? כְּגוֹן שֶׁהִיְתָה בְּחֲצַר לְבָדָה, וְרָאוּ רֹכְבֵי [מוֹכֵר בְּשִׁמִּים] יוֹצֵא, וְנִכְסוּ מִיָּד בְּשַׁעַת יִצְיָאָתוֹ וּמֵצְאוּ אוֹתָהּ עוֹמְדָת מְעַל הַמַּטָּה וְהִיא לּוֹבֶשֶׂת הַמְּכַנְסִים אוֹ חוֹגְרַת אֲזוּרָה, אוֹ שֶׁמֵּצְאוּ רַק לַח לְמַעְלָה מִן הַפֶּלֶה [וְיִלּוּן הַמִּיטָה]; אוֹ שֶׁהָיוּ שְׁנִיחֵן יוֹצֵאִין מִמְּקוֹם אָפֶל אוֹ מְעַלֵּן זֶה אֵת זֶה מִן הַבּוֹר וְכִיּוֹצֵא בּוֹ; אוֹ שֶׁרָאוּ אוֹתוֹ מְנַשֵּׁק עַל פִּי חֲלוּקָה; אוֹ שֶׁרָאוּ אוֹתוֹ מְנַשֵּׁקִין זֶה אֵת זֶה, אוֹ מְגַפְּפִין [מִחֲבָרִים] זֶה אֵת זֶה, אוֹ שֶׁנִּכְסוּ זֶה אַחַר זֶה וְהִגִּיפוּ [סַגְרוּ] הַדֵּלֶת, וְכִיּוֹצֵא בְּדָבָרִים אֵלוֹ. אִם רָצָה בְּעֵלָה לְהוֹצִיאָהּ - תִּצָּא, וְאֵין לָהּ כְּתֻבָּה; וְאֵין זוֹ צְרִיכָה הִתְרַאָּה.

טז. עוֹבְרַת עַל דָּת מִשָּׁה אוֹ דָּת יְהוּדִית, וְכֵן זוֹ שֶׁעָשְׂתָּ דָבָר מְכַעֵר - אֵין כּוֹפִין אֵת הַבְּעַל לְהוֹצִיא, אֲלֵא אִם רָצָה לֹא יוֹצֵא. וְאֵף עַל פִּי שְׂלֵא הוֹצִיא, אֵין לָהּ כְּתֻבָּה; שֶׁהַכְּתֻבָּה תִּקְנַת חֲכָמִים הִיא, כְּדִי שְׂלֵא תִהְיֶה קְלָה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, וְלֹא הִקְפִּידוּ אֲלֵא עַל בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הַצְּנוּעוֹת, אֲבָל אֵלוֹ הַפְּרוּצוֹת אֵין לָהֶן תִּקְנָה זוֹ, אֲלֵא תִהְיֶה קְלָה וְקִלְיָה לְהוֹצִיאָהּ.

יז. מִי שֶׁרָאָה אִשְׁתּוֹ שֹׁנֵת, אוֹ שֶׁאִמְרָה לוֹ אַחַת מִקְרוֹבוֹתָיו אוֹ מִקְרוֹבוֹתֶיהָ שֶׁהוּא מֵאֲמִינָן וְסוֹמְכָת דַּעְתּוֹ עַל דְּבָרֵיהֶם שֹׁנֵת אִשְׁתּוֹ, בֵּין שֶׁהִיא הָאוֹמֵר אִישׁ בֵּין שֶׁהִיְתָה אִשָּׁה - הוֹאִיל וְסוֹמְכָה דַּעְתּוֹ לְדָבָר זֶה שֶׁהוּא אֲמַת, הִרִי זֶה חֵיב לְהוֹצִיא וְאִסּוּר לוֹ לְבֹא עָלֶיהָ, וְיִתֵּן כְּתֻבָּתָהּ; וְאִם הוֹדֵת לוֹ שֹׁנֵת, תִּצָּא בְּלֹא כְּתֻבָּה. לְפִיכֵךְ מְשַׁבְּעָה בְּנִקִּיטַת חֲפִץ [תַּפְּסוּת חֲפֵץ קְדוּשׁ] שְׂלֵא זֵנַת תַּחְתּוּי, אִם רָאָה אוֹתָהּ בְּעֵצְמוֹ, וְאַחַר כֵּן תִּגְבַּה כְּתֻבָּתָהּ; אֲבָל בְּדָבָרֵי

יֵשׁ לָהּ; וְאֵין מוֹצִיאִין מִן הַבְּעַל פְּרוֹת שְׂאֵכֵל. וְאִם לֹתָהּ כְּשֶׁהִיְתָה תַּחְתּוּי, וְאֲכָלָהּ, וְאַחַר כֵּן מֵאֲנָה - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מִזְנוֹנוֹת מִן הַבְּעַל.

יח. מִי שֹׁנֵת תַּחַת בְּעֵלָה - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה, לֹא עֶקֶר וְלֹא תוֹסַפֶּת, וְלֹא אֶחָד מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה; שֶׁהָרִי מְעַשֶּׂיהָ גְרָמוּ לָהּ לְהֵאָסֵר עַל בְּעֵלָה.

יט. וְהִיאָף דִּין נָשִׁים אֵלוֹ בְּנִדוּנָא שְׁלֵהֶן? כָּל אִשָּׁה שְׁנִדוּנֶיהָ קִימַת, אֲפֹלוּ זֵנַת - נוֹטְלַת שְׁלָהּ וְהוֹלְכַת. וְאִם הִיְתָה שְׁנִיָּה אוֹ מִחֲבִיבָה עֲשָׂה, בֵּין הַפִּיר בָּהּ בֵּין לֹא הַפִּיר בָּהּ, אוֹ שְׁהִיְתָה אֵילוּנִית אוֹ מִחֲבִיבָה לְאוּיִן, וְהַפִּיר בָּהּ - הָרִי הִיא בְּנִדוּנֶיהָ כְּכֹל הַנָּשִׁים:

כ. נִכְסֵי צֵאֵן בְּרוּזֵל, חֵיב בְּאַחְרֵיּוֹתָן; וְנִכְסֵי מְלוּג, מַה שְׁנִגְנַב אוֹ אָבֵד, אָבֵד לָהּ. הִיְתָה אֵילוּנִית אוֹ מִחֲבִיבָה לְאוּיִן, וְלֹא הַפִּיר בָּהּ - כָּל מַה שְׂאָבֵד אוֹ נִגְנַב אוֹ בָּלָה עַד שֶׁשָּׁשַׁח מְנֻכְסֵי צֵאֵן בְּרוּזֵל, אֵין הַבְּעַל חֵיב לְשַׁלֵּם; שֶׁהָרִי הִיא נִתְנָה לוֹ רְשׁוּת לְהִיּוֹתָן אֲצֵלוֹ. וְכָל שְׂאָבֵד אוֹ נִגְנַב מְנֻכְסֵי מְלוּג, חֵיב לְשַׁלֵּם - הַפֶּף מִכָּל הַנָּשִׁים; מְפִנֵי שְׂאֵין שֵׁם אִישׁוֹת גְּמוּרָה, לֹא זָכָה בְּנִכְסֵי מְלוּג.

כא. וְהַמְמַאָּנָת, אֵין לָהּ בְּלִיּוֹת כָּלָל [אֵין לָהּ זְכוּת תְּבִיעָה עַל נִכְסִים שֶׁהַתַּקְלָקְלוּ]; שְׂאֵין מוֹצִיאִין מִן הַבְּעַל דָּבָר מִמָּה שְׂאָבֵד אוֹ נִגְנַב, בֵּין מְנֻכְסֵי מְלוּג בֵּין מְנֻכְסֵי צֵאֵן בְּרוּזֵל; אֲלֵא נוֹטְלַת הַנְּמִצָּא לָהּ, וְיוֹצֵאָהּ.

כב. מִי שֹׁנֵתָה תַּחַת בְּעֵלָה - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה, לֹא עֶקֶר וְלֹא תוֹסַפֶּת; וְאֵין מוֹצִיאִין מִן הַבְּעַל דָּבָר מִמָּה שְׂאָבֵד אוֹ נִגְנַב מְנֻכְסֵי צֵאֵן בְּרוּזֵל שְׁלָהּ, וְאֵין צְרִיף לֹמַר נִכְסֵי מְלוּג. וְלֹא הַמְזוּנָה בְּלָבָד, אֲלֵא אֵף הַעוֹבְרַת עַל דָּת מִשָּׁה אוֹ עַל דָּת יְהוּדִית, אוֹ הִיּוֹצֵאָת מִשּׁוּם שֵׁם רַע - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה, לֹא עֶקֶר וְלֹא תוֹסַפֶּת, וְלֹא תִנָּאֵי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה. וְכָל אַחַת מֵהֶן, נוֹטְלַת הַנְּמִצָּא מִנְּדוּנֶיהָ וְיוֹצֵאָהּ; וְאֵין הַבְּעַל חֵיב לְשַׁלֵּם כְּלוּם, לֹא מַה שֶּׁפָּחַת וְלֹא מַה שְׂאָבֵד.

כג. וְאֵלוֹ הֵן הַדְּבָרִים שְׂאֵם עָשְׂתָּ אֶחָד מֵהֶן עֲבָרָה עַל דָּת מִשָּׁה - יוֹצֵאָה בְּשׁוֹק וּשְׁעָר רֵאשֵׁה גְלוּי, אוֹ שְׁנִדְרַת אוֹ נִשְׁבַּעַת וְאֵינָה מְקִימַת, אוֹ שֶׁשְׁמָשָׁה מִסְתָּה וְהִיא נִדָּה, אוֹ שְׂאֵינָה קוֹצֵה [מַפְרִישָׁה] לָהּ חֵלָה; אוֹ שֶׁהִאֲכִילָה אֵת בְּעֵלָה דְּבָרִים אֲסוּרִים, וְאֵין צְרִיף לֹמַר כְּגוֹן שֶׁקָּצִים וְנִבְלוֹת, אֲלֵא דְּבָרִים שְׂאֵינִם מְעַשְׂרִין. וְהִיאָף יוֹדַע דָּבָר זֶה? כְּגוֹן שְׂאִמְרָה לוֹ: 'פְּרוֹת אֵלוֹ פְּלוּנֵי הַכֹּהֵן תִּקְנָם לִי, וְעַסָּה זוֹ פְּלוּנֵי הַפְּרִישׁ לִי חֲלָתָה, וּפְלוּנֵי הַחֶכֶם טָהַר לִי אֵת הַפְּתָם' [הַאֲדוּם, שֶׁנִּמְצָא בְּגוּפָה אוֹ בְּבִגְדָה] - וְאַחַר שְׂאֵכֵל, אוֹ בָּא עָלֶיהָ, שְׂאֵל אוֹתוֹ פְּלוּנֵי וְאָמַר: 'לֹא הָיוּ דְּבָרִים מְעוּלִים; וְכֵן אִם הִזְזָקָה נִדָּה בְּשִׁכְנוּתֶיהָ [שֶׁלְּבַשָּׁה בְּגָדֵי נִידוּת], וְאִמְרָה לְכַעֲלָה טְהוּרָה אֲנִי, וְכָא עָלֶיהָ.

כד. וְאֵיזוֹ הִיא דָּת יְהוּדִית? הוּא מְנַהֵג הַצְּנִיעוּת שֶׁנִּהְיָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל; וְאֵלוֹ הֵן הַדְּבָרִים שְׂאֵם עָשְׂתָּ אֶחָד מֵהֶן עֲבָרָה עַל דָּת יְהוּדִית: יוֹצֵאָה לְשׁוֹק אוֹ לְמְבוּי [רְחוּב פְּתוּחַ לְרַחֵם] מִפְּלֵשׁ וְרֵאשֵׁה פְרוּעַ וְאֵין עָלֶיהָ רִדִּיד [צַעֲיָה גוּף] כְּשֶׁאֵר הַנָּשִׁים, אֵף עַל פִּי שֶׁשְׁעָרָה מְכֻסָּה בְּמִטְפַּחְתָּהּ; אוֹ

הלכות אישות פָּרָק כה

א. הנושא אשה סתם [מבלי לציין אם יש עליה נדרים -], ונמצאו עליה נדרים - תצא בלא כתובה, לא עקר [הכתובה, מנה או מאתיים] ולא תוספת [הסכום שמוסיף בכתובה כרצונו]. באלו נדרים אמרו? שלא תאכל בשר, או שלא תשתה יין, או שלא תתקשט במיני [בגדי] צבעונין; והוא הדין לשאר המינים [בגדים] שדרך כל אנשי המקום להתקשט בהן. אבל אם נמצא עליה נדר אחר חוץ מאלו, לא הפסידה בלום.

ב. וכן הכוונס אשה סתם, ונמצא בה מום ממומי נשים שפכר בארנוס, ולא ידע הפעל במום זה, ולא שמע בו ורצה [- לא הביע הסכמה] - הרי זו תצא בלא כתובה, לא עקר ולא תוספת. כיצד? היתה מרחץ בעיר והיה לו קרובים - אינו יכול לומר 'לא ידעתי מומין אלו', ואפלו מומין שפסתר, מפני שהוא בודק [שואל] בקרובותיו, וחקקה [מסתבר] ששמע ורצה [הסכים]. ואם אין שם מרחץ, או שלא היה לו קרובים - טוען [שלא ידע] במומין שפסתר; ונכפה [מחלת הנפילה] בעתים ידועים [בזמנים קבועים], הרי הוא ממומי סתר. אבל במומין שפגלו, אינו יכול לטען, שהרי הכל רואין אותן ואומרים לו, וחקקתו ששמע ונתפס. דבר ידוע הוא, שאין דין זה אלא באותן המקומות שהיה מנהג הנשים שם להלך בשוק ופניהן גלויות, והכל יודעין אותן ואומרים: 'זו היא בתו של פלוני וזו היא אחותו של פלוני', כמו ערי אדום בזמן הזה. אבל מקומות שאין דרך הבנות שם לצאת לשוק כלל, ואם תצא הפת למרחץ בנשף [בחושך], תצא מתכפרה [בהחבא] ולא יראה אותה אדם חוץ מקרובותיה - הרי זה טוען [שלא ידע] אף במומין שפגלו; והוא שלא יהיה שם מרחץ, או שלא היתה לו קרובה לבדק בה. אבל היתה שם מרחץ בעיר זו שאין דרך הנשים לצאת בה ופניהן מגלות, ויש לו קרובה - אינו יכול לטען, שהרי הכל רואין אותה ערמה במרחץ. ואם דרין להחבא ולהתכפר אף במרחץ, ושתהיה הפת רוחצת בלילה, או בבית [חדר] קטן שפמרחץ לבדה, עד שלא תראה ולא תודע - הרי זה טוען אף במומין שפגלו; שדברים אלו דברים של טעם הן, ואינן גזרת הפתוב.

ג. הורו מקצת הגאונים, שזה שאמרו חכמים: 'מפני שהוא בודק בקרובותיו' - אינו קרובותיו בלבד, אלא מידעיו; ואפלו היתה גר בעיר, ואין לו קרוב כלל - אם יש שם מרחץ, אינו יכול לטען; שאפשר שהיה לו רעים, ואומר לאחד מרעיו שתבדק לו אשתו או אחותו על פלונית; ולפיכך חזקתו ששמע ונתפס. ולא יראה לי דין זה; שאין כל אדם מוציא כל מה שבלבו מדברים אלו לכל אלא לקרוביו, ועוד שאין דעתו סומכת אלא לדברי קרוביו ביותר.

ד. כיצד היא טענת המומין? אם היו המומין שנמצאו

אחר [עדות של פלוני], אינו יכול להשביעה אלא על ידי גלגול [הכללה בשבועה אחרת שנתחייבה לו].

יח. אמרה לו אשתו שזנת תחתיו ברצונה - אין משגיחין בדבריה, שמה עיניה נתנה באחר; אבל אבדה כתבתה עקר ותוספת, ואבדה הכליות [אין לה זכות תביעה על מה שאבד או נגב מנדוניתה] - שהרי הודת בזנות. ואם היה מאמינה וסומכת דעתו על דבריה, הרי זה חייב להוציא. ואין בית דין כופין את האיש לגרש את אשתו בדבר מדברים אלו, עד שיבואו שני עדים ויעידו שזנת אשת זה בפניהן לרצונה, ואחר כך כופין אותו להוציא.

יט. האשה שזנת תחת בעלה בשגגה או באנס - הרי זו מתרת לבעלה, שנאמר: "והיא לא נתפשה" [נאנסה], הא נתפשה מתרת, בין שאנסה ישראל, בין שאנסה גוי. וכל שתחלת ביאתה באנס, אף על פי שסופה ברצון, ואפלו אמרה: 'הניחו לו, שאלמלא לא אנס אותי הייתי שוכרתו' - הרי זו מתרת; שהצטר לבעלה, ומתחלתה באנס היתה.

כ. נשים שגנבו אותן לסטים [שודדים] - הרי הן כשבויות, שהן אנוסות, ומתרות לבעליהן; ואם הניחום [שחררום] והלכו [חדרו] ללסטים מעצמן - הרי אלו ברצון, ואסורות לבעליהן. ודין הנאנסת ודין השוגגת אחד הוא, שהשגגה צד אנס יש בה.

כא. במה דברים אמורים? בשעה בעלה ישראל; אבל אשת כהן ששגגה או שנאנסה, אסורה לבעלה - שהרי נעשית זונה מפל מקום, והוא אסור בזונה כמו שיתבאר בהלכות אסורי ביאה.

כב. ואחד אשת ישראל או אשת כהן שנאנסה - כתבתה קימת, העקר והתוספת; ולא הפסידה בלום. וכופין את הפהן לתן לה כתבתה ולגרשה.

כג. אשת כהן שאמרה לבעלה: 'נאנסתי', או שגגתי ונבעלתי לאחר - אינו חושש לדבריה, שמה עיניה נתנה באחר; ואם היתה נאמנת לו, או שאמר לו אדם שהוא סומך על דבריו - יוציא ויתן כתובה.

כד. האומר לאשתו בפני שנים: 'אל תסתרי עם פלוני', ונכנסה עמו לסתר בפני עדים ושהת [שיעור זמן] - כדי טמאה - הרי זו אסורה על בעלה עד שישקנה מי המרים, כמו שיתבאר בהלכות שוטה. ואם מת קדם שישקנה - אין לה כתובה, ואף על פי שלא מצאו דבר מלכר; שאין לך דבר מלכר יותר מזה [שנסתרה עם החשוד]. והיום, שאין שם מי שוטה, נאסרה עליו אסור עולם; ותצא בלא כתובה, לא עקר ולא תוספת, שהרי מעשיה הרעים גרמו לה להאסר.

כה. אמר לה בינו לבינה: 'אל תסתרי עם פלוני', וראה אותה שנסתרה עמו ושהת כדי טמאה - הרי זו אסורה עליו בזמן הזה שאין שם מי שוטה; וחיוב להוציא, ויתן כתובה. ואם הודת שנסתרה אחר שהתרה בה, תצא בלא כתובה; ולפיכך משביעה על זה, ואחר כך יתן כתובה.

באדמה], או לעבד עורות - כופין אותו להוציא ולתן כתובה; ואם רצת לישב עם בעלה, תשב.

יב. נעשה האיש מכה שחין - כופין אותו להוציא, ויתן כתובה. ואף על פי שהיא רוצה לישב, אין שומעין לה, אלא מפרישין אותן בעל כרחן, מפני שהיא ממקתו [נמק בשרו מחמת תשמיש]; ואם אמרה: 'אשב עמו בעדים, כדי שלא יבוא עליה' - שומעין לה.

יג. מי שהיה בעלה בעל ריח פה, או ריח חטם, או מלקט צואת כלבים, וכיוצא בהן, ומת, ונפלה לפניו אחיו, ויש בו אותו מום שהיה בבעלה - יכולה היא לומר: 'לאחיד הייתי יכולה לקבל, ולך איני יכולה לקבל'; ויתן כתובה.

בריה רבמנא דסיען

יום שישי

הלכות גרושין

יש בכללן שתי מצוות - אחת מצות עשה, והוא שייגרש המגרש בספר; שניה מצות לא תעשה, והוא שלא יחזיר גרושתו משנשאת. ובאור שתי מצוות אלו בפרקים אלו.

הלכות גרושין פרק א

א. אין האשה מתגרשת אלא בכתב שיגיע לה, וכתב זה הוא הנקרא 'גט'; ונעשרה דברים הן עקר הגרושין מן התורה, ואלו הן: שלא יגרש האיש אלא ברצונו, ושיגרש בכתב ולא בדבר אחר, ושיהיה ענין [משמעות] הכתב שגרשה והסירה מקנינו, ושיהיה ענינו דבר הכורת בינו לבינה, ושיהיה נכתב לשמה, ושלא יהיה מחסר מעשה אחר כתיבתו אלא נתינתו לה, ושיתנונו לה, ושיתנונו לה בפני עדים, ושיתנונו לה בתורת גרושין, ושיהיה הבעל או שלוחו הוא שנותנו לה. ושאר הדברים שבגט - כגון הזמן, וחתומת העדים, וכיוצא בהן - הכל מדברי סופרים.

ב. ומנין שעשרה דברים אלו מן התורה? שנאמר: "והיה אם לא תמצא חן בעיניו וכתב לה ספר פרידת ונתן בידה, ושלחה מביתו"; "אם לא תמצא חן בעיניו" - מלמד שאינו מגרש אלא ברצונו; ואם נתגרשה שלא ברצונו, אינה מגרשת. אבל האשה מתגרשת לרצונה ושלא לרצונה.

ג. "וכתב" - מלמד שאינה מתגרשת אלא בכתב. "לה" - לשמה. "ספר פרידות" - דבר הכורת בינו לבינה, שלא ישאר לו עליה רשות; ואם עדין לא נכתב בינו לבינה, אינה מגרשת, כמו שיתבאר. "ונתן בידה" - מלמד שאינה מתגרשת עד שינתן הגט לידה, או ליד שלוחה שהוא בידה, או לחצרה; שהכל בידה, כמו שיתבאר. "ושלחה" - שיהיה ענין הגט שהוא המשלח אותה, לא שישלח עצמו ממנה.

ד. כיצד? כתב לה: 'הרי את משלחת', 'הרי את מגרשת', 'הרי את לעצמך', 'הרי את מתרת לכל אדם', וכל כיוצא בזה הענין - הרי זו מגרשת; וגופו של גט: 'הרי את

בה מומין שודאי היו בה קדם שתתארס, כגון אצבע יתרה וכיוצא בה - על האב להביא ראיה שידע בהן הבעל ורצה, או שחזקתו שידע; ואם לא הביא, תצא בלא כתובה כלל. היו מומין שאפשר שנוולדו אחר הארוסין - אם נמצאו בה אחר שנכנסה לבית בעלה, על הבעל להביא ראיה שעד שלא נתארסה היו בה, והיה מקחו מקח טעות; ואם נמצאו בה והיא בבית אביה, על האב להביא ראיה שאחר הארוסין נולדו, ונסתתפה שדהו [נשטפה שדהו, כלומר: מזלו גרם].

ה. הביא הבעל ראיה שעד שלא נתארסה היו בה, או שהודת לו בכך, והביא האב ראיה שראה ושחק ונתפס, או שחזקתו שידע בהן ונתפס - הרי זה חייב בכתובה.

ו. בא על אשתו ושהה כמה ימים, וטען שמום זה לא נראה לו עד עתה - אפלו היה בתוך הקמטים, או בכף הרגל - אין שומעין לו; תזקה שאין אדם שותה בכוס אלא אם כן בודקו יפה יפה, וחזקתו שידע ורצה [הסכים].

ז. הנושא אשה, ונמצאת שאין לה וסת [רגילות] קבועה לנדחה, אלא לא תרגיש בעצמה עד שתראה דם נדה - הרי זו לא תשמש אלא בשני עדים שבודקת בהן עצמה, אחד לפני התשמיש ואחד לאחר התשמיש, חוץ מן העד של איש שמקנח בו עצמו, כמו שיתבאר בהלכות אסורי ביאה.

ח. ואף על פי שמום גדול הוא זה, לא הפסידה כלום, שהרי בודקת עצמה תחלה ומשמשת. הרי שבדקה עצמה ונבעלה, ובעת שקנחה עצמה היא והוא נמצא דם על עד שלה או על עד שלו - אם ארע זה פעם אחר פעם שלשה פעמים סמוכות זו לזו, הרי זו אסורה לשכב עם בעלה, והצא בלא כתובה, לא עקר ולא תוספת, ואין לה תנאי מתנאי כתובה, שהרי אינה ראויה לתשמיש. ויוציא ולא יחזיר לעולם, שמה תתראפא, ונמצא שלא גמר לגרשה בשעת גרושין. ומתרת להנשא לאחר, כמו שיתבאר בענין הנדה.

ט. כמה דברים אמורים? בשיהיה כף מתחלת נשואיה, ומבעילה ראשונה ראת דם; אבל אם ארע לה חלי זה אחר שנשאת, נסתתפה שדהו [מזלו גרם]. לפיכך אם בעל פעם אחת ולא נמצא דם, ואחר כך חזרה להיות רואה דם בכל עת תשמיש - יוציא ויתן כתובה ולא יחזיר עולמית, כמו שבארנו.

י. וכן כל אשה שנוולדו בה מומין אחר שנשאת, אפלו נעשית מפת שחין - אם רצה יקים, ואם רצה להוציא יתן כתובה.

יא. האיש שנוולדו בו מומין אחר שנשא, אפלו נקטעה ידו או רגלו, או נסמית עינו, ולא רצת אשתו לישב עמו - אין כופין אותו להוציא ולתן כתובה, אלא אם רצת [הסכימה], תשב; אם לא רצת, תצא בלא כתובה כדין כל אשה מורדת. אבל אם נולד לו ריח הפה, או ריח החטם, או שחזר [הפר] ללקט צואת כלבים, או לחצב נחשת מעקרו [ממקום מוצאו

עד ששִׁלְפָה הַגֵּט מֵעֲלֵיו, וְאָמַר לָהּ 'הָרִי זֶה גִטְךָ' - הָרִי זֶה גֵּט.

יג. וּמִנֵּינן שִׁיתַּנְנוּ לָהּ בְּפָנֵי עֲדִים? הָרִי הוּא אוֹמֵר: "עַל פִּי שְׁנֵי עֲדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֲדִים יָקוּם דְּבָרְךָ", וְאֵי אִפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה זֶה הַיּוֹם עֲרוּנָה וְהִבָּא עֲלֶיהָ בְּמִיתַת בֵּית דִּין, וְלִמְחַר תִּהְיֶה מְתַרְתָּ בְּלֹא עֲדִים. לְפִיכֶן אִם נָתַן לָהּ הַגֵּט בֵּינוּ לְבֵינָה, וְאִפְלוּ בְּעַד אֶחָד - אֵינוֹ גֵּט.

יד. בַּמָּה דְּבָרִים אָמוּרִים? שֶׁהִיא הַגֵּט בְּכַתֵּב יְדֵי סוֹפֵר; אֲבָל אִם כָּתַב הַבַּעַל הַגֵּט בְּכַתֵּב יָדוֹ, וְחָתַם עֲלָיו עַד אֶחָד, וּנְתַנּוּ לָהּ - הָרִי זֶה גֵּט פְּסוּל.

טו. תַּקְנַת חֻקִּים הִיא שִׁיהִיו הָעֲדִים חוֹתְמִין עַל הַגֵּט - שֶׁמָּא יִתֵּן לָהּ הַגֵּט בְּפָנֵי שְׁנַיִם וְיִמְתּוּ, וְנִמְצָא הַגֵּט שֶׁבִּידָהּ כְּחֶרֶשׁ מִחֶרֶשׁ הָאֲדָמָה, שֶׁהָרִי אֵין בּוֹ עֲדִים; לְפִיכֶן תִּקְנֵנוּ שִׁיעִידוֹ מֵתוֹכּוֹ. וְאִף עַל פִּי שֶׁהָעֲדִים כְּתוּבוֹ, נוֹתְנֵנוּ לָהּ בְּפָנֵי שְׁנַיִם, בֵּין בְּפָנֵי אוֹתָן הַחוֹתְמִין עֲלָיו, בֵּין בְּפָנֵי שְׁנַיִם אֲחֵרִים - שֶׁעָקַר הַגְּרוּשִׁין בְּעֲדֵי מְסִירָה (שִׁמְעִידִים עַל מְסִירַת הַגֵּט).

טז. חָתְמוּ בּוֹ שְׁנַיִם, וְעֵבֶר וּנְתַנּוּ לָהּ בֵּינוּ לְבֵינָה (לְלֹא עֲדִים), אוֹ שֶׁנִּמְצְאוּ עֲדֵי מְסִירָה פְּסוּלִין - הָרִי זֶה כְּשֶׁר, הוֹאִיל וְעֲדִים שָׁבוּ כְּשֵׁרִין, וְהָרִי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ; וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה מִן הַגְּאוּנִים שֶׁהוּא פְּסוּל.

יז. הָעִידוֹ מֵתוֹכּוֹ פְּסוּלִין (חֲתוּמִים עֲדִים פְּסוּלִין), אִפְלוּ אֶחָד פְּסוּל וְאֶחָד כְּשֶׁר, וּנְתַנּוּ לָהּ בְּפָנֵי שְׁנֵי עֲדִים כְּשֵׁרִין - הָרִי זֶה פְּסוּל, שֶׁנִּמְצָא כְּמִזְיָף מֵתוֹכּוֹ [כְּאִילוֹ זִיּוּף חֲתִימַת הַעֲדִים].

יח. הִרְחִיק אֶת הָעֲדִים מִן הַכָּתֵב (מִשׁוּרָה הַאֲחֵרוֹנָה שֶׁל גֵּט) מִלֹּא שָׁתִי שִׁיטִּין (שׁוּרוֹת) - פְּסוּל; וְכַמָּה יִרְחִיק אֶת הָעֲדִים מִן הַכָּתֵב? פָּחוֹת מִכְּפֵי שְׁתֵּי שִׁיטִּין, כְּדֵי שִׁיהִיו נִקְרָאִין עֲמוֹ [שִׁיהִיָּה נִיכַר שְׁחֲתוּמִים עַל הַכְּתוּב בּוֹ]. בַּמָּה דְּבָרִים אָמוּרִים? כְּשֶׁהִיא הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ, וְלֹא הָיוּ שָׁם עֲדֵי מְסִירָה; אֲבָל אִם מְסָרוּ לָהּ בְּעֲדִים - אִף עַל פִּי שֶׁהֵן מְרַחֲקִין הַרְבֵּה, וְאֵין נִקְרָאִין עֲמוֹ, וְאִף עַל פִּי שֶׁאֵין חֲתוּם עֲלָיו עַד כָּלֵל - הָרִי זֶה כְּשֶׁר, שֶׁעָקַר הַגְּרוּשִׁין בְּעֲדֵי מְסִירָה. **יט.** הָעֲדִים שְׁנוֹתְנִין הַגֵּט בְּפָנֵיהֶם צְרִיכִין לְקְרוֹתוֹ, וְאֶחָד כֶּן יִתַּנּוּ לָהּ; וְאִם נָתַנוּ לָהּ בְּפָנֵיהֶן תַּחֲלָה, חוֹזְרִין וְקוֹרְאִין אוֹתוֹ אַחֵר שֶׁנְּתַנּוּ לָהּ. קְרָאוּהוּ וְהוּא בְּיַד הַבַּעַל אוֹ בְּיַד שְׁלוּחֹו וְהִחְזִירוּהוּ לוֹ, וְחֹזֵר הוּא וְהַכְּנִיסוֹ לְתוֹף יָדוֹ וּנְתַנּוּ לָהּ - חוֹזְרִין וְקוֹרְאִין אוֹתוֹ.

כ. לֹא קְרָאוּהוּ אֲלָא נִטְלָתוּ וְזָרְקָתוּ לָם אוֹ לְאִשׁ, הָרִי זֶה מְגֻרְשֵׁת - הוֹאִיל וְקְרָאוּהוּ תַּחֲלָה, אֵין חוֹשֵׁשִׁין לוֹ שֶׁתִּחְלִפוּ; וְלֹא עוֹד אֲלָא אִפְלוּ אִמֵּר הַבַּעַל: 'שִׁטְר אַחֵר הָיָה, וְלֹא הָיָה הַגֵּט שֶׁקְרָאתֶם' - אֵינוֹ נִאָּמֵן, וְהָרִי הִיא מְגֻרְשֵׁת.

כא. הָרִי שֶׁלֹּא קְרָאוּ הַגֵּט בְּתַחֲלָה, וּנְתַנּוּ לָהּ גֵּט בְּפָנֵיהֶם, וְזָרְקָתוּ לְאוֹר אוֹ לָם - אִף עַל פִּי שֶׁהַבַּעַל אוֹמֵר 'גֵּט כְּשֶׁר הָיָה', הָרִי זֶה סֶפֶק מְגֻרְשֵׁת.

כב. זָרַק לָהּ הַגֵּט לְחֻצְרָהּ לְבֵין הַחֲבוּת בְּפָנֵי עֲדִים,

מִתַּרְתָּ לְכָל אָדָם. אֲבָל אִם כָּתַב לָהּ: 'אֵינִי בְּעֲלִיךָ', 'אֵינִי אַרוּסִיךָ', 'אֵינִי אִישְׁךָ' - אֵין זֶה גֵּט, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשִׁלְפָה", וְלֹא שִׁשְׁלַח עֲצָמוֹ מִמְּנָה. וְכֵן הַכּוֹתֵב לְאִשְׁתּוֹ: 'הָרִי אִתְּךָ בַּת חוֹרִין' - אֵינוֹ גֵּט.

ה. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה "וְשִׁלְפָה מִבֵּיתוֹ", אֵין עֲנִינוּ שֶׁלֹּא יִגְמְרוּ גְרוּשִׁיָּה עַד שֶׁתִּצָּא מִבֵּיתוֹ; אֲלָא מְשִׁיגֵיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ, גְּמָרוּ גְרוּשִׁיָּה, וְאִף עַל פִּי שֶׁעֲדִין הִיא בְּבֵיתוֹ, כְּמוֹ שִׁיתְּבָאָר. שֶׁלֹּא נֶאֱמַר "וְשִׁלְפָה" אֲלָא שֶׁאִם גִּרְשׁ וְלֹא הוֹצִיאָה מִבֵּיתוֹ, הָרִי זֶה כְּמִי שֶׁגִּרְשׁ וְהִחְזִיר גְרוּשִׁתּוֹ; לְפִיכֶן צְרִיכָה מִמְּנוּ גֵט שְׁנִי, כְּמוֹ שִׁיתְּבָאָר.

ו. וּמִנֵּינן שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְחַסֵּר מֵעֲשֵׂה אַחֵר כְּתִיבָתוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכַתֵּב וְנָתַן", מִי שֶׁאֵינוֹ מְחַסֵּר אֲלָא כְּתִיבָה וּנְתִיבָה הוּא הַגֵּט הַכְּשֶׁר; יֹצֵא דְבָר שֶׁמְחַסֵּר קְצִיצָה אַחֵר הַכְּתִיבָה. לְפִיכֶן אִם כָּתַב הַגֵּט עַל קֶרֶן הַפָּרָה, נוֹתֵן לָהּ אֶת הַפָּרָה; וְאִם חֲתַף הַקֶּרֶן אַחֵר שֶׁכָּתַב וּנְתַנּוּ לָהּ - אֵינוֹ גֵּט. וְכֵן אִם כָּתַב בְּמַחְבֵּר - אִף עַל פִּי שֶׁחָתְמוּ בּוֹ הָעֲדִים אַחֵר שֶׁתִּלְשׁוּ, וּנְתַנּוּ לָהּ - אֵינוֹ גֵּט.

ז. אֵין כּוֹתְבִין בְּמַחְבֵּר אִפְלוּ טַפְס הַגֵּט [הַחֲלֵק הַסְּטַנְדַּרְטִי שֶׁל הַסְּקֵסְט הַמוּפִיעַ בְּכָל גֵּט]; כָּתַב הַטַּפְס בְּמַחְבֵּר וְתִלְשׁוּ, וְאַחֵר כֶּן כָּתַב (וְהוֹסִיף אֶת "תּוֹרָף" הַגֵּט הַמְשַׁתְּלַב ב"טוּפֹס", וְכוּלֵל אֶת הַפְּרָטִים הַיִּיחוּדִיִּים וְהַעִיקָרִיִּים): שָׁם הָאִישׁ, וְשָׁם הָאִשָּׁה, וְהַזְּמַן, וְהָרִי אֶת מְתַרְתָּ לְכָל אָדָם, וְחָתְמוּ וּנְתַנּוּ לָהּ - הָרִי זֶה כְּשֶׁר.

ח. כָּתַב כָּל הַגֵּט עַל עֲלָה הַדּוֹרֵעַ בְּעֲצִין נָקוּב - אִף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לָהּ הָעֲצִין כְּלוֹ, הַגֵּט פְּסוּל; גְּזָרָה, שֶׁמָּא יִקְטֹם; אֲבָל כּוֹתֵב הוּא עַל חֶרְשׁוֹ שֶׁל עֲצִין, וּנְתַנּוּ לָהּ.

ט. וּמִנֵּינן שֶׁאֵינוֹ נוֹתְנֵנוּ לָהּ אֲלָא בַּתּוֹרַת גְּרוּשִׁין? שֶׁנֶּאֱמַר: "סֶפֶר כְּרִיתָת וְנָתַן בְּיָדָהּ", שִׁיתֵּן אוֹתוֹ בַּתּוֹרַת סֶפֶר כְּרִיתוֹת. אֲבָל אִם נָתַנוּ לָהּ בַּתּוֹרַת שֶׁהוּא שִׁטְר חוֹב אוֹ מְזוּנָה, אוֹ שֶׁנְּתַנּוּ בְּיָדָהּ וְהִיא יִשְׁנֶה וְנִעְוָרָה וְהָרִי הוּא בְּיָדָהּ - אֵינוֹ גֵּט; וְאִם אָמַר לָהּ אַחֵר כֶּן 'הָרִי זֶה גִטְךָ' - הָרִי זֶה גֵּט.

י. אָמַר לְעֲדִים: 'רְאוּ גֵט שֶׁאֵין נוֹתֵן לָהּ, וְחֹזֵר וְאָמַר לָהּ: 'כְּנִסִי שִׁטְר חוֹב זֶה' - הָרִי זֶה כְּשֶׁר, שֶׁהָרִי הוֹדִיעַ אֶת הָעֲדִים שֶׁנְּתַנּוּ בַּתּוֹרַת גְּרוּשִׁין, וְזֶה שֶׁאָמַר לָהּ 'שִׁטְר חוֹב', מִפְּנֵי שֶׁנִּקְלַם מִמְּנָה.

יא. הַמְּגִרְשׁ צְרִיךְ שִׁיאֵמַר לָהּ כְּשִׁיתֵּן לָהּ הַגֵּט: 'הָרִי זֶה גִטְךָ', אוֹ 'הוּא גִטְךָ', וְכִיּוֹצֵא בְּנָה; אִם נָתַן בְּיָדָהּ וְלֹא אָמַר כְּלוּם, הָרִי זֶה פְּסוּל. בַּמָּה דְּבָרִים אָמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא הִיא מְדַבֵּר עִמָּה עַל עַסְקֵי גִטָּה; אֲבָל אִם הִיא מְדַבֵּר עִמָּה עַל עַסְקֵי גִטָּה, וְנִטַּל הַגֵּט וּנְתַנּוּ בְּיָדָהּ וְלֹא אָמַר כְּלוּם - הָרִי זֶה גֵּט כְּשֶׁר.

יב. גֵּט שֶׁהִיא מִנֵּחַ עַל הָאָרֶץ, וְאָמַר לָהּ: 'טְלִי גִטְךָ מֵעַל גְּבִי קַרְקַע', וְנִטְלָתוּ, אוֹ שֶׁהִיא קָשׁוּר עַל יָדוֹ אוֹ עַל יָרְכוֹ, וְשִׁלְפָתוּ מִמְּנוּ - אִף עַל פִּי שֶׁאָמַר לָהּ אַחֵר שֶׁכָּא לְיָדָהּ 'הָרִי הוּא גִטְךָ' - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַן בְּיָדָהּ", לֹא שֶׁתִּקַּח הִיא מֵעֲצָמָה; וְהָרִי לֹא נָתַן לָהּ לֹא הוּא וְלֹא שְׁלוּחֹו. אֲבָל אִם הִרְפִּין [הַסְּתָה] לָהּ בְּגוּפוֹ, אוֹ הִטָּה יָדוֹ

הלכות גרושין פָּרָק ב

א. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה 'וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוֹת וְנָתַן כְּבִדָּה' - אָחַד הַכּוֹתֵב כְּבִדּוֹ, אוֹ שְׁאֵמַר לְאַחַר לְכָתוּב לוֹ, וְאָחַד הַנּוֹתֵן כְּבִדּוֹ, אוֹ שְׁאֵמַר לְאַחַר לְתַן לָהּ; לֹא נֶאֱמַר 'וְכָתַב', אֲלָא לְהוֹדִיעַ שְׁאֵין מִתְגַּרְשֵׁת אֲלָא בְּכֹתֵב; 'וְנָתַן', שְׁלֹא תִקַּח מֵעֲצָמָה.

ב. אָמַר לְשָׁנִים: 'כָּתַבּוּ גַט וְחִתְמוּ וְתָנוּ לְאִשְׁתִּי' - הָרִי אֵלּוּ כּוֹתְבֵין וְחוֹתְמֵין וְנּוֹתְנֵין לָהּ, וְהֵן הֵן שְׁלוּחֵיהוּ וְהֵן הֵן עֲדֵיו [הֵם שְׁלוּחֵי הַגֵּט וְהֵם גַּם הַחֲתוּמִּים עֲלָיו עִידֵי הַמְסִירָה שְׁלוֹ]; וְכֵן אִם אָמַר לְסוֹפֵר: 'כָּתַב לִי גַט לְאִשְׁתִּי', וְאָמַר לְעֵדִים לְחֶתֶם - כּוֹתְבֵין וְחוֹתְמֵין וְנּוֹתְנֵין לוֹ, וְהוּא מְגַרֵּשׁ בּוֹ בְּכָל עֵת שְׁיִרְצָה.

ג. וְכוֹתְבֵין גַּט לְאִישׁ אֵף עַל פִּי שְׁאֵין אִשְׁתּוֹ עִמוֹ, וְהוּא שְׂיִהְיֶה הָעֵדִים וְהַסּוֹפֵר שֶׁכָּתְבוּ וְחִתְמוּ בּוֹ מִכִּירִין וְיִוָּדְעִין שֶׁזֶה הוּא פְלוֹנִי וְאִשְׁתּוֹ הִיא פְלוֹנִיתָה. וְאִם הָיָה בְּאוֹתוֹ מְקוֹם שְׁנָיִם שֶׁשְּׂמוּתֵיהֶן שְׁוִים וְשְׂמוֹת נְשׂוּתֵיהֶן שְׁוִים - אֵין מְגַרֵּשׁ אָחַד מֵהֶן אֲלָא בְּמַעֲמַד חֲבָרִי; שְׁמָא יִכְתֹּב גַּט וְיִוָּלִיכוּ לְאִשְׁתׁ חֲבָרִי וְיִגְרָשְׁנָה עֲלָיו.

ד. וּבִשְׂעֵת הַסְּפָנָה [כַּגּוֹן שֶׁהַבַּעַל נוֹטֵה לְמוֹת] - כּוֹתְבֵין וְנּוֹתְנֵין אֵף עַל פִּי שְׁאֵין מִכִּירִין. וְהָאִשָּׁה נּוֹתְנַת שְׂכָר הַסּוֹפֵר בְּכָל מְקוֹם.

ה. וְצָרִיף שְׂיִאמַר הַבַּעַל עֲצָמוֹ לְסוֹפֵר: 'כָּתַב', וְלְעֵדִים: 'חִתְמוּ'. הָרִי שְׁאֵמְרוּ לוֹ בֵּית דִּין אוֹ שָׁנִים: 'נְכָתַב גַּט לְאִשְׁתְּךָ'? וְאָמַר לָהֶם: 'כָּתוּבוּ', וְכָתְבוּ הֵן עֲצָמָן וְחִתְמוּ בּוֹ, הָרִי זֶה כָּשֵׁר; אֲבָל אִם אָמְרוּ הֵן לְסוֹפֵר וְכָתַב וְלְעֵדִים וְחִתְמוּ - אֵף עַל פִּי שְׁחָזְרוּ וְנִתְנוּהוּ לַבַּעַל, וְחָזַר וְנָתַן גַּט זֶה לְאִשְׁתּוֹ כְּפִנְיַת עֵדִים - הָרִי זֶה גַט בָּטֵל, שֶׁהָרִי כָּתְבוּ מִי שְׁלֹא אָמַר לוֹ הַבַּעַל לְכָתוּב.

ו. אָמַר לְשָׁנִים אוֹ לְשִׁלְשָׁה: 'אָמְרוּ לְסוֹפֵר וְכָתַב גַּט לְאִשְׁתִּי, וְאָמְרוּ לְעֵדִים וְחִתְמוּ'. וְאָמְרוּ לְסוֹפֵר וְכָתַב, וְלְעֵדִים וְחִתְמוּ, אוֹ שְׁאֵמַר לְשָׁנִים: 'אָמְרוּ לְסוֹפֵר וְכָתַב גַּט לְאִשְׁתִּי, וְאִתְּם חִתְמוּ' - הָרִי זֶה גַט פְּסוּל; וּמִתְיַשְׁבֵּין בְּדָבָר זֶה הַרְבֵּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קְרוֹב לְהֵיטוּב גַט בָּטֵל.

ז. וּמַה בֵּין פְּסוּל לְכָטֵל? שֶׁכָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּחִבּוּר זֶה בְּגִט שֶׁהוּא 'בָּטֵל', הוּא בָּטֵל מִן הַתּוֹרָה; וְכָל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'פְּסוּל', הוּא פְּסוּל מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים.

ח. הַבַּעַל שֶׁהִבִּיא גַט כְּבִדּוֹ חֲתוּם, וְאָמַר: 'תָּנוּ גַט זֶה לְאִשְׁתִּי' - הָרִי אֵלּוּ יִתְנוּ לָהּ. אָמַר לְאַחֵרִים לְכָתַב גַּט וְלְחֶתֶם בּוֹ וְלָתְנוּ לְאִשְׁתּוֹ, וְכָתְבוּ וְחִתְמוּ וְנָתְנוּ לָהּ, וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל אוֹ פְּסוּל - הָרִי אֵלּוּ כּוֹתְבֵין אַחֵר, אֲפִלּוּ מֵאַה, עַד שְׂיִגִיעַ לְיָדָה גַט כָּשֵׁר.

ט. אָמַר לָהֶם הַבַּעַל: 'כָּתְבוּ וְחִתְמוּ וְתָנוּ לְשִׁלִּית לְהוֹלִיף לָהּ', וְכָתְבוּ וְחִתְמוּ וְנָתְנוּ לְשִׁלִּית, וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל - אֵין כּוֹתְבֵין אַחֵר עַד שְׂיִמְלֹכוּ בַּבַּעַל; שֶׁהָרִי לֹא עָשָׂה אוֹתָן שְׁלוּחֵין לְגְרוּשֵׁין [אַלֵּא לְמוֹסְרוֹ לְשִׁלִּיחַ], וְשְׂמָא לֹא רָצָה אֲלָא שְׂיִכְתְּבוּ וְיִתְנוּ לְשִׁלִּית בְּלִבָּד וְלֹא יִשְׁאַר לָהֶם בּוֹ מַעֲשֵׂה אַחֵר, וְהָרִי כָּתְבוּ וְנָתְנוּ. לְפִיכָף לֹא יִכְתְּבוּ אַחֵר;

וּבְקִשְׁוֹ [חִיפְשׁוֹ] וּמְצָאוּ מְזוּזָה אוֹ שְׁטֵר אַחֵר - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ [אֵינָה מְגוֹרֶשֶׁת], שֶׁזֶה שֶׁנִּמְצָא הוּא שְׁטֵר; נִמְצָאוּ שְׁמֵ שְׂפִתִים שְׁלֹשׁ מְזוּזוֹת אוֹ שְׁטֵרוֹת - חוֹשְׁשִׁין שְׁמָא גַט שְׁטֵר גְּרוּוְהוּ עֲכָבְרִים, וְהָרִי זֶה סִפֵּק מְגַרֵּשׁ.

כג. הָעֵדִים שְׁחוֹתְמֵין עַל הַגֵּט, צָרִיכִין לְהֵיטֵם יוֹדְעִין לְקֵרוֹת וְלְחֶתֶם. אִם אֵינֶן יוֹדְעִין לְקֵרוֹת, קוֹרְאִין בְּפִנְיֵיהֶן וְהֵן חוֹתְמֵין - וְהוּא שְׂיִכִּירוּ לְשׁוֹן הַגֵּט; וְאִם אֵינֶן יוֹדְעִים לְחֶתֶם - רוֹשְׁמֵין לָהֶן [צוּרַת הָאוֹתִיּוֹת עַל] הַנִּזְרֵי בְּרֵק וְכִיּוֹצָא בּוֹ מְדָבָר שְׁאֵין רוֹשְׁמוֹ מִתְקַיֵּם, וְהֵן כּוֹתְבֵין עַל הַרְשָׁם. וְאֵין עוֹשִׂין כֵּן בְּשְׁאָר שְׁטֵרוֹת - קֵל הוּא שֶׁהִקְלוּ בְּגִטֵי נְשִׁים, כְּדִי שְׁלֹא יִהְיֶה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל עֲגוּנוֹת, הוּאִיל וְחִתְמִיתַת הָעֵדִים בְּגִט מִדְּבָרֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ.

כד. אֵף עַל פִּי שְׁחִתְמִיתַת הָעֵדִים בְּגִט מִדְּבָרֵיהֶן, הַתְקִינּוּ שְׂיִהְיֶה הָעֵדִים מְפָרְשִׁין שְׂמוּתֵיהֶן בְּגִט. וְכֵן הַתְקִינּוּ כְּעֵדֵי הַגֵּט, שְׁאֵין חוֹתְמֵין אֲלָא זֶה כְּפִנְיָה זֶה; וְאִם חִתְמוּ זֶה שְׁלֹא כְּפִנְיָה זֶה, הָרִי זֶה גַט פְּסוּל. וְכֵן תְּקִינּוּ חֲכָמִים שְׂיִכְתְּבוּ זְמַן בְּגִט וּמְקוֹם כְּתִיבָתוֹ, כְּשְׁאָר הַשְּׁטֵרוֹת - שְׁמָא תִּהְיֶה אִשְׁתּוֹ קְרוֹבָתוֹ וְתִזְנֶה כְּשֶׁהִיא תַּחְתּוֹ [בְּעוֹדָה נְשׂוּאָה לוֹ], וְיִכְתֹּב לָהּ גַט אַחֵר הַזְּנוּת וְיִתֵּן לָהּ, וְאִם לֹא יִהְיֶה בּוֹ זְמַן, יְכֻלָּה לֹאמַר קָדָם הַזְּנוּת נִתְגַּרְשְׁתִּי; לְפִיכָף תְּקִינּוּ זְמַן בְּגִטֵּין.

כה. גַט שִׁישׁ עֲלָיו עֵדִים וְאֵין בּוֹ זְמַן [תֹּאדִיר], אוֹ שֶׁהָיָה [תֹּאדִיר] מְקָדֵם [מִזְמַן הַכְּתִיבָה], אוֹ מְאַחֵר [מִזְמַן הַכְּתִיבָה], אוֹ שֶׁנִּכְתַּב בַּיּוֹם וְנִחְתַּם בְּלִילָה שְׁלֹאֲחֵרִי אֵף עַל פִּי שְׁעוֹסְקִין בְּאוֹתוֹ עֵנָן, אוֹ כָּתַב אֵת הַגֵּט בִּירוּשָׁלַיִם וְטָעָה וְכָתַב בְּלוֹד - כָּל אֵלּוֹ פְּסוּלִין, עַד שְׂיִחְתְּמוּ בּוֹ בְּזְמַן כְּתִיבָתוֹ וּבְמְקוֹם כְּתִיבָתוֹ.

כו. חֲתַף מִמֶּנּוּ הַזְּמַן וְנִתְנוּ לָהּ, אוֹ שְׁלֹא כָּתַב שֵׁם הַיּוֹם אֲלָא 'בְּשַׁבָּת [שַׁבּוּעַ] רִאשׁוֹנָה אוֹ שְׁנִיָּה מִחֲדָשׁ פְּלוֹנִי', אוֹ 'בְּחֲדָשׁ פְּלוֹנִי', אוֹ 'בְּשַׁנָּה פְּלוֹנִית' וְלֹא הַזְּכִיר הַחֲדָשׁ, אֲפִלּוּ כָּתַב 'בְּשַׁבּוּעַ [שְׁמִיטָה] פְּלוֹנִי' - כָּשֵׁר; וְכֵן אִם כָּתַב בּוֹ: 'הַיּוֹם גְּרָשְׁתִּיהָ' - כָּשֵׁר, שֶׁמִּשְׁמַעוֹ הַיּוֹם הַזֶּה שְׂיִצָּא בּוֹ הַגֵּט.

כז. וְכֵן תְּקִינּוּ שְׂיִהְיֶה מוֹנִין בְּגִטֵּין לְמַלְכוּת אוֹתוֹ הַזְּמַן, מִשּׁוֹם שֶׁלּוֹם מְלָכוּת. כָּתַב לְמַלְכוּת שְׂאֵינָה מְלָכוּת אוֹתָהּ הַמְּדִינָה, אוֹ לְכַנְּנַת הַבַּיִת, אוֹ לְחֲרַבַּן הַבַּיִת - אִם דָּרָף אוֹתוֹ מְקוֹם לְמִנּוֹת בּוֹ, הָרִי זֶה כָּשֵׁר; וְאִם אֵין דָּרָפָם לְמִנּוֹת בּוֹ, הָרִי זֶה פְּסוּל. וְכָכֵר נִהְגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְמִנּוֹת בְּגִטֵּין, אוֹ לְיִצְרָה [לְבִרְיָאָה] אוֹ לְמַלְכוּת אֶלְפִּסְנִדְרוֹס מְקִרְוֹן, שֶׁהוּא מִנְּזַן שְׁטֵרוֹת. וְאִם כָּתַב לְשֵׁם מְלָכוּת אוֹתוֹ זְמַן בְּמִדְּיָנָה שִׁישׁ בָּהּ רְשׁוֹת אוֹתָהּ מְלָכוּת, הָרִי זֶה כָּשֵׁר.

כח. הָאוֹמֵר לְשָׁנִים: 'כָּתְבוּ וְחִתְמוּ וְתָנוּ גַט לְאִשְׁתִּי', וְנִתְאַחֵר הַדְּבָר יָמִים אוֹ שָׁנִים, אוֹ שֶׁנִּמְצָא הַגֵּט בָּטֵל וְהִצְרִיכוּ לְכָתַב לָהּ גַט אַחֵר כָּשֵׁר אַחֵר כְּפִנְיָה שָׁנִים, כְּמוֹ שְׂיִתְבָּאָר - הָרִי אֵלּוּ כּוֹתְבֵין זְמַן הַכְּתִיבָה וּמְקוֹם הַכְּתִיבָה, לֹא הַזְּמַן שְׁאֵמַר לָהֶן הַבַּעַל בּוֹ 'כָּתְבוּ' וְלֹא אוֹתוֹ הַמְּקוֹם. כִּיצַד? הָיָה בִּירוּשָׁלַיִם כְּשְׁאֵמַר לָהֶן, וְהָיָה עוֹמְדִין בְּתַשְׁרֵי, וְנִתְאַחֲרוּ עַד יִסָּן וְהָרִי הֵן בְּלוֹד - כּוֹתְבֵין זְמַן הַגֵּט מִגִּיסָן וּבְלוֹד, שֶׁשֵׁם נְכָתַב הַגֵּט, כְּשְׁאָר שְׁטֵרוֹת.

נטרפה דעתו. וכן אם כתב בידו: 'כתבו ותנו גט לאשתי'
- הרי אלו כותבין ונותנין לה, אם היתה דעתו מישיבת
עליו; שאין דין מי שנשפתק בדין החרש.

יז. מי שנשא כשהוא פקח ונתחרש, ואין צריך לומר
נשפתה - אינו מוציא לעולם עד שיכריא; ואין סומכין
על רמיזת החרש ולא על כתבו, אף על פי שדעתו נכונה
ומישיבת. אבל אם נשא כשהוא חרש, מגרש ברמיזה -
שאין קדושי קדושי מן התורה, כמו שבארנו, וכשם
שכונס ברמיזה, כף מוציא ברמיזה.

יח. המקדש קטנה על ידי אביה [נתן קידושה לאביה],
וגרשה כשהיא קטנה - אביה מקבל את גטה; ומשיגייע הגט
ליד האב, נתגרשה. גרשה כשהיא נערה - אם הגיע הגט
לידה או ליד אביה, נתגרשה. ואין נערה מארשה עושה
שליח לקבל גטה מיד בעלה בחיי אביה; אבל האב עושה
שליח לקבל הגט לבתו המארשת, בין קטנה בין נערה.

יט. קדשה אביה כשהיא קטנה ומת - אם מבחנת בין גטה
לדבר אחר, הרי זו מתגרשת משיגייע הגט לידה. ואם לאו,
אינה מתגרשת עד שתבחין; ואם גרשה, אינה מגרשת.

כ. מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו ולא
רצה לגרש - בית דין של ישראל בכל מקום ובכל זמן
מפין אותו עד שיאמר 'רוצה אני', וכתב הגט והוא גט
כשר. וכן אם הכוהו גויים ואמרו לו: 'עשה מה ישישראל
אומרין לך', ולחצו אותו ישראל ביד הגויים עד שגרש -
הרי זה כשר; ואם הגויים מעצמן אנסוהו עד שכתב -
הואיל והדין נותן שכתב, הרי זה גט פסול. ולמה לא
בטל גט זה, שהרי הוא אנוס, בין ביד גויים בין ביד
ישראל? שאין אומרין 'אנוס' אלא למי שנלחץ ונדחק
לעשות דבר שאינו חייב מן התורה לעשותו, כגון מי
שהכה עד שמכר או נתן; אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל
מצוה או לעשות עברה, והכה עד שעשה דבר שחייב
לעשותו, או עד שנתרחק מדבר שאסור לעשותו - אין זה
אנוס ממנו, אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה. לפיכך זה
שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישראל,
ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העברות,
ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהכה עד שתשש יצרו ואמר
'רוצה אני' - כבר גרש לרצונו. לא היה הדין נותן שכופין
אותו לגרש, וטעו בית דין של ישראל, או שהיו הדייטות,
ואנסוהו עד שגרש - הרי זה גט פסול; והואיל וישראל
אנסוהו, יגמרו ויגרש. ואם הגויים אנסוהו לגרש שלא בדין
- אינו גט; אף על פי שאמר בגויים 'רוצה אני', ואמר
לישראל 'כתבו וחתמו' - הואיל ואין הדין מחיבו להוציא
והגויים אנסוהו, אינו גט.

הלכות גרושין פרק ג

א. כל גט שנכתב שלא לשם האיש המגרש ולשם האשה
המתגרשת - אינו גט. כיצד? סופר שכתב גט ללמד
[תלמידיו] או להתלמד [בעצמו], וכא הבעל ומצא שם

ואם כתבו גט אחר כשר, ונתנהו לשליח, ונתנו לה - הרי
זו ספק מגרשת.

י. האומר לשנים או ליתר על שנים: 'כתבו גט ותנו
לאשתי', 'גרשוה', 'שלחוה', 'שקוה', 'תרכוה' [גרשוה],
'כתבו אגרת ותנו לה' - הרי אלו יכתבו גט כשר ויתנו
לה. אמר להם: 'פטרוה', 'פרנסוה', 'עשו לה פדת', 'עשו
לה פנימוס', 'עשו לה פראוי' - לא אמר כלום; ואם כתבו
גט ונתנו לה, הרי זה בטל.

יא. אמר להם: 'הוציאוה', 'עזבוה', 'התירוה', 'הניחוה',
'הועילוה' - הרי זה ספק אם משמע מלות אלו הגרושין,
או דבר אחר. לפיכך אין כותבין לה; ואם כתבו גט ונתנו
לה, הרי זה ספק מגרשת.

יב. האומר: 'כתבו גט לאשתי' - הרי אלו כותבין
וחותמין ונותנין לבצל בידו, ואין נותנין לאשתו עד
שיאמר להם לתן לה; ואם נתנו לה, אינו גט. במה דברים
אמורים? בכריא; אבל המסכן, והוא אדם שקפץ עליו
החלי במהרה והכביד חליו מיד, והיוצא בקולר [בשלשלת
בצווארו להתדיין לפני המלך], אפלו על עסקי מומן,
והמפרש בים, והיוצא בשירה, ואמר 'כתבו גט לאשתי' -
הרי אלו יכתבו ויחתמו ויתנו לה, שהדבר ידוע שלא
נתפון זה אלא לכתב ולתן לה.

יג. בריא שאמר: 'כתבו גט לאשתי', וכתבו ונתנו לה,
והרג עצמו מיד, כגון שהשליף עצמו מן הגג, או הפיל
עצמו לים - הרי זה גט כשר; עולה לגג ודחפתו הרוח
ומת - אינו גט; ספק הפיל עצמו, ספק דחפתו הרוח -
הרי זה גט, עד שידוע לך בודאי שהרוח דחפתו. וכן מי
שהיה משלף בבור ואמר: 'כל השומע קולי יכתב גט
לאשתי' - הרי אלו יכתבו ויתנו; והוא שיידעו אותו
[יכירוהו שהוא בעלה]. ואף על פי שהעלוהו ולא הכירוהו
- הרי זה כשר; שזה כשעת הספנה הוא, שכותבין
ונותנין אף על פי שאין מפירין. וכן מי שנפלו בו מכות
רעות שאי אפשר שיתיה מהן, אפלו נשחט בו רב שני
הסימנין [קנה ווסט], ורמו ואמר: 'כתבו גט לאשתי' -
הרי אלו יכתבו ויתנו; שהרי עתה חי הוא, אף על פי
שסופו למות.

יד. מי שהיתה רוח רעה מבעתת אותו, ואמר כשהתחיל
בו החלי: 'כתבו גט לאשתי' - לא אמר כלום, מפני שאין
דעתו נכונה ומישיבת. וכן השפור שהגיע לשכרותו של
לוט; ואם לא הגיע, הרי זה ספק.

טו. אמר כשהוא בריא: 'כתבו גט ותנו לאשתי', ואחר
כך נבעת [חלה] - ממתינין עד שיכריא, וכותבין ונותנין
לה, ואין צריך לחזר ולהמלך בו אחר שהכריא; ואם כתבו
ונתנו קדם שיכריא, הרי זה פסול.

טז. מי שנשפתק [נתאלם] והרי דעתו נכונה, אמרו לו:
'נכתב גט לאשתי? והרפין בראשו' - בודקין אותו שלשה
פעמים בסרוגיין; אם אמר על לאו 'לאו', ועל הן 'הן' -
הרי אלו יכתבו ויתנו; וצריכין לבדקו יפה יפה, שמא

- אם מצאו מיד, ועדין לא שיה שם אדם מן העוברין, או שמצאו בכלי שהניחו בו, ויש לו טביעות עין [הכרת הגט במראהו] בארבו ורחבו של גט כשיהיה פרוץ [קשור] - הרי הוא כחזקתו, ותתגרש בו.

י. החזק באותו המקום איש אחר ששמו פשם שבגט - חוששין שמא גט זה הנמצא של אותו האיש האחר הוא, הואיל ועבר אדם שם, ואף על פי שלא שיה; ואם נתגרשה בו, הרי זו ספק מגרשה. אכל אם לא עבר אדם שם - הרי זה בחזקתו, אף על פי שהחזקו שם שנים ששמותיהן שוין.

יא. היה לעדים בגט סימן מכהק - כגון שאמרו: נקב יש בו בצד אות פלונית, או שאמרו: מעולם לא חתמנו על גט אחר שיש בו שמות פשמות אלו - הרי זה בחזקתו, ותתגרש בו; ואף על פי שמצאו אחר זמן מרבה, ובמקום שהשירות מצויות, והחזקו שם שנים ששמותיהן שוין.

יב. שנים ששלחו שני גטין ונתערבו - ונתנין שניהן לזו ושניהן לזו בעדי מסירה; לפיכך אם אבד אחד מהן, הרי השני בטל.

יג. מי שהיו לו שני שמות, וכן אשה שיש לה שני שמות - כשמגרש כותב שמה ושמו שהן רגילין בו וידועין בו ביותר, ואומר: 'איש פלוני וכל שם שיש לו, גרש אשה פלונית וכל שם שיש לה'; ואם כתב חניכתו וחניכתה [שם לווי שלו ושלה], כשר.

יד. כתב השם שאינן ידועין בו ביותר, וכתב 'כל שם שיש לו' - הרי זה ספק גרושין. שנה שמו או שמה, ושם עירו או שם עירה - אף על פי שכתב 'וכל שם שיש לו וכל שם שיש לה' - אינו גט.

טו. הפל פשרין לכתב את הגט, חוץ מחמשה - גוי, ועבד, וחרש, ושוטה, וקטן; אפלו האשה עצמה כותבת את הגט שלה. ישראל שנסתמד לעבודה זרה, או שהוא מחלל שבת בפרהסיא - הרי הוא כגוי לכל דבריו.

טז. ולמה אין כותבין אלו החמשה? מפני שצריך הכותב לכתב לשם האיש המגרש ולשם האשה המתגרשת, והגוי - על דעת עצמו הוא כותב; וחרש שוטה וקטן - אינן בני דעת; והעבד - אינו בתורת גטין וקדושין, ולפיכך הוא פסול כגוי לכל דבריו. ואם כתב הגט אחד מחמשה אלו - אינו גט, אף על פי שחתמו בו כשרים ונמסר לה בכשרים. יז. כתב אחד מן החמשה טפס הגט, והניח מקום התרף, שהוא מקום האיש, ומקום האשה, ומקום הזמן, ומקום 'הרי את מתרת לכל אדם', וכתבם הפקח הגדול הישראלי לשמה - הרי זה גט כשר.

יח. מתר להניח חרש שוטה וקטן לכתב טפס הגט לכתחלה, והוא שיהיה גדול עומד על גבן. אכל הגוי והעבד אין כותבין הטפס לכתחלה, ואפלו ישראל על גבן; שלא התירו לכתב טפסי גטין שלא לשמה לכתחלה אלא מפני תקנת סופר, כמו שבארנו.

יט. הכותב גט בשבת או ביום הכפורים בשגגה ונתנו

שנכתב בגט זה כשמו, ושם האשה כשם אשתו, ושם העיר כשם עירו, ונטלו וגרש בו - אינו גט.

ב. יתר על זה: כתב לגרש את אשתו, ומצאו בן עירו ואמר לו: 'שמי כשמך, ושם אשתי כשם אשתך', ונטלו ממנו וגרש בו - אינו גט, אף על פי שנכתב לשם גרושין.

ג. יתר על זה: מי שיש לו שתי נשים ששמותיהן שוין, וכתב לגרש את הגדולה, ונמלך וגרש בו את הקטנה - אינו גט; אף על פי שנכתב לשם האיש המגרש, לא נכתב לשם זו שנתגרשה בו.

ד. יתר על כן: אמר לסופר: 'כתב, ואיזו שארצה אגרש בו', וכתב הסופר על דעת זו, וגרש בו אחת מהן - הרי זה ספק גרושין. וכל גט שכתבו שלא לשמה - אף על פי שהעביר עליו [על אותיות הגט] קולמוס [קנה עם דיו] לשמה, אינו גט.

ה. מי שכתב גט לגרש את אשתו, ונמלך ולא גרשה, ונתיחד עמה אחר שכתבו לה - לא יגרשנה באותו הגט פעם אחרת כשירצה לגרשה. ואם גרשה באותו הגט הישן - הרי זו מגרשה, ותנשא בו לכתחלה; שהרי נכתב לשמה, והרי נתן לה עתה בעדים כהלכתו. ולמה לא יגרש בו לכתחלה? גזירה, שמא יאמרו גטה קדם לבנה [שנתגרשה ואח"כ הולידה ממנו ילדים].

ו. אמר לסופר: 'כתב גט לפלונית, יהיה עמי, לכשאשאנה אגרשנה בו', ונכתב, ונשא, וגרשה בו - אינו גט, מפני שלא היתה בת גרושין ממנו כשנכתב גט זה, ונמצא פנכתב שלא לשם גרושין. אכל אמר לו: 'כתב אותו לארוסתי, לכשאשאנה אגרשנה בו', וכנסה, וגרשה בו - כשר. כתבו ליבמתו, ואחר שיבמה גרשה בו - הרי זה ספק גרושין, הואיל ואינה אשה גמורה כשכתבו.

ז. מפני תקנת סופר [להקל מעליו, שיהיו בידו גיטין מוכנים], התירו חכמים לסופר שיקתב טפסי גטין [הנוסח הכללי], ויניח [ישאיר חלק] מקום האיש, ומקום האשה, ומקום הזמן, ומקום 'הרי את מתרת לכל אדם' - עד שיקתבם לשם האיש המגרש ולשם האשה המתגרשת, וכן יחתמו העדים לשמו ולשמה.

ח. סופר שכתב הגט לשמו ולשמה כהלכתו, וחתמו העדים שלא לשמה - הואיל ומסרו לה בעדים, הרי זה פסול [מדברנו], שאין העדים חותמין על הגט אלא מפני תקון העולם [שלא תישאר עגונה]. ויש מי שאומר, שאם חתמו העדים שלא לשמה, הואיל והוא כמזיף מתוכו, הרי זה גט בטל; וכן אם היה אחד מעדיו פסול, או שהיה עד אחד בלבד כשר - אף על פי שנמסר בעדים, הרי זה בטל. ולא יראה לי דבר זה; אלא כמזיף, לא מזיף ודאי, והואיל ונמסר בעדים כשרים, הרי זה פסול מדבריהם.

ט. המביא גט [בשליחות הבעל], ואבד ממנו ומצאו - אם אבד ממנו במקום שאין השירות מצויות, אפלו מצאו לאחר זמן מרבה - הרי זה בחזקת שהגט שאבד ממנו הוא הגט הנמצא, ותתגרש בו. אבד במקום שהשירות מצויות

ועדיו חותמין בכתב אחר - כשר, והוא שיהו מפירין לשון הפתב וכתבא.

ח. אחד מן העדים חתם בכתב, והעד השני בכתב לשון אחרת - כשר; אבל אם היה מקצת הגט כתוב בלשון אחת, ומקצתו בלשון אחרת - פסול.

ט. כל לשון שיכתב בה הגט, צריך שיזהר הסופר בדברי הגט, שלא יהיה משמעו שני ענינות, עד שנמצא הקורא אומר: 'שמא לךך וכך נתפון, שאין משמעו לשון גרושין, או שמא לענין זה נתפון שמשמעו לשון גרושין'; אלא יהיו דברים שאין בהן ספק באותה הלשון, אלא משמעו ענין אחד, שגרש ושלח פלוני לפלונית.

י. וכן צריך שיהיה הפתב מבאר היטב באותו הפתב שיכתב, עד שיגיע לקרותו הקטנים שמפירין אותו פתב, שאינן לא נכונים ולא סכלים [טפשים] בקטנים, אלא בינוניים; ולא יהיה פתב מעקם ומבלבל, שמא תדמה אות לאות, ונמצא הענין משתנה.

יא. היה בו משמע שני ענינות, או שהיה בכתבו עקום או בלבוש עד שאפשר שיקרא ממנו ענין אחר - הואיל ונקרא לענין הגרושין ויש בו משמע גרושין, הרי זה פסול. כבר נהגו ישראל פלם לכתב הגט בלשון ארמי ובנסח זה, אף על פי שמתר לכתבו בכל לשון לכתחלה.

יב. וזה הוא נסח הגט: בכך בשבת, בכך וכך לירח פלוני בשנת כך וכך ליצירה או לשטרות למניאנא די רגילנא למימני בה גלמנין שרגילים אנו למנות בו במקום פלוני, איך אנא פלוני בן פלוני דממקום פלוני וכל שום אחרן וחיניכה דאית לי ולאחיבהתי ולאחריהון דאחיבהתי

וכל שם אחר וכינוי שיש לי ולאבותי ולמקומי ולמקום אבותי, צביתי ברעות נפשי כיד לא אננסא ורציתי ברצון נפשי, בלא אונס, ופטריתי ושבקית ותרוכית יתיכי ליכי, אנת אנתתי [פטרתי ועזבתי וגרשתי אותך לנפשך] פלונית בת פלוני דממקא [מעיר] פלונית וכל שום אחרן וחיניכה דאית ליכי ולאחיבהתי ולאחריכי ולאחריהון דאחיבהתיכי

וכל שם אחר וכינוי שיש לך ולאבותיך ולמקומך ולמקום אבותיך, די הוית אנתתי מקדמת דנא [שהיית אישתי מכבר], וכדו פטרית ושבקית ותרוכית יתיכי ליכי, די תהויין רשאה ושלטאה בנפשיכי למיהך להתנסבא לכל גבר די תצבייין, ואנש לא ימחה בידיכי מן שמי מן יומא דנן ולעלם [וכעת פטרתי ועזבתי וגרשתי אותך לנפשך שתהיי רשאית ושולטת בנפשך, לילך ולהנשא לכל אדם שתרצי, ואיש לא ימחה בידך, מיום זה ועד עולם], והרי את מתרת לכל אדם, ודן דיהוי ליכי מני ספר תרוכין [וזה יהיה לך ממני ספר גירושין] וגט פטורין ואגרת שבוקין [עזובין] בדת משה וישראל. והעדים חותמין למטה, כמו שבארנו.

יג. כשיכתב הגט בלשון זה ובנסח זה, לא יכתב 'ודין' ביד - שמא יקרא הקורא 'ודין', כלומר משפט יהיה ביני וביניך; ולא יכתב 'ואיגרת' ביד - שמא יקרא הקורא 'ואי גרת', כלומר אם זנית; ולא יכתב 'לימחה' ביד - שמא

לה - הרי זו מגרשת. כתבו וחתמו בו ביום טוב בידון ונתנוהו לה - אינה מגרשת, שהרי העדים פסולין מן התורה; כתבו ביום טוב בידון, ונמסר לה בפני עדים כשרים ביום טוב - הרי זה פסול.

שבת קודש

הלכות גרושין פרק ד

א. אין כותבין את הגט אלא בדבר שרשומו [כתבו] עומד [מתקיים], כגון דיו וסקרא [טיט אדום] וקמוס [שרף אילן] וקלקנתוס [מיני גפרית] וכיוצא בהן; אבל אם כתבו בדבר שאינו עומד, כגון משקין ומי פרות וכיוצא בהן - אינו גט. כתבו באבר [עופרת] בשחור ובשיחור [כלי ברזל וגחלים], כשר; ואין כותבין בהן לכתחלה.

ב. כותבין במי עפצין [מי פרי האלון] לכתחלה על גבי הנר והעור וכיוצא בהן, אבל לא על גבי מגלה עפוצה [מעובדת במי עפצין], מפני שאינו נכר [צבע הקלף והדיו שוים]; ואם פתב, אינו גט. וכן כל פיוצא בו. על הפל כותבין את הגט, אפלו על אסורי הנאה; וכותבין על דבר שיכול להזדבף, והוא שיתנו לה בעדי מסירה.

ג. פיצד? פותב לה על הנר המחוק [שנמחק כתבו], ועל הדפתרא [עור בלתי מעובד כל צרכו], ועל התרש [חרט], ועל העליון, ועל ידו של עבד, ועל קרן הפרה; ומוסר לה העבד והפרה או הנר המחוק והדפתרא וכיוצא בו, בפני עדים.

ד. היה הגט חקוק על ידו של עבד בכתבת קעקע, והיה יוצא [נמצא] מתחת ידה, והיו העדים חקוקים על ידו - הרי זו מגרשת, אף על פי שאין לה עדי מסירה, שהרי אין יכול להזדבף. אפלו היו מחזקין בעבד שהוא שלו, וגט חקוק על ידו, והוא יוצא מתחת ידה, והיא אומרת: 'בעדים נמסר לי' - הרי זו ספק מגרשת; שמא מצמו נכנס לה, שהגדרות [בעלי חיים] אין להן תזקה [אין הימצאותם בידי מישהו מהווה הוכחה על בעלותו עליהם].

ה. היה הגט חקוק על הטבלה [לוח], והעדים עליו, והוא יוצא [נמצא] מתחת ידה - אף על פי שהם מחזקין בטבלה שהיא שלה, הרי זו מגרשת, שהאשה עצמה כותבת [מותר לה לכתוב] גטה, שאין קיום הגט אלא בחותמיו אם אין שם עדי מסירה.

ו. חקק הגט על הלוח, או על האבן, או על טס של מתכת - אם חפר ירכי [גופי] האותיות, כשר; שהנה פתב הוא - הרי הוא אומר: "כתובה בעט ברזל", כלומר שהוא חופר [חורט]. וקראו הכתוב כתוב. וכן אם חקק הירכות מאחורי הטס עד שפלטו בפני הטס. אבל אם חפר תוך האות, עד שיראו הירכות גבוהות [בולטות] מאבן ומפאן, ככתב דיגרי הזקב - אינו גט, שאין זה פתב.

ז. המקרע [חורט] על העור תכנית פתב [ללא דיו], או שרשם על העור תכנית פתב - הרי זה כשר. כותבין את הגט בכל פתב ובכל לשון. גט שפתוב בכתב מן הלשונות,

שנמסר לכל אחת מהן בעדים, אינו גט; שאין שתי נשים מתגרשות בגט אחד - שנאמר: "וכתב לה", לא לה ולתורתה. חזר ופרטן בתוך הגט, וכתב: 'פלוני גרש פלונית ופלוני גרש פלונית ופלוני גרש פלונית בזמן פלוני' - הרי אלו פשרים.

כ. כתב שני גטין בשני דפין [טורים] במגלה אחת זה בצד זה - אם יש שני עדים נקראין בסוף גט זה ושני עדים בסוף גט זה - הרי זה פשר; וכל שתצא מגלה זו מתחת ידה, מגרשת.

כא. היו שני עדים בלבד באים מתחת זה לתחת זה [שחתימתן מתחילה מתחת לגט הרשון ומסתיימת תחת השני] - אם יצא מתחת יד אשה שהעדים [תחילת חתימתם] נקראין עם גטה - הרי זה מגרשת; ואם יצא מתחת יד השניה שאין העדים נקראין עמו - אינו גט, עד שיימסר לה בעדים.

כב. כתב שני גטין בשני דפין זה למעלה מזה, והעדים בין שני הגטין, שנמצאו בסוף הראשון ולמעלה מן השני - אם היה יוצא מתחת יד שהעדים נקראין בסוף גטה, הרי זה מגרשת. וזו שהעדים נקראין בראש גטה למעלה אינה מגרשת; שהעדים שתתמו בראש הדף של גט, או מצדו, או מאחוריו - אינו גט. ואם נמסר לה בעדים - פשר.

כג. הקיף [חיבר] ראש דף [גט] זה לראש דף זה וכתב גט אחד מאמצע הגליון עד למטה וגט שני מאמצע לכוון מעלה [והעדים [חתמו] באמצע, שנמצאו העדים בראש שני הגטין - שניהן בטליון; ואם נמסרו להן בעדים - שניהן פשרים]. שיר מקצת הגט וכתבו בדף השני, והעדים מלמטה בסוף הדף השני - פשר; והוא שיהיה נכר במגלה שלא נחתכה, ושלכך נתבונן הסופר שישלים בדף השני. אבל אם אינו נכר - אף על פי שנמסר בעדים, הרי זה ספק מגרשת; שמא שני גטין היו, ונחתף מקצת זה מסוף הדף, ומקצת השני מראש הדף.

כד. הרי שכתב את הגט, ואחר שגמר כתב: 'שאלו בשלום פלוני, או 'שלום עליך פלוני רעי' וכיוצא בזה, וחתמו העדים מלמטה, והרי גט זה יוצא מתחת ידה - הרי זה ספק מגרשת, שמא לא חתמו אלא על שאילת שלום. אבל אם כתב: 'ושאלו בשלום פלוני, או 'שלום עליך רעי' וכיוצא בזה, שהרי לנה [צירף] דברים אלו על דברי הגט, ועל שניהן חתמו - הרי זה מגרשת. ואם נמסר לה בעדים - בין כך ובין כך, הרי זה גט פשר.

הלכות גרושין פָּרָק ה

א. זה שנאמר בתורה "ונתן כִּידָה" - אין ענין הכתוב אלא שיעניע הגט לה; ואחד ידה, או חיקה, או חצרה, או שלושה שעשת ידו כִּידָה - הכל אחד הוא. ואחת חצרה הקנייה לה, או חצרה המשפּרת או השאולה לה - הכל רְשׁוּתָהּ היא; ומשיעניע גט לרשותה, נתגרשה.

ב. הזרק גט לאשתו לתוך חצרה - אם היתה עומדת שם

נקרא הקורא 'לי מהך', כלומר לי שחוק; ולא יכתב 'תהויין' ו'תצביין' בשתי יודין - שמא יקרא הקורא 'תהויין' ו'תצביין', כלומר שהוא מדבר עם שתי נשים, ונמצא שאינו מגרש לזו, אלא לשתיים אחרות. וכן יאריך לזו ד'וכדו' - שמא תדמה ליוד, ויהיה משמע 'וכדי', כלומר בתנאי זה אפטר אותך; וכן יאריך לזו ד'תרוכין' ו'שבוקין' - שמא תדמה ליוד, ויהיה משמעו 'תריכין' ו'שביקין', כלומר שהוא אומר לה שהיא שברה וגרשה אותו. ועל דרך זו צריך להזהר בכל לשון ובכל כתב שיכתב - שלא יהיה בו משמע שני ענינות.

יד. הרי שכתב בנסח זה, ולא האריך וזין אלו, או לא כתב היודין היתרות, או שכתב היודין שאמרנו שלא יכתבו - הרי זה גט פסול. וכן כל פיוצא בזה בכל לשון - פסול.

טו. גט שמחק בו את או תבה, או שתלה בין השיטין [השוורות] - אם מטפס הגט [הנוסח הכללי והפחות חשוב], הרי זה פשר. ואם מן התרף [נוסח העיקרי והפרטים המשתנים], אינו גט; ואם החזיר ופרש בסוף הגט שאות פלונית תלויה או על מחק, אפלו מתרף הגט - פשר, כשאר שטרות. וכן גט שנמצא קרוע שתי וערב, שהוא קרע של בית דין - הרי זה גט בטל, כשאר השטרות; אבל אם נקרע, ואינו קרע של בית דין - פשר.

טז. נמוק, או שהקבי, או שנעשה ככברה [מחורר] - פשר. נמחק או נשטטש, וכבואה [רושם הכתב] שלו קימת - אם יכול להקרות, פשר; ואם לאו, אינו גט.

יז. במה דברים אמורים? בשהיה הגט יוצא מתחת ידה בעדי חתימה, ואין שם עדי מסירה. אבל אם יש שם עדים שנמסר לה הגט בפניהם, והיה פשר - הרי זה פשר, אף על פי שהיה תרף הגט על המחק, או בין השיטין, או שהיה קרוע שתי וערב כשנתן לה בפניהם.

יח. חמשה שכתבו גט אחד לחמש נשותיהם - אם כתבוהו בכלל [נוסח אחד לכולן], כגון שכתבו: 'בכך בשבת גרש פלוני לפלונית ופלוני לפלונית, וכך אמר כל אחד מהן לאשתו, ל"כ די תהויין', וכל טפס הגט, ושני עדים חותמין מלמטה - הרי זה פשר, וינתן לכל אחת מהן בעדי מסירה; ואם אין שם עדי מסירה - כל שתצא מגלה זו מתחת ידה, מגרשת. אבל אם כתב: 'בכך בשבת גרש פלוני לפלונית' והשלים הגט, והתחיל תחתיו גט אחר באותה מגלה, וכתב: 'וכיום זה או בכך בשבת גרש פלוני לפלונית' והשלים הגט השני, וכן עד שהשלים כל הגטין, והעדים מלמטה - אם נתנה מגלה זו לכל אחת מהן בעדי מסירה, הרי פלן מגרשות. ואם אין שם עדי מסירה, והיתה מגלה זו יוצאה מתחת יד אחת מהן - אם היתה זו שגטה באחרונה שהעדים נקראין עמו, הרי זה מגרשת; ואם היתה המגלה יוצאה מתחת יד אחת מן הראשונות, הרי זה ספק מגרשת.

יט. כתב: 'אני פלוני ופלוני ופלוני גרשנו נשותינו פלונית ופלונית ופלונית', והשלים הגט - אף על פי

י. זרק לה גטשה לרשותה, ועבר בתוך רשותה שהיא עומדת בה, ונפל חוץ לרשותה - אף על פי שעבר בפחות משלשה סמוך לארץ, אינה מגרשת, עד שנינו ברשותה. יא. היתה עומדת על גגה, וזרקו לה, ונפל בגג אחר סמוך לו - אם יכולה לפשט ידה ולשלו, הרי זו מגרשת; שאף על פי שדירין (שכנים) חלוקין למעלה [בגג] כשם שהם חלוקין למטה [בדירות], אין בני אדם מקפידין על מקום פיוצא בזה.

יב. היתה ידה קטפרס [מוטה כלפי מטה], וזרק הגט על ידה, ונפל לארץ - אם נפל לתוך ארבע אמות שלה ונתה, הרי זו מגרשת; נפל לתוך היס או לתוך האש, אינה מגרשת - והוא שהיתה עומדת על גבי המים או סמוך לאש, שמתחלת נפילתו לאבוד היה עומד.

יג. זרקו לה ברשות הרבים או ברשות שאינה של שניהם - קרוב לו, אינה מגרשת; הנה הגט מחצה למחצה, וממחצה למחצה עד שיהיה קרוב לה - הרי זו ספק מגרשת; הנה קרוב לה כדי שתשוח ותטלנו - הרי זה פסול, עד שניגיע גט לידה, ואחר כך תנשא בו לכתחלה. יד. כיצד הוא קרוב לו? הנה הוא יכול לשמרו והיא אינה יכולה לשמרו - זה הוא קרוב לו; שניהן יכולין לשמרו, או שניהן אין יכולין לשמרו - זה הוא 'מחצה למחצה'.

טו. בא הוא תחלה ועמד, ואחר כך עמדה היא כנגדו, וזרקו לה - אם הנה הגט בתוך ארבע אמות שלו - אינה מגרשת, אף על פי שאם תשוח ותטלנו. עמדה היא תחלה, ובא הוא ועמד כנגדה, וזרקו לה - אף על פי שהוא מחצה למחצה, הואיל והוא בתוך ארבע אמות שלה, הרי זה פסול, עד שניגיע גט לידה.

טז. זרק הגט לידה, והיה קשור במשיחה [חבל דק] וקצת המשיחה בידו - אם יכול לנתקו [להוציא הגט מידה במשיכת החבל] ולהביאו אצלו - אינה מגרשת, עד שתפסק [תיחתך] המשיחה; ואם אינו יכול לנתקו, הרי זו מגרשת. יז. נתן את הגט ביד עבדה, והוא געור והיא משמרתו - אם היה פפות, הרי זה גט, וכאלו הגיע לחצר שהיא עומדת בצדה; ואם אינו פפות, אינו גט. נתנו ביד העבד, והוא ישן והיא משמרתו - הרי זה פסול; ואם היה פפות, הרי זו מגרשת.

יח. כתב גט ונתנו ביד עבדו, וכתב לה שטר מתנה עליו - בין שזכת בעבד זכת בגט ונתגרה, אם היה פפות. ואם אינו פפות ונעור, קנת העבד, ואינה מגרשת עד שניגיע הגט לידה. וכן אם נתן הגט בחצרו, ומכר לה החצר או נתנה לה - בין שקנת החצר בשטר או בכסף או בחזקה, נתגרה.

הלכות גרושין פרק ו

א. השליח שעושה האשה לקבל לה גטשה מידי בעלה, הוא הנקרא 'שליח קבלה'; ומשיגיע הגט לידי, תתגרש כאלו הגיע לידה. וצריכה לעשותו בפני שני עדים.

בצד חצרה, נתגרה; ואם לאו, לא נתגרה עד שתעמד בצד חצרה, ואף על פי שהיא חצר שישתמר הגט בתוכה - שחובה היא לה הגרושין, ואין חבין לאדם אלא בפניו. ג. היתה עומדת בראש הגג שלה, והוא מלמטה בחצרו, וזרקו לה למעלה - בין שהגיע לאויר מחיצות המעקה, או לפחות משלשה סמוך לגג - נתגרה, ובלבד שנינו [על הגג]. אבל אם נמחק או נשרף קדם שניגיע לה - אף על פי שנמחק לאחר שהגיע לאויר מחיצות או אחר שהגיע לפחות משלשה סמוך לגג, כגון שנשבה הרוח והעלתו ונמחק או נשרף - הואיל ואינו הולך לנות, אינו גט ולא נתגרה.

ד. היה הגט שלו, והוא מלמעלה בו, והיא מלמטה בחצר שלה, וזרק לה גטשה - בין שניצא הגט ממחיצות הגט והגיע למחיצות מקומה שהיא עומדת בו [החצר], נתגרה.

ה. זרקו לרשותה לתוך האש ונשרף, או לתוך המים ואבד - אינו גט; אבל אם הגיע לרשותה, ואחר כך באה אש ושפתו - הרי זה גט.

ו. זרקו על גבי קנה או רמח הנעוצים ברשותה, אינו גט - עד שנינו במקום המשתמר בו. שתי חצרות זו לפני זו, הפנימית שלה והחיצונה שלו, וכתלי החיצונה גבוהות על הפנימית, בין שזרק הגט לתוך אויר החיצונה, נתגרה; שהפנימית בכתלי החיצונה משמרת, מה שאין כאן בקפות.

ז. כיצד? שתי קפות [סלים] זו לפני זו, הפנימית שלה והחיצונה שלו, וזרק לה גטשה לתוך - אפלו הגיע לאויר הפנימית, אינה מגרשת עד שנינו על צד הקפה הפנימית. במה דברים אמורים? בשתיקה מטה על צדה ואין לה שוליים [תחתית], אבל יש לה שוליים - אפלו נח בקרקעיתה, אינה מגרשת; שכליה של אשה ברשות הבעל אינו קונה לה הגט, אלא אם כן אינו מקפיד על מקומו. ח. זרק לה גטשה והיא בתוך ביתו או בתוך חצרו - אינה מתגרשת עד שניגיע הגט לידה או לחיקה, או לכלי מן הכלים שלה שאין הבעל מקפיד על מקומן, כגון צלוחית או קפיפה [סל] קטנה וכיוצא בהן. וכן אם הגיע למטה שלה שהיא יושבת עליה, והיתה גבוהה עשרה טפחים - הרי זו מגרשת, שהרי חלקה רשות לעצמה, ואין הבעל מקפיד על מקום פרעי המטה.

ט. השאילה הבעל מקום בחצרו ולא יחדו [לא ציין מקום מדויק], וזרק לה הגט והגיע לארבע אמות שלה שהיא עומדת בהן - הרי זו מגרשת. נתגלגל ונפל על גבי קורה או סלע רחוק ממנה - אם המקום שנפל עליו אין בו ארבע אמות על ארבע אמות, ואינו גבוה עשרה, ואין לו שם לוי [נוסף] - הרי זה לא חלק רשות לעצמו, וכאלו היא והוא [האשה והגט] במקום אחד. ואם יש שם אחד משלשה דברים אלו - חלק רשות לעצמו, ומקום אחד השאיל לה, שני מקומות לא השאיל לה, ואינה מגרשת עד שניגיע לה הגט.

- עקר שליחות הקבלה, ונעשה שליח הפעל; וכן אם אמר לו: 'הולך ונתן לה' - עקר שליחות הקבלה.

יא. שליח האשה שפא לטל גט מן הפעל, ואמר לו: 'שליח קבלה אני', ואמר לו הפעל: 'הילך גט זה כמו שאמר', כלומר: 'איני עוקר שליחותה, אלא בין שעשת אותך שליח קבלה או שליח הבאה, הרי אתה כמה שאמר', והביא את הגט, ואמר לו: 'לא שמתוך אלא שליח הבאה' - אפלו הגיע הגט לידה, אינה מגרשת; שהרי עקר השליחות שאמר היא, ואמר לפעל: 'מעולם לא נעשיתי שליח הבאה לה'.

יב. אמר השליח לפעל: 'שליח הבאה אני', ואמר לו הפעל: 'הא לך כמה שאמר', והביא את הגט, ואמר לו: 'שליח קבלה שמתוך' - כיון שהגיע הגט לידה, מגרשת; שהרי לא עקר שליחות שאמר, אלא גרע אותה [הטריחה להתגרש רק בקבלת הגט], שהרי היא אומרת לקבלה, והוא אומר לפעל להבאה בלבד.

יג. הפעל ששלח גט לאשתו, בא שליח לתנו לה, לא נטלתו אלא אמרה לו בפני עדים: 'היה לי גט זה פקדון אצריך, או שאמר לו: 'הרי את שליח לקבלו לי' - הרי זו מגרשת בספק, עד שיגיע גט לידה; ומשיגיע גט לידה, תתגרש ודאי.

יד. שליח שהביא גט - כשהוא נותנו לה, נותנו בפני שנים, ואותן השנים צריכין לקרותו, ואחר כך ינתן לה בפניהם; שדין השליח עם האשה כדין הפעל עמה, שמתחתיו הוא קם. לפיכך אם נתנו השליח לה, ולא קראוהו עדי מסירה, ונטלתו וזקרתו לים - הרי זו ספק מגרשת.

טו. עבר השליח ונתן הגט בינו לבינה - ישלנו ממנה, ויחזור ויתננו בפני שנים; ואם מת, הואיל והגט יוצא מתחת ידה ומקנים בחותמיו [העדים מעידים שחתמותיהם נכונות] - הרי זה כשר.

טז. שליח שנטל את הגט, וקדם שיגיע ליד האשה תור הפעל ואמר לו: 'גט ששלחתי עמך בטל', או שקדם ואמר לאשה: 'גט ששלחתי לך בטל', או ששלח שליח אחר לבטלו, או שאמר לאחרים: 'גט ששלחתי לאשתי בטל' - הרי זה בטל, ואף על פי שהגיע גט לידה. וכל המבטל בפני אחרים, צריך לבטל בפני שנים. ואם אחר שהגיע גט לידה או ליד שליח קבלה - אינו יכול לבטלו; ואף על פי שחזר בתוך כדי דבור ובטלו, הואיל ואחר שהגיע לידה או ליד שליח קבלה או לחצרה בטלו - אינו בטל, והרי זה גט כשר.

יז. היה מחזר ומבקש השליח כדי לבטלו, או שהיה מבקש שנים שיבטלו בפניהם, ובין שהוא מחזר וירדף הגיע הגט לידה, ואחר כך בטל - אינו בטל, ואף על פי שהיה מחזר לבטלו קדם שיגיע לידה.

יח. אמר לעשרה: 'כתבו גט ותנו לאשתי' - יכול לבטל זה שלא בפני זה, ואפלו בפני שנים אחרים. שלח הגט

וצריכה שני עדים שיעידו שהגיע הגט ליד שלוטה; ואפלו הן הראשונים [אותם שמינתה בפניהם השליח], או אחד מן הראשונים ואחד [אחר] - הרי זו עדות גמורה.

ב. במה דברים אמורים? בשאבד הגט או נקרע. אבל אם היה הגט יוצא מתחת ידי שליח הקבלה, אינו צריך עדים, בין שנמסר לו בעדים, בין שנתנו לו הפעל בינו לבניו - יציאתו [הימצאותו] מתחת ידו, כיציאתו מתחת ידי האשה. ואף על פי כן לא יתן לו הגט לכתחלה אלא בעדי מסירה, כמו האשה עצמה.

ג. הפעל אינו יכול לעשות שליח לקבל גט לאשתו; אבל נותן הגט לשליח להולידו הגט לאשתו, וזה הוא הנקרא 'שליח הולכה'.

ד. וכן האשה שולחת שליח להביא לה גטה מיד בעלה, וזה הוא הנקרא 'שליח הבאה'. ואין שליח הולכה והבאה צריך עדים.

ה. ואין האשה מתגרשת בגט ששלח הפעל, או שהביא לה שליח הבאה, עד שיגיע גט לידה. וכל מקום שגאמר בענין הגטין 'שליח' סתם, הוא שליח הולכה או שליח הבאה.

ו. הכל כשרים לשליחות הגט, בין שליח קבלה בין שליח הולכה והבאה, חוץ מן החמשה - הנכרי, והחרש, והעבד, והשוטה, והקטן; ואם קבל או הביא אחד מהן גט, אינו גט.

ז. אבל הנשים והקרוכים, כשרים; ואפלו הפסולין מדברי סופרים בעברה, כשרין לשליחות. אבל הפסולין בעברה מדברי תורה, פסולין להבאת הגט; ואם הביאו, הרי זה פסול. במה דברים אמורים? בשנתקנים הגט בחותמיו [העדים העידו על חתימותיהם]; אבל אם לא נסמך בו אלא על דברי פסול מן התורה בעברה - אינו גט.

ח. היה השליח קטן כשנתן לו הגט וגדל כשהביאו, חרש ונתפקח, שוטה ונשתפה [חזרה דעתו], נכרי ונתגזיר, עבד ונשתחרר - הרי זה בטל; אבל אם נתן לו הגט והוא פקח ונתחרש וזר ונתפקח, היה שפוי כשנתן לו ונשתפה וזר ונשתפה כשהביאו ליד האשה - הרי זה גט כשר, מפני שתחלתו וסופו בדעת.

ט. האשה שעשת שליח בעדים, ואמרה לו: 'טל לי גטי, יהא לי בידך' - הרי זה שליח קבלה, וכאלו אמרה לו: 'התקבל לי גטי'. ויש לאשה לעשות שליח קבלה לקבל לה גטה מיד שלוטה של בעלה. וקטנה אינה עושה שליח לקבלה, אף על פי שחצרה קונה לה גטה כגדולה, מפני ששליח קבלה צריך עדים, ואין מעידין על הקטן שאינו בן דעת גמורה.

י. האשה שעשת שליח לקבלה, ואמר לו הפעל: 'אין רצוני שתקבל לה, אלא הרי זה גטה, הולך אותו לה' - הרשות ביד הפעל, ונעשה זה שליח הולכה, לא שליח קבלה; אבל אם אמר לו: 'התקבל לה', או 'זכה לה', או 'הא לך' - לא עקר שליחות הקבלה. אמר לו: 'הולך לה'

"חמק עבר" - הרי זה ספק; לפיכך אם נתגרשה בגט זה, הרי היא ספק מגרשת.

כה. מי ששלה גט לאשתו, ובא השליח ואמר לו: 'לא מצאתיה', או 'לא רצת לקח הגט', ואמר הבעל: 'ברוך הטוב והמטיב', או פיוצא בדברים האלו שמשמען שאין בדעתו לגרשה, שהרי הוא שמח בעכוב הגט - לא בטל הגט, אלא יתן ותהיה מגרשת, עד שיאמר לו בפרוש 'לא תתן', או יבטל בפרוש.

כו. מי ששלה גט לאשתו, וחדר ובטלו בפני שנים אחרים, וכן מי שמסר מודעה על הגט - מכין אותו מפת מרדות [מלקות מדרבנן], מפני שגורם להיות הפנים ממזרים, שהרי יגיע גט לידה ותנשא בו, ואחר זמן יצאו העדים שבטל בפניהן או שמסר מודעה בפניהן קדם שיכתב הגט, ונמצא הנולד [שנולד ממי שהתחתנה עימו] ממזר.

כז. שליח שהביא גט ונתנו לאשה - אין אומרים שמה בטלו הבעל, אלא נותנין אותו לה בחזקת שהוא פשר, ותנשא בו. ואם נמצא אחר פן שבטלו, תצא והולד ממזר. וכן הכותב גט ונתנו לאשתו, אין אומרים שמה מסר מודעה על גט זה, אלא הרי הוא בחזקת פשרות, ותנשא בו.

כח. וכן המביא גט, והניח [השליח] הבעל חולה או שהיה זקן - נותנו לה בחזקת שהוא קים. אבל אם הניחו גוסס, רב הגוססין למיתה, ואף על פי שנתנו לה - הרי זה ספק גרושין, שאין גט לאחר מיתה. וכן עיר שהקיפה החיל והיא כמצור, וספינה המטרפת [מיטלטלת] בים, והיוצא לדון [בדיני נפשות] - הרי אלו בחזקת חיים; ואם היה גט אחד מהם ביד השליח - נותנו לאשתו, ותהיה בחזקת מגרשת.

כט. אבל עיר שבכבשה הגיס והבקעה, וספינה שאבדה בים, והיוצא להרג מבית דין של גוים, ומי שגררתו חיה, או שטפו נהר, או נפלה עליו מפלת - נותנין עליהן חמרי חיים וחמרי מתים. ואם היה גט אחד מהן ביד השליח, אינו נותנו לאשתו; ואם נתנו לה, הרי זה ספק מגרשת. ואם נודע שמת הבעל קדם שיגיע גט לידה, אינו גט. **ל.** הבעל ששלה גט לאשתו, הרי הוא חייב במזונותיה ובכל תנאי פתחה, עד שיגיע הגט לידה. או ליד שליח קבלה.

בפני שנים, הרי זה יכול לבטלו זה שלא בפני זה; ואפלו היו עשרה, משבטלו בפני אחד מהן, בטל הגט.

יט. וכן מי שאמר לשנים: 'גט שאני כותב לאשתי בטל הוא', וכתב אחר פן גט, ונתנו לה בפני שנים אחרים - הרי זה גט בטל; וזו היא מסירת המודעה על הגט. וכן אם יאמר להם: 'כל גט שיכתב לי פלוני בטל', או 'כל גט שאכתב בבית דינו של פלוני הרי הוא בטל', או 'כל גט שאכתב מהיום עד עשרים שנה בטל' - הרי זה בטל. וכן אם אמר לשנים: 'כל גט שאכתב לפלונית אשתי בטל הוא, וכל דבר שאבטל בו מודעה זו, הרי הוא בטל', וכתב אחר פן גט ונתנו לה - אף על פי שבטל המודעה קדם שיכתב הגט, הרי הגט בטל.

כ. אם פן, מה תקנת דבר זה? שיאמרו לו העדים קדם כתיבת הגט: 'אמר בפנינו, שכל הדברים שמסרת שגורמין כשיחקמנו אותן הדברים לבטל גט זה, הרי הן בטלים', והוא אומר: 'הן'; ואחר כך אומר להן לכתב ולחתם ולתן לה; ולא יניחיהו לילך עד שיגיע הגט לידה, כדי שלא יצא ויבטלו. ואין המוסר מודעה ולא המבטל מודעה צריך קנין [סודר].

כא. השולח גט לאשתו ביד שליח, ובטל הגט - הרי זה חוזר ומגרש בו כשירצה, שלא בטלו מתורת גט אלא מתורת שליחות. לפיכך אם היה הגט ביד הבעל ובטלו, כגון שאמר: 'גט זה בטל הוא' - אינו מגרש בו לעולם, והרי הוא פתור, ואם גרש בו אינה מגרשת. וכן אם פרש בעת שבטלו, והוא ביד השליח, ואמר: 'גט ששליחתי הרי הוא בטל מלהיות גט' - אינו מגרש בו לעולם.

כב. באיזה לשונות מבטל הגט? אמר: 'בטל הוא', 'אי אפשי [אין רצוני] בו', 'גט זה לא יועיל', 'לא יעזב', 'לא ישלח', 'לא יגרש', 'הא פתור', 'הא תרש', 'הרי הוא פתור' - אם אמר אחד מאלו ומן הדומה להן - הרי זה בטל.

כג. אבל אם אמר: 'גט זה אינו גט', 'פסול הוא', 'אינו מועיל', 'אינו מתיר', 'אינו משלח', 'אינו מגרש', 'חרש הוא' - לא אמר כלום; שאין זה לשון מבטל, אלא לשון מודיע אמתת הדבר; והרי הודיע לנו דבר שאינו כן [שאינו נכון] - כמי שאמר על דבר האסור שהוא מת, או על הטמא שהוא טהור.

כד. אמר: 'גט זה בטל', שמשמעו פעל שעבר, כגון:

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יאִיז תשרי ה'תשס"ח

הבשר; אבל הלוקח מן הפגר, לא יצא העור לחלין. **ב.** וכן הלוקח פדי זין סתומות, מקום שדרפן להמכר סתומות, ממי שאינו פגר - יצא הנקנן לחלין; לפיכך, צריך המוכר לפתח ראשי הפדין, כדי שלא יצא הנקנן לחלין. ואם רצה להחמיר על עצמו ולמכר במדה - יצא הנקנן לחלין.

יום ראשון

הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ח

א. הלוקח [קונה] בהמה לזבחי שלמים, וחייה לבשר פאנה [חולין], ממי שאינו פגר [שוכר], ואינו מוקדקדק - יצא העור לחלין, אפלו היו דמי העור מרבין על דמי

בירושלים; שאינו צריך להיות המעות והפרות במקום אחד בשעת החלול.

יב. מי שהיה לו מעות מעשר בירושלים, וצריך להם, ויש לחברו פרות חלין שרוצה לאכלן - אומר לחברו: 'הרי המעות האלו מחללין על פרוטיך', ונמצאו אותן הפרות לקוחין בכסף מעשר, ויאכל אותן חברו בטְהֵרָה; ולא הפסיד כלום, ויצאו המעות לחלין.

יג. במה דברים אמורים? בשהיה חברו בעל הפרות חבר [- נאמן על המעשרות] - שאין מוסרין פרות מעשר שני של ודאי אלא לחבר; לפיכך, אם היה המעות של דמאי [- חוללו על פירות שספק מעושרים], אומר בן אף לעם הארץ. ומתיר לחלל מעשר שני על פרות עם הארץ, ועל מעותיו; ואין חוששין להן שמא של מעשר שני הן.

יד. המניח דינר של מעשר להיות אוכל פנגדו והולך [- קונה מעט פרות ומחללם עליו, עד שיקנה בשווי כל הדינר] - בין שאכל עליו עד שלא נשאר ממנו אלא פחות מפרוטה, יצא לחלין. במה דברים אמורים? בשל דמאי; אבל בשל ודאי - לא יצא לחלין עד שישאר ממנו פחות משונה פרוטה אחר שמוסיפין את החמש, כגון שנשאר ממנו פחות מארבעה חמשי פרוטה.

טו. טמאין וטהורין שהיו אוכלין או שותין כאחד בירושלים, ורצו הטהורין להיות אוכלין מעשר שני שלחן - מניחין סלע של מעשר שני, ואומרין: 'כל שהטהורין אוכלין ושותין, סלע זו מחללת עליו'; ותצא הסלע לחלין, שהרי אכלו ושתו בשונה בטְהֵרָה - ובלבד שלא יגעו הטמאים במאכל, שלא יטמאוהו.

יום שני

הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ט

א. נטע רבעי [עץ פרי בשנתו הרביעית] - הרי הוא קדש, שנאמר: "ובשנה הרביעית, יהיה כל פרוי קדש הלולים לה"; ודינו להאכל לבד עליו בירושלים, כמעשר שני. וכשם שאין מעשר שני בסוריה [מקומות שכבש דוד ולא נתקדשו בקדושת הארץ], כך אין נטע רבעי בסוריה. ובנטע רבעי הוא אומר: "ואיש את קדשיו, לו יהיו" - שאין לה קדש שלא נתפרש דינו בתורה למי הוא, חוץ מנטע רבעי. **ב.** הרוצה לפדות נטע רבעי, פודה כמעשר שני; ואם פדהו לעצמו, מוסיף חמש. ואין פודין אותו, עד שנגיע לעונת המעשרות - שנאמר: "להוסיף לכם תבואתו", עד שיעשה תבואתו; ואין פודין אותו במחבר [לקרקע], כמעשר שני. והרי הוא כמון גבוה, כמעשר שני; לפיכך, אינו נקנה במתנה, אלא אם נתנו בסר. ודינו בשאר הדברים, לענן אכילה ופדוה - כמעשר.

ג. והפודה כרם רבעי - רצה, פודהו ענבים, רצה, פודהו יין; וכן היתים. אבל שאר פרות, אין משנין אותן מבריתן. **ד.** כרם רבעי - אין לו לא [דיני:] שכתה, ולא פאה, ולא פרט, ולא עוללות; ואין מפרישין ממנו תרומה

ג. לקחן פתוחות או סתומות במקום שדרבן להמכר פתוחות, או שלקח מן התגר שמדקדק במכירתו - לא יצא הקנקן לחלין. לקח סלי תאנים וענבים עם הפלי, לא יצאו דמי הפלי לחלין.

ד. לקח אגוזים ושקדים וכיוצא בהן, יצאו קלפיהן לחלין. לקח חותל [טל] תמרים, יצא החותל לחלין. קפה של תמרים - אם דרוסות [- שכך הם מחוברות לקופה], יצאו הקפות לחלין; ואם אינן דרוסות, לא יצאו הקפות לחלין.

ה. מי שהיה לו יין של מעשר שני, והשאל קנקניו לאותו מעשר - אף על פי שסתם את פיהן, לא קנה המעשר את הקנקנים. כנס את היין לתוכן סתם - אם קרא שם ועשהו מעשר עד שלא סתם את פיהן, לא קנה מעשר; ואם משסתם קרא שם ועשהו מעשר - קנה מעשר את הקנקן. הפקיד לתוך הקנקן רביעית חלין, או שפנס לתוך שמן או חמץ או ציר [שמן דגים] ודבש של מעשר שני סתם - בין שסתם בין שלא סתם, לא קנה מעשר את הקנקניו.

ו. צבי שלקחו בכסף מעשר, ומת - יקבר בעורו; לקחו חי, ושחטו, ונטמא - הרי זה יפדה בשאר פרות מעשר שנטמאו. המניח דינר של מעשר שני, להיות אוכל פנגדו עד שיצא לחלין, [- קונה מעט פרות ומחללם עליו, עד שיקנה בשווי כל הדינר] והיה הדינר יוצא [שווה] בעשרים מעה, אבל עליו בעשר מעין, והולו המעות לאחר זמן, והרי הדינר יוצא בארבעים מעה - צריך לאכל עליו בעשרים מעה, ואחר כך יצא לחלין; והקרו המעות, והרי הדינר יוצא בעשר מעין - אוכל עליו בחמש מעין, ואחר כך יצא לחלין.

ז. הלוקח פרות בסלע של כסף מעשר, ומשך הפרות, ולא הספיק לתן הסלע, עד שהוקרו הפרות ועמדו בשתים - הרי זה מפריש עליהן סלע בלבד, שנאמר: "ונתן את הכסף, וקם לו", בנתינת הכסף קונה; והשכר למעשה.

ח. משך פרות בשתי סלעים, ולא הספיק לתן המעות, עד שהולו הפרות ועמדו בסלע - אינו מפריש עליהן ממעות מעשר שני אלא סלע אחת; ומוסיף עליה סלע שניה מן החלין, ונותן למוכר. ואם היה המוכר עם הארץ, הרי זה מתיר לתן לו סלע שניה ממעות מעשר שני של דמאי. נתן לו סלע של מעשר, ולא הספיק למשך את הפרות, עד שעמדו בשתים - מה שפדה פדה, והדין ביניהן.

ט. נתן לו שני סלעים של מעשר, ולא הספיק למשך הפרות, עד שחזרו להיות בסלע - מה שפדה פדה, ומדת הדין ביניהן; שמעשר שני, פדיתו היא משיכתו.

י. מי שהיה לו פרות חלין בירושלים, והיו לו מעות מעשר שני חוץ לירושלים - אומר: 'הרי המעות ההם מחללין על הפרות האלו', ויאכל הפרות שם בטְהֵרָה, ויצאו אותן המעות לחלין במקומן.

יא. היו לו מעות מעשר שני בירושלים, ויש לו פרות חוץ לירושלים - אומר: 'הרי המעות האלו מחללין על הפרות ההם', ויצאו המעות לחלין, ויעלו הפרות ויאכלו

יב. נטע הנטיעה מראש חֲדָשׁ עד חמשה עשר יום בשבט - מונה לה שלש שנים מיום ליום לערלה, ומיום ליום לרבעי. וראיתי לגאונים דברים בהשבון ערלה ורבעי - אין ראוי להאריך ולהשיב עליהן, וודאי טעות סופרים הן; והאמת - כפר בארנו דרבה.

יג. העלין, והלובבין, ומי גפנים, והסמדר [הפרח שממנו יוצא הפרי] - מתרין בערלה וברבעי. והענבים ששדפן הקדים [רוח חמה] והפסידן, והחרצנין והזוגין [קליפת הענב] והתמד [ענבים שנישרו במים] שלחן, וקלפי רמון והגן [פרח] שלו, וקלפי אגוזים, והגרעינין - אסורין בערלה, ומתרין ברבעי; והנובלות [פירות שנפלו טרם שבשלו], בלן אסורות.

יום שלישי

הלכות מעשר שני ונטע רבעי פקק י

א. כל שהוא חייב בערלה, יש לו רבעי [פירות השנה הרביעית קודש], וכל שפטור מן הערלה, אינו חייב ברבעי - שנגאמר: "שלש שנים יהיה לכם ערלים, לא יאכל. ובשנה הרביעית, יהיה כל פריו קדש הלולים לה".

ב. הנוטע אילן מאכל, ודעתו עליו שיהיה סוג לגנה, או שנטעו לקורות האילן, לא לפרותיו - הרי זה פטור מן הערלה; ונטעו לסוג, וחרו וחשב עליו למאכל, או שנטעו למאכל, וחרו וחשב עליו לסוג - פיון שערב בו מחשבת חיוב, חייב. ונטעו שלש שנים לסוג, ומכאן ואילך למאכל - אין לו רבעי; שכל שאין לו ערלה, אין לו רבעי.

ג. נטע אילן וחשב שיהיה הצד הפנימי שלו למאכל והחיצון לסוג, או שיהיה הצד הפתוח למאכל והעליון לסוג - זה שחשב עליו למאכל, חייב בערלה; וזה שחשב עליו לסוג או לעצים, פטור; שחבר תלוי בדעתו של נוטע. והצלף - חייב בערלה האכילנות [- הפר] בלבד, אבל הקפריסין [עלים] מתרות.

ד. הנוטע לרבים בתוך שדהו, חייב בערלה - שנגאמר: "וניתעתם", אפלו לרבים. במה דברים אמורים? בארץ ישראל; אבל בחוצה לארץ, פטור.

ה. הנוטע ברשות הרבים, והנוטע בספינה, והעולה מאליו ברשות היחיד, והנכרי שנטע בין לישראל בין לעצמו, והגזלן שנטע - חייבין בערלה וברבעי.

ו. העולה מאליו במקום פכשים [יערות], פטור; אפלו הנוטע במקום שאינו לשוב, פטור; והוא, שלא יהיה עושה [פירות רבים] כדי טפול [- שמשלתם] שמשפיל בפירותיו עד שמביאן לשוב. אבל אם היה עושה כדי טפול, חייב בערלה.

ז. הנוטע למצוה - כגון שנטע אתרוג לילולב, או זית למנוחה - חייב בערלה. הקדיש ואחר כך נטע, פטור מן הערלה; ונטע ואחר כך הקדיש, חייב בערלה.

ח. הנוטע בעצין שאינו נקוב - חייב בערלה; אף על פי שאינו בארץ לרעים, הרי הוא בארץ לאילנות.

ומעשרות, כמו שאין מפרשין ממעשר שני, אלא כלו עולה לירושלים, או נפדה ויצלו הדמים ויאכלו בירושלים - כמעשר.

ה. ענבים של כרם רבעי - התקינו בית דין, שיהיו עולין לירושלים [מרחק של] מהלך יום לכל צד [ולא יפדו במעות], כדי לעטר שוקי ירושלים בפרות; ומשחרב בית המקדש, נפדה אפלו סמוך לחומה. ושאר כל הפרות, אפלו בזמן המקדש, נפדין סמוך לחומה.

ו. כיצד פדין נטע רבעי? מניח את הסל על פי שלשה, ואומר: 'במה אדם רוצה לפדות לו בסלע, על מנת שיוציא יציאות השומרים מביתו, והחמרים והפועלים מביתו?' [- שווי הפירות עצמם בלי ההוצאות] ואחר שקוצבין את השער, מניח את המעות, ואומר: 'כל הנלקט מזה - מחלל על המעות האלו, משער כף וכף סלים בסלע'. ובשביעית, פודהו בשויו; שאין שם לא שומרים, ולא פועלים; ואם היה הפקר, אין לו אלא שכר לקיטה בלבד.

ז. מי שהיה לו נטע רבעי בשנת השמיטה, שיד הפל שנה [שהכל הפקר] - צריך לצינו [לסמנו] בקוונות [תלוליות] אדמה, כדי שיפירו בו, ולא יאכלו ממנו עד שיפדו. ואם היה בתוף שני ערלה - מציינין אותו בחרסית, כדי שיפירו ממנו; שאם צינו בקוונות אדמה, שפא יתפרדו - שאסור ערלה חמור הוא, שהיא אסורה בהנחה. והצנועין היו מניחין את המעות בשנת השמיטה, ואומרים: 'כל הנלקט מפרות רבעי אלו, מחלל על המעות האלו' - שהרי אי אפשר לפדותו במחבר, כמו שבארנו.

ח. באחד בתשרי, ראש השנה לערלה ולרבעי; ומאימתי מונין לערלה ולרבעי? משעת נטיעה. ואינו מונה מראש השנה לראש השנה, אלא שלשים יום בשנה חשובין שנה - והוא, שתקלט הנטיעה קדם השלשים יום; וכמה הוא סתם קליטה לכל האילנות? שתי שבתות.

ט. נמצאת למד, שהנוטע ארבעה וארבעים יום קדם ראש השנה, עלתה לו שנה; ואף על פי כן, אין פירות הנטיעה הזאת מתרין בערלה או ברבעי, עד חמשה עשר יום בשבט - שהוא ראש השנה לאילן.

י. כיצד? הנוטע אילן מאכל בחמשה עשר באב משנה עשירית ביובל - הרי הוא בתוף שני ערלה, עד חמשה עשר בשבט משנת שלש עשרה; וכל מה שיוציא האילן בתוף זמן זה - הרי הוא ערלה, אף על פי שנגמרו לאחר כמה ימים. ומחמשה עשר בשבט משנת שלש עשרה ביובל, עד חמשה עשר בשבט משנת ארבע עשרה - הוא נטע רבעי; וכל מה שיוציא בתוף זמן זה - הרי הוא רבעי, וצריך פדיון. ואם נתעברה השנה, נתעברה לרבעי או לערלה.

יא. נטעו בששה עשר באב משנת עשר [משנות היובל] - לא עלתה לו שנת עשר, אלא הרי הוא ערלה שנת אחת עשרה ושנת שתים עשרה ושנת שלש עשרה פליה; והרי הוא נטע רבעי מראש השנה של שנת ארבע עשרה, עד סופה.

שנתה. במה דברים אמורים? בנטיעה אחת, או שנים כנגד שנים ואחת יוצאה ונב; אבל אם היה הפרס כלו פחות מטפח - הרי זה יש לו קול, ומונין לו כדרך שמונין לשאר האילנות.

כ. נוטעין יחור של ערלה; ואין נוטעין אגוז של ערלה - מפני שהוא פרי, ופרות ערלה אסורין בהנהגה, כמו שבארנו בהלכות אסורי מאכלות. ואם עבר ונטע אגוז של ערלה, הרי הצומח מתר כשאר האילנות.

כא. וכן אין מרפיבין בפניות [לולבי תמרים] של ערלה בדקלים, מפני שהפניות כפרי. עבר והרפיב, מתר; שכל דבר שיש לו שני גורמין, אחד אסור ואחד מתר - הרי זה הנגמם משניהם מתר. לפיכך, הצומח מפרות ערלה - מתר, שהרי גרם לו לצמח הפרי האסור והארץ המתרת.

יום רביעי

הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק יא

א. מצות עשה להתודות לפני ה', אחר שמוציאין כל המתנות [מעשרות וכדומה] שבזרע הארץ; וזה הוא הנקרא 'ודוי מעשר'.

ב. ואין מתודין ודוי זה, אלא אחר השנה שמפרישין בה מעשר עני - שנאמר: "כי תכלה לעשר ואמרת לפני ה' אלהיך, בערתי הקדש מן הבית".

ג. אימתי מתודין? במנחה ביום טוב האחרון של פסח של [שנה] רביעית ושל שביעית - שנאמר: "כי תכלה לעשר", כרגל שכל המעשרות פלין בו; ואין הפסח מגיע משנה רביעית [אך לא מתודים על פרות רביעית], אלא וכל פרות שלישית נתעשרו, בין פרות האילן בין פרות הארץ.

ד. אין מתודין אלא ביום, וכל היום כשר לודוי המעשר; ובין בפני הבית [בזמן המקדש] בין שלא בפני הבית, חייב לבער ולהתודות.

ה. ודוי זה, נאמר בכל לשון - שנאמר: "ואמרת לפני ה' אלהיך", בכל לשון שאמרה אומר. וכל אחד ואחד אומר בפני עצמו; ואם רצו רבים להתודות כאחד, מתודין.

ו. ומצותו במקדש, שנאמר: "ואמרת לפני ה' אלהיך"; ואם התודה בכל מקום, יצא.

ז. אינו מתודה אלא עד שלא ישאר אצלו אחד מן המתנות, שכן הוא אומר בודוי: "בערתי הקדש מן הבית וכו'". וערב יום טוב האחרון, היה בעבור; ולמחר מתודין.

ח. ביצד הוא עושה? אם נשאר אצלו תרומה ותרומת מעשר, נותנה לפנה; מעשר ראשון, נותנו ללוי; מעשר עני, נותנו לעניים; נשארו אצלו פרות מעשר שני של ודאי, או נטע רבעי [פירות אילן בן ארבע שנים], או מעות פדיתן - הרי זה מבער אותן, ומשליף לים או שורף; נשאר אצלו מעשר שני של דמאי [פירות ספק מעושרים], אינו חייב לבערו. נשאר אצלו בכורים, הרי הן מתבערין בכל מקום.

ט. במה דברים אמורים ששורף ומבער? בשנשארו אצלו פרות שאינו יכול לאכלן כלן קדם שיפגס יום טוב.

ט. ואילן שנטעו בתוך הבית, חייב בערלה. זה שנטעו גוים עד שלא באו אבותינו לארץ, פטור; אבל משבאו לארץ, אף מה שנטעו גוים חייב - שנאמר: "כי תבאו אל הארץ, ונטעתם", משעת ביאה.

י. וגוי שהרפיב אילן מאכל על גבי אילן סרק, חייב בערלה. ויש לנקרי נטע רבעי - שאם בא לנהוג במצוה זו, הרי הוא קדש כנטע רבעי של ישראל.

יא. אחד הנוטע גרעינה, או יחור [ענף] מן האילן, או שעקר את כל האילן ממקום ונטעו במקום אחר - הרי זה חייב בערלה, ומונה משעת נטיעתו. ועזע את האילן ולא עקרו, ואחר כך מלא סביבותיו בעפר - אם יכול לחיות אלו לא מלא סביבותיו, הרי זה פטור; ואם לאו - הרי זה כמי שעקר ונטע, וחייב.

יב. וכן אילן שנגעקו, ונשאר ממנו בארץ שרש אחד, אפלו כמחט שמלפפין עליה הרוקמים את השני, והחזירו למקומו ונטעו - פטור, מפני שיכול לחיות. נעקר כלו, ונגעקה הסלע ששרשיו בה עמו, וחזר ונטעו כמה שהוא בכל האדמה שסביבות שרשיו - אם יהיה יכול לחיות מאותה אדמה אלו לא נטעו, הרי הוא כמי שלא נעקר; ואם לאו, חייב.

יג. אילן שקצצו מעם [עד פני] הארץ, והחליף [חזר וגדל] - חייב בערלה, ומונין לו משעת קציצה.

יד. אחד הנוטע, ואחד המכריף, ואחד המרפיב - חייב. במה דברים אמורים? בשחתך בד [ענף] אחד מן האילן והכריכו בארץ, או הרפיכו באילן אחר; אבל אם מתח בד אחד מן האילן הזקן והכריכו בארץ, או הרפיכו באילן אחר ועקר הבד מערה באילן הזקן - הרי זה פטור.

טו. גדל זה היגד שהכריף ועשה פרות, ואחר כך נפסק עקרו שהיה מערה באילן הזקן - מונה משעה שנפסק. ואותן הפרות מתרין, מפני שגדלו בהתר; ואם הניחן אחר שנפסק העקר, עד שהוסיפו במאתים [חלק אחד ממאתים מכפי שהיו] - הרי אלו אסורין.

טז. ילדה שספכה [הרכיבה] בזקנה, והיו פרות בילדה - אפלו הוסיפו מאתים - הרי אלו הפרות של ילדה אסורין; שאין גדולי התר מעלין את העקר האסור.

יז. אילן שהכריף ממנו בד בארץ, ואחר כך נעקר האילן כלו, והרי הוא חזיה מן הבד שהכריף בארץ - נעשה אותו אילן כאלו עתה נטע, וחייב בערלה; ומונה לאילן ולמה שצמח מן ההכרכה, משעה שנגעקו.

יח. הרי שהכריף בד בארץ, וצמח, והכריף בד אחר ממה שצמח בארץ, וצמח, וחזר והכריף מן השלישי, אפלו הן מאה מערין זה בזה - הואיל ולא נפסקו מן העקר הראשון, הכל מתר; ואם נפסק עקר הראשון, מונה לכל משעה שנפסקו.

יט. ואילן היוצא מן הגזע [מעל המקדש], פטור מן הערלה; מן השרשין, חייב בערלה. ילדה פחות מטפח, חייבת בערלה כל שנותיה - מפני שהיא נראית כנטיעה בת

יז. ישאל וממזרים, מתודין; אבל לא גרים ועבדים משחררים - מפני שאין להם חלק בארץ, והרי הוא אומר: "כאשר נשבעת לאבותינו". פהנים ולויים מתודין - שאף על פי שלא חלקו בארץ, יש להם ערי מגרש.

בריה רחמנא דסיען

יום חמישי

הלכות בכורים עם שאר מתנות פהנה שבגבולין

יש בכללן תשע מצוות - שמונה מצוות עשה, ואחת מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) להפריש בכורים ולהעלותן למקדש; (ב) שלא יאכל הפהן בכורים חוץ לירושלים; (ג) לקרות עליהן; (ד) להפריש חלה לפהן; (ה) לתת זרוע ולקנינם וקבה לפהן; (ו) לתן לו ראשית הגז; (ז) לפדות בכור הפהן, ולתן פדיונו לפהן; (ח) לפדות פטר חמור, ולתן פדיונו לפהן; (ט) לערף פטר חמור, אם לא רצה לפדותו. ובאור מצוות אלו - בפדקים אלו.

הלכות בכורים פרק א

א. ארבע ועשרים מתנות פהנה נתנו לפהנים, וכלן מפרשין בתורה; ועל פלן נכרתה ברית לאהרן. וכל פהן שאינו מודה בהן - אין לו חלק בפהנה, ואין נותנין לו מתנה מהן.

ב. וכל האוכל מתנה שיש בה קדשה מהן, מקרב: אשר קדשנו בקדשתו של אהרן, וצונו לאכל כן וכד'.

ג. שמונה מתנות מהן - אין אוכלין אותן הפהנים אלא במקדש, לפנים מחומת העזרה; וחמש מתנות - אין אוכלין אותן אלא בירושלים, לפנים מחומת העיר; וחמש מתנות - אין זוכין בהן מן התורה, אלא בארץ ישראל בלבד; וחמש מתנות מהן - זוכין בהן בין בארץ בין בחוצה לארץ; ומתנה אחת - זוכין בה מן המקדש.

ד. מה הן השמונה שאין נאכלין אלא במקדש? בשר החטאת, אהד חטאת העוף ואהד חטאת הפהמה, וכשר האשם, בין [אשם] תלוי בין ודאי, וזבחי שלמי צבור, ומותר העמר, ושגרי מנחות ישראל, ושתי הלחם [שמקריבים בשבועות], ולחם הפנים, ולג שמן של מצרע - אלו אין נאכלין אלא במקדש.

ה. ומה הן החמש שאין נאכלין אלא בירושלים? חנה ושוק של שלמים, והמורם מן התורה, והמורם מאיל נזיר, ובכור פהמה טהורה, והבכורים - אלו אין נאכלין אלא בירושלים.

ו. ומה הן החמש שבארץ ישראל? התרומה ותרומת מעשר והחלה, ושלישתן קדש, וראשית הגז [מהצאן] ושדה אחזה [שהוקדשה ונמכרה, חוזרת ביוכל להקדש ומתחלקת לכוהנים שבמשמר], ושניהן חלין - אלו אין זוכין בהן מן התורה אלא בארץ ישראל. ואין אוכלין תרומות וחלות של ארץ ישראל, אלא בארץ ישראל.

אבל אם נשאר לו תכשיל של מעשר שני ונטע רבעי, אינו צריך לבערו - שהתכשיל כמבצר; וכן זין ותבלין, הרי הן כמבצרים.

י. פרות שלא הגיעו לעונת המעשרות בשעת הבעור - אינן מעכבין אותן להתודות, ואינו חב לבער אותן.

יא. מי שהיה פרוטיו רחוקין ממנו, והגיע יום הבעור - הרי זה קורא שם [מעשר] למתנות, ומזכה בהן לבעליהן [כגון לכהן] על גב קרקע, או למי שזכה בהן [כשליח] לבעליהן, ומתודה למחר; שנתנת המטלטלין על גבי קרקע, אינה אלא מתנה שיש בה חזוק; אבל אינו יכול להקנות להן המעשרות בחליפין, מפני שגראה כמכירה, והמעשרות והתרומות, נאמר בהן נתינה לא מכירה.

יב. ומנין שאינו יכול להתודות, עד שיוציא כל המתנות? שנאמר: "בערתי הקדש מן הבית". "הקדש" - זה מעשר שני ונטע רבעי, הקרויין קדש; "מן הבית" - זו חלה, שהיא המתנה של פהנים בבית; "נתתיו ללווי", זה מעשר ראשון; "וגם נתתיו" - מפלל שקדמתו מתנה אחרת, והיא תרומה גדולה ותרומת מעשר. "לגר ליתום ולאלמנה" - זה מעשר עני, ולקט שכחה ופאה, אף על פי שאין לקט שכחה ופאה מעכבין את הודוי.

יג. וצריך להפריש את המתנות על הסדר, ואחר כך יתודה - שנאמר: "ככל מצותך אשר צויתני", הא אם הקדים מעשר שני לראשון, אינו יכול להתודות; ונשרף טבלו, אינו יכול להתודות - שהרי לא הפריש מתנות, ולא נתן לבעליהן. ובזמן שהיו נותנין מעשר ראשון לפהנים [בזמן עזרא] - לא היו מתודין, שנאמר: "וגם נתתיו ללווי".

יד. מי שאין לו אלא מעשר שני בלבד - מתודה, שעקר הודוי במעשר הוא; וכן אם לא הנה לו אלא בכורים בלבד - מתודה, שנאמר: "בערתי הקדש", הקדש הראשון שהוא הבכורים. אבל מי שאין לו אלא תרומה בפני עצמה - אינו מתודה; שאין התרומה טעונה ודוי, אלא בכלל שאר המתנות.

טו. "לא עברתי ממצותיך" - שלא הפריש ממין על שאינו מינו, ולא מן התלוש על המחבר, ולא מן המחבר על התלוש, ולא מן הקדש על הישן, ולא מן הישן על הקדש. "ולא שכחתי" - שלא שכח מלברכו ולהזכיר שמו עליו. "לא אכלתי באני ממנו" - הא אם אכלו באנינה [שמח קרובו וטרם נקבר], אינו מתודה. "ולא בערתי ממנו בטמא" - הא אם הפרישו בטמא, אינו מתודה. "ולא נתתי ממנו למת" - שלא לקח ממנו ארון ותכריכין למת, ולא נתנו לאוננים אחרים. "שמעתי בקול ה' אלהי", שהביאו לבית הבחירה. "עשיתי ככל אשר צויתני" - ששמח ושמח בו, שנאמר: "ושמחת בכל הטוב".

טז. "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וכו'" עד "כאשר נשבעת לאבותינו, ארץ ובת חלב ודבש", זו בקשה שיתן טעם בפרות.

יז. ובהלכות אלו, אבאר משפטי המתנות שאינן תלויות בקרבנות; והן - הכפורים, והחלה, והמתנות, וראשית הגז, ופדיון הבן, ופטור חמור.

יום שישי

הלכות כפורים פרק ב

א. מצות עשה להביא כפורים למקדש; ואין הכפורים נוגעין אלא בפני הבית [בזמן המקדש] ובארץ ישראל בלבד, שנאמר: "ראשית כפורי אדמתך, תביא בית ה' אלהיך". ומביאין כפורים מדבריהם [מתקנות חכמים] מערי סיחון ועוג ומסורקה [מקום שכבש דוד ולא נתקדש בקדושת הארץ], שהקונה בסורקה קונה בירושלים. אבל עמון ומואב, ומצרים ובבל - אף על פי שהן חביבין בתרומה ומעשרות מדבריהם, אין מביאין מהן כפורים; ואם הביא כפורים מחוצה לארץ, אינן כפורים.

ב. אין מביאין כפורים אלא משבעת המינין האמורים בשבח הארץ, והן: החטים והשעורים והענבים והתאנים והרמונים והזיתים והתמרים; ואם הביא חוץ משבעת המינין, לא נתקדשו.

ג. אין מביאין לא מתמרים שבהרים, ולא מפרות שבצמקים, ולא מזיתי שמן שאינן מן המבקר; אלא מתמרים שבצמקים ומפרות שבהרים, לפי שהן מן המבקר. ואם הביא שלא מן המבקר - כגון תמרים שבהרים, ותאנים ספות ומרקבות, וענבים מאבקות ומעשנות - לא נתקדשו.

ד. אין מביאין כפורים משקין, חוץ מזיתים וענבים בלבד, שנאמר: "פרי האדמה"; ואם הביא משקה, אין מקבלין ממנו.

ה. הקרובים לירושלים, מביאין תאנים וענבים לחים; והרחוקים, מביאין אותן גרוגרות [תאנים מיובשות] וצמוקין.

ו. אין מביאין כפורים קדם עצרת, שנאמר: "וחג הקציר כפורי מעשיך". ואם הביא, אין מקבלין ממנו; אלא יניחם שם עד שתבוא עצרת, ויקרא עליהן. וכן אין מביאין כפורים אחר חנכה - שהכפורים שבכפורי אחר חנכה, הן חשובין משנה הבאה; ויניח אותן עד אחר העצרת.

ז. אין מביאין כפורים לא מן החדש על הדין, ולא מן הדין על החדש. כיצד? לא יביא מפרות שחנטו קדם חמשה עשר בשבט, על פרות שחנטו אחר חמשה עשר בו. אחד הנוטע ואחד העולה מאליו, שנאמר: "כפורי כל אשר בארצם".

ח. ופרות של שתפין חביבין בכפורים, שנאמר: "כפורי כל אשר בארצם".

ט. הגדל בעציץ, אף על פי שהוא נקוב, והגדל בספינה - אינו מביא ממנו כל עקר, שנאמר: "בארצם"; אבל מביא מן הגדל כגון ובהרבה.

י. הנוטע אילן בתוך שדהו, והכריכוו - השחיל ממנו ענף

ז. ומה הן החמש שזוכין בהן הפהנים בכל מקום? המתנות [זרוע לחיים וקיבה מכל בהמת חולין], ופדיון הבן, ופטור חמור, וגזל הגר [שמת ואין לו יורשים], והתמרים [כל דבר שהוחרם לה']; ונתמשתן חלין לכל דבר. ח. והמתנה שזוכין בה מן המקדש, היא עורות העולות; והוא הדין לשאר עורות קדשי קדשים - פלן לפהנים.

ט. השמונה מתנות שאין נאכלין אלא במקדש - פלן קדשי קדשים הן, ואין נאכלין אלא לזכרי פהנה, כמו שיתבאר במקומו; ובהן נאמר: "כל זכר יאכל אתו וגו'".

י. החמש שבירושלים - קדשים קלין הן, ונאכלין לזכרים ולנקבות; ובהן נאמר: "לך נתתם ולבניך ולבתריך אתך לחק עולם". ואף על פי כן, אין נתנין אלא לזכרי פהנה, שהרי לאנשי משמר [העובדים באותו שבוע במקדש] הן; והכור מקריבין חלב ודמו, ואין מקריב אלא איש. וכן עורות קדשי קדשים, ויודה אחזה, והתרמים, וגזל הגר - אין זוכין בהן אלא אנשי משמר, כמו שיתבאר; וכן פדיון הבן לזכרי פהנה, שפן נאמר בו: "ונתת הכסף לאהרן ולבניו". ופטור חמור, לזכרי פהנה - שדין הבכורות פלן שוה, לזכרים ולא לנקבות.

יא. הנה למדת, שהמתנות שנתנין לנקבות כזכרים, חמש מתנות: תרומה, ותרומת מעשר, וחלה, ומתנות בהמה, וראשית הגז. ומנין אני אומר, שראשית הגז נתנת לכהנת? שהרי נאמר: "ראשית דגנך תירשך ויצהרך, וראשית גז צאנך - תתן לו" - מה ראשית דגן נתנת לנקבות כזכרים, אף ראשית הגז נתנת לנקבות כזכרים.

יב. מנו חכמים מתנות אלו על דרך אחרת, ואמרו: עשרים וארבע מתנות פהנה נתנו לאהרן, ואלו הן - עשר במקדש, וארבע בירושלים, ועשר בגבולין [חומ לירושלים]:

יג. עשר במקדש - חטאת, וחסאת העוף, אשם ודאי, ואשם תלוי, זבחי שלמי צבור, ולג שמן של מצרע, שתי הלחם, ולחם הפנים, שגרי מנחות, ומותר העלמר.

יד. ארבע בירושלים - הבכורה, והכפורים, ומורס - [הבשר הנאכל] מתודה ואיל זויר, ועורות קדשים.

טו. עשר בגבולין - תרומה, ותרומת מעשר, וחלה, וראשית הגז, והמתנות, ופדיון הבן, ופדיון פטור חמור, שדה תרמים, ושדה אחזה, וגזל הגר. ולפי חשבון זה, חשב כל המורס מקדשים קלים מתנה אחת - והן חזה ושוק המורס מכל זבח שלמים, עם הלחם המורס עמהם אם היה תודה, עם הזרוע המורסת מאיל זויר, עם הלחם המורס עמה עם חזה ושוק; הואיל ושלשתן שלמים הן, חשב המורס מהן מתנה אחת.

טז. כל המתנות שהן תלויות בקרבנות, תתבאר כל אחת ואחת מהן במקומה מהלכות הקרבנות; וכן גזל הגר יתבאר בהלכות גזלה. וכבר בארנו דין שדה אחזה ודין התרמים בהלכות ערכין, ודין תרומה ותרומת מעשר בהלכות תרומות.

צריך לחזור ולקרוא להם שם. לא הפרישן במחבר, ולא קרא להם שם, ותלש את הפרות - הרי זה מפריש אחר שנתלשו. ואם נטמאו הפרות כלן, אינו מפריש בכורים בטמאה; אלא מפריש מן הטהור על הטמא, לכתחלה. ואם אין לו פרות אחרות להפריש מהן - יראה לי שאינו מפריש בטמאה, שאין מפרישין לאבד. וכן יראה לי, שהבכורים שנטמאו - אינו מסיק בהן התנור כתרומה טמאה, מפני שהן כקדשי מקדש.

כ. המפריש בכוריו, ונמקו או נבזזו או אבדו או שנגנבו או שנטמאו - חייב להפריש אחרים תחתיהן, שנאמר: "תביא בית ה' אלהיך" - מלמד שהוא חייב באחריותן, עד שיביאם להר הבית.

כא. המפריש בכוריו להעלותן בידו לירושלים, לא ישלחם ביד שליח; ואם לקטם מפתחלה על מנת לשלחם ביד שליח, הרי זה מתר לשלחם.

שבת קודש

הלכות בכורים פרק ג

א. הבכורים נתנין לאנשי משמר (השבועי במקדש), והן מחלקין אותן ביניהן כקדשי המקדש. וכבר בארנו, שהן קרויין 'תרומה'; ולפיכך, זר שאכל בכורים בכל מקום, חייב מיתה בידי שמים - והוא שייאכל אותן מאחר שנגנבו לחומת ירושלים.

ב. היו מקצתן (של הפרות) בפנים ומקצתן בחוץ - זה שבפנים, חייבין עליו מיתה; והרי הוא הקדש לכל דבריו. וזה שבחוץ, הרי הוא כחלין לכל דבריו.

ג. בהן שאכל בכורים חוץ לירושלים מאחר שנגנבו לפנים מן החומה - לוקה מן התורה, שנאמר: "לא תוכל לאכל בשעריך וגו' ותרומת ידך", והן הבכורים, כמו שבארנו בהלכות תרומה. וכן אם אכלן הפהן בירושלים קדם הנחה בעזרה - לוקה מן התורה כמי שאכלן בחוץ; לפי שהן טעונין הנחה בעזרה, שנאמר: "והנחתו לפני מזבח ה' אלהיך".

ד. ומשהניחן המביא אותן בעזרה - התרו לפהן, ואף על פי שעדין לא התודה עליהן; שאין הקריאה מעכבת אכילתן. ובכורים שיצאו חוץ למחיצתן (חוץ לירושלים) וחרו, מתרין באכילה.

ה. אכילת בכורים, באכילת תרומה לכל דבר. ויתר בבכורים - שהן אסורין לאונן (- מי שמת קרובו וטרם נקבר), וטעונין הבאת מקום (- לירושלים); וכהן טהור שאכל בכורים טמאים - לוקה, כשם שלוקה ישראל טהור שאכל מעשר שני שנטמא; מה שאין כאן בתרומה.

ו. ומנין שהבכורים אסורין לאונן? שהרי נאמר בהן: "ושמחת בכל הטוב" - מכלל שהוא חייב לאכלן בשמחה, לא באנינות. והאוכלן באנינות, מפין אותו מפת מרדות (מלקות מדרבנן).

ז. הבכורים טעונין כלי, שנאמר: "ושמחת בטנא".

במקום והוציא] לתוך שדה חברו או לרשות הרבים, או שהיה נטוע בשדה חברו או ברשות הרבים, והכריכו בתוך שדהו, או שהיה עקרו בתוך שדהו והכריף קצתו בתוך שדהו, ודרך הרבים או דרך היחיד מפסקת באמצע בין העקר והצד המכרף - אינו מביא בכורים, לא ממה שהוציא ברשות זו, ולא מן הצד שבברשות האחרת, שנאמר: "בכורי אדמתך", עד שיהיו כל הגדולין מאדמתך. **יא.** נתן לו חברו רשות להכריף בתוך שלו, אפלו לשעה - הרי זה מביא. ואם היה האילן סמוך למצר (גבול שדה) חברו, או נוטה לשדה חברו - אף על פי שחייב להרחיק, הרי זה מביא ממנו וקורא; שעל מנת כן הנחיל יהושע את הארץ.

יב. האריסין, והחורקין (- עובדים בשדה תמורת חלק מהפרות), ובצלי ידוע שאונסין את הבצלים ולוקחין [קוניס] ארצותם מהן בפחות [משוויו], והגולגין - אינן מביאין בכורים, ואפלו גתאשו הבצלים, שנאמר: "בכורי אדמתך".

יג. הקונה אילן בתוך שדה חברו - אינו מביא, לפי שאין לו קרקע. והקונה שלש אילנות, יש לו קרקע; ואף על פי שאין לו אלא האילנות בלבד, הרי הוא כמי שקנה קרקע. קנה אילן אחד וקרקעו, הרי זה מביא.

יד. הלוקח (קונה) פרות תלושין, ולקח הקרקע - הרי זה מביא בכורים, שהרי יש לו קרקע ופרותיה. מכר לו פרות חוץ מן הקרקע, אפלו מחברין - מוכר אינו מביא, שהרי אין לו פרות; ולוקח אינו מביא, שהרי אין לו קרקע. חור המוכר ולקח הפרות מן הלוקח - הרי זה מביא, שהרי יש לו קרקע ופרותיה.

טו. המוכר שדהו לגוי, וחזר ולקחה ממנו - הרי זה מביא ממנה בכורים מן התורה; שאינה נפקעת מן המצוות בקנין הגוי, כמו שבארנו.

טז. אשרה (עץ לעבודה זרה) שבשלה - אין מביאין ממנה בכורים; שהבכורים כקדשי מקדש הן.

יז. הבכורים - אין להן שעור מן התורה, אכל מדברייהם (של חכמים) צריך להפריש אחד מששים; והרוצה לעשות כל שדהו בכורים, עושה.

יח. הפריש בכוריו, וחרו והוסיף עליהן, או עטרן - הרי התוספת בכורים. כמה דברים אמורים? בשהביא מארץ ישראל; אכל אם הביא מעבר הירדן, או מסוריה (מקום שכבש דוד ולא נתקדש בקדושת הארץ) - אין תוספת הבכורים בכורים. ואף על פי שאינה בכורים, אינה נאכלת אלא בטהרה. ואין מעטרין את הבכורים בכל מקום, אלא משבעת המינים.

יט. כיצד מפרישין הבכורים? יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה, אשכול שבכר, ורמון שבכר - קושרן בגמי, ואומר: 'הרי אלו בכורים'; והן נעשין בכורים במחבר, משקרא להם שם, ואף על פי שעדין לא בשלו כל צרכן. ומשיגמרו ויתלש אותן מן הקרקע, אינו

יב. המביא את הבכורים - יש לו רשות לתנם לעבדו וקרובו בכל הדרך, עד שמגיע להר הבית. הגיע להר הבית - נוטל הסל על כתפו הוא בעצמו, ואפלו היה מלך גדול בישראל, ונכנס עד שמגיע לעזרה, וקורא ועודהו הסל על כתפו, "הגדתי היום לה' אלהיך וגו'". ומוריד הסל מעל כתפו, ואוחז בשפתיו, והכהן מניח את ידיו תחתיו ומניח, וקורא: "ארמי אבד אבי, ויירד מצרימה וגו'" עד שגומר. ומניחו בצד המזבח בקרן דרומית מערבית, בדרומה של קרן; וישפתנה, ויוצא. ומניח שהבכורים טעונין תנופה? שגומר: "ולקח הכהן הטנא מידך", לרבות הבכורים לתנופה. וכשם שטעונין תנופה, כך טעונין קרבן שלמים ושיר, שגומר בהן: "ושמחת בכל הטוב", ולהלן הוא אומר ברגלים: "ושמחת בחגך" - מה שמחת החג בשלמים, אף כאן בשלמים. ואין הקרבן מצבב.

יג. ואימתי קוראין בשיר עליהן? כשיגיע לעזרה, מתחילין היו הלויים וקוראין: "ארומקך ה', כי דליגתי".

יד. הבכורין טעונים לינה. ביצד? הביא בכוריו למקדש, וקרא, והקריב שלמיו - לא יצא באותו היום מירושלים לחזור למקומו, אלא ילין שם ויחזור למחר לעירו, שגומר: "ופנית בבקר, והלכת לאהליך" - כל פונות שאתה פונה מן המקדש לכשתבוא לו, לא יהיו אלא בבקר. נמצאת אומר, שהבכורים טעונין שבועה דברים: הבאת מקום, בכלי, וקריאה, וקרבן, ושיר, ותנופה, ולינה שם בירושלים.

ומצוה מן המבחר להביא כל מין ומין בכלי בפני עצמו; ואם הביא בכלי אחד, יצא. ולא יביאם בערבוב - אלא שעורים מלמטה, וחטים על גביהן, וזיתים על גביהן, ותמרים על גביהן, ורמונים על גביהן, ותאנים למעלה מן הכל; ויהיה דבר אחד מפסיק בין מין ומין, כגון הוצין [עלי זקל] וחלף [מיו עשב], או עלין וכיוצא בהן. ומקיף לתאנים, אשכולות של ענבים מבחוץ.

ח. הביאם בכלי מתכות - נוטל הכהן הבכורים, וחוזר הכלי לבעליו. ואם הביאם בסלים של ערבה וחלף וכיוצא בהן, הרי הבכורים והסלים לכהנים; ואם נטמאו הבכורים, אין הסלים לכהנים.

ט. כשהיו מביאין את הבכורים, היו מביאין בידם תורין ובני יונה; וכן היו תולין מצדי הסלים תורין ובני יונה, כדי לעטר את הבכורים. אלו שעם הסלים, היו קרבים עולות; ואלו שבידיהן, היו נתנין לכהנים.

י. מצות עשה להתודות על הבכורים במקדש בשעה שמביאין. מתחיל וקורא: "הגדתי היום לה' אלהיך, כי באתי אל הארץ וגו' ארמי אבד אבי", עד שגומר כל הפרשה, עד "אשר נתת לי ה'". ואין קורין אותה אלא בלשון הקדש - שגומר: "וענית ואמרת", בלשון הזאת.

יא. בראשונה, כל מי שהיה יודע לקרות, קורא; וכל מי שאינו יודע לקרות, מקרין אותו. נמנעו אלו שאין יודעין לקרות מלהביא, כדי שלא יקלמו. התקינו בית דין שיהיו מקרין את מי שהוא יודע, כמי שאינו יודע.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות - יא' יז תשרי ה'תשס"ח

שאינו בדבר זה אלא קנס ממון הרי הוא נוהג ככל-דבר שבממון, וכשם שרשאי אדם למסור לחברו מממונו כל-מה שירצה או למחול לו במה-שהוא חייב לו, כך גם יהיה רשאי לקחת בתו הנערה ולמסרה לאיזה אדם לבוא עליה וימחול לו בכך פיון שזה זכות מזכיותו, כלומר: החמשים כסף (שנקנס האונס או המפתה) שהם לאבי הנערה; או שימסרנה לו על מנת שיתן לו כך וכך דינרים. לפיכך הזהר על זה ונאמר לו: "אל-תחלל את-בתך להזנותה" (ויקרא שם), לפי שזה שדנתי בו בתשלומי ממון בלבד אינו אלא אם קרה שפתה או אנס; אבל שיעשה הדרך ברצון שניהם ובהתר - אין דרך לכך. וגלה את-הטעם לכך ואמר: "ולא-תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה" (שם). לפי שהאונס והפתוי קורה מעט, ואם יהיה הדבר ברצון ובהתר - יתרבה

יום ראשון

מצות לא תעשה שנה.

המצוה השנ"ה — האזהרה שהזהרנו מלבועול בלא כתבה וקדושין, והוא אמרו יתעלה: "לא-תהיה קדשה מבנות ישראל" (דברים כג, יח), וכבר כפל האזהרה בענין זה בלשון אחר והוא אמרו יתעלה: "אל-תחלל את-בתך להזנותה" (ויקרא יט, כט). ולשון ספרא (פרשת קדושים): "אל-תחלל את-בתך" — זה המוסר בתו פנויה שלא לשם אישות, וכן המוסרת עצמה שלא לשם אישות. ושמע ממני למה כפל לאו זה בלשון זה ואיזה ענין נוסף יש בו, והוא: שכבר קדם במשפטיו יתעלה, שהבועל בתולה בין שהיה מפתה או אונס — אינו חייב שום ענש מן-העונשים אלא תשלום ממון בלבד ושישא אותה אשה שפגע, כמו שנתבאר בכתוב. והיה עולה בדעתנו, פיון

”שֶׁאֲרָה — אֵלוּ מְזוֹנוֹתֶיהָ; כְּסוּתָהּ — כְּמִשְׁמְעוֹ;
עוֹנֶתָהּ — זוֹ דֶרֶךְ אֲרָץ” (אישות).

יום רביעי, יום חמישי

מצות עשה ריב.

הַמְצוּהָ הַרִי"ב — הַצּוּי שְׁנַצְטוּיֵנוּ לְפָרוֹת
וְלִרְבוֹת וְלִהְתְּכֹן לְקִיּוֹם הַמִּין, וְזוּהִי מְצוֹת פְּרִיָה
וְרִבְיָה, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: ”[וְאִתָּם] פָּרוּ וּרְבוּ”
(בראשית ט, ז). וְכִבֵּר בְּאֵרוֹ (ברכות טז.) שֶׁהִתְחַתֵּן
פְּטוֹר מִקְרִיאַת שְׁמַע אִם נִשָּׂא בְּתוּלָה, וְנִתְּנוּ טַעַם
לְכָף, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמְצוּהָ. וְכִבֵּר נִתְבְּאָרוּ דִינֵי
מְצוּהָ זוֹ וְחִיּוּבֶיהָ בְּפֶרֶק ו' מִיְבָמוֹת (סא:) וְאֵין
הַנְּשִׂים חִיּוּבוֹת בְּמְצוּהָ זוֹ; וּבְפָרוֹשׁ אָמְרוּ שָׁם (סה:):
”הָאִישׁ מְצוּהָ עַל פְּרִיָה וְרִבְיָה, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה”.

יום שישי, שבת קודש

מצות עשה רכב.

הַמְצוּהָ הַרַכ"ב — הַצּוּי שְׁנַצְטוּיֵנוּ לְגֵרֶשׁ
בְּסִפְרָא (בשטר) דְּוָקֵא אִם נִרְצָה לְגֵרֶשׁ, וְהוּא אָמְרוּ
יִתְעַלֶּה: ”וְכָתַב לָהּ סִפְרָא פְּרִיִתָּהּ וְנָתַן בְּיָדָהּ”
(דברים כד, א). וְכִבֵּר נִתְבְּאָרוּ דִינֵי מְצוּהָ זוֹ, כְּלוֹמַר
דִּין גְּרוּשִׁין, בְּשִׁלְמוֹת בְּמִסְכָּתָא הַמִּיחַדָּת לְכָף,
כְּלוֹמַר מְסַכְתָּא גָטִין.

וְיִתְפַּשֵּׁט בְּאֲרָץ. וְזוּהִי טַעַם יָפָה וְנֹאָה לְפָסוּק זֶה,
וְהוּא מִתְאַיִם לְכָל־מַה־שֶּׁהִזְכִּירוּ חֻכְמִים וְלָמָּה
שִׁיחִיבוּ מִשְׁפָּטֵי הַתּוֹרָה. וְלֹאֵו זֶה, כְּלוֹמַר: לֹאֵו
דְּפִנוּיָהּ — לוֹקִין עָלֶיָו. וְכִבֵּר נִתְבְּאָרוּ דִינֵי מְצוּהָ
זוֹ בְּכַתְּבוֹת וְקִדּוּשִׁין.

יום שני, יום שלישי

מצות לא תעשה רסב.

הַמְצוּהָ הַרַס"ב — הָאִזְהָרָה שֶׁהִזְהַר קוֹנֶה אָמָה
עֲבָרָיָה מִלְּהִצִּיק לָהּ אִם נִשָּׂאָה. כְּנִתִּי בְּאֲמָרֵי
לְהִצִּיק לָהּ. שְׁלֹא יִצְמָצֵם לָהּ מְזוֹנוֹתֶיהָ אוֹ כְּסוּתָהּ
אוֹ יִמְנַע מִמֶּנָּה עוֹנֶתָהּ בְּכַדֵּי לְהִצִּיק לָהּ וּלְצַעְרָהּ,
וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: ”שֶׁאֲרָה כְּסוּתָהּ וְעוֹנֶתָהּ לֹא
יִגְרַע” (שמות כא, י). וְלֹאֵו זֶה בְּעַצְמוֹ, כּוֹלֵל כָּל־
הַנוֹשֵׂא בֵּת יִשְׂרָאֵל שְׁלֹא יִצִּיק לָהּ בְּאֶחָד מִשְׁלֹשֶׁת
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּדֵי לְצַעְרָהּ וּלְעוֹנֶתָהּ, וְהוּא אָמְרוּ
יִתְעַלֶּה בְּאִמָּה עֲבָרָיָה שֶׁהִזְהִיר מִלְּמַנּוּעַ מִמֶּנָּה
שֶׁאֲרָה כְּסוּתָהּ וְעוֹנֶתָהּ, כְּמִשְׁפָּט הַבְּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ
(שם, ט), מִכָּאֵן לְמִדְּנוּ שְׁמִשְׁפָּט הַבְּנוֹת הוּא: שְׁלֹא
יִמְנַע שָׂאֵר כְּסוּת וְעוֹנָהּ, וְהוּא אָמְרָם בְּמִכְלֻתָא
(פרשת משפטים): ”וְכִי מַה־לְּמִדְּנוּ לְמִשְׁפָּט הַבְּנוֹת
מִעֲתָהּ? הֲרִי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לְמַד. וְשָׁם אָמְרוּ:

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן - אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך

מזו וכן אם יש לישראל בית דירה בחצר אחרת שהוא אינו דר בתוכה ושם יש מרחץ באותה הדירה, אם כל ימות החל אין דרך שום ישראל לרחץ באותה מרחץ רק שכני הדירה, מתר לו להשפירו לנכרי או לתנו לו באריסות ואין כאן חשש מראית העין. לפי שכל מי שאינו רוחץ באותו מרחץ כלל בימות החל אינו יודע שמרחץ זה הוא של ישראל, שפיון שהוא עומד בחצר בפני עצמו ואין שום ישראל דר באותה חצר, ושכני המרחץ שרוחצין בה בחל יודעין הן שאין הנכרי שכיר יום אצל הישראל וכל השכר שנותנים בעד הרחיצה נותנו הנכרי לישראל, אלא השפירו לו או נתנו לו באריסות וכל השכר שנותנין בעד הרחיצה הוא להנכרי. אבל אם דרך שום ישראל שאינו משכני המרחץ לרחץ בו בחל, מתוך שהוא יוצא ונכנס בו יודע שהוא של ישראל, ואחר כך פשיעבר שם לפעמים בשבת ויראה נכרים רוחצין בו יחשד את ישראל בעל המרחץ לומר שנכרי המתעסק במרחץ בשבת הוא שכיר יום אצל הישראל:

ביאורים

(1) אבל אם דרך שום ישראל - כיון שבמחובר לקרקע חוששים אפילו למקצת ישראל שיודעים⁴³

מקורות

(43) סי' רמד סעיף ב.

חלק ב' הלכות שבת סימן רמג

לקוטי תורה

החיות כללי של שנה שעברה, ובראש השנה, על ידי התפלות והתקיעות, הוא מתחדש חיות כללי אחר.

"כסה" הוא לשון כיסוי, וקאי על סילוק החיות של שנה שעברה בתחילת ליל ראש השנה, שבגלל סילוק זה צריכים להמשיך רצון חדש בענין המלוכה ע"י תפילותינו ותקיעותנו, שע"ז נמשך "חיות כללי אחר".

ומתעלה בעילוי אחר עילוי מראש השנה ועד יוה"כ"פ, שאז בנעילה הוא גמר העליות, והוא זמן גמר הסליחה. ואזי כתיב לפני ה' תטהרו למעלה מבחינת הוי' בנ"ל.

הובא לעיל שהעבודה לעורר עונג ורצון העליון ב"ה במדת המלוכה נמשכת במשך כל עשרת ימי תשובה, שאז האדם מתעורר מעומק הנפש להתקרב אליו יתברך בכל עשר כוחות נפשו. ועבודה זו היא בדרך "עלי" מלמטה למעלה" - שהאדם עולה בעילוי אחר עילוי בהתקרבותו אל ה'; וכן למעלה כביכול, שהתעוררות העונג והרצון בענין המלוכה מתוארת בכתוב "עלה אלקים בתרועה".

תוכן הפרק: ההבדל בעבודת ראש השנה אצל שני הסוגים בעובדי ה': ישראל (מלשון שר) ויעקב (לשון עקב)

[בפרק זה יבאר המשך הכתוב (לאחרי "תקעו בחודש שופר") - "בכסה ליום חגיגנו. כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב":]

בכסה ליום חגיגנו.

"יום חגיגנו" לפי פשוטו קאי על ראש השנה, אלא שקשה שהרי ראש השנה "לא נקרא בשם חג ומועד", אלא יום חגיגנו לפי הפירוש הפנימי קאי על חג הסוכות, שהוא המשך וסיום של ראש השנה (שענינו - "בכסה").

פירוש: ראש השנה וחג הסוכות - לפי תוכנם הפנימי - מהווים המשך אחד, דמה שפועלים ע"י העבודה בראש השנה בא לידי התגלות בחג הסוכות.

פירוש, כי הנה הרצון העליון שמתגלה בראש השנה הוא ע"י בכסא, שהוא בחינת ההסתלקות שבתחלת ליל ראש השנה, שהוא זמן הסתלקות

עדיין רוח הטומאה למטה במקומו עומד, וצריך רחיצה במים טהורים שנמשכים מלפני הוי' ביום הכפורים ובאים לגילוי בניסוך המים שבחג".

[בקיצור: השמחה דחג הסוכות היא מצד שאז בא לידי גילוי ממש העונג והרצון ה"חדשים" של הקב"ה להיות מלך עלינו (העבודה דראש השנה), וגודל השמחה הוא לפי שהגילוי בא לאחרי ה"כיסוי" והסילוק בליל ראש השנה.

[ועתה יבאר הפסוק שלאחריו:]

כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב.

יש להבין השינויים בין שני חלקי הכתוב, דבתחילה נקט "ישראל" ואצלו אומר "כי חק גוי", ואילו אח"כ נקט שם יעקב, ואצל יעקב ראש השנה הוא זמן "משפט".

הנה ישראל הוא בחינת כי שרית עם אלקים בו, דהיינו שכבר נעשה שר ומושל על בחינת אלקים, שהוא בחינת צמצום והסתר פנים להיות גילוי עוה"ז ותענוגיו, שכבר נתפשטה נפשו האלקית מלבושים צואים ואתהפכא מחשוכא לנהורא ומואם ברע, ובוחר כמובן מצד רצון נפשו האלקית שהיא המושלת בקרבו.

"ישראל" הוא שם המעלה, ומורה על צדיקים שהם שולטים על ההעלם וההסתר דשם אלקים, שממנו היא האפשריות לתענוגי עולם הזה (היפך הקדושה), ואילו הצדיק כבר "הפשיט" עצמו מתענוגי עוה"ז (הנקראים "לבושים צואים"), ועוד יותר, שהפך את הרע לטוב והחשך לאור, עד שמואס ממש ברע - לפי שהנפש האלקית היא לבדה המושלת בקרבו.

ובבחינה זו כי חק בו, שנמשך לו בראש השנה מבחינת גלגלתא ורצון עליון להיות חק ומזון לכל השנה, כי חק הוא לשון מזון כמ"ש הטריפני לחם חקי.

וענין פעולת העבודה דראש השנה עבור הצדיק (בחינת "ישראל") למשך כל השנה כולה, הוא - כי חק לישראל הוא: "חק" הוא לשון מזון, והיינו, שהתעוררותו בראש השנה להתקרב אליו יתברך מעומק הנפש ("ממעמקים") ברצון ועונג שלמעלה מטעם ודעת (שעי"ז מעוררים למעלה גילוי עונג ורצון העליון ב"ה) - התעוררות זאת תהי' לו מזון לנפש למשך כל השנה כולה, היינו שעבודתו במשך כל

גמר העבודה ("העליות") הוא ביום הכפורים בזמן נעילה, זמן גמר הסליחה, שהסליחה מקורה ממהותו ועצמותו יתברך, וכמ"ש "לפני הוי' תטהרו" - "לפני" היינו למעלה כביכול משם הוי', וכידוע שענין הסליחה נמשך מרצון העליון ב"ה שלמעלה מעלה מההשפעה הנשפעת מאותיות שם הוי'.

עד שמוזה נמשך ליום הנינו, הוא חג הסוכות, שהוא זמן שמחתנו התגלות השמחה.

ובחג הסוכות, לאחרי גמר ה"עליות", הרי "הרצון חדש" והעונג דלמעלה במלכותו יתברך באים לידי התגלות. כלומר, העבודה דראש השנה היא לעורר למעלה כביכול רצון ועונג בענין המלוכה, ועל ידי עבודתנו במשך עשרת ימי תשובה עולים מחיל אל חיל - שמעוררים רצון ועונג עליונים יותר, מיום ליום, עד שביום הכפורים הוא גמר ושלימות העלי'. ואח"כ מתחיל ה"גילוי", שמלכותו יתברך תתגלה בנפשות בני ישראל, וזהו ענינו של חג הסוכות, שאז היא התחלת הגילוי (ותכלית הגילוי היא בסיום החג, בשמיני עצרת).

ולפיכך אז הוא זמן שמחה, "יום הגינו". ו"כמשל התיבה הסגורה בה אבן טוב, שאע"פ שיש בה עונג, אינו אלא בהעלם עד שיפתחו אותה וישתעשע בה בגלוי".

ותהיה השמחה גדולה לאלקים ביתר שאת בגילוי רצון העליון ב"ה על ידי בחינת בכסא, שהוא ההסתלקות שבתחלת ליל ר"ה, וכמשל היוצא מן השביה, ששמחתו הוא ביתר שאת וככפלים.

להיות שגילוי החיות החדש דראש השנה בא אחרי הכיסוי והסילוק - לפיכך, השמחה על התגלות זאת היא שמחה גדולה ביותר, כמשל שמחת אדם היוצא מן השבי.

ולכן כתיב ושאתם מים בששון, שהוא ענין ניסוך המים בחג על המזבח, שהם המשכת גילוי מים מהורים שאמר הכתוב וזרקתי בו.

ע"פ הנ"ל, שהשמחה דחג הסוכות היא בהמשך להסליחה דיום הכיפורים, יובן הטעם הפנימי לכך שהשמחה דסוכות קשורה עם ניסוך המים ע"ג המזבח, לפי שניסוך מים מורה על סליחה וכמ"ש וזרקתי עליכם מים טהורים גו'.

"כי גם שנשלח העון [ביום כיפור] למעלה, אבל

אומנתו יומם ולילה לא פסיק פומי מגירסא, וברשפי אש בשלהבת העולה מאליה לדבקה בו בתפלה וכיוצא בזה, שכל דבוריו ומעשיו ומחשבותיו יהיו לה' בבחינת התקשרות חכמה בינה דעת בחכמה בינה דעת כו'.

דביקותו בה' וביטולו המוחלט לה' הם קבועים בנפשו. בין בתמידיות בזמן - "יומם ולילה", ובין בכל סוגי עבודתו (הן לימוד התורה והן עבודת התפילה), ובכל כוחות נפשו, מחשבה דבור ומעשה, וכן חכמתו בינתו ודעתו וכו' - שכולם יהיו רק לה' לבדו (היינו שמנצל את חכמתו בינתו ודעתו רק כדי להבין בחכמתו בינתו ודעתו של הקב"ה כפי יכולתו, וכן שאר כוחות נפשו עסוקים רק בעבודתו יתברך), שעל ידי זה הוא נעשה בחינת "מרכבה" לאלקות.

שזהו חיותו וקיומו כל ימי חלדו, כמוזן המחיה את הגוף ועליו יחיה האדם.

וזוהו גם הקשר ל"חק" לשון מזון - לפי שעי"ז שאור ה' חקוק בנפשו בקביעות, נעשה זה חיותו וקיומו התמידי, כמו מזון המחיה את הגוף.

משא"כ בחינת יעקב, יו"ד עקב, שעדיין נפשו האלקית יורדת בעקב, להתלבש בלבושי העוה"ז, אלא שהוא בבחינת אתכפייא.

אמנם שם יעקב הוא על שם "י" עקב, דאות יו"ד (ר"ת של שם הוי") מורה על נקודת היהדות (נפש האלקית) שבאדם, אולם אין היא השולטת בו (כמו בחינת ישראל) אלא היא ירדה להתלבש בבחינת "עקב", המדריגה היותר תחתונה שבאדם, כמו העקב ההולך על הארץ, וכך מורה שם יעקב על אדם המלוכב בענייני עולם הזה, אלא שמכל מקום כופה את עצמו להתגבר על יצרו ולעבוד את ה'.

ויש בזה עליות וירידות ומלחמה כו', כי לאום מלאום יאמץ כו', ואלמלא הקב"ה עוזרו כו'.

מאחר שהרע שבו עדיין הוא בתקפו וגם כשמצליח לעבוד את ה' הרי זה רק ע"י מלחמה עם היצר, הנקראת "אתכפייא", לכן אין בזה "קביעות" ותמידיות (כמו אצל "ישראל"), אלא הוא תמיד בעליות וירידות כו'. וכמ"ש "ולאום מלאום יאמץ", וגם כשמצליח להתגבר על יצרו הוא רק מצד העזר מאתו יתברך, כמרז"ל "אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו".

השנה כולה תהי' חדורה באותה מדריגה של דביקות עמוקה בהקב"ה.

וגם חק לשון קביעות, וגם חק לשון חקיקה. ועוד שני פירושים ב"חק" - לשון קביעות, וגם לשון חקיקה - כלומר, העבודה דראש השנה צ"ל קבועה וחקוקה בנפש האדם.

והוא ענין גליף גליפו בטהירו עילאה, שהוא בחינת אותיות שבחקיקה שהם בחינת כלים.

והקשר להעבודה דראש השנה:

הובא לעיל שרצון העליון ב"ה (שלמעלה מכל סדר ההשתלשלות) - שאותו צריכים להמשיך ע"י עבודתנו בר"ה - נקרא בזהר "בריש הורמנותא דמלכא" (ברשות ורצון המלך), ובזהר שם ממשיך "גליף גליפו בטהירו עילאה" (חקק חקיקה בטוהר העליון), ומבואר, שהכוונה בזה לבחינת ה"אותיות" כפי שהן "חקוקות" בשרשן הראשון, כידוע שכ"ב אותיות התורה הן כלים לאורות עליונים שנמשכו מאתו יתברך, וראשית התהוות אותיות אלו היא "אותיות החקוקות בטוהר העליון" (שהוא כינוי לאור אלקי עליון ביותר).

והיינו, שבמדריגה זו ה"כלים" אינם דבר נוסף על האור, כמו אותיות הכתובות בדיו על הקלף, שהאותיות הן דבר נוסף על הקלף, אלא הם חקוקים בהאור כביכול, כמו אותיות החקוקות על האבן שהאותיות הן מעצמיות האבן.

כך תהיה נפשו בחינת כלי ומשכן להשראת אור אין סוף ב"ה בקרבו ובקביעות, שכל ימיו תמיד ולעולם תהי' בבחינת ביטול אליו ית'.

והענין בעבודת ראש השנה:

לא מספיק שביום דראש השנה יהי' האדם במצב של התעוררות גדולה ורצון עז להיות דבוק בה', אלא צריכים לעשות "כלים" להתעוררות זו, והיינו שאור האלקי יהי' חקוק בנפשו (כאותיות החקוקות באבן טוב) ובמילא יאיר בו בקביעות ובתמידיות, שתמיד במשך כל השנה כולה יהי' האדם בבחינת ביטול אליו יתברך (באותה המדריגה של ביטול מעומק הנפש כמו בהעבודה דראש השנה).

[והולך ומבאר כיצד זה בא לידי ביטוי בפועל:]

ויהיה בבחינת מרכבה לשבתו, להיות תורתו

יצריך, שיומשך גילוי רצון העליון ב"ה למטה מטה, עד שאפילו היצר הרע יהי בבחינת אתכפייא כו':

וזהו ענין חדש תשרי - תשרי אותיות ישרת, שעל ידי עבודת בני ישראל מעומקא דלבא בראש השנה, מעוררים למעלה גילוי רצון העליון ב"ה, שבכח גילוי זה ליישר הלבבות, היינו ששני חלקי לבבו יתאחדו יחד, על ידי שכופה גם יצרו הרע שבחלל השמאלי לעבוד את ה' כמו נפשו האלקית שבחלל הימני, כמאמר רו"ל "בכל לבבך - בשני יצריך".

ד"ה תקנו בחודש שופר פרק ח

ובבחינה זו נמשך משפט, דאיהו רחמי, להמשיך לו רחמים עליונים על כל השנה, להיות הקב"ה עוזרו לאכפייא כו'.

וזהו שאומר "משפט לאלקי יעקב", דאיתא בזהר "משפט איהו רחמי", והיינו, שע"י שהאדם מתעורר בראש השנה להתקרב אליו יתברך מעומקא דלבא, מעורר רחמי שמים על כל השנה כולה, שהקב"ה יעזור לו להתגבר על יצרו כו'.

ובל זה נמשך בראש השנה, ולכן נקרא החדש תשרי, אותיות ישרת, דהיינו בחינת ישרת לבב, דהיינו ליישר הלבבות שיהיה בכל לבבך בשני

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

בחי' נה"י, כי הנה יש מושכל מורגש מוטבע, מוטבע בחי' נה"י מורגש חג"ת מושכל בחי' חב"ד, ובחינוק אינו מאיר בו רק בחי' נה"י ואה"ר נקרא בחי' גדלות המוחין בחי' מושכל, וזהו ההפרש אשר בין תפילת שבת לתפילת חול כי על תפילת חול נאמר כי חולת אהבה אני שהוא קטנות המוחין דהיינו מרירות מהעדרו שאינו משיג אלקות כנ"ל במשל הצמא למים, אבל בשבת כתיב אז תתענג על הוי' שהוא בחי' התענוג מאלקות שמשגו כנ"ל, וזהו אהבה זוטא דאתדחיא מאה"ר שאין אה"ר מאיר כעת בזמן הגלות שהוא בחי' קטנות המוחין שהוא בחי' מרירות מהעדר אלקות, ובחי' אה"ר הוא בחי' מוחי' דגדלות זה יהי' לעתיד. וזהו שכתוב בוזהר כד אתפגמת סיהרא שהוא בחי' מוחין דקטנות שאין מאיר בהן מאור השמש בחי' אה"ר לכן הצדיקים שנולדים בזמן הזאת הם צעירין וכאיבין ונק' יסורים של אהבה היינו שכל עבודתם הוא בחי' צער ומרירות מהעדר אלקות, אבל לעתי' כתי' והי' מידי חודש בחדשו יבא כל בשר כו' והי' אור הלבנה כאור החמה כאור שבעת ימי בראשית בחי' אה"ר גדלות המוחין התחדותי' דסיהרא שיהי' הלבנה במעלה עליונה אזי יתעלו הצדיקים שנולדו בשעת פגימת הלבנה בחי' קטנות המוחין, ועבודתם מצד מרירות יותר מהצדיקים אשר עבודתם בבחי' עונג וכמ"ש באביתר כי התענית בכל אשר התענה אבי היינו מפני שהי' אתו בצרה אחת לכן לסוף כשמלך ריחם עליו ג"כ וכמו"כ בצדיקים הנ"ל בחי' מוחין דקטנות שהוא בחי' א' עם פגימות הלבנה, לכן לעתיד כתי' והי' אור הלבנה כו' יתעלו גם הם כנ"ל וד"ל.

קונטרס מאמרי הזוהר - תקע"ח

ועתה צ"ל מגוף המאמר הנ"ל באהבה זוטא דאתדחיא מאה"ר, והנה יש בזה ב' פירו' האחד הוא דאהבה זוטא אתדחיא מאה"ר כשבא אה"ר אתדחיא מיני' אהבה זוטא ופי' הב' והוא עיקר כשאה"ר אתדחיא נשאר רק אהבה זוטא והוא עד"מ הצמא למים שיתאוה מאד בתשוקה רבה מיסוד האש שבלב אל המים, ואח"כ כשמביאים לו המים אזי נתקרה ההתלהבות ושותה בנחת ואינו יכול לומר שמתחלה כשלא הי' לו מים הי' מתאוה לה ועכשיו כשיש לו מים אינו מתאוה להם, אדרבה כודאי התענו' יותר גדול כשמביאים לו המים מתחילה כשלא הי' לו מים שהרי כל ההתלהבות שהי' לו מתחלה אינו רק אלא שהי' צמא למים, אך הענין הוא שמה שאין נראה ההתלהבות כשמביאים לו המים לא מחמת שאין לו תענוג אדרבה אז הוא עיקר התענוג ולכן אינו מורגש בהתלהבות, אבל מתחלה כשאין לו מים אז הוא היפך התענוג כי כל עיקר ההתלהבות מיסוד האש הוא מחמת שאין משיג התענוג והוא בחי' צער היפך העונג, כי עונג אותיות נגע ולפי ערך הדבר שיש בו תענוג גדול כשמשיגו אזי לפי ערך יש לו צער גדול מהעדר השגה, ואם הדבר שיש בו תענוג גדול כשמשיגו אזי לפי ערך יש לו צער גדול מהעדר ההשגה, ואם הדבר ההוא אין לו תענוג כ"כ כשמשיגו אזי ג"כ לפי ערך אין לו כ"כ צער מהעדרו. ויש עוד שבשעת הצימאון לא יוכל לסבול צערו עד שיהי' כל דבר הקל גדול בעיניו לסובלו שהוא היפך התענוג שיסבול אף כל דבר הקשה בעיניו מאד כו', ובצער הצמאון לא יוכל לסבול אפילו דבר קל מאד שהי' יכול לסובלו כו'. ועפ"י כל הנ"ל יובן למעלה דאהבה זוטא נקרא קטנו' המוחין כמשל תינוק שאין לו רק קטנות המוחין

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

מהותם ומציאותם ישנם במוחם בשלימות אלא שמסתלקים מהתגלותם באותיות ומתכללים באור השכל כמו שהוא מופשט מאותיות וזהו בחי' צמצום והסתלקות רוחני בשכל הגלוי שמסתלק מהתלבשותו באותיות ונכלל במקורו והרי מוכן שאין זה העדר ושינוי כלל במהות השכל כי יש מציאותו בשלימות רק שמסתלק מלהתגלות באותיות, וכך יוכל להשכיל עד"מ באלף אלפים הבדלות לאין קץ ותכלית ענין הצמצום שהי' בהאור א"ס ב"ה, שאין זה שום שינוי ח"ו גם לגבי בחי' האור א"ס (שהוא הזיו שממהו"ע ית' כנ"ל) שכמו שהי' קודם הצמצום שהי' האור ממלא כל מקום החלל עד"מ לשכך האזן כך הוא אח"כ ג"כ רק שהפרש הוא שמתחלה הי' מאיר בגילוי בבחי' אותיות שהי' מאיר בהם (עיין לעיל סוף אות ל"ג) והצמצום הי' שלא יאיר בגילוי בהאותיות וכלים שהיה מאיר בהם ונכלל במקורו:

שרש מצות התפילה פרק לה

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מהר"ש

תורת שמואל

אבל מ"מ אין זה בקיעה שזה רומז על בחי' הביטול לגמרי כ"א רק עד הכלה הופכת פניה, אבל מ"מ היא אוכלת שלא נתבטלה לגמרי, אבל ענין בוקע ים לפני משה שנתבטל הים לגמרי ונקרע לקרעים, זה הי' מלפני משה היינו מבחי' גבוה אפי' ממדרגת משה שמשה מלגאו. וזהו ויולך ה' ברוח קדים הוא בחי' המשכה מאוא"ס קדמונו של עולם בחי' קדמון לכל הקדומים ומשם יכול להפך סדרי השתלשלו' שמים יעשה יבשה כו'.

אך בכדי שיומשך מבחי' רוח קדים לזה א"ל ואתה הרם את מטך, ונודע כי א"א להגביה את המטה אם לא ע"י הרמת היד, ושרש ענין הרמת היד, הנה הידים הם בחי' מדות עליונות, ואם כי לידת המדות הוא מהבינה, אמנם שרש שרשם הוא מבחי' גבוה יותר שזהו שאמרו ז"א בעתיקא אחיד ותליא⁴ וכענין שנת' כמ"א בענין ההפרש

[[כב]] וזהו ענין בוקע ים לפני משה דוקא, כי הנה כתי' אלה תולדות יעקב יוסף, ונת' פי' בכ"ד¹ שתולדות יעקב היינו הגילוי מבחי' יעקב, כי הולדה הוא ענין גילוי מהמוליד, והיינו כי יעקב הי' בחי' בריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה, פי' מקצה השמים דלעילא עד קצה השמים דלתתא, ובכדי להיות גילוי ממנו לארץ זהו ע"י יוסף בחי' יסוד ז"א, כי יעקב ויוסף הם עץ ארז ואזוב ו"ו והמילוי² הוא ג"כ וא"ו, אבל משה ויעקב הנה אמרו שמשה מלגאו ויעקב מלבר³, וא"כ בכ"מ שנאמר שיעקב הוא שם הנה שם עצמו משה מלגאו, וקרי"ס הי' עוד לפני משה היינו למעלה מבחי' משה כו'. והענין הוא דהנה ים הוא בחי' מל' ים סוף סופא דכל דרגין, ולכן כשראה הים ארון יוסף הוא בחי' יסוד, ע"ד הנה ארון הברית ארון כל הארץ, נס מפניו ע"ד שארז"ל הכלה הופכת פני' ואוכלת,

א. אוה"ת בא ס"ע שכא. שם (כרך ז) ע' בתרלב. סה"מ תרכ"ז ע' ריט. תרכ"ט ע' כז. וע' שפן. וראה גם לקו"ת חוקת ט, ד.

(3) שמשנה מלגאו ויעקב מלבר: ראה בארוכה אוה"ת וארא ע' רח. ואתחנן ע' קעב ואילך. ועוד.

(4) המדות. שורש שרשם. גבוה יותר. ז"א בעתיקא אחיד ותליא: ראה תו"א יתרו עב, סע"ב-ג. עג, א. לקו"ת שמיני יט, ב. במדבר יט,

(1) אלה תולדות יעקב יוסף ונת' פי' [פירושו] בכ"ד: ראה בארוכה מאמרי אדה"ז תקס"ח ח"ב ע' תרעו ואילך. ס"ע תרפד ואילך. אוה"ת ויחי שפה, ב ואילך. שפה, א ואילך. שצה, א ואילך. תד, ב ואילך. שם (כרך ו) תתשמו, ב ואילך. סה"מ תרנ"ג ע' רנח ואילך. עזרי"ע ע' קיז ואילך. סה"מ מלוקט ח"ג ע' רכא ואילך.

(2) יעקב ויוסף הם עץ ארץ ואזוב. והמילוי: ראה תו"א ויגש מד,

האצי' איך שיהי' אם כפי' הזהר או כפי' הארזו' ל יהי' איך שיהי' הרי נתחבר האצי' עם הבריאה, ולהיות נודע כי גם באצי' יש י"ב גבולי אלכסונין דו"א, וז"ע ששם עלו שבטים שבטי י"ה, שעלו מבחי' י"ב בקר דבריהא להיות בבחי' שבטי י"ה הוא בחי' י"ב גבולי אלכסוני' דו"א דאצי', ובכדי שכל שבט יעלה במסילתו הראוי' לו בפ"ע לזה נקרע הים לי"ב קרעים, וזהו ויבקעו המים. ונמצא כי שניהם אמת שנקרע הים תחלה מחמת בחי' הרוח קדים מבחי' קדמונו של עולם ונעשה הים חרבה, ואח"כ אמר ויבקעו המים היינו שמספר לנו שנבקע הים לי"ב גזרים בכדי שכל שבט יעלה במסילה בפ"ע כו'.

בין כבש לכשב⁵ שכבש הוא כמו שהוא בסדרי השתלשלו' כ"ף רומז לבחי' כתר, בית חכ' או חו"ב, שי"ן חג"ת, אבל כשב השי"ן קודם לבי"ת היינו כמו שרש המדות שקודמים לחו"ב, ועד"ז ציוה לו בכאן הרם את מטך, פי' מטך הוא ל' ממשלה⁶ וציוה שיגביה בחי' הממשלה לשלוט על הים, ונטה את ירך הוא ג"כ כענין גודל מלשון יד ושם, על הים ובקעהו, ועי"ז ויולך ה' ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה. ויבקעו המים, פי' הת"י לי"ב גזרים, והיינו בכדי שכל שבט יעלה במסילה בפ"ע, והיינו בהיות נודע כי י"ב שבטים הם כנגד י"ב בקר דבריהא והים מכסה עליהם מלמעלה, אמנם שורש ענין קרי"ס שיבאו בני' בתוך הים בחי' עלמא דאתכסיא ביבשה, ויתגלה בחי'

מאמר ד"ה הים ראה יונס תרל"א

לח, סע"ד ואילך.

6 פ"י איש ל' ממשלה: בשולי הגליון נרשם בגוכי"ק: צ"ע ממ"ש להיות כל איש שורר.

ב. חוקת נח, ב. מאמרי אדה"ז תקס"ז ע' סוד. תקס"ח ח"א ע' א. וע' ד ואילך. ענינים ע' תיח ואילך. ועוד.
5 שנת' במ"א בענין הפרש בין כבש לכשב: לקו"ת אמור לו, ב.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער - אדמו"ר הרש"ב

קונטרס ומעין

מסבות מתהפך בתחבולותיו לפעלם ופירש ושי"י שְׁזָהוּ כמאמר רבותינו זכרונם לברכה (ראש השנה יז. ב) הרי שְׁהִיו יִשְׂרָאֵל צְדִיקִים בְּרָאשׁ הַשָּׁנָה ופסקו עליהם גְּשָׁמִים מְרֻבִּים לְסוּף חָזְרוּ כו' מורידן שלא בזמנן על הארץ שאינה צריכה להם, וכאשר לא היו מוכשרים ופסקו עליהם גְּשָׁמִים מוֹעֲטִים לְסוּף חָזְרוּ כו' מורידן בזמנן על הארץ הצריכה להם. **ויבזהר** (חלק א קט. ב) על פסוק זה הקדוש ברוך הוא מסבב סבובין ואייתי עובדין בעלמא לאתקיימא ולבחר דחשיכו בגי נשא דיתקיימו אינון עובדין, קודשא בריך הוא מהפך לון לאינון עובדין מקמה דהנה בקדמיתא (היינו שקורא הדורות ובוראן להתקיים פגון דור המבול והם חשבו שיהיו קיימים לעולם וקלקלו מעשיהם ובטלם והפכס מהקיום אל ההעדר. אור החמה) בתחבולתו חסר י' כו' דאיהו טקלא דאסתרת קמיה כו'. אי מטיבין בגי נשא עובדיהון הדיא טקלא דסתרא אסתרת לון לימינא וכדין אתעבידו עובדין בעלמא לאוטבא לון כו'. אתו בגי נשא לאבאשא כו' קודשא בריך הוא אסתר ליה בסטרא דשמאלא ומהפך מסבות כו' ואחעבידו עובדין בעלמא לאבאשא לון לבגי נשא כו' עד דבגי נשא תיביין לאוטבא עובדיהון כו'. **והענין** הוא דהנה טקלא הוא בחינת מלכות דאצילות שהיא מקור ההשפעה לבריאה-יצירה-עשיה, והיא מסתרת כפום עובדיהון דבגי נשא, דאם מטיבין

והנה ההשפעה מבחינת רב חסד היא השפעה בריבוי, וזהו מה שיש להם עושר וכבוד בריבוי מאד שלא על פי חשבון כלל, כמו שכתוב (קהלת ט. יו"ד) כי אין מעשה וחשבון ודעת וחקמה בשאול וגו', והיינו שמקבלים שלא על פי החשבון. **דהנה** איתא במאורי אור (אות ח' סעיף עה) חשבון נקראת החקמה על שם המחשבה. ובגמרא (בבא בתרא עח. ב) דרשו על פסוק על פן יאמרו המושלים באו חשבון (במדבר כא. כז) באו ונחשוב חשבוננו של עולם הפסד מצוה נגד שכרה ושכר עבירה נגד הפסדה, דחשבון זה הוא מבחינת החקמה דאורייתא מחקמה נפקת והוא בחינת קו המדה, שמשם נמשכת המדה והקצבה על כל השפעות רוחניות וגשמיות. וענין המשקל והמדה הוא באופן ההתפללות דחסד וגבורה, שזהו על פי החקמה שמודת איך ובאיזה אופן תהיה ההתפללות דחסד וגבורה בהתגברות דמדה אחת על זולתה, ומזה נמשכת המדידה בהשפעת המדות הנ"ל, כמו בהשפעת בגי חיי ומזוגי כמה תהיה ההשפעה ובאיזה אופן, וכמו מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה (ביצה טז. א) וכן אדם נידון בכל יום [שעה] (ראש השנה טז. א) שיהדין והמשפט הוא על פי מעשיו ועבודתו שבאופן כזה נמשכה לו ההשפעה על פי המשקל דחסד וגבורה, אם בהתגברות החסדים או כו' חס ושלום, וכמו שכתוב (איוב לו. יב) והוא

השְׁמַאל כו', דְּהַפֵּל תְּלוּי בְּמַעֲשֵׂה הַתַּחְתּוּנִים. קִיצוּר. הַהֲשַׁפְעָה דְּרַב חֲסֵד הוּא פְּרִיבוּי שְׁלֵא עַל פִּי הַחֲשׁוּבֹן, חֲשׁוּבֹן חֲכָמָה בְּאוּ וְנִחְשׁוּב חֲשׁוּבֹנוּ שְׁל עוֹלָם, כֹּל הַהֲשַׁפְעוֹת בְּעוֹלָם עַל פִּי קוֹן הַמְּדָה דְתוֹרָה. אָדָם נִידוֹן בְּכָל יוֹם (שְׁעָה) לְפִי מַעֲשָׂיו, שְׁבִיזָה תְּלוּי הַקְּבֵלָה וְהַהֲשַׁפְעָה דְסִפְרִית הַמְּלָכוֹת אִם לְמִין וְטוֹב אוֹ לְשְׁמַאל וְרַע.

מאמר חז פרק ב

מַעֲשֵׂיהֶם אֲזִי הוּא טְקֵלָא דְסִפְרָא אֶסְתְּרַת לֹון לְמִינָא, הִינְנוּ שְׂאֵזוּ מְקַבְּלֵת הַמְּלָכוֹת מִבְּחִינַת קוֹן הַמִּין דְּאֲצִילוֹת שְׁהוּא חֲכָמָה-חֲסֵד-נְצַח, וְאֵזוּ הוּא בְּחִינַת הַתְּגַבְרוּת הַחֲסִדִים וְנִמְשָׁף טוֹב וְחֲסֵד בְּעוֹלָם לְמַטָּה, וְאִם חֲס וְשְׁלוֹם לִיבָא אֶתְעַרְוֵתָא דְלִתְמָא וְאִין עוֹשֵׂה טוֹב כו', אֲזִי גוֹרְמִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם שְׁתַּקְבֵּל הַמְּלָכוֹת מִבְּחִינַת קוֹ

1.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר הרי"צ

מאמרים תרצ"ב

דאשתכח ב' פרודא הרי אינו בערך כלל לגבי עלמא תניינא דקשיר בההוא דלעילא, ומכש"כ שאינו בערך כלל לגבי ההוא עילאה טמירא דכולא, וא"כ א"מ מהו אומרו תלת עלמין אית לי' לקוב"ה דאיהו גניז בגוי' ה"ה בכל התלת עלמין בשוה. אך הענין הוא דזאת היא תכלית ועיקר העבודה לברר בירורי ב"ע, ואותו אור התענוג שנמשך מעתיק ואריך לאצי' כנ"ל יהי' אור זה נמשך גם בכי"ע, והוא ע"י הביורר וזיכוך בהבירורים דבי"ע לעשותם כלים ראויים לגילוי אור העליון, ועוד יותר דע"י עבודה זו יומשך עצם האור כמו שהוא בשרש שרשו הראשון לפה"צ שלמעלה מכח הגבול וכח הבל"ג. וזהו דכתיב³ רחבה מצותך מאד, דתורה ומצות הם כלים רחבים לקבל בחי' מאד העליון⁴ כמו שהוא כבי"ע בעצמות א"ס, ושיהיו המצות רחבים לקבל גילוי אור מופלא זה הוא ע"י מא"ד שהוא אד"ס⁵, והיינו דהאדם בעבודתו בתומ"צ למטה דוקא הרי משלים כוונה פנימי' ועצמי' זו דפנימי' ועצמי' א"ס ב"ה. והענין הוא דהנה כתי' (ישעי' מ' כ"ו) שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה וגו', דאלה קאי על בריאת שו"א⁷ וכמ"ש⁸ אלה תולדות השוה"א בהבראם, ונקראו אלה לפי שהן יש ונבראו מבחי' מי שהוא בחי' אין שאינו ידוע ומושג, וזהו הטעם שהבריאה נק' יש מאין לפי שהנברא הוא יש הנראה ונגלה לעין כל, והמקור המהווה הוא בחי' אין שאינו ידוע ומושג. אמנם לכאו' א"מ מפני מה נקרא הבריאה יש מאין,

מא) והנה עלמא תליתאה ההוא עלמא תתאה מינייהו דאשתכח ב' פרודא, הנה כפי שנת"ל¹ הכוונה על עולמות ב"ע הפרטים, וזהו הג' בחינות שבהם נבחן כללות ההשתל', דעלמא קדמאה ההוא עילאה טמירא דכולא, הכוונה על עולמות א"ס שלפני האצי', ובפרטיות הנה דלא אסתכיל ב' קאי על פרצוף א"ק דהגם דלגבי לפה"צ ה"ה בבחי' התחדשות ונק' אדם דבריאה ע"ש ההתחדשות, אבל הוא בחי' העלם שאינו בגדר גילוי כלל, והוא בחי' סתום בעצם. ולא אתיידע הוא בפרצופי עקודים ונקודים, בחי' אדם דיצי' דכללות, דבכללות הוא בבחי' גילוי מצ"ע אלא שהוא סתום מן המקבלים, וזהו ולא אתיידע, ולכן הנה גם זה בכלל בחי' ההוא עילאה טמירא דכולא, והתחלת הגילוי הוא מעלמא תניינא שהוא עולם האצי' דאיהו קשיר בההוא דלעילא, וכידוע דז"א דאצי' הוא סוף עולמות הא"ס², אבל ודא הוא דקב"ה אשתמודע מיני', דעולם האצי' ה"ה בבחי' אורות וכלים, שהאור מתלבש בהכלי והכלי' מכילים את האורות ובהן ועל ידם מגיע האור גם בכי"ע שהם עלמא תליתאה. ההוא עלמא תתאה מינייהו דבי"ע אינו בערך אצי', וכנ"ל דאצי' לגבי ב"ע כמו סובב לגבי ממלא, וישנו פרסא המפסקת בין אצי' לבי"ע, ואצי' הוא עולם היחוד דאיהו וחיוהי חד איהו וגרמוהי חד, ועולמות ב"ע הוא דאשתכח ב' פרודא. וזהו התלת עלמין שבהם נבחן כללות ההשתל'. אמנם לפי"ז דעלמא תליתאה

1) פרק לו ואילך (לעיל ע' צה ואילך).
 2) ראה תו"א תרומה פ"א, ב. סהמ"צ להצ"צ ד, ב. פו, ב. ובכ"מ.
 3) תהלים קיט, צו.
 4) ראה תניא אגה"ק סי"ז: "וזהו רחבה מצותך מאד היא מצות הצדקה שהיא כלי ושטח רחב מאד להתלבש בה הארת א"ס ב"ה".
 ובלקו"ת אמור לג, סע"א: "וכמ"ש רחבה מצותך מאד שהמצות הן כלי לגילוי בחי' מאד כדפי' פסוק זה באגה"ק ד"ה נודע דבאתערותא דלתתא".
 ובספר המאמרים תרל"ו ח"ב ע' שכח (וראה גם שם ע' קלב): "ושם [באגה"ק] ביאר זה על הצדקה, וי"ל לפי שצדקה כוללת כל המצות, וכן הוא בד"פ בכל מצוה ע"י עבודת האדם בבחי' ביטול נעשה מאדם מאד פ"י שיומשך בחי' מאד העליון כו"ל. ובספר

המאמרים תרל"ג ח"א ע' קפד (בשוה"ג): "רחבה מצותך מאד כדפי' באגה"ק סי' י"ז ד"ה נודע דבאתערותא שהמצות הם כלים רחבים לקבל בחי' מאד העליון .. ובדרך פרט היא מצות הצדקה". וראה אוה"ת תרומה ע' אשעז. במדבר ע' קמט ואילך. בלק ע' תקנה. המשך מים רבים תרל"ו פקנ"ב. ספר המאמרים תרל"ב ח"ב ע' תפב. תר"ם ח"ב ע' תקי. תרמ"ו ע' כה. תרמ"ח ע' קעד. תרמ"ט ע' רנח. תרנ"ו ע' רצט. תרס"ח ע' קלח. תרע"ח ע' רפג. ע' תית. ועוד.
 5) ראה המשך מים רבים שם. ובכ"מ.
 6) כ"ה בהעתקה. בכתי"ק: ועצמות.
 7) שמו"ר פמ"ח, א.
 8) בראשית ב, ד.

דוקא המהווה מאין ליש בבחי' התחדשות גמורה, דהתהוות זו הוא מכח העצמות דוקא, ומשו"ז הוא ההתרחבו' בבחי' מל' דוקא, וכנ"ל¹⁶ דספי' המל' נקראת בכל השמות דצ"ח ובריבוי כעין בל"ג ממש מפני כח העצמות שבה, ונמצא דבבחי' מל' ניכר גדולת העצמות ממש. דהנה אי' בס"ל¹⁷ בג' ספרים ברא הקב"ה את עולמו בספר סופר וסיפור, ופי' סופר בוא"ו הוא כותב את הספר, ספר הוא שהסופר כותב בו הסיפור, וסיפור הוא מל' סיפור דברים ומל' מספר, והם ענין א', דסיפור דברים הוא התגלות, וכמו אחד המספר איזה דבר הרי בסיפורו זה מגלה את הדבר מה שלא הי' נודע קודם שסיפר הדבר ההוא, וכן בענין המספר דענינו התגלות, וכמו כאשר סופרים ומונים איזה דבר הוא בשביל לידע את מספרו כמה הוא א"כ ה"ה ג"כ התגלות הדבר, ובד"כ קאי על כללות הע"ס דאצי' שהן בחי' מספר, והיינו מה שנספר ונתגלה מאוא"ס המאציל העליון ב"ה עשר מדרי' פרטיות, והעיקר הוא בבחי' מל', וכידוע דבמל' מתקבצי' האורות עצמיים דאצי', וגם בחי' סיפור דברים הוא בבחי' מל' שהוא בחי' דיבור העליון, והנה מל' דאצי' נעשה כתר ועתיק לעולם הבריאה¹⁸, הנה עולמות בי"ע המתהווים מבחי' מל' הם בבחי' סיפור דברים שמספרים ומגלים גדולת הוי', וכמ"ש מה גדלו מעשיך הוי'¹⁹ ומה רבו מעשיך הוי', דמהתהוות הנבראים נראה ונגלה גדולת הוי', הן מגדולי הנבראי' וכמו השמים מספרים כבוד אל, וכמא"י²⁰ מן אבנא דהוא מתגושש בהון אתון ידעין גבורתו, והן מריבוי הנבראים בריבוי והתחלקות עד אין קץ ושיעור, וכנ"ל דכאו"א הרי יש בו חיות מיוחדת וחיותו הוא לפי מזגו ותכונתו, אשר בכ"ז נראה ונגלה גדולתו ית' ויתעלה.

ד"ה צהר תעשה לתיבה (מא)

והלא אמיתת ההתהוות הוא מעצמות א"ס דוקא דהוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט, וכנ"ל⁹ דאמיתת התואר הוא שם בורא, וכתוב כי ממך הכל דכל ההתהוות הוא מהא"ס ב"ה שהוא הבורא ומהווה הכל, והא"ס הוא דוקא בחי' יש האמיתי, דהיינו אמיתת המצאו, וכל מה שנברא ונתהווה הכל בבחי' אין ואפס לגבי' וכולא קמי' כל"ח, וא"כ איך אנו אומרי' שהבריאה נק' יש מאין¹⁰. אך הענין הוא דהנה גדול הוי' ומהולל מאד ולגדולתו אין חקר¹¹, דגדולה זו היא גדולה העצמית מה שמופלא ומכוסה, וכנ"ל בענין חכ' דעתיק דגם אפס קצהו אינו נודע, וכנ"ל¹² דאנת הוא חכים ולא בחכ' ידיעא, דחכ' דבי"ע הוא בחי' חכ' ידיעא, וחכ' דאצי' הוא בחי' חכים מה שלמעלה מחכ' ידיעא דבי"ע, וחכ' סתימאה היא חכ' נעלמה אבל מ"מ כתיב בה אמרתי אחכמה, דאפס קצהו נודע, אבל חכ' דעתיק הוא מופלא ומכוסה דגם אפס קצהו אינו נודע, וכתוב¹³ גדול הוי' ומהולל מאד בעיר אלקינו הר קדשו וארז¹⁴ אימתי הוא גדול כשהוא בעיר אלקינו, דעיר אלקינו הוא בחי' מל', והיינו דבה ועל ידה דוקא מתגלה בחי' גדולתו העצמית מה שלגדולתו אין חקר. דהנה הוי' הוא בחי' גילוי הקו, וכידוע דהוי' הוא שרש האורות¹⁵, ואומר ע"ז גדול הוי' שהוא ג"כ בבחי' בל"ג, וכמשנת"ל דהקו הנה הגם שבא ע"י הרשימו, אמנם זהו מה שהקו הוא קו המדה, אבל בשרשו הוא מהאוא"ס שלפני הצמצום, וזהו גדול הוי' ומהולל מאד בבחי' בל"ג, אבל ולגדולתו זו אין חקר שהוא בחי' העלם ומופלא ומכוסה, וכתוב גדול הוי' ומהולל מאד בעיר אלקינו הר קדשו דאימתי הוא גדול בבחי' גדולתו העצמית כשהוא בעיר אלקינו בבחי' מל'

תנ"ז ע' מו. תרס"ה ע' קפה. המשך תרס"ו ע' תעו ואילך.
 (16) פרק טו (לעיל ע' לג).
 (17) בספר יצירה (פ"א מ"א). ראה גם ספר המאמרים תרנ"ז ע' קג ואילך.
 (18) עין חיים שער ו (שער עקודים) פ"ב. שער מב (שער דרושי אבי"ע) פ"ב.
 (19) תהלים צב, ו.
 (20) מדרש תהלים עה"פ.

(9) ספ"ד (לעיל ס"ע פו).
 (10) ראה גם תו"א לך לך יג, א. בשלח סא, סע"ד. לקו"ת במדבר יב, ד. פ' ראה יט, סע"ג. כו, ד.
 (11) תהלים קמה, ג.
 (12) פרק לה (ע' פז).
 (13) תהלים מח, ב.
 (14) ראה זהר ח"ב רלה, א. ח"ג ה, א. זהר חדש מד, א. חוקת נא, א.
 (15) ראה תו"א יתרו סט, ד. לקו"ת בלק עג, ב. ספר המאמרים

לקוטי דיבורים

מהמחזה הבלתי רגיל שנתגלה. כל אחד שקוע בשרעפיו ושרוי בדביקות, אינו שומע ואינו רואה את הנעשה סביבו.

זה שר בניגון חב"די "ברוך גוזר ומקיים", השני אומר "חנן ורחום", השלישי אומר "וכלם משבחים ומפארים", ואחר מצוי בעיצומה של תפלת "אהבת עולם" ואומר מלים ספורות, כאשר פירוש המלות

ה. בסדר העבודה של תורת חב"ד, תופסת התפלה - עבודה שבלב - את אחד המקומות הגדולים והחשובים ביותר. בליובאוויטש היו כאלה שקראו להם בעלי עבודה, שהיו מתפללים שעות מרובות גם בימי החול של כל השנה, וביוחד בחודש אלול שאז היה זה באופן אחר לגמרי.

כשהיו נכנסים לחדר השני של ה"מנין" היו נפעמים

או חוזרים על אימרה.

לסעודות השבת בלויבאוויטש היה סדר מסודר. בכלל היה ללויבאוויטש סדר קבוע בכל הדברים ומוגבל בהגבלות של זמן ומקום. בשבת סליחות היה הכל בקיצור, שכן בכל דבר הורגש ריח הימים הנוראים.

ו. עבודת ההכנות לשבת קודש ויום טוב בכלל, ולחג הפסח בפרט, תפסה אצל אבי מקום חשוב מאד, פעמים רבות דיבר בשבח העוסקים בהכנות לשבת קודש ויום טוב ובפרט בענינים הנוגעים לחג הפסח.

ההכנות לחג הפסח החלו בלויבאוויטש עוד באמצע הקיץ. במרחק כשלושים קילומטר מלויבאוויטש בדרך לדוברובנה, היתה אחוזת אצילים בשם "שצערבינא", ששימשה מקום קבוע שממנו הביאו חטים למצה שמורה.

בשצערבינא דר יהודי חסיד ולמדן, בעל דרגא נעלית הן במוחין והן במדות טובות. מאחר שחסידים אינם מדייקים בתוארי כבוד, הרי למרות היות יהודי זה - ר' זלמן משצערבינא - בקי בש"ס בבלי, בעל ידיעה בירושלמי וארבעה טורים, בקי בזוהר ובכתבי האריז"ל ובספרי החסידות הנדפסים, ונוסף על כך - בעל צדקה מפורסם - נקרא רק בשם "זלמן שצערבינער".

כשהכרתיו היה כבר כבן שבעים שנה. תוארו והדרת פניו אינם ניתנים להעלות על הכתב. על פניו היו שפוכים סימני גדלות המוחין וטוב לב ויושר נפשי. הוא מן הרשומים הנכבדים ביותר בספר זכרונות שנות ילדותי.

ר' זלמן שצערבינער - מלבד היותו טיפוס מדויק של חכם מהישובים שבדורות עברו, חכמי אמת ובעלי מדות טובות - היה אחד מחשובי האברכים אצל אב-הסבא³ ומגדולי המקושרים אל סבא⁴.

עשרות סיפורים שמעתי מפיו, בהם משתקפים חייהם של סוגים רבים של חסידים ודרכי החסידות בדור הרביעי והחמישי לחסידות חב"ד.

כשר' זלמן היה מספר סיפור הרי נוסף על כך שהיה מדייק בעצם הסיפור - ללא הוספות וללא ביאורים, כי אם את העובדה לכשעצמה - היה מתאר לפני כן את המקום ואת הזמן של נסיבות המאורע, ומתוך כך היה השומע מקבל תיאור מושלם של המאורע כולו. שומעי סיפוריו היו חשים עצמם נמצאים בסביבה ההיא, בין החסידים ההם, והיו רואים בעיני עצמם את הרבי, אב-הסבא או הסבא, מי שבו דן הסיפור.

בכל אדם ישנם דברים שנחקקים בלבו ובמוח זכרונם והם בלתי נשכחים במשך כל החיים, והיכן שלא יהיה, היכן שההשגחה העליונה לא תוביל את האדם בזרם

מזדקר מכל מלה בכל כך הרבה עססיות של השגה, בהתקשרות כזאת וקול תחנונים כזה שמרגישים שבכל מלה מתעלה המתפלל מעלה מעלה! הוא מתקרב יותר ויותר אל הנקודה, והנה הנה הוא משיג את מטרתו.

ניגון התחנונים של "מהר והבא עלינו ברכה ושלוש" והניגון השקט והנעים "ותולכנו מהרה קוממיות לארצנו", קול הבטחון בו אומר "כי א-ל פועל ישועות אתה" וקול השמחה בו הוא אומר "וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול" - מעניקים לו את הכוח לומר "שמע ישראל".

בכל יום נוסף מתקרבים יותר לשבת סליחות. את החסידות של שבת סליחות היו שומעים בכוונת הלב אחרת לגמרי. בליל שבת של ערב סליחות היו בדרך כלל ממעטים בשינה, כי לא היו יכולים לישון, האדם לא מצא לו מקום, ולמקוה היו הולכים לפני שהאיר אור היום.

במקוה כבר פוגשים באנשים רבים, כולם ממהרים, על כולם ניתן להכיר ששבת זו שונה מכל שבתות השנה, הרי היא השבת שלפני סליחות.

במוח הולמות המחשבות הזורמות בגאון. ברעיון חולפת הזעקה הסוערת של "ולך ה' הצדקה" ועוד יותר מכך ההרגשה של "ולנו בושת הפנים", טובלים בלב שבור, והאדם מבקר את עצמו, האם הטבילה היא אכן טבילה של תשובה אמיתית בחרטה על העבר וקבלה על להבא, או שהיא חלילה בבחינת "טובל ושרץ בידו"¹.

כשעברו ליד המנינים - בית המדרש ו"בנימינ'ס שטיבל"² - היו שומעים קהל אנשים אומרים תהלים.

אמירת התהלים באותה שבת היתה גם היא שונה מאמירת התהלים בכל השנה, למרות שאלה הם אותם יהודים פשוטים המתאספים כל יום בהשכמה לומר תהלים. ובשבת היו באים גם אלה שכל השבוע היו שוהים - לרגל עסקיהם - בעיירות ובישובים. אך אותה שבת שונה גם אצלם מכל השבתות, כל אחד עסוק עם עצמו, ובקול אמירת התהלים נשמע קול פנימי של "מקיף חסידי".

כאשר שבו מהמקוה היו הולכים לחזור את המאמר, דבר שלקח כמה שעות. כרגיל היו נכנסים ל"חזרה", וממשיכים לחזור את המאמר עד התפלה, ובשעה שלש היו אוכלים סעודת שבת קודש.

סעודת שבת קודש של שבת סליחות - על שולחנו של הוד כ"ק אממו"ר הרה"ק צוקללה"ה נבג"מ זי"ע - היתה אף היא שונה מסעודות ש"ק של כל השנה, היא היתה קצרה יותר. הסעודות בכלל בלויבאוויטש לא ארכו זמן רב, אלא שלפרקים היו מתוועדים בהן, מספרים סיפור

(3) הוא כ"ק אדמו"ר בעל ה"צמח צדק".

(4) הוא כ"ק אדמו"ר מוהר"ש.

(1) ראה תענית טז, א.

(2) כינויי בתי מדרש בעיר ליובאוויטש.

שייחרט לנצח. כמה יפה היה בחסידים ה"זקניך ויאמרו לך". כבר דובר על כך כמה פעמים שזקני החסידים בימים עברו הרגישו חוב בעצמם להחיות את האברכים. אכן, פעם היתה לאברכים החסידיים אוזן קשבת, התשוקה והגעגועים לשמוע פתגם מחסיד קשיש לא ניתנים להיעלות על הכתב, היו מקדישים על כך ימים ולילות, וכאשר היו שומעים דבר היו חוזרים עליו עשרות פעמים. לאברכים היתה הכרה בענין הכללי של חסיד קשיש, ובתוכחה המגולה ואימרות ההדרכה החמורות של זקני החסידים, בלטה האהבה המסותרת של החסיד הקשיש אל האברך החסידי.

חג הפסח תרצ"ד

(6 ש.פ.)

החיים, באיזו מדינה שהיא ובאיזו סביבה שהיא, הרי כשאותו אדם נזכר על כך, מנתק אותו הזכרון מחיי החולין שלו ומעמיד אותו באותם חיי-ילדות תמימים ומוארים, ובהימצאו לאחר מכן בחיי הרעש והמהומה, הוא חי מחדש אותם ימים יפים ובהירים.

ה"זכור ימות עולם, בינו שנות דור ודור"⁵ אצל החסידים הוא באופן אחר לגמרי. כל בית חסידי ספוג במדות טובות, באהבת השם, אהבת התורה ואהבת ישראל, כל בית של חסיד, בלי הבדל עשיר או עני, היה בית ועד לחכמים.

אצל חסידים, בימים עברו, היו חוסכים את ה"שאל אבין ויגדך"⁶, הם סיפרו בעצמם, והסיפור לא היה סיפור מעשה אלא שאלת חיים, הדברים היו מסופרים מעצמם ובהם היה גלום חלק מהחיים. סיפור כזה מן ההכרח

(5 דברים לב, ז.)

רשימת המאסר

החדר הוא כשני ארשין וחצי רוחב על חמשה ארשין אורך ושני ארשין וחצי גובה, הכתלים הם אבנים ועבים כארשין, הדלת היא של ברזל, וחלל חלון אחד בכותל היוצא אל החצר בגובה הכותל סמוך אל התקרה, אורך החלל כארשין ורוחבה כחצי ארשין פסי ברזל באורך החלל ופס אחד ברוחב החלל, שתי וערב, והחלון עשוי משבצת ברזל באופן אשר גודל הזכוכית כטפח על טפח.

והחלון הלזו מלבד שקבועה במסמרות ברזל יש לה שלשה שרשרות ברזל עבה, שנים משני צידי החלל ואחת באמצע החלל ממעל, כי החלון נפתחת ואז אחוזה היא בשרשרות אלו, ומעבר השני מעקה של ברזל מקפת את אורך החלל למען שלא יוכלו האסירים לראות מה נעשה בחוץ, ושלא יתדברו עם האסירים היושבים בהחדרים אשר מעבר החצר ממולם.

בחדר זה מטה של ברזל קבועה בכותל, ושולחן ברזל כאמה על אמה גם-כן קבוע בכותל וצינור מים, ובקרן זוית כלי חלולה לצרכי אדם, ונר של עלעקטרי, וצינור של חמין עובר דרך החדר להחמו. חדר כזה נחשב לחדר של יחיד "אָדינאַטשענאַיע זאַקליוטשעניע" אבל כאשר רבו האסירים לזאת מושיבים שנים שלשה גם ארבעה בחדר אחד.

דלת החדר עוביו כטפח ויותר ואינני יודע אם היא כולה של ברזל או שהיא מצופה ברזל משני עברי, גבהה כאמתים ורוחבה כאמה, ואשנב קטן כגודל ביצה באמצע הדלת, מכוסה במכסה ברזל, ותעודתה היא למען אשר השומר יוכל בכל עת להסתכל ולהשגיח על מעשה האסירים היושבים בחדר, ומתחת לאשנב זה בריחוק חצי אמה חלון קטן זרת ארכו וזרת רחבו רבוע, אשר דרך בו נותנים להאסירים מאכלם ומשקם, וחלון זה סתום הוא בדלת ברזל, סגורה על מסגר.

* * *

חוקי בית האסורים המה:

(א) הפקידים אסורים לבוא בשיח ושיג עם האסירים, (ב) כל החדרים צריכים להיות על מסגר כפול, (ג) האסירים מחוייבים לשכב לישון בשעה הקבועה כפי הציווי, ולעמוד בשעה הקבועה, (ד) ביום אסור

לישן, ה) אסור לכסות את האשנב, ו) אסור להסתכל בחלון (הגם שאי אפשר לראות מאומה), ז) אסור להשליך דבר מה דרך החלון, ח) אסור לעשן מקטורות בלילה, ט) אסור להדליק נר בחדר, י) אסור לשוח בלילה, יא) אסור לדרוש שום דבר משעה האחד עשר בלילה, עד שעה שביעית בבקר, כלומר מזמן השכיבה עד זמן קימה, יב) אסור לשבור הכלים הנמצאים בחדר (?), יג) כל אסיר מחוייב לכבס את הרצפה, יד) כל אסיר מחוייב להכניע לפקודת השומר שהוא הממונה על היארליקים, כלומר האסירים, טו) אם אסיר ממרה ציווי השומר, או עובר על אחד החוקים הנזכרים, ביד השומר לענוש אותו כפי הבנתו במניעת אוכל או חמין יום או יומים, או יכתוב אודותו לפקיד המחלקה להושיבו במבצר הקארצער על יום או יומים, ולפעמים גם על שבוע.

הנהגת בית האסורים:

א) בבוקר מקיצים את היארליקים על ידי הכרזה עֲמָדוֹ, עמֶדוֹ, הגיע הזמן לעמוד, ובהישמע הכרזה זו הכל מחוייבים לרדת ממטתם, כי השומר מביט דרך האשנב, ואוי לו לאסיר אשר השומר מוצא אותו מושכב במטתו, או על הרצפה אחר ההכרזה.

ב) פְּרוֹז יוצא קבלו לחם, היכוננו לקבל לחם, ובה בשעה איש אחד פותח מנעולי החורים הקטנים אשר בדלתי החדר, אבל עודם סגורים על מסגר השני, והאסירים עומדים הֶכֶן לבוא השומר השני הפותח את המנעול השני ואחריו הולך המחלק לחם.

ג) לכל אסיר נותנים פרוסת לחם שחור במשקל קילא המספיק על יום שלם, ועל הרוב נשארים פתיתים גדולים אצל כל אסיר.

שמחה גדולה היא להאסירים בהיפתח החור ורואים פני איש יהי' מי שיהי' ומה גם כי ברגעים ההם יכול הוא האסיר לראות גם כותל החומה החיצונית ולהתענג על שאיפת רוח קר החודר מהאצטבא וכרגע אחרי חילוק הלחם נסגר החור על מנעול אחד.

ד) כעבור איזה זמן כרוז יוצא היכוננו לקבל חמין, כי לכל אסיר בבואו לחדר כלאו נותנים לו כף עץ, קערה וכד גדולה ככוס מאֲלִיוּמִיּוּם, ובהישמע כרוז זה האסירים עומדים הֶכֶן לקבל המתנה טובה ומתוקה מים חמין.

ה) כרוז יוצא הכוננו לקבל סעודת צהרים וכל אחד האסירים מנקה את הקערה והכף ועומד הֶכֶן לקבל הסעודה ומפלפלים ביניהם מה יהי' בארוחה היומית.

ו) כרוז יוצא הכוננו לקבל דייסא, והיא סעודת הערב, ועוד הפעם תנועה גדולה בחדר זה אומר אקח ולא אאכול, וזה אומר אקח ואאכול, והשלישי אומר לא אקח והחור נפתח והמלצר ממלא הקערות דייסא שחורה.

ז) כרוז יוצא הכוננו לקבל מים, מים חמין, כי פעמים ביום נותנים כד מים חמין לאיש, אבל כד אחד ולא יותר, כל כד עשוי שיש לו בית יד, ועל דרך הרגיל אוחזים הכד על-ידי אמצעית בית ידו, אבל לפעמים הפקידים המחלקים מְצוּוֹיִם לאחוז את הכד ולא בהבית יד, וכוונתם לצער על-ידי החום הגדול, עוד זאת כי כל אסיר צריך הוא לקבל בעצמו המנה שלו דוקא, וכאשר אנכי לא חפצתי לקום ממקומי לקבל בעצמי מנת חלקי וכוסי במים חמין (ביום הששי י"ז סיון, כי ביום ד' ויום ה' עד פעם השני' של חלוקת מים ביום הששי ישבתי בתענית) נשארתי בלי מים, ורק אחרי כן, כאשר יבואר הלאה במקומו הובא לי מים ביחוד.

ח) כרוז יוצא חדר פלוני הכוננו לטייל, כרוז זה של טיול מתקבל בנעימות גדולה בין האסירים, המחכים על זה יום תמים, עשרים וארבע שעות, כי חוק הוא להינתן לכל אָסִיר ואָסִיר ללכת רבע שעה בכל יום ויום לטייל בשמירתם של פלוגת שומרים מיוחדת.

לג א וזאת הברכה אשר ברוך משה איש
האלהים את בני ישראל לפני מותו כס"י:
ב ויאמר יהוה מסיני בא וזרח משעיר למו
הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו
איש דת למו כס"י: ג אף חבב עמים כל-קדשיו
בידך והם תכו לרגלך ישא מדברתיך כס"י:
ד תורה צוה לנו משה מורשה קהלת
יעקב כס"י: ה ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי

א ודא ברפּתא די בריך משה
נביא דיי ית בני ישראל קדם
מותה: ב ואמר יי מסיני אתגלי
וזהור יקרה משעיר אתחזי לנא
אתגלי בגברתה מטורא דפארן
ועמה רבבת קדשין פתב זמינה
מגו אשתא אורייתא יתב לנא:
ג אף חבבנון לשבטיא כל
קדשיוהי בית ישראל בגבורא
אפקנון ממצרים ואנון מדברין
תחות עננך גטלין על מימריך:
ד אורייתא יתב לנא משה מסרה
ירתא לכנשת יעקב: ה ותורה
בישראל מלכא באתפנשות רישי

רש"י

קדשיו בידך. נפשות הצדיקים גנוזות אתו, כענין
שנאמר: (ש"א כה) "והיתה נפש אדני צרוּרה בצרור
החיים את ה' אלהיך": והם תכו לרגלך. והם
ראויים לכך, שהרי תכו עצמן לתוך תחתית החר
לרגלך, בסיני. תכו לשון פעלו, התוכפו לתוך
מרגלותיך: ישא מדברתיך. נשאו עליהם על
תורתך: מדברתיך. המ"ם בו קרוב ליסוד, כמו:
(במדבר ז) "וישמע את הקול מדבר אליו", (יחזקאל
ב) "ואשמע את מדבר אלי", כמו 'מתדבר אלי',
אף זה "מדברתיך", מה שהיית מדבר להשמיעני
לאמר להם. טיש פורפרליר"ש בלע"ז (ציינע
אונטערערעדנוגען). ואונקלוס תרגם שהיו נוסעים
על פי דברך, והמ"ם בו שמוש, משמשת לשון
מן. דבר אחר: "אף חבב עמים", אף בשעת חבתן
של האמות שהראית להם פנים שוחקות, ומסרת
את ישראל בידם: כל-קדשיו בידך. כל צדיקיהם
וטוביהם דבקו בך ולא משו מאחריך, ואתה
שומרם: והם תכו לרגלך. והם מתמצעים
ומתבנסים לתחת צלך: ישא מדברתיך. מקבילים
גורותיך ודתותיך בשמחה, ואלה דבריהם:
(ד) תורה. אשר צוה לנו משה, מורשה היא
לקהלת יעקב, אחזניה ולא נעזבנה: (ה) ויהי.
הקדוש ברוך הוא: בישרון מלך. תמיד על

(א) וזאת הברכה. לפני מותו. (ספרי) סמוך
למיתתו שאם לא עכשו, אימתי?: (ב) ויאמר ה'
מסיני בא. (שם) פתח תחלה בשבחו של מקום,
ואחר כך פתח בצרכיהם של ישראל, ובשבח
שפתח בו יש בו הזכרת זכות לישראל. וכל זה דרך
רצוי הוא, כלומר כדאי הם אלו שתחול עליהם
ברכה: מסיני בא. יצא לקראתם כשבאו להתיצב
בתחתית החר, כחתן היוצא להקביל פני פלה,
שנאמר: (שמות יט) "לקראת האלהים", למדנו
שיצא כנגדם: וזרח משעיר למו. (ספרי) שפתח
לכני עשו שיקבלו את התורה, ולא רצו: הופיע.
להם: מהר פארן. שהלך שם ופתח לכני ישמעאל
שיקבלוה, ולא רצו: ואתה. לישראל (שם): מרבבת
קדש. ועמו מקצת רבבות מלאכי קדש ולא כלם,
ולא רבם, ולא כדרך בשר ודם שמראה כל כבוד
עשרו ותפארתו ביום חפתו: איש דת. שהיתה
פתובה מאז לפניו באש שחורה על גבי אש לבנה,
נתן להם בלוחות כתב יד ימינו. דבר אחר: "אש
דת", כתרגומו, שנתנה להם מתוך האש: (ג) אף
חבב עמים. גם חבה יתרה חבב את השבטים, כל
אחד ואחד קרוי 'עם', שהרי בנימין לבדו היה
עתיד להולד כשאמר הקדוש ברוך הוא, ליעקב:
(בראשית לה) "גוי וקהל גוים יהיה ממך": כל-

עִם יַחַד שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל כְּשִׁי: ו יְחִי רְאוּבֵן
 וְאַל-יִמָּת וְיִהְיֶה מִתּוֹ מִסְפָּר כְּשִׁי: ס וְזוֹאת
 לַיהוּדָה וַיֹּאמֶר שְׁמַע יְהוָה קוֹל יְהוּדָה וְאַל-
 עֲמוּ תִבְיָאֵנוּ יַדְיוֹ רַב לוֹ וְעֵזֶר מִצָּרָיו
 תִּהְיֶה כְּשִׁי: פ לוֹ שְׁנֵי ח וְלִלְוֵי אָמַר תְּמִיד וְאוּרִיךְ
 לְאִישׁ חֲסִידְךָ אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמִסָּה תְּרִיבָהוּ
 עַל-מֵי מְרִיבָה כְּשִׁי: ט הָאָמַר לְאָבִיו וְלֹאמוֹ לֹא
 רְאִיתִיו וְאֶת-אָחִיו לֹא הִכִּיר וְאֶת-כְּתִיב בְּנוֹ
 קָרִי בְּנוֹ לֹא יָדַע כִּי שְׁמָרוּ אִמְרֹתְךָ וּבְרִיתְךָ

עמא פחדא שבטיא דישראל:
 ו יחי ראובן לחיי עלמא ומותא
 תננינא לא ימות ויקבלון בנהי
 אחסנתהון במנינהון: ז ודא
 ליהודה ואמר קבל יי צלותה
 דיהודה במפקה (באגחא)
 לקרבא ולעמה תתיבנה לשלם
 ידוהי ועבדן לה פרענותא
 מסנאוהי וסעיד מבעלי דכבוהי
 הוי לה: ח וללוי אמר תמיא
 ואוריא אלבשתא לגבר דאשתכח
 חסידא קדמך די נסיתוהי בנסתא
 והוה שלים בחנתוהי על מי
 מצותא ועל אשתכח מהימן: ט דעל

אבוהי ועל אמה לא רחם פד חבו מן דינא ואפי אחוהי ובנהי לא נסיב ארי נטרו מטרת מימרך וקזמך

רש"י

לו. יריבו ריבו וינקמו נקמתו: ועזר מצריו תהיה.
 על יהושפט התפלל, על מלחמת רמות גלעד:
 (דה"ב יח) "ויזעק יהושפט, וה' עזרו". דבר אחר:
 "שמע ה' קול יהודה", (ספרי) כאן רמז ברכה
 לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה. ואף כשחלקו
 ארץ ישראל, נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה,
 שנאמר: (יהושע יט) "מחבל בני יהודה נחלת בני
 שמעון". (ומפני מה לא יחד לו ברכה בפני עצמו?
 שהיה בלבו עליו על מה שעשה בשטים, כף כתוב
 באגדת תהלים) [מזמור צ]: (ח) ויללוי אמר. ועל
 לוי אמר: תמיד ואוריך. כלפי שכינה הוא מדבר:
 אשר נסיתו במסה. שלא נתלוננו עם שאר
 המלינים: תריבהו וגו', כתרגומו, דבר אחר:
 "תריבהו על מי מריבה", נסתקפת לו לבא
 בעלילה, אם משה אמר: (במדבר כ) "שמעו נא
 המורים", אהרן ומרים מה עשו?: (ט) האמר
 לאביו ולאמו לא ראיתיו. כשחטאו בעגל
 ואמרת: (שמות לב) "מי לה' אלי", נאספו אלי כל
 בני לוי, וצויתים להרג את אבי אמו והוא
 מישראל, או את אחיו מאמו, או את בן בתו, וכן
 עשו. ואי אפשר לפרש אביו ממש, ואחיו מאביו,
 וכן בניו ממש, שהרי לויים הם ומשבת לוי לא

מלכותו עליהם: בהתאסף. בכל התאסף ראשי
 חשבון אסיפתם: ראשי. כמו (שמות ל) "כי תשא
 את ראש", ראויין אלו שאברכם. דבר אחר:
 "בהתאסף", בהתאספם יחד, באגדה אחת ושלום
 ביניהם הוא מלפם, ולא כשיש מחלוקת ביניהם:
 (ו) יחי ראובן. בעולם הזה: ואל-ימת. לעולם
 הבא, שלא יזכר לו מעשה בלעה: ויהי מתיו
 מספר. נמנין במנין שאר אחיו, דגמא היא זו כענין
 שנאמר: (בראשית לה) "וישב את בלעה, ויהיו בני
 יעקב שנים עשר", שלא יצא מן המנין: (ז) וזאת
 ליהודה. (מכות יא) סמך יהודה לראובן, מפני
 ששניהם הודו על קלקול שבגדם, שנאמר: (איוב
 טו) "אשר חכמים יגידו וגו', להם לבדם וגו' ולא
 עבר זר בתוכם", (ב"ק צב) ועוד פרושו רבותינו שכל
 מ' שנה שהיו ישראל במדבר, היו עצמות יהודה
 מתגלגלין בארון מפני נדוי שקבל עליו, שנאמר:
 (בראשית מד) "וחטאתי לאבי כל הימים", אמר
 משה: 'מי גרם לראובן שיודה? יהודה וכו': שמע
 ה' קול יהודה. תפלת דוד, ושלמה, ואסא מפני
 הכושים, ויהושפט מפני העמונים וחזקיה מפני
 סנחריב: ואל-עמו תביאנו. לשלום מפני
 המלחמה (ספרי אחרים: מן המלחמה): ידיו רב

יִנְצְרוּ כְּשִׁי: י יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרַתְךָ
 לְיִשְׂרָאֵל יִשְׁימוּ קְטוֹרֶה בְּאַפְךָ וְכָלִיל עַל-
 מִזְבְּחֶךָ כְּשִׁי: יא בְּרַךְ יְהוָה חִילוֹ וּפְעַל יָדָיו
 תִּרְצֶה מִחֵץ מִתְנַיִם קָמְיוֹ וּמִשְׁנָאֵיו
 מִן־יְקוּמוֹן כְּשִׁי: יב לְבַנְיָמִן אָמַר יָדִיד יְהוָה
 יִשְׁכֵּן לְבֵטַח עָלָיו חֶפֶף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין
 כְּתָפָיו שָׁכַן כְּשִׁי: יג יִשְׂרָאֵל שְׁלִישִׁי יג וְלְיוֹסֵף אָמַר
 מְבֹרַכַת יְהוָה אֶרְצוֹ מִמְּגֵד שְׁמַיִם מְטֹל
 וּמִתְהוֹם רִבְצַת תַּחַת כְּשִׁי: יד וּמִמְּגֵד תְּבוּאוֹת
 שָׁמֶשׁ וּמִמְּגֵד גְּרֵשׁ יְרַחִים כְּשִׁי: טו וּמִרְאֵשׁ
 וְעַלְלָן מִיבּוּל שְׁמֶשׁא וְעַבְדָּא מְגֵדְנִין מְרִישׁ יְרַח בִּירַח: טז וּמְרִישׁ טוּרְיָא בְּפִירְיָא וּמִטּוּב רָמֵן דְּלָא פְּסָקֵן:

לא אשניו: י פשרין אלין
 די לפון דיניך ליעקב ואורייתך
 לישראל ישוון קטרת בוסמין
 גדמך וגמיר לרעוא על מדבחה:
 יא ברה יי נכסוהי וקרפן ידוהי
 תקבל ברעוא תבר חרצא
 דסנאוהי ודבעלי דכבוהי דלא
 יקומוון: יב לבנימן אמר רחימא
 די ישרי לרחצן עלוהי יהי מגן
 עלוהי כל יומא ובארעה תשרי
 שכנתא: יג וליוסף אמר מברכא
 מן קדם יי ארעה עבדא מגדנין
 מטלא דשמיא מלעלא וממבועי
 עינן ותהומין דנגדן ממעמקי
 ארעא מלרע: יד ועבדא מגדנין
 פסקן:

רע"י

חטא אחד מהם, שנאמר: (שם) "כל בני לוי": פי
 שמרו אמרתך. לא יהיה לך אלהים אחרים:
 ובריתך ינצרו. ברית מילה, שאותם שנולדו
 במדבר של ישראל לא מלו את בניהם, והם היו
 מולין ומלין את בניהם (ספרים אחרים: אותם
 שנולדו במדבר, שישראל לא מלו את בניהם, והם
 היו מולין): (י) יורו משפטך. ראוין אלו לכף:
 וכליל. עולה: (יא) מחץ מתננים קמיו. מחץ
 קמיו מפת מתננים, פענן שנאמר: (תהלים ט)
 "ומתניהם תמיד המעד", ועל המעוררין על הכהנה
 אמר בן. דבר אחר: ראה שעתידין חשמונאי ובניו
 להלחם עם עובדי כוכבים, והתפלל עליהם, לפי
 שהיו מועטים: י"ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד
 כמה רבבות. לכף נאמר: "ברך ה' חילו ופעל ידיו
 תרצה": ומשנאיו מן יקומוון. מחץ קמיו ומשנאיו
 מהיות להם תקומה: (יב) לבנימן אמר. לפי
 שברכת לוי בעבודת הקרבנות ושל בנימין בבנין
 בית המקדש בחלקו, סמך זה לזה, וסמך יוסף
 אחריו שאף הוא משפן שילה היה בנוי בחלקו,
 שנאמר: (שם עח) "וימאס באהל יוסף וגו'", ולפי

שבית עולמים חביב משילה, לכף הקדים בנימין
 ליוסף: חפף עליו. מכסה אותו ומגן עליו:
 כל-היום. לעולם. משנבחרה ירושלים, לא שרתה
 שכינה במקום אחר: ובין כתפיו שכן. בגבה ארצו
 היה בית המקדש בנוי, אלא שנמוך כ"ג אמה מעין
 עיטם, ושם היה דעתו של דוד לבנותו, כדאיתא
 בשחיטת קדשים: 'אמרי נחתי ביה פורתא', משום
 דכתיב: "ובין כתפיו שכן", אין לך נאה בשור
 יותר מכתפיו: (יג) מברכת ה' ארצו. שלא היתה
 בנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כארצו של
 יוסף: ממגד. לשון עדנים ומתק: ומתהום.
 שהתהום עולה ומלחלח אותה מלמטה. אתה
 מוצא בכל השבטים ברכתו של משה, מעין ברכתו
 של יעקב: (יד) וממגד תבואת שמש. שהיתה
 ארצו פתוחה לחמה, וממתקת הפרות: גרש
 ירחים. יש פרות שהלכנה מבשלתן, ואלו הן:
 קשוואין ודלועין. דבר אחר: "גרש ירחים",
 שהארץ מגרשת ומוציאה מחדש לחדש:
 (טו) ומראש הררי-קדם. ומברכת מראשית
 בשול הפרות, שהרריה מקדימין לבכר בשול

הַרְרִיקְדָם וּמְמַגְד גְּבָעוֹת עוֹלָם כַּסִּי: טז וּמְמַגְד
 אַרְץ וּמְלֵאָה וּרְצוֹן שְׁכֵנֵי סִנְה תְּבוֹאֲתָהּ
 לְרֵאשׁ יוֹסֵף וּלְקַדְקַד נְזִיר אַחִיו כַּסִּי: יז בְּכוֹר
 שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רֵאשׁ קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים
 יִנְגַח יַחְדָּו אֶפְסֵי־אֲרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם
 וְהֵם אֶלְפֵי מְנַשֶּׁה כַּסִּי: טח ע"ב בחול רביעי יח וּלְזִבּוּלָן
 אָמַר שְׁמַח זְבוּלָן בְּצֵאתְךָ וַיִּשְׁשָׁכֶר
 בְּאַהֲלֵיךָ כַּסִּי: יט עַמִּים הַרְרִיקְרָאוּ שֵׁם יִזְבְּחוּ

טז ומטוב ארעא ומלאה רעי לה
 דשכנתה בשמיא ועל משה
 אתגלי באסנא יתין כל אלין
 לרישא דיוסף ולגניא פרישא
 דאחיה: יז רבא דבנוהי זינא
 לה וגבורן דאתעבידא לה מקדם
 תקפא ורומא דילה בגברתה
 עממיא יקטל פחדא עד סיפי
 ארעא ואנון רבותא דבית אפרים
 ואנון אלפיא דבית מנשה:
 יח ולזבולן אמר חדי זבולן
 במפקד לאגחא קרבא על בעלי
 דכבד ויששכר במהכד למעבד

זמני מועדיא בירוושלם: יט שבטיא דישראל לטור בית מקדשא יתפנשוון תמן יפסון נכסת קודשין

רע"י

שהרג גדעון במדין, שנאמר: (שופטים ח) "וזבח
 וצלמנע בקרקר וגו'": (יח) ולזבולן אמר. אלו
 חמשה שבטים שפרד באחרונה: זבולן גד דן
 נפתלי ואשר, כפל שמותייהם לחזקם ולהגבירם,
 לפי שהיו חלשים שבכל השבטים, הם הם שהוליד
 יוסף לפני פרעה, שנאמר: (בראשית מז) "ומקצה
 אחיו לקח חמשה אנשים", לפי שנראים חלשים
 ולא ישים אותם לו שרי מלחמתו: שמח זבולן
 בצאתך ויששכר באהליך. זבולון ויששכר עשו
 שתפות: "זבולן לחוף ימים ישכן", ויוצא
 לפרקמטיא בספינות ומשתפר ונותן לתוף פיו של
 יששכר, והם יושבים ועוסקים בתורה. לפיכך
 הקדים זבולון ליששכר, שתורתו של יששכר על
 ידי זבולון היתה: שמח זבולן בצאתך. הצלח
 בצאתך לסחורה: ויששכר. הצלח בישיבת אהליך
 לתורה, לישיב ולעבר שנים ולקבע חדשים, כמו
 שנאמר: (דה"א יב) "ומבני יששכר יודעי בינה
 לעתים, ראשיהם מאתים", ראשי סנהדראות היו
 עוסקים בכך, ועל פי קביעת עתיהם ועבוריהם:
 (יט) עמים. של שבטי ישראל: הר-יקראו. להר
 המורה יאספו. כל אסיפה על ידי קריאה היא,
 ושם יזבחו ברגלים זבחי-צדק: פי שפע ימים
 יינקו. יששכר וזבולון, ויהא להם פנאי לעסק

פרותיהם. דבר אחר: מגיד שקדמה בריאתן לשאר
 הרים: גבעות עולם. גבעות העושות פרות לעולם
 ואינן פוסקות מעצר הגשמים: (טז) ורצון שכני
 סנה. כמו שוכן סנה, ויתהא ארצו מברכת מרצונו
 ונחת רוחו של הקדוש ברוך הוא הנגלה עלי
 תחלה בסנה: רצון. נחת רוח ופיוס, וכן כל רצון
 שבמקרא: תבואתה. ברכה זו לראש יוסף: נזיר
 אחיו. שהפרש מאחיו במכירתו: (יז) בכור
 שורו. יש בכור שהוא לשון גדלה ומלכות,
 שנאמר: (תהלים פט) "אף אני בכור אתנהו", וכן:
 (שמות ד) "בני בכורי ישראל": בכור. מלך היוצא
 ממנו, והוא יהושע: שורו. שפחו קשה פשור
 לכבש כמה מלכים: הדר לו. נתון לו, שנאמר:
 (במדבר כז) "ונתתה מהודך עליו": וקרני ראם
 קרניו. שור פחו קשה, ואין קרני נאות, אבל ראם
 קרניו נאות ואין פחו קשה, נתן ליהושע פחו של
 שור, ויפני קרני ראם: אפסי-ארץ. שלשים ואחד
 מלכים, אפשר שכלם מארץ ישראל היו? אלא אין
 לה כל מלך ושלטון, שלא קנה לו פלטרין ואחזה
 בארץ ישראל, שחשובה לכלם היא, שנאמר:
 (ירמיה ג) "נחלת צבי צבאות גוים": והם רבבות
 אפרים. אותם המנגחים הם הרבבות שהרג יהושע
 שבא מאפרים: והם אלפי מנשה. הם האלפים

לרצוא ארי נכסי עממיא ייכלון
 וסימא דמטמרא בחלא מתגלגיא
 להון: כ ולגד אמר ברין אפתי
 לגד פליתא שרי ויקטול שלטונין
 עם מלכין: כא ואתקבל
 בקדמתא דילה ארי תמן
 באחסנתה משה ספרא רבא
 דישראל קביר והוא נפק ועל
 בריש עמא זכון קדם יי עבד
 ודינוהי עם ישראל: כב ולדן
 אמר דן תקיף כגור ארינן ארעה

זבחי צדק כי שפע ימים יינקו ושפני טמוני
 חול כס"י: ס כ ולגד אמר ברין מרחיב גד
 בלבאי שכן וטרף זרוע אף קדקד כס"י: כא וירא
 ראשית לו כי שם חלקת מחקק ספון ויתא
 ראשי עם צדקת יהוה עשה ומשפטיו
 עם ישראל כס"י: ס חמישי כב ולדן אמר דן גור

רש"י

(כא) וירא ראשית לו. ראה ליתן לו חלק בארץ
 סיחון ועוג, שהיא ראשית כבוש הארץ: פיי שם
 חלקת מחקק. פי ידע אשר שם בנחלתו חלקת
 שדה קבורת מחקק, והוא משה: ספון. אותה
 חלקה ספונה וטמונה מפל בריה, שנאמר: (לקמן
 לד) "ולא ידע איש את קבורתו": ויתא. ג: ראשי
 עם. הם היו הולכים לפני החלוצין בכבוש הארץ,
 לפי שהיו גבורים, וכן הוא אומר: (כמדבר לב)
 "חלוצים תעברו לפני אחיכם וגו'": צדקת ה'
 עשה. שהאמינו דבריהם ושמרו הבטחתם לעבר
 את הירדן, עד שכבשו וחלקו. דבר אחר: "ויתא",
 משה. "ראשי עם": צדקת ה' עשה. על משה
 אמור: (כב) דן גור אריה. אף הוא היה סמוך
 לספר, לפיכך משלו באריות: יזנק מן-הבשן.
 כתרגומו, שהיה הירדן יוצא מחלקו ממערת
 פמיאס והיא לשם שהיא בחלקו של דן, שנאמר:
 (יהושע יט) "ויקראו ללשם דן", וזנוקו וקלוחו מן
 הבשן. דבר אחר: מה זנוק זה יוצא ממקום אחד
 ונחלק לשני מקומות, כך שבטו של דן נטלו חלק
 בשני מקומות, תחלה נטלו בצפונית מערבית,
 עקרון וסביבותיה, ולא ספקו להם, וכאו ונלחמו
 עם לשם, שהיא פמיאס, והיא בצפונית מזרחית,
 שהרי הירדן יוצא ממערת פמיאס, והוא במזרחה
 של ארץ ישראל, וכא מהצפון לדרום וכלה בקצה
 ים המלח, שהוא במזרח יהודה, שנטל בדרומה
 של ארץ ישראל, כמו שמפרש בספר יהושע, והוא

בתורה: ושפני טמוני חול. (מגילה) כסוי טמוני
 חול: טרית, וחלזון וזכוכית לבנה היוצאים מן היס
 ומן החול, ובחלקו של יששכר וזבולון היה, כמו
 שאמרו במסכת מגלה: (שופטים ה) "זבולון עם
 חרף נפשו למות", משום דנפתלי על מרומי שדה,
 שהיה מתרעם זבולון על חלקו: לאחי נתת שדות
 וכרמים וכו': ושפני. לשון כסוי, כמו שנאמר:
 (מ"א ו) "ויספן את הבית", (שם ז) "וספון בארז",
 ותרגומו: 'ומטלל בכיורי (ספרים אחרים: בכסוי)
 ארזא'. דבר אחר: "עמים הר-יקראו", על ידי
 פרקמטיא של זבולון, תגרי עובדי כוכבים באים
 אל ארצו, והוא עומד על הספר, והם אומרים:
 הואיל ונצטערנו עד כאן, גלף עד ירושלים, ונראה
 מה יראתה של אמה זו ומה מעשיה, והם רואים
 כל ישראל עובדים לאלה אחד ואוכלים מאכל
 אחד, לפי שהעובדי כוכבים, אלהות של זה לא
 כאלהות של זה, ומאכלו של זה לא כמאכלו של
 זה, והם אומרים אין אומה פשרה פזו ומתגירין
 שם, שנאמר: "שם יזבחו זבחי צדק": פי שפע
 ימים יינקו. זבולון ויששכר הם נותן להם ממון
 בשפע: (כ) ברין מרחיב גד. מלמד שהיה
 תחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח: בלבאי
 שכן. לפי שהיה סמוך לספר. לפיכך נמשל
 באריות, שכל הסמוכים לספר צריכים להיות
 גבורים: וטרף זרוע אף קדקד. הרוגיהן היו
 נפרין, חותכים הראש עם הזרוע במכה אחת:

אֲרִיָּה יִזְנַק מִן־הַבֶּשֶׂן רַס"י: כג וּלְנִפְתָּלִי אָמַר
נִפְתָּלִי שִׁבְעַת רְצוֹן וּמֵלֵא בְרַכַּת יְהוָה יָם
וְדָרוֹם יִרְשָׁה רַס"י: ס כד וּלְאֲשֵׁר אָמַר בְּרוּךְ
מִבְּנִים אֲשֶׁר יִהְיֶה רְצוֹן אֶחָיו וְטַבֵּל בְּשָׁמֶן
רְגֵלוֹ רַס"י: כה בְּרִזֵּל וּנְחֹשֶׁת מִנְעֵלָךְ וּכְיִמְיָךְ
דְּבִאָךְ רַס"י: כו אֵין פְּאֵל יִשְׁרוּן רַכֵּב שָׁמַיִם
בְּעִזְרוֹךְ וּבְגֵאוֹתוֹ שְׁחָקִים רַס"י: ששי כז מְעַנָּה
אֱלֹהֵי קָדָם וּמִתַּחַת זְרַעַת עוֹלָם וַיִּגְרַשׁ מִפְּנֵיךְ

שְׁתֵּי מִן נִחְלֵי דְנִגְדָן מִן מִתְּנָן:
כג וּלְנִפְתָּלִי אָמַר נִפְתָּלִי שִׁבְעַת
רְצוֹן וּמֵלֵי בְרַכָּן מִן קָדָם יָם
מְעַרְב יָם גְּנוּסָר וְדָרוּמָא יָרֵת:
כד וּלְאֲשֵׁר אָמַר בְּרִיךְ מִבְּרַכַּת
בְּנֵי אֲשֵׁר יִהְיֶה רְצוֹן לְאֶחָיו
וְיִתְרַבֵּי בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין:
כה תְּקִיף כְּפָרְזֵלָא וּנְחֹשֶׁת וּכְיִוְמֵי
עוֹלָמְתָךְ תִּקְפֵּךְ: כו לֵית אֱלֹהֵי
כְּאֱלֹהֵי דִישְׂרָאֵל דְשִׁכְנַתְהוּ
בְּשָׁמַיָא בְּסַעְדָךְ וְתִקְפֵה בְּשָׁמַי
שְׁמַיָא: כז מְדוּר אֱלֹהֵי דִי
מִלְקָדְמִין בְּמִימְרָה מִתְעַבְד עֲלֵמָא

רַס"י

כְּדֵאִיתָא בְּמִנְחוֹת (פ"ה): (כה) בְּרִזֵּל וּנְחֹשֶׁת
מִנְעֵלָךְ. עֲכָשׁוּ הוּא מְדַבֵּר כְּנִגְד כֵּל יִשְׂרָאֵל, שְׁהִי
גְבוּרֵיהֶם יוֹשְׁבִים בְּעָרֵי הַסָּפֵר וְנוֹעֲלִים אוֹתָהּ, שְׁלֵא
יִכְלוּ הָאוֹיְבִים לִכְנֹס בָּהּ, כְּאֵלוֹ הִיא סְגוּרָה
בְּמִנְעוּלִים וּבְרִיחִים שֶׁל בְּרִזֵּל וּנְחֹשֶׁת. דְּבַר אַחֵר:
"בְּרִזֵּל וּנְחֹשֶׁת מִנְעֵלָךְ", אֲרַצְכֶם נְעוּלָה בְּהָרִים
שְׁחוּצְבִין מֵהֶם בְּרִזֵּל וּנְחֹשֶׁת, וְאֲרַצוֹ שֶׁל אֲשֶׁר הִיְתָה
מִנְעוּלָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: וּכְיִמְיָךְ דְּבִאָךְ. וּכְיִמְיָךְ
שֶׁהֵם טוֹבִים לָךְ, שְׁהֵן יְמֵי תַחֲלָתְךָ, יְמֵי נְעוּרֶיךָ, כִּף
יְהִי יְמֵי זְקֻנָתְךָ, שְׁהֵן דּוֹאֲבִים, זְבִים וּמִתְמוּטְטִים.
דְּבַר אַחֵר: "וּכְיִמְיָךְ דְּבִאָךְ", וּכְיִמְיָךְ שֶׁהֵם טוֹבִים
לָךְ, כְּמִנְיָן יְמִיךָ כֵּל הִימִים אֲשֶׁר אַתָּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ
שֶׁל מְקוֹם יְהִי דְבִאָךְ, שְׁכָל הָאֲרָצוֹת יְהִי דּוֹבָאוֹת
כְּסָף וְזָהָב לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שְׁתֵּהָא מְבָרַכַת בְּפָרוֹת,
וְכָל הָאֲרָצוֹת מִתְּפָרְנְסוֹת הֵימְנָה וּמִמְשִׁיכוֹת לָהּ
כְּסָפָם וְזָהָבָם, אִשְׁקִלוֹנֵיט, הַכְּסָף וְהַזָּהָב כֵּלָה מֵהֶם,
שְׁהֵן מְזִיכוֹת אוֹתָם לְאֲרַצְכֶם: (כו) אֵין פְּאֵל
יִשְׁרוּן. דַּע לָךְ יִשְׁרוּן, שְׁאֵין פְּאֵל כָּכֵל אֱלֹהֵי
הָעוֹבְדֵי כּוֹכְבִים, וְלֹא כְּצוּרָךְ צוּרָם: רַכֵּב שָׁמַיִם.
הוּא אוֹתוֹ אֱלֹהֵי שְׁבַעְזוּרָךְ, וּבְגֵאוֹתוֹ הוּא רֹכֵב
שְׁחָקִים: (כז) מְעַנָּה אֱלֹהֵי קָדָם. לְמַעוֹן הֵם
הַשְׁחָקִים לְאֱלֹהֵי קָדָם, שְׁקָדָם לְכָל אֱלֹהִים, וּבִרַר לוֹ

שְׁנֵאמַר: (שם) "וַיֵּצֵא גְבוּל בְּנֵי דָן מֵהֶם, וַיַּעֲלוּ בְנֵי
דָן וַיִּלְחַמוּ עִם לָשֶׁם וְגו'", יֵצֵא גְבוּלָם מִכָּל אוֹתוֹ
הָרוּחַ שֶׁהִתְחִילוֹ לְנַחַל בּוֹ: (כג) שִׁבְעַת רְצוֹן.
שְׁהִיְתָה אֲרַצוֹ שִׁבְעָה כֵּל רְצוֹן יוֹשְׁבֵיהֶ: יָם וְדָרוֹם
יִרְשָׁה. יָם כְּנֶרֶת נִפְלָה בְּחֶלְקוֹ, וְנִטַּל מֵלֵא חֶבֶל
חָרָם בְּדָרוּמָה, לְפָרֵשׁ חָרָמִים וּמְכַמּוֹרוֹת: יִרְשָׁה.
לְשׁוֹן צוּוּי, כְּמוֹ (דְּבָרִים א) "עֲלֵה רֶש", וְהַטַּעַם
שְׁלִמְעֵלָה בְּרִי"ש מוֹכִיחַ, כְּמוֹ: יִרְשׁ, יַדַע, לְקַח,
שְׁמַע, כְּשִׁמוּסִיף בּוֹ הֵ"א, יְהִי הַטַּעַם לְמַעֲלָה:
שְׁמַעָה, יַדַעָה, סִלְחָה, לְקַחָה, אִף כְּאֵן: "יִרְשָׁה",
לְשׁוֹן צוּוּי וּבְמִסְרַת הַגְּדוּלָה מְצִינוֹ בְּאֵלְפָא בֵּיתָא
לְשׁוֹן צוּוּי דְּטַעַמִּיהוֹן מְלַעֲיֵל: (כד) בְּרוּךְ מִבְּנִים
אֲשֶׁר. רְאִיתִי בְּסַפְרֵי: אֵין לָךְ בְּכָל הַשְּׁכֻטִים
שְׁנַתְּבָרָךְ בְּבָנִים כְּאֲשֶׁר, וְאֵינִי יוֹדַע כִּיצַד: יְהִי רְצוֹן
אֶחָיו. שְׁהִיָּה מִתְרַצָּה לְאֶחָיו בְּשָׁמֶן אֲנִפִיקִינוֹן
וּבְקַפְלָאוֹת, וְהֵם מְרַצִין לוֹ בְּתַבּוּאָה. דְּבַר אַחֵר:
"יְהִי רְצוֹן אֶחָיו", שְׁהִיָּה בְּנוֹתֵי נְאוֹת, וְהוּא שְׁנֵאמַר
בְּדְבָרֵי הִימִים: (א ז) "הוּא אָבִי בְּרִזֵּית", שְׁהִיָּה
בְּנוֹתֵי נְשׂוֹאוֹת לְכַהֲנִים גְּדוּלִים, הַנְּמַשְׁחִים בְּשָׁמֶן
זֵית: וְטַבֵּל בְּשָׁמֶן רְגֵלוֹ. (ספרי) שְׁהִיְתָה אֲרַצוֹ
מוֹשְׁכַת שָׁמֶן כְּמַעֲזָן, וּמַעֲשֵׂה שְׁנַצְטָרְכוֹ אֲנָשִׁי
לוֹדְקָא לְשָׁמֶן, מְנוֹ לָהֶם פּוֹלְמוּסְטוֹס אֶחָד וְכוּ'

ותריף מקדמך סנאה ואמר שצי:
 כח ושרא ישראל לרחצן
 בלחודוהי פעין ברבמא דברכונן
 יעקב אבוהון לארעא עבדא עבור
 וחמר אף שמיא דעלויהון
 ישמשנן בטלא: כט טובך
 ישראל לית דכותך עמא דפרקנה
 (מן) גדם יי תקיף בסעדך ודמן
 גדמוהי נצחן גפרותך ויכדבון
 סנאה לך ואת על פריקת צוארי
 מלכיהון תדרך: א וסלק משה
 ממישרא דמואב לטורא דנבו
 ריש רמתא די על אפי רחו
 ואחזיה יי ית כל ארעא ית גלעד
 עד דן: ב וית כל נפתלי וית

אויב ויאמר השמד כס"י: כח וישכן ישראל בטה
 בדר עין יעקב אל-ארץ דגן ותירוש אף-
 שמיו יערפו-טל כס"י: כט אשריך ישראל מי
 כמוך עם נושע ביהוה מגן עזרך ואשר-חרב
 גאותך ויבכשו איביך לך ואתה על-במותימו
 תדרך כס"י: ס שביעי לד א ויעל משה מערכת
 מואב אל-הר נבו ראש הפסגה אשר על-פני
 ירחו ויראהו יהוה את-כל-הארץ את-הגלעד
 עד-דן כס"י: ב ואת כל-נפתלי ואת-ארץ אפרים
 ומנשה ואת כל-ארץ יהודה עד הים

רש"י

אשריך ישראל מי כמוך. תשועתך בה אשר הוא
 מגן עזרך, (ואשר הוא) וחרב גאותך: ויבכשו
 איביך לך. כגון הגבעונים שאמרו: (יהושע ט)
 "מארץ רחוקה באו עבדיך וגו'": ואתה על-
 במותימו תדרך. כענין שנאמר: (שם י) "שימו את
 רגליכם על צוארי המלכים האלה": (א) מערכת
 מואב אל-הר נבו. כמה מעלות היו, ופסען משה
 בפסיעה אחת: את-כל-הארץ. הראהו את כל ארץ
 ישראל בשלותה והמציקין העתידין להיות מציקין
 לה: עד-דן. הראהו בני דן עובדים עבודת
 כוכבים, שנאמר: (שופטים יח) "ויקמו להם בני דן
 את הפסל", והראהו שמשון שעתיד לצאת ממנו
 למושיע: (ב) ואת כל-נפתלי. הראהו ארצו
 בשלותה וחרבנה, והראהו דבורה וברק מקדש
 נפתלי נלחמים עם סיסרא וחילותיו: ואת-ארץ
 אפרים ומנשה. הראהו ארצם בשלותה ובחרבנה,
 והראהו יהושע נלחם עם מלכי פנען, שבא
 מאפרים, וגדעון שבא ממנשה, נלחם עם מדין
 ועמלק: ואת כל-ארץ יהודה. בשלותה ובחרבנה,
 והראהו מלכות בית דוד ונצחונם: עד הים

שחקים לשבתו ומעונתו, ומתחת מעונתו כל בעלי
 זרוע שוכנים: זרעת עולם. סיחון ועוג ומלכי
 פנען, שהיו תקפו וגבורתו של עולם, לפיכך, על
 פרסם יחרדו ויזועו וכחם חלש מפניו. לעולם
 אימת הגבה על הנמוך, והוא שהלח והגבורה שלו
 בעזרה: ויגרש מפניך אויב. ויאמר לך השמד
 אותם: מענה. כל תבה שצריכה למ"ד בתחלתה
 הטיל לה ה"א בסופה: (כח) בטח בך. כל יחיד
 ויחיד "איש תחת גפנו ותחת תאנתו", מפזרין ואין
 צריכין להתאסף ולישב יחד מפני האויב: עין
 יעקב. כמו: (כמדבר יא) "ועינו פעין הבללח", פעין
 הברכה שברכם יעקב, לא כבדך שאמר רמיה:
 (ירמיה טו) "בדך ישבתי", אלא פעין הבטחה
 שהבטיחם יעקב: (בראשית מח) "והיה אלהים
 עמכם, והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם": יערפו.
 יטיפו: אף שמיו יערפו-טל. אף ברכתו של יצחק
 נוספת על ברכתו של יעקב: (שם כז) "ויתן לך
 האלהים מטל השמים וגו'": (כט) אשריך
 ישראל. לאחר שפרט להם הברכות, אמר להם:
 מה לי לפרט לכם, כלל דבר: הפל שלכם:

הַאֲחֵרוֹן כְּשִׁי': ג וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכֶּכֶר בְּקַעַת
 יִרְחוּ עִיר הַתְּמָרִים עַד־צֶעַר כְּשִׁי': ד וַיֹּאמֶר
 יְהוָה אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
 לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזֶרַעְךָ
 אֶתְנַנָּה הִרְאִיתִיךָ בְּעֵינַיִךָ וְשָׂמָּה לֹא
 תֵעָבֵר כְּשִׁי': ה וַיָּמַת שָׁם מֹשֶׁה עַבְד־יְהוָה
 בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל־פִּי יְהוָה כְּשִׁי': ו וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּנֵי
 בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוֹל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־יָדַע אִישׁ
 אֶת־קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כְּשִׁי': ז וּמֹשֶׁה בֶן־
 מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָתוֹ לֹא־כָהֲתָה עֵינָיו
 וְלֹא־נָס לַחֹה כְּשִׁי': ח וַיִּכְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־
 מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיָּתְמוּ יְמֵי

אֲרַעָא דְאַפְרִים וּמְנַשָּׁה וְיֵת פֶּל
 אֲרַעָא דִיהוּדָה עַד יָמָא מַעְרָבָא:
 ג וְיֵת דְרוֹמָא וְיֵת מִיִּשְׂרָאֵל בְּקַעַתָא
 דִירְחוּ קְרַפָּא דְדִקְלָיָא עַד צֶעַר:
 ד וַאֲמַר יְיָ לֵיה דָא אֲרַעָא דִי
 קִימִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב
 לְמִימַר לְבְנֵיךָ אֶתְנַנָּה אֶחְזִיתִךָ
 בְּעֵינַיִךָ וְלִתְמֹן לֹא תַעֲבֹר:
 ה וּמִית תְּמֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דִי
 בְּאַרְעָא דְמוֹאָב עַל מִימְרָא דִי:
 ו וַיִּקְבֹּר יֵתָּה בְּחִילְתָא בְּאַרְעָא
 דְמוֹאָב לְקַבֵּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא יָדַע
 אָנְשׁ יֵת קְבֻרָתָה עַד יוֹמָא הַדִּין:
 ז וּמֹשֶׁה בַר מֵאָה וְעֶשְׂרִין שָׁנִין
 בַּד מִית לֹא כָהֲתָה עֵינָוְהִי וְלֹא
 שָׁנָא זִיו יִקְרָא דְאַפּוֹהִי: ח וַיִּכְכּוּ
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת מֹשֶׁה בְּמִישְׂרָיָא

רש"י

חסר כלום, והוא אומר (לעיל לא): "לקוח את ספר
 התורה הזה?" אלא הקדוש ברוך הוא אומר,
 ומשה פותח בדמע: על-פי ה'. בנשיקה:
 (ו) ויקבר אותו. הקדוש ברוך הוא בכבודו. (ספרי
 נשא) רבי ישמעאל אומר: הוא קבר את עצמו, וזהו
 אחד משלשה אתין שהיה רבי ישמעאל דורש בן,
 כיוצא בו (במדבר ו) "ביום מלאת ימי נזרו יביא
 אותו", הוא מביא את עצמו, כיוצא בו (ויקרא כב)
 "והשיאו אותם עון אשמה", וכי אחרים משיאים
 אותם? אלא הם משיאים את עצמם: מול בית
 פעור. קברו היה מוכן שם מששת ימי בראשית,
 לכפר על מעשה פעור, וזה אחד מן הדברים
 שנבראו בערב שבת בין השמשות (אבות פ"ה):
 (ז) לא-כהתה עינו. אף משמת: ולא-נס לחה.
 לחלוחית שבו, לא שלט בו רקבון ולא נהפך תאר
 פניו: (ח) בני ישראל. הזכרים, אבל באהרן
 מתוף שהיה רודף שלום ונותן שלום בין איש
 לרעהו ובין אשה לבעלה, נאמר: (במדבר כ) "כל

האחרון. ארץ מערב בשלותה ובחרבנה. דבר
 אחר: אל תקרי "הים האחרון", אלא 'היום
 האחרון', הראהו הקדוש ברוך הוא כל המארכות
 שעתידין ליארע לישראל עד שיחיו המתים:
 (ג) ואת-הנגב. ארץ הדרום. דבר אחר: מערת
 המכפלה, שנאמר: (במדבר יג) "ויצעלו בנגב, ויבא
 עד חברון": ואת-הכפר. הראהו שלמה יוצק כלי
 בית המקדש, שנאמר: (מלכים א ז) "בכפר הירדן
 יצקם המלך במעבה האדמה": (ד) לאמר לזרעך
 אתננה הראיתיך. כדי שתלך ותאמר לאברהם,
 ליצחק וליעקב: 'שבועה שנשבע לכם הקדוש
 ברוך הוא, קימה', וזהו לאמר, לך הראיתיך לה,
 אבל גזרה היא מלפני ששמה לא תעבר, שאלולי
 כן, הייתי מקימך עד שתראה אותם נטועים
 וקבועים בה, וחלף ותגיד להם: (ה) וימת שם
 משה. (ב"ב טו) אפשר משה מת, וכתיב: "וימת
 שם משה"? אלא עד כאן כתב משה, מכאן ואילך
 כתב יהושע. רבי מאיר אומר: אפשר ספר התורה

דמוֹאֵב תִּלְתִּין יוֹמִין וּשְׁלִימוֹ יוֹמִי
 בְּכִיתָא אֲבָלָא דְמֹשֶׁה: ט וַיְהוֹשֶׁעַ
 בַּר נּוֹן מְלִי רוּחַ חֲכָמָתָא אָרִי
 סִמְךָ מֹשֶׁה יְת יְדוּהִי עֲלוּהִי
 וְקָבִילוּ מִנָּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַבְדוּ
 כְּמָא דִּי פִקִּיד יִי יְת מֹשֶׁה: י וְלֹא
 קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה דִּי
 אֲתַגְּלִי לֵה יִי אֲפִין בְּאֲפִין:
 יא לְכָל אֲתִיָּא וּמוֹפְתִיָּא דִּי
 שְׁלַחָה יִי לְמַעַבְדַּב בְּאַרְעָא
 דְּמִצְרַיִם לְפִרְעָה וְלְכָל עַבְדוּהִי
 וְלְכָל אֲרָעָה: יב וְלְכָל יָדָא
 תַּקְפָּתָא וְלְכָל חֲזוּנָא רְבָא דִּי עַבְד
 מֹשֶׁה לְעִינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל: חֲזַק

בְּכִי אֲבָל מֹשֶׁה כְּסִי: ט וַיְהוֹשֶׁעַ בֶּן־נוּן מֵלֵא רוּחַ
 חֲכָמָה כִּי־סִמְךָ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ
 אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
 אֶת־מֹשֶׁה: י וְלֹא־קָם עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל
 כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים כְּסִי:
 יא לְכָל־הָאֲתֹת וְהַמוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלַחוּ יְהוָה
 לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפִרְעָה וְלְכָל־עַבְדָּיו
 וְלְכָל־אֲרָצוֹ: יב וְלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה וְלְכָל
 הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־
 יִשְׂרָאֵל כְּסִי: חֲזַק מ"א פסוקים גאוא"ל סימן

רש"י

נסים וגבורות שבמדבר הגדול והנורא: לעיני
 כל־ישראל. שנשאו לבו לשבר הלווחות לעיניהם,
 שנאמר: (לעיל ט) "ואשברם לעיניכם", והסכימה
 דעת הקדוש ברוך הוא לדעתו, שנאמר: (לעיל י)
 "אשר שברת", יישר כחך ששברת (שבת פז): חסלת
 פרשת וזאת הברכה

בית ישראל, זכרים ונקבות: (י) אשר ידעו ה'
 פנים אל־פנים. שהיה לבו גם בו ומדבר אליו בכל
 עת שרוצה, כענין שנאמר: (שמות לב) "ועתה
 אעלה אל ה'", (במדבר ט) "עמדו ואשמעה מה
 יצוה ה' לכם": (יב) ולכל היד החזקה. שקבל
 את התורה בלווחות בידיו: ולכל המורא הגדול.

לוח זמנים לשבוע חוה"מ סוכות בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שישי

יצאת שבת	כניסת שבת	צאת הכוכבים		שקיעה		סוף זמן תפילה		סוף זמן קריאת שמע				זריחה		מדינה ועיר
		ו	א	ו	א	ו	א	אדמוה"ז		מג"א		ו	א	
								ו	א	ו	א			
18:28	17:24	18:12	18:23	17:42	17:52	9:46	9:45	8:47	8:45	7:49	7:46	5:49	5:42	אוסטריה וינה
19:01	18:04	18:48	18:43	18:22	18:17	10:07	10:11	9:06	9:11	8:17	8:22	6:01	6:08	אוסטרליה מלבורן
18:30	17:27	18:15	18:25	17:45	17:55	9:49	9:48	8:50	8:48	7:54	7:51	5:52	5:46	אוקראינה אודסה
18:13	17:09	17:57	18:08	17:27	17:37	9:31	9:30	8:32	8:30	7:34	7:30	5:34	5:27	אוק. דנייפרופטרובסק
18:39	17:33	18:23	18:34	17:51	18:03	9:57	9:55	8:58	8:55	7:57	7:53	6:00	5:52	אוקראינה ז'יטומיר
18:33	17:27	18:17	18:28	17:45	17:56	9:50	9:48	8:51	8:48	7:50	7:46	5:53	5:45	אוקראינה קייב
18:54	17:52	18:39	18:49	18:10	18:20	10:14	10:13	9:15	9:13	8:20	8:17	6:16	6:10	איטליה מילאנו
19:31	18:36	19:19	19:15	18:54	18:50	10:41	10:44	9:40	9:44	8:53	8:58	6:36	6:43	ארגנטינה ב. איירס
18:34	17:36	18:21	18:29	17:54	18:02	9:57	9:56	8:58	8:56	8:08	8:06	5:59	5:54	ארה"ב בולטימור
18:25	17:27	18:12	18:20	17:45	17:53	9:46	9:46	8:47	8:46	7:57	7:55	5:48	5:43	ארה"ב ברוקלין נ.י.
18:19	17:24	18:07	18:14	17:42	17:49	9:43	9:43	8:44	8:43	7:58	7:57	5:45	5:41	ארה"ב לוס אנג'לס
18:45	17:53	18:34	18:39	18:11	18:17	10:11	10:11	9:12	9:11	8:29	8:29	6:12	6:10	ארה"ב מיאמי
19:02	18:03	18:48	18:57	18:21	18:30	10:23	10:22	9:24	9:22	8:32	8:30	6:25	6:20	ארה"ב מישיגן
18:26	17:28	18:12	18:21	17:46	17:54	9:47	9:47	8:48	8:47	7:58	7:56	5:49	5:44	ארה"ב ניו ג'רסי
18:21	17:22	18:07	18:16	17:40	17:48	9:43	9:42	8:44	8:42	7:53	7:50	5:45	5:40	ארה"ב ניו הייבן
18:19	17:20	18:05	18:14	17:38	17:46	9:41	9:40	8:42	8:40	7:50	7:48	5:43	5:38	ארה"ב שיקאגו
18:38	17:46	18:27	18:25	18:04	18:03	9:55	9:58	8:54	8:58	8:13	8:16	5:51	5:56	ברזיל סאן פאולו
18:24	17:33	18:13	18:11	17:51	17:49	9:41	9:44	8:40	8:44	7:59	8:03	5:37	5:42	ברזיל ריו דה ז'נרו
18:35	17:28	18:19	18:30	17:46	17:58	9:51	9:50	8:52	8:49	7:50	7:46	5:55	5:46	בריטניה לונדון
18:46	17:37	18:29	18:41	17:55	18:07	10:01	9:59	9:02	8:58	7:56	7:51	6:04	5:55	בריטניה מנצ'סטר
18:59	17:54	18:43	18:55	18:12	18:23	10:17	10:15	9:18	9:15	8:17	8:13	6:20	6:12	גרמניה פרנקפורט
18:06	17:13	17:55	18:01	17:31	17:37	9:31	9:31	8:32	8:31	7:47	7:47	5:32	5:29	ישראל באר שבע
18:06	16:59	17:54	18:00	17:29	17:36	9:30	9:30	8:31	8:30	7:46	7:45	5:32	5:28	ישראל חיפה
18:05	16:49	17:53	17:59	17:29	17:35	9:29	9:29	8:30	8:29	7:45	7:44	5:30	5:27	ישראל ירושלים
18:07	17:11	17:55	18:01	17:31	17:37	9:31	9:31	8:32	8:31	7:47	7:46	5:32	5:29	ישראל תל אביב
18:37	17:34	18:22	18:32	17:52	18:02	9:56	9:54	8:57	8:54	8:00	7:57	5:59	5:52	מולדובה קישינב
19:00	18:09	18:49	18:53	18:27	18:32	10:26	10:27	9:26	9:27	8:46	8:46	6:26	6:25	מקסיקו מקסיקו
18:59	18:11	18:49	18:51	18:29	18:31	10:24	10:26	9:24	9:26	8:46	8:48	6:23	6:24	סינגפור סינגפור
18:12	17:04	17:55	18:07	17:22	17:34	9:28	9:26	8:29	8:25	7:25	7:21	5:31	5:22	פולין ורשא
19:12	18:10	18:57	19:07	18:28	18:38	10:32	10:30	9:33	9:30	8:37	8:34	6:34	6:28	צרפת ליאון
19:24	18:20	19:09	19:19	18:38	18:48	10:42	10:40	9:43	9:40	8:44	8:41	6:45	6:38	צרפת פריז
18:48	17:48	18:34	18:43	18:06	18:15	10:08	10:07	9:09	9:07	8:16	8:13	6:10	6:05	קנדה טורונטו
18:26	17:24	18:11	18:21	17:42	17:52	9:45	9:44	8:46	8:44	7:51	7:48	5:47	5:41	קנדה מונטריאול
19:08	17:56	18:50	19:03	18:14	18:27	10:21	10:19	9:22	9:18	8:12	8:07	6:25	6:15	רוסיה מוסקבה
19:03	17:49	18:44	18:58	18:07	18:20	10:15	10:12	9:16	9:11	8:02	7:56	6:18	6:08	רוסיה רוסטוב
18:58	17:55	18:43	18:53	18:13	18:23	10:17	10:15	9:18	9:15	8:21	8:18	6:20	6:13	שוויץ ציריך

1. הזמנים המצוינים בלוח הזמנים הם על פי החישובים שנערכו בספר "זמנים כהלכה" מאת הרב יהודה לוי.
2. כל הזמנים הם על פי השעון הרגיל, במדינות בהם נהוג "שעון קיץ" (גם בישראל), צריך להוסיף שעה בתאריכים בהם נהוג שעון הקיץ.
3. זמן שקיעת החמה הוא לפי חישוב השקיעה הנראית.
4. זמן צאת הכוכבים הוא על פי שיטת אדמו"ר הזקן.

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצעידינו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מפף כל־אויב ואורב ולסטים וחיזת רעות בדרך ומפל־פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל־מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל־רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל־פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

בחסות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית, שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606108

ת.ד. 373 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: OrHachasidus@DvarMalchus.Org * USA@DvarMalchus.Org

Internet: www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס

Dvar Malchus

Issue # 00079

23/09/2007